

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ
INSTITUTAS

Lyginamosios politikos magistro programa

MIGLĖ SAVUKAITĖ
II kurso studentė

**GYVŪNŲ GEROVĖS IR APSAUGOS POLITIKA LIETUVOJE:
EUROPOS SAJUNGOS POLITIKOS ĮGYVENDINIMAS IR
NACIONALINĖS POLITIKOS FORMAVIMAS**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovas: **dr. Liutauras Gudžinskas**

Vilnius, 2016

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas magistro darbas „Gyvūnų gerovės ir apsaugos politika Lietuvoje: Europos Sąjungos politikos įgyvendinimas ir nacionalinės politikos formavimas“ yra:

1. Atliktas mano pačios ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame Institute/Universitete Lietuvoje ir užsienyje;
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe;
4. Pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Miglė Savukaitė

.....

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Savukaitė M., Gyvūnų gerovės ir apsaugos politika Lietuvoje: Europos Sąjungos politikos įgyvendinimas ir nacionalinės politikos formavimas: Lyginamosios politikos specialybės magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovas L. Gudžinskas – V., 2016 – 116 p.

Reikšminiai žodžiai: gyvūnų gerovė, gyvūnų apsauga, gyvūnų teisės, *jusli būtybė* (*sentient being*), gyvūnų gerovės politika, ritualinis skerdimas, europeizacija, Eurointegracija, „Dviguba tikrovė“ („*dead letters*“), Europos Sąjungos Bendroji žemės ūkio politika (ES BŽŪP).

Magistro darbe nagrinėjami Lietuvos gyvūnų gerovės ir apsaugos mechanizmai – ES įsipareigojimų įgyvendinimas ir nacionalinės gyvūnų gerovės politikos formavimas. Remiantis europeizacijos teorija, buvo ištirti ES gyvūnų apsaugos ir gerovės politikos įgyvendinimo ir atitinkamos politikos Lietuvoje formavimo ypatumai, galimybės Lietuvai formuoti tokią politiką bei tam trukdantys veiksniai.

Paaikškėjo, kad gyvūnų gerovės ir apsaugos klausimai Lietuvos politinėje darbotvarkėje atsidūrė iš dalies dėl to, kad valstybė siekė stoti į ES, tačiau tai buvo ne vienintelė, o greičiau viena iš priežasčių. Lietuva, ruošdamasi stojimui į ES ir jau į ją įstojusi, išties stengėsi europeizuotis bei prisitaikyti prie ES reikalavimų, tam įtakos turėjo ES adaptacinis spaudimas. Tačiau įtaką darė ir kiti veiksniai – nevyriausybinių organizacijų atstovai, kurie inicijavo ir patį pirmąjį su gyvūnų gerove susijusį teisės aktą 1997 m., ir buvo aktyvūs vėliau, kai buvo parengtas 2012 m. Gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatymas, taip pat jų veikla buvo matoma ir kitais atvejais. Konkrečiai ritualinio skerdimo (kuris galimai prieštarauja ES teisės aktams) įteisinimas rodo, jog politikos formuotojams įtaką galėjo padaryti ir interesų grupės ar lobistai. Tiek ES adaptacinis spaudimas, tiek ir aktyvus gyvūnų gerovės ir apsaugos srities nevyriausybinių organizacijų dalyvavimas politikos formavime, buvo pakankamos sąlygos šiai politikai formuotis. Ir nors skirtingu laiku aktyviau veikė skirtingi veikėjai, tačiau visą laikotarpį išliko aktyvus ES veiksnys.

Svarbu ir tai, kad tiek abu esminius gyvūnų gerovės ir apsaugos politikos lūžius (2012 m., 2014 m.), tiek ir patį nacionalinės politikos formavimą veikė ne tik teigiami veiksniai (adaptacinis ES spaudimas, NVO iniciatyvos), bet ir neigiami (politikų nekompetencija, ydingos visuomenės praktikos gyvūnų gerovės ir apsaugos srityje, prasta finansinė bazė, teisinės bazės neveiknumas, ES politikos neįgyvendinamumas, „dviguba tikrovė“ ir pan.), kurie ir buvo politikos formavimui trukdančios priežastys. Tačiau nepaisant to, nuo 2012 m. ES gyvūnų gerovės politikos įgyvendinimas įgavo bruožus, pagal kuriuos galima spręsti apie nacionalinės gyvūnų gerovės ir apsaugos politikos formavimą bei teigiamas tendencijas šiame procese.

TERMINŲ SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

- AB – akcinė bendrovė
Acquis – *Acquis Communautaire*, Europos Bendrijos teisė ir jos taikymo praktika
 AM – Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija
 Angl. – angliškai
 ATPK – Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas
 BK – Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas
 BŽŪP – Europos Sąjungos Bendroji žemės ūkio politika
 CITES (angl.) – Nykstančių laukinės faunos ir floros rūšių tarptautinės prekybos konvencija
 DG Agri (angl.) – Europos Komisijos Žemės ūkio ir kaimo plėtros generalinis direktoratas (angl. *Directorate General for Agriculture and Rural Development*)
 DG SANCO (angl.) – Europos Komisijos Sveikatos ir vartotojų generalinis direktoratas (angl. *Directorate-General for Health and Consumers*)
 EAZA (angl.) – Europos zoologijos sodų ir akvariumų asociacija
 EB – Europos Bendrija
 EEB – Europos Ekonominė Bendrija
 EFSA (angl.) – Europos maisto saugumo taryba (angl. *European Food Safety Authority*)
 EK – Europos Komisija
 ENDCAP (angl.) – Europos gyvūnų gerovės organizacijų ir laukinės gyvūnijos ekspertų koalicija
 ES – Europos Sąjunga
 ET – Europos Ministrų Taryba
 EUPAW (angl.) – Europos Sąjungos gyvūnų gerovės politikos analizė (angl. *Evaluation of the EU Policy on Animal Welfare*)
 FVO (angl.) – Europos Komisijos Maisto ir veterinarijos tarnyba (angl. *Food and Veterinary Office*)
 GGA – gyvūnų gerovė ir apsauga
 GGI – viešoji įstaiga „Gyvūnų gerovės iniciatyvos“
 H – hipotezė
 JAV – Jungtinės Amerikos Valstijos
 JTO – Jungtinių Tautų Organizacija
 LGGD – Lietuvos gyvūnų globos draugija
 LGTAO – Lietuvos gyvūnų teisių apsaugos organizacija
 Liet. – lietuviškai
 LR – Lietuvos Respublikos
 LSA – Lietuvos savivaldybių asociacija
 LSDP – Lietuvos socialdemokratų partija
 Lt – litas
 NVO – nevyriausybinės organizacijos
 OIE (angl.) – Pasaulinė gyvūnų sveikatos organizacija (angl. *World Organisation for Animal Health*)
 Pab. – pabaiga
 Pan. – panašiai
 PETA (angl.) – Gyvūnų teisių organizacija (angl. *People for the Ethical Treatment of Animals*)
 Pr. – pradžia
 Prof. – profesorius
 Rb. – rublis
 SAM – Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija
 Seimas – Lietuvos Respublikos Seimas
 sk. – skyrius
 ŠMM – Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija
 TS-LKD – Tėvynės sąjunga-Lietuvos krikščionys demokratai
 UAB – uždaroji akcinė bendrovė
 UDAW (angl.) – Visuotinė gyvūnų gerovės deklaracija (angl. *Universal Declaration of Animal Welfare*)
 Vet. gydytojas – veterinarijos gydytojas
 Vid. – vidury
 VIDNKP – Lietuvos Respublikos vieningas integruotas daugiamečių nacionalinis kontrolės planas
 VRE – Vidurio ir Rytų Europa
 VRM – Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija
 VšĮ – viešoji įstaiga
 „ŽUG“ – visuomeninis judėjimas „Žmonės už gyvūnus“
 ŽŪKB – žemės ūkio kooperatinė bendrovė
 ŽŪM – Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija

TURINYS

Terminų santrumpų sąrašas	5
ĮVADAS	7
1. TEORIJA IR METODOLOGIJA	10
1.1. Teorinė prieiga	10
1.1.1. Pagrindinės gyvūnų apsaugos politikos kryptys	10
1.1.1.1. Gyvūnų gerovės kryptis	11
1.1.1.2. Gyvūnų teisių kryptis	12
1.1.1.3. Trečiasis variantas – galima išeitis?	13
1.1.2. Europeizacijos teorinė prieiga	14
1.1.2.1. Europeizacijos apibrėžimas ir samprata	14
1.1.2.2. Europeizacijos mechanizmai ir poveikis	17
1.1.2.3. Pagrindiniai europeizacijos teorijos trūkumai ir jos kritikos aspektai	21
1.1.3. Hipotezių formulavimas	24
1.2. Metodologija	25
EMPIRINĖ DALIS	27
2. Gyvūnų gerovės ir apsaugos politikos Lietuvoje analizė	27
2.1. Gyvūnų gerovės ir apsaugos politikos Lietuvoje ištakos ir raida	27
2.1.1. Gyvūnų gerovės ir apsaugos politika iki Lietuvos įstojimo į ES (1990–2004 m.)	27
2.1.1.1. Valstybės atkūrimo ir teisinės bazės kūrimo laikotarpis	27
2.1.1.2. Pasiruošimo stojimui į ES laikotarpis	30
2.1.2. ES gyvūnų gerovės politikos įgyvendinimas Lietuvoje (2004–2012 m.)	32
2.1.2.1. ES gyvūnų gerovės politikos Lietuvoje įgyvendintoja – Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba	32
2.1.2.2. Gyvūnų gerovės reikalavimų įgyvendinimas, kontrolė ir pažeidimai	33
2.1.2.3. Laukinių gyvūnų apsauga: Lietuvos zoologijos sodų atvejis	35
2.1.2.4. Nevyriausybių organizacijų vaidmuo, įgyvendinant gyvūnų gerovės politiką	37
2.2. Nacionalinės gyvūnų gerovės ir apsaugos politikos formavimasis (nuo 2012 m.)	39
2.2.1. Svarbiausiųjų politinių lūžių Lietuvos gyvūnų gerovės ir apsaugos srityje analizė	39
2.2.1.1. Gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatymas	40
2.2.1.2. Ritualinio skerdimo įteisinimas	42
2.2.2. Dabartinė situacija gyvūnų gerovės ir apsaugos srityje	46
2.2.2.1. Problematiškiausios sritys	46
2.2.2.2. Galimos problemų priežastys	51
2.2.2.3. Nacionalinės gyvūnų gerovės ir apsaugos politikos formavimosi požymiai	52
IŠVADOS	58
LITERATŪRA IR ŠALTINIAI.....	60
SUMMARY	86
PRIEDAI	89
1 priedas. ES gyvūnų gerovės politika	89
1.1. ES gyvūnų gerovės politikos ištakos ir raida	89
1.2. ES gyvūnų gerovės politikos reglamentavimas	92
1.3. ES gyvūnų gerovės politikos įgyvendinimas	95
1.4. ES gyvūnų gerovės politikos problemos ir įgyvendinimo sunkumai	100
2 priedas. Su gyvūnų gerove ir apsauga susiję teisės aktai	102
2.1. ES teisės aktų perkėlimas į Lietuvos teisinę sistemą	102
2.2. Trumpa Gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatymo apžvalga	103
3 priedas. Žiaurus elgesys su gyvūnais	104
3.1. Kas yra laikoma žiauriu elgesiu su gyvūnu	104
3.2. Ritualinio ir lietuviško skerdimo skirtumai	104
3.3. Pirmasis bandymas įteisinti bausmes už žiaurų elgesį su gyvūnais	105
3.4. 2015 m. sugriežtintos bausmės už žiaurų elgesį su gyvūnais	105
3.5. Pažeidimai Lietuvos zoologijos soduose	106
4 priedas. Ekspertų interviu	106
4.1. Interviu su LGTAO direktore Brigita Kymantaite.....	106
4.2. Interviu su GGI direktore Beatriče Vaitiekūnaite.....	113
4.3. Interviu su VMVT Gyvūnų sveikatingumo ir gerovės sk. vedėjo pavaduotoja Rasa Sirutkaityte ..	114

IVADAS

Požiūris į silpniausias ir pažeidžiamiausias sluoksnius bei elgesys su jais gali parodyti valstybės išsivystymo, pažangos ir jos piliečių brandumo lygį. Nors daugeliu atvejų pažeidžiamiausiais sluoksniais laikomi tam tikroms grupėms priklausantys žmonės (pvz.: vaikai, neįgalieji, vieniši pensinio amžiaus atstovai), tačiau tai galima perfrazuoti ir turint galvoje gyvūnus – kaip *juslias būtybes*, kurios yra vienaip ar kitaip priklausomos nuo žmonių ir pačios neturi galimybių pasirinkti savo likimo.

Pagarbos gyvybei ir gamtai būtinybė aktuali ne tik kaip etikos klausimas, bet ir kaip globalinės ekosistemos dalies pripažinimas. Net ir, atrodytų, nieko bendro su gyvūnais neturintys žmonės yra su jais susiję pačiais įvairiausiai ryšiais (pvz.: kaip laikantys naminius gyvulius ar augintinius, kaip maisto grandinės dalyviai, kaip tam tikrų pramonės produktų vartotojai ar pramogų mėgėjai ir pan.). Tačiau vis dažniau viešojoje erdvėje atspindimi žiauraus elgesio su gyvūnais atvejai verčia susimąstyti, ar gyvūnų žudymas, kankinimas ir visokeriopas išnaudojimas terodo aukštesnės gyvūnų klasės – žmonių – aroganciją ir norą užvaldyti gamtą, ar tai rodo žmonių negebėjimą koegzistuoti su gamta, jos nepakeičiant. Kad ir koks būtų atsakymas, svarbu tai, jog ten, kur kertasi įvairių piliečių interesai (pvz.: norinčių išnaudoti gyvūnijos resursus ir norinčių juos išsaugoti), susidaro politikos laukas.

Kalbant apie politiką, susijusią su gyvūnais, Vakaruose galima išskirti dvi pagrindines kryptis: gyvūnų gerovės ir gyvūnų teisių bei tarpinį variantą – tam tikrų išnaudojimo atvejų ribojimą arba tam tikrų gyvūnų teisių suteikimą. Gyvūnų gerovės politika – palyginti nauja viešosios politikos kryptis, nors bandymų vienaip ar kitaip įteisinti žmogaus santykius su gyvūnijos pasauliu būta jau prieš porą šimtmečių. Tačiau svarbiau yra tai, kad ši politikos kryptis tampa vis svarbesne, taigi – ir įdomiu tyrimų lauku. Šioje politikoje, kaip ir bet kokios kitos srities politikoje, labai svarbūs visi etapai – ne tik įstatyminių aktų leidyba ir teisinės bazės sukūrimas, bet ir įgalinimas jų laikytis, kontrolė juos įgyvendinant, neįgyvendinimo ar prasto įgyvendinimo pasekmės bei tokių padarinių ištaisymas.

Darbo objektas: gyvūnų gerovės ir apsaugos Lietuvoje mechanizmai.

Darbo problema: Nors nuo 1997 m. Lietuvoje gyvūnų gerovės ir apsaugos politikai formotis buvo kuriama palanki įstatyminė bazė, tačiau nacionalinė politika nebuvo suformuota. Nuo 2012 m. ES gyvūnų gerovės politikos įgyvendinimas įgavo bruožus, pagal kuriuos buvo galima spręsti politiką tampant kryptingesnę, panašesnę į nacionalinę. Tačiau šios politikos formavime yra ir nenuoseklumų. Vienas kardinaliausių – dėl ekonominių priežasčių (naujų mėsos eksporto rinkų į kitų konfesijų šalis) keičiama politikos kryptis (tai iliustruoja 2014 m. spalį Lietuvos Respublikos Seimo (toliau – Seimo) priimtos Europos Sąjungos (toliau – ES) teisės aktams galimai prieštaraujančios Lietuvos gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatymo pataisos, įteisinančios ritualinį gyvulių skerdimą, prieš tai jų neapsvaiginus). Todėl kyla klausimai: ar gyvūnų gerovės ir apsaugos

klausimai galėjo atsidurti Lietuvos politinėje darbotvarkėje, jei šalis nebūtų siekusi stoti į ES? Kokie veiksniai lėmė gyvūnų gerovės ir apsaugos politikos Lietuvoje formavimąsi?

Darbo aktualumas ir naujumas: Lietuvos gyvūnų apsaugos ir gerovės politikos¹ galimybės mokslininkų iki šiol nebuvo nagrinėtos – nei kaip ES analogiškos politikos įgyvendinimas ar rezultatas, nei kaip galimas nacionalinės politikos formavimas (yra keliolika magistro baigiamųjų darbų, beveik visi jie – Mykolo Romerio universiteto studentų, nagrinėjančių teisinę bazę, susijusią su gyvūnais ir jų naudojimo sritimis, tačiau darbai, parašyti iki 2012 m. pab., nėra labai naudingi, nes juose nagrinėjami teisės aktai jau nebegalioja arba galioja su ženkliais pataisomis). Tema aktuali, nes gyvūnų apsauga (ir tiesiogiai, ir per kitas politikos sritis), kaip ir gamtos apsauga bei ekologija, tampa vis svarbesniais klausimais, kurie įtraukiami net tik į išsivysčiusių Vakarų valstybių, bet ir į viso pasaulio valstybių politinę darbotvarkę.

Darbo tikslas: ištirti ES gyvūnų apsaugos ir gerovės politikos įgyvendinimo ir atitinkamos politikos Lietuvoje formavimo ypatumus, galimybes Lietuvai formuoti tokią politiką bei tam trukdančius veiksnius.

Darbo uždaviniai:

1. Atskleisti, remiantis kokiais europeizacijos mechanizmais būtų galima nagrinėti ES gyvūnų gerovės politikos įgyvendinimą Lietuvoje.
2. Išanalizuoti gyvūnų gerovės ir apsaugos mechanizmus Lietuvoje: jų ištakas, raidą iki Lietuvos stojimo į ES ir po jo.
3. Nustatyti, kokios priežastys ar veikėjai galėjo nulemti gyvūnų gerovės ir apsaugos politikos Lietuvoje formavimą, ypač – esminius lūžius šioje srityje.

Teorinis pagrindas: europeizacijos teorija ir jos mechanizmai. Europeizacija – viena iš Europos integracijos tyrimo atšakų. Apibendrintai galima pasakyti, kad tai yra su Europos integracijos poveikiu susijęs valstybės narės prisitaikymas. Šį pasirinkimą lėmė prielaida, kad ES galimai padarė didžiulę įtaką įvairių Lietuvos politikos krypčių formavimui, o kadangi bendrosios ES žemės ūkio politikos dalis yra gyvūnų gerovės politika, tai dar labiau įgalina europeizacijos teorinės prieigos naudojimą, nagrinėjant vienos iš ES narių – Lietuvos – atvejį.

Pradedant nuo to, kad vienas iš klasikinių tapusių europeizacijos apibrėžimų ją įvardina kaip homogenizaciją, standartizaciją ar tiesiog konvergenciją, bus tikrinamos hipotezės, ar Lietuvos atveju tai tinka, nagrinėjant gyvūnų gerovės ir apsaugos politikos sritį. Iš trijų pagrindinių europeizacijos mechanizmų, su nagrinėjama tema labiausiai susijęs adaptacinio spaudimo mechanizmas, kurį lemia institucinės atitikties laipsnis (jis turi būti mažas, kad įvyktų pokytis). Kadangi dauguma europeizacijos pirmųjų teoretikų kritikuojami dėl pervertinto ES poveikio, paneigiant valstybių narių įtaką ir kitus veiksnius, tai bus pagrindas nagrinėti, kokie dar veiksniai (be ES įtakos – kaip potencialaus spaudimo keistis, ir poveikio, kaip spaudimo rezultato) galėjo nulemti gyvūnų gerovės ir apsaugos politikos formavimą. Taip pat bus tikrinama dar viena

¹ **PASTABA.** Šiame darbe nebus apžvelgiami tie moksliniai darbai, kurie su gyvūnų gerove susiję kaip su veterinarijos, o ne politikos mokslų objektu.

hipotezė: ar gyvūnų gerovės ir apsaugos politikos srityje nėra aktuali europeizacijos teoretikų pastebėta problema – „dviguba tikrovė“, kuomet fiksuojamas atotrūkis tarp ES reguliavimo ir realaus politikos įgyvendinimo.

Metodologija: ES gyvūnų gerovės politikos istoriją galima skirstyti į du etapus: nuo Europos Bendrijos steigimo iki atnaujintos ES steigimo sutarties – Lisabonos sutarties įsigaliojimo 2009-12-01 (kuomet ES pradėta įgyvendinti kokybiškesnė ir atsakingesnė gyvūnų gerovės ir apsaugos politika, gyvūnas pripažintas *juslia būtybe*, o gyvūnų gerovė – viena iš ES vertybių), ir nuo šios datos tebesitęsiantis iki dabar. Esminiai šios srities politiniai lūžiai Lietuvoje įvyko 2012 m. ir 2014 m., o norint išsiaiškinti, kaip politika vystėsi ir kokie veiksniai tai nulėmė, buvo pasitelkta mokslinės literatūros turinio analizė, teisės aktų ir kitų dokumentų kokybinė turinio analizė, istorinis metodas, lyginamasis metodas, taip pat – proceso sekimo (angl. *process tracing*) metodas, pusiau struktūruoti ekspertų interviu.

Šaltiniai. Magistro darbe naudoti tiek pirminiai tyrimo šaltiniai (interviu su nevyriausybių organizacijų (toliau – NVO), politikos formuotojų ir įgyvendintojų atstovais, teisės aktai ir juos lydintys dokumentai, tarptautinės sutartys, atitinkamų ES ir Lietuvos institucijų ataskaitos, Seimo posėdžių stenogramos, specialistų komitetų išvados, nuomonės interneto tinkluose ir pan.), tiek antriniai (mokslinės publikacijos, analitiniai darbai, įvairių organizacijų vertinimai, statistikos duomenys, publikacijos spaudoje ir pan.).

Darbo struktūra. Darbą sudaro: įvadas, teorinė ir metodologinė dalis bei empirinė dalis (Lietuvos atvejo tyrimas) ir išvados. Pirmojoje darbo dalyje apžvelgta teorinė prieiga (europeizacijos teorija) ir metodologija, plačiau paaiškinant jų tinkamumą atvejui tirti bei naudingumą. Antrojoje darbo dalyje aprašytas Lietuvos atvejo tyrimas – ES gyvūnų apsaugos ir gerovės politikos įgyvendinimas bei nacionalinės politikos formavimas Lietuvoje, išnagrinėtos šios srities reglamentavimo ir reguliavimo ištakos, ruošiantis Lietuvos stojimui į ES ir situacija po Lietuvos įstojimo, taip pat išanalizuotas ES politikos įgyvendinimas ir tai, kokios priežastys galėjo nulemti dabartinę situaciją šioje srityje. Išvadų skyriuje pateikti tyrimo rezultatai ir iš jų kylantys apibendrinimai.

Šis magistro darbas **gali būti naudingas** politinės darbotvarkės formuotojams; Žemės ūkio ministerijos ir Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos specialistams; politologijos studentams; gyvūnų globos NVO ir pavieniams entuziastams; veterinarams; žurnalistams, besidomintiems gyvūnų apsauga; pedagogams, dėstantiems su tuo susijusius dalykus, ir kitiems.

1. TEORIJA IR METODOLOGIJA

1.1. Teorinė prieiga

Pagrindinis šio skyriaus tikslas – supažindinus su europeizacijos teorija, išsiaiškinti, kuo ji naudinga, norint geriau suprasti Europos Sąjungos gyvūnų gerovės politikos įgyvendinimo Lietuvoje niuansus bei dabartinę situaciją. Tačiau visų pirma būtina susipažinti su pagrindinėmis gyvūnų apsaugos politikos kryptimis bei suprasti, iš kur jos kilo.

1.1.1. Pagrindinės gyvūnų apsaugos politikos kryptys

Pagal tai, kaip vertinami gyvūnai, Vakarų filosofijos vyraujančius požiūrius galima skirstyti į dvi pagrindines grupes: mokslininkus, kurie pripažįsta netiesioginius moralinius įsipareigojimus gyvūnams (gyvūnai prilyginami neturintiems moralės ir moralinės vertės)² – ji kilo iš utilitarizmo supratimo, kad gyvūnai jaučia skausmą, jų negalima kankinti, tačiau tam tikras elgesys su gyvūnu draudžiamas, jei tai nepateisinama naudos gavimu³; ir mokslininkus, kurie pripažįsta tiesioginius įsipareigojimus (gyvūnams įsipareigojimai susiję ne su elgesio kitiems žmonėms įtaka, o su pačiu gyvūnu)⁴ – deontologinio⁵ požiūrio atstovus (Tomas Reganas, Peteris Singeris, Garis Lorencas Francionis).

Plačiau nebus nagrinėjamas Renė Dekarto požiūris, kad gyvūnai tėra mašinos, kurios nieko nejaučia, o žmogus nepakliūna į šią kategoriją dėl savo nemirtingos sielos⁶ (nors jis ir vyravo iki XX a. vid.), ar šiam požiūriui priešingas Džeremio Bentamo utilitaristinis požiūris, kad gyvūnas, kaip ir visos kitos *juslios būtybės* (tarp jų ir – žmogus), gali jausti skausmą ir malonumą⁷. Šiuos požiūrius verta paminėti todėl, kad jie buvo pagrindiniai, kuriais rėmėsi gyvūnų apsauga nesuinteresuotos grupės (R. Dekarto požiūris) ir gyvūnus ginančios grupės (D. Bentamo požiūris). Pastaruoju požiūriu remiasi ir gyvūnų gerovės gynėjai (gyvūnai suprantami kaip auginami žmonių naudai⁸), o deontologinės krypties atstovai išstobulino teoriją ir pavertė ją gyvūnų teisių judėjimo pagrindu. Kadangi gyvūnų apsaugos politika paprastai remiasi gyvūnų gerovės arba gyvūnų teisių kryptimis, jas ir verta nagrinėti plačiau.

Šis magistro darbas, kaip vienu iš pagrindų, remiasi ES dokumentais ir juose anglų kalba vartojamais terminais, todėl verta atkreipti dėmesį į tam tikrą sąvokas. Daugelyje žodynų anglišką žodį „*animal*“⁹ į lietuvių kalbą verčiamas kaip „gyvulys“ ir „gyvūnas“. Pagal Dabartinį

² Tom Regan, *Empty Cages: Facing the Challenge of Animal Rights*, Oxford: Rowman and Littlefield Publishers, 2005, 58.

³ Gary Lawrence Francione, *Introduction to Animal Rights: Your Child or the Dog?* Philadelphia: Temple University Press, 2000, 142.

⁴ Robert Garner, *Animals, Politics and Morality (Issues in Environmental Politics)*, Manchester: Manchester University Press, 2004, 10.

⁵ Edward Craig (red.), *Routledge Encyclopedia of Philosophy*, London: Routledge, 1998, 455.

⁶ René Descartes, „Discourse on the method of rightly conducting the reason, and seeking truth in the sciences“, 1637, <<http://www.gutenberg.org/files/59/59-h/59-h.htm#part5>>, [Žiūrėta 2015-04-15].

⁷ Mike Radford, *Animal welfare law in Britain. Regulation and responsibility*, Oxford: Oxford University Press, 2001, 25.

⁸ Leonard Wayne Sumner, „Animal Welfare and Animal Rights“, *The Journal of Medicine and Philosophy*, 13, 1988, 162.

⁹ Elektroninis žodynas „Anglonas“, [Žiūrėta 2014-10-03].

lietuvių kalbos žodyną: „**gyvulys**: 1. naminis žinduolis (darbinis, pieninis, mėsinis, vilninis), taip pat šuo ir katė. 2. laukinis žinduolis“¹⁰, o „**gyvūnas** – pats judantis, reaguojantis ir jaučiantis organizmas, mintantis gamtinėmis medžiagomis“¹¹. Taigi, lietuvių kalboje į gyvūnų kategoriją patenka ir gyvuliai, ir naminiai gyvūnai (augintiniai), ir žvėrys (laukiniai gyvūnai).

Kadangi ES gyvūnų apsaugos ir gerovės politika didžiąja dalimi yra integrali Bendrosios žemės ūkio politikos (toliau – BŽŪP) dalis ir yra normatyvinė Lietuvos atvejo tyrimo atžvilgiu, todėl, kad būtų išvengta neaiškumų, Lietuvos atveju laukinės gyvūnijos, žvėrių apsauga bus nagrinėjama tik tiek, kiek tai susiję su ES politika (pvz.: kalbant apie mokslinius eksperimentus su gyvūnais, pramonėje naudojamus gyvūnus, zoologijos sodus ir pan.).

1.1.1.1. Gyvūnų gerovės kryptis

ES (ir Lietuvoje) vystoma gyvūnų gerovės politikos kryptis. Gyvūnų gerovė įstatymais apibrėžiama kaip „optimalus gyvūnų fiziologinių ir etologinių poreikių tenkinimas“¹², taip pat ją galima apibūdinti ir „kaip fizinę bei protinę gyvūnų gerovę bei sudaromas kuo natūralesnes gyvūnams sąlygas“¹³. Tačiau patartina lengvai neapsirikti ir neieškoti „gyvūnų gerovės“ ar „gyvūnų apsaugos“ sąvokose „gyvūnų teisių“ apraiškų – šie judėjimai skirtingi ir apie gyvūnų teises šiame magistro darbe kalbėti plačiau, nei to reikia skirčiai suprasti bei įvykių eiliškumui iliustruoti, neketinama.

Nors gyvūnų gerovės politika remiasi daugiasluoksniu gyvūnų gerovės mokslu, apimančiu tokius elementus kaip atitinkančios normą biologinės funkcijos, psichinė sveikata ir gera fizinė būklė, gerovės supratimas, taip pat – ir moralinis gyvūnų, kaip *juslių būtybių*, statusas¹⁴, tačiau gyvūnų gerovės supratimas įvairių mokslininkų interpretuojamas skirtingai. Išskiriami 3 pagrindiniai požiūriai¹⁵: 1) subjektyvios patirties prieiga, besiorientuojanti į gyvūnų jausmus; 2) biologinio funkcionavimo prieiga, besiremianti būtiniais išgyvenimui dalykais; 3) ir natūralaus gyvenimo prieiga, akcentuojanti galimybę gyvūnams išreikšti natūralų, jiems būdingą elgesį¹⁶.

Kaip galima pastebėti, ES gyvūnų gerovės apibrėžimas priskirtinas prie antrojo, nuosaikiojo požiūrio. Pasaulinės gyvūnų sveikatos organizacijos (angl. *OIE*) dar 1968 m. suformuluotas gyvūnų gerovės apibrėžimas priskirtinas prie antrojo ir trečiojo požiūrio, taigi – platesnis nei ES pasirinktasis. Pasak jo, gyvūno gerovė tinkama tuomet, kai gyvūnas sveikas, patogiai jaučiasi, gerai maitinamas, saugus, gali išreikšti natūralų savo elgesį ir nekenčia nuo tokių nemalonių būklių kaip skausmas, baimė ar stresas¹⁷.

¹⁰ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas internete, <<http://dz.lki.lt/search/>>, [Žiūrėta 2014-09-03].

¹¹ Ten pat.

¹² Gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatymas, 2012-10-03, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=435692>, [Žiūrėta 2015-04-15].

¹³ Ian J. H. Duncan, David Fraser „Understanding animal welfare“, Kn.: Michael C. Appleby; Bo Hughes, *Animal welfare*, Wallingford: CAB International, 1997, 187.

¹⁴ DG SANCO, „EUPAW Final report“, 2010, 26 <<http://www.eupaw.eu/docs/Final%20Report%20-%20EUPAW%20Evaluation.pdf>>, [Žiūrėta 2015-04-15].

¹⁵ Caroline J. Hewson, „What is animal welfare? Common definitions and their practical consequences“, *Canadian Journal of Veterinary Research*, 2003 June; 44(6), 496.

¹⁶ Ten pat, 498.

¹⁷ „Terrestrial Animal Health Code“, OIE, 2011, <<http://www.oie.int/doc/ged/D10905.pdf>>, [Žiūrėta 2015-04-15].

Taip pat svarbu paminėti globalų gyvūnų gerovės judėjimą, siekiantį, kad „Visuotinę gyvūnų gerovės deklaraciją“ (angl. *UDAW*) pasirašytų Jungtinių Tautų Organizacija (toliau – JTO). Šiuo aktu siekiama, kad JTO šalys narės pripažintų gyvūnų gerovę svarbiu tikslu, imtųsi bendrų veiksmų prieš žiaurų elgesį su gyvūnais, kad stengtųsi sumažinti jų kančias; kad visose šalyse būtų panaši gyvūnų gerovės politika, su tuo susijusi teisėkūra, atsižvelgiant į šalies specifiką ir tarptautinius standartus; gyvūnų gerovės principai būtų taikomi ne tik ūkiniams gyvūnams, gyvūnams augintiniams, moksliniuose tyrimuose naudojamiems gyvūnams, bet ir darbiniams, tarnybų gyvuliams, laukinei faunai bei pramogoms naudojamiems gyvūnams¹⁸ (t. y. – cirkuose, delfinariumuose, sporte, renginiuose ir pan.). Tai būtų nemažas poslinkis gyvūnų gerovės, kaip politinės darbotvarkės klausimo, srityje. Kol kas šiai deklaracijai pritaria tik 40 pasaulio vyriausybių ir daugiau nei 2 mln. asmenų.

1.1.1.2. Gyvūnų teisių kryptis

Gyvūnų gerovės kryptį yra palaikančių ir gyvūnų teisių krypties organizacijų, pvz., visame pasaulyje daugybę pasekėjų turinti gyvūnų teisių gynėjų organizacija „PETA“¹⁹, nors ir siekia įteisinti gyvūnų teises (ilgojo periodo strategija), tačiau pripažįsta gyvūnų gerovę kaip trumpojo periodo strategiją. Visgi verta pabrėžti, kad gyvūnų teisių judėjimas yra iš principo kitoks nei gyvūnų gerovės, ir jis kilo būtent iš konflikto, kad gerovė neapima daug gyvūnų išlikimui ir klestėjimui svarbių aspektų.

Po 1970-ųjų įvairiose pasaulio šalyse sustiprėjo vegetarų, veganų judėjimai, būrėsi gyvūnų teisių krypties palaikytojai. Amerikiečiai filosofas T. Reganas²⁰ bei filosofas ir teisininkas G. L. Francionis²¹ ir australų filosofas P. Singeris gyvūnų gerovės judėjimą kritikavo tik kaip siekiantį užtikrinti geresnes gyvūnų sąlygas, nedraudžiant jų išnaudojimo, todėl nepakankamai ginantį gyvūnų interesus²² ir etiškai nepriimtina²³. Gyvūnų teisių politikos kryptimi siekiama įteisinti požiūrį, kad žmogus neturi teisės ne tik žudyti ir kankinti, bet ir jokiais būdais išnaudoti gyvūnų. Taip pat siekiama skatinti žmones keisti savo gyvenimo būdą į alternatyvų²⁴.

Gyvūnų teisių filosofijoje tam tikra prasme gyvūnai prilyginami žmogui (pabrėžiamos teorijos, pagal kurias žvilgsnis į pasaulį neprivalo būti antropocentristinis, t. y. žmogus neturi būti reikšmingiausia būtybe visatoje, gamtai palikdamas tik instrumentinį vaidmenį²⁵), o tai reiškia, kad būtų ginamos gyvūnų teisės plačiąja prasme – gyvūnai nebūtų išnaudojami ir kankinami bei

¹⁸ „Back a Universal Declaration Animal Welfare“, „World Animal Protection“ interneto svetainė, < <http://www.worldanimalprotection.org/take-action/back-universal-declaration-animal-welfare> >, [Žiūrėta 2015-04-21].

¹⁹ PETA interneto svetainė, < <http://www.peta.org.uk/> >, [Žiūrėta 2015-04-21].

²⁰ Tom Regan, *The Case for Animal Rights*, Oakland: University of California Press, 1983.

²¹ Gary Lawrence Francione, „Animal welfare and the moral value of nonhuman animals“, *Law, Culture and the Humanities*, 6, 2010, 2536.

²² G. L. Francione, 2000, 19.

²³ Peter Singer, *Animal Liberation: A New Ethics for our Treatment of Animals*, New York: New York Review, 1975, 62.

²⁴ Robert Garner, *Animals, Politics and Morality (Issues in Environmental Politics)*, Oakland: Manchester University Press, 2004, 12.

²⁵ Gary Lawrence Francione, *Animals as Persons: Essays on the Abolition of Animal Exploitation*, New York: Columbia University Press, 2008, 12.

žudomi ne tik mokslinėse, medicininėse laboratorijose²⁶, bet ir žmonių pramogoms skirtose vietose, taip pat ir – nebenaudojami maistui (skatinamas veganizmas^{27, 28}, vegetarizmas²⁹), aprangai, kitoms pramonės šakoms (skatinamas ekologinis mąstymas³⁰); kartu rūpinantis, kad gyvūnai gyventų jiems kuo artimesnėje aplinkoje – ypač – laukiniai ir egzotinių veislių gyvūnai, o naminiai gyvūnai nebūtų traktuojami kaip daiktai ar gyvi žaislai³¹.

1.1.1.3. Trečiasis variantas – galima išėitis?

Trečiasis, tarpinis gyvūnų politikos variantas – tai tam tikrų teisių gyvūnams suteikimas arba tam tikro gyvūnų išnaudojimo ribojimas: draudimas išnaudoti ir laikyti gyvūnus zoologijos soduose, cirkuose, delfinariumuose ir kitose panašiose žmonių pramogoms skirtose viešose vietose (įskaitant ir privačius mini zoologijos sodus). Ši kryptis praplečia įprastą gyvūnų gerovės politikos sampratą, tačiau nėra tokia radikali, kaip gyvūnų teisių kryptis.

Ji pradėta vystyti keliose Vakarų, tarp jų ir – ES – šalyse. Pvz., Austrijos Gyvūnų gerovės įstatymas – vienas griežčiausių gyvūnų apsaugos įstatymų³² pasaulyje, kuriame be įprastų reikalavimų, yra draudimas šunis laikyti pririštus prie grandinės, laukinius gyvūnus išnaudoti cirke, parduotuvėse prekiauti šunimis ir katėmis ar marinti gyvūną be anestezijos. Ispanija pirmoji ES teritorijoje įteisino atskirų gyvūnų rūšių teises^{33, 34}, o Graikija tapo pirmąja šalimi Europoje ir antrąja – pasaulyje, uždraudusi bet kokių gyvūnų pasirodymus cirkuose³⁵, netrukus ja pasekė Olandija, Kroatija ir Bulgarija³⁶. Pastaruoju metu galima pastebėti daugiau valstybių, draudžiančių cirkuose naudoti kai kurias laukinių gyvūnų rūšis arba gyvūnus, kurie gimė ir užaugo laisvėje – Suomija, Švedija³⁷, Čekija, Estija, Lenkija, Danija, Slovakija, Vengrija, Portugalija.³⁸

Kalbant apie tarpinį, mišrų gyvūnų apsaugos politikos variantą, derėtų paminėti ir judėjimą „*New welfarism*“, prasidėjusį 1996 m. G. L. Francionio iniciatyva. Tai bandymas pamažu įtikinti politikus uždrausti kailių pramonės naudai auginti kailinius žvėrelius bei naudoti gyvūnus moksliniuose eksperimentuose³⁹, tačiau kol to pasiekti neįmanoma, šio judėjimo aktyvistai stengiasi kiek įmanoma pagerinti šiose srityse išnaudojamų gyvūnų gerovę, sumažinti jų kančias.

²⁶ Sidney Gendin „The Use of Animals in Science“, Kn.: Tom Regan, *Animal Sacrifices: Religious Perspectives on the Use of Animals in Science*, Philadelphia: Temple University Press, 1986, 15.

²⁷ Gary Lawrence Francione, Anna E. Charlton, *Eat Like You Care: An Examination of the Morality of Eating Animals*, Exempla Press, 2013, 8.

²⁸ Emma McGrat, „The politics of Veganism“, *Social Alternatives*, Vol. 19, Nr. 4, December 2000, 52.

²⁹ Tom Regan, „The moral basis of vegetarianism“, *Canadian Journal of Philosophy*, 5, 1975, 185.

³⁰ Tom Regan, *Defending Animal Rights*, Illinois: University of Illinois Press, 2001, 64.

³¹ Gary Lawrence Francione, „Animal Welfare and the Moral Value of Nonhuman Animals“, *Law, Culture and the Humanities*, 6 (1), 2009, 31.

³² Austrijos vyriausybės interneto svetainė, <<http://www.bmlfuw.gv.at/en/fields/agriculture/Productionandmarkets/Animalwelfare.html>>, [Žiūrėta 2014-10-15].

³³ „Velasco lawyers“ interneto svetainė, <<http://www.velascolawyers.com/en/civil-law/126-laws-against-domestic-animal-cruelty-in-andalucia-and-spain.html>>, [Žiūrėta 2014-10-15].

³⁴ „Expact Focus“ interneto svetainė, <<http://www.expatfocus.com/expatriate-spain-animal-welfare>>, [Žiūrėta 2014-10-03].

³⁵ „GAWF“ interneto svetainė, <http://www.animalactiongreece.gr/1073_2/Greek-legislation>, [Žiūrėta 2014-10-03].

³⁶ „ENDCAP“ interneto svetainė, <<http://endcap.eu/animal-circuses/>>, [Žiūrėta 2014-11-04].

³⁷ Gyvūnų teisių interneto svetainė, <<http://www.animalrights.lt/nematomieji>>, [Žiūrėta 2014-10-03].

³⁸ „ENDCAP“ interneto svetainė, <<http://endcap.eu/animal-circuses/>>, [Žiūrėta 2014-11-04].

³⁹ Gary Lawrence Francione, *Rain Without Thunder: The Ideology of the Animal Rights Movement*, Philadelphia: Temple University Press, 2010, 42.

1.1.2. Europeizacijos teorinė prieiga

Pastaruosius keletą metų gyvūnų gerovė ir apsauga vis dažniau įtraukiama į įvairių pasaulio šalių politines darbotvarkes, todėl šią politikos sritį galima būtų nagrinėti remiantis globalizacijos teorine prieiga, tačiau šio magistro darbo autorę labiau domina ne tik siauresnė teritorija – Europos žemynas, bet ir dar siauresnėje teritorijoje – dalyje Europos – veikianti ES. Be to, bendra ES žemės ūkio politika, kurios dalis yra gyvūnų gerovės ir apsaugos politika, jau savaime suponuoja europeizacijos teorinės prieigos naudojimą, nagrinėjant vienos iš ES narių – Lietuvos – atvejį. Ir nors kai kurie autoriai globalizaciją tapatina su europeizacija⁴⁰, šiame magistro darbe taip nedaroma. Taip pat europeizacijos teorija laikoma skirtinga nuo modernizacijos teorijos, nors ir turi nemažai sąlyčio taškų⁴¹.

Baltijos šalys ir dalis kitų Vidurio ir Rytų Europos (toliau – VRE) valstybių po restitucinės pokomunistinės transformacijos orientacijos (kai buvo siekiama atkurti iki sovietmečio šalyse veikusią ekonominę ir politinę sistemą), pasirinko imitacinę, t. y. siekė perimti šiuolaikinių ekonominių ir politinių Vakarų šalių institucijų patirtį bei įgyvendinti autoritetingų ekspertų nurodymus⁴². Apie tai, kad europeizacija buvo dvigubas procesas⁴³ – ne tik VRE valstybių stojimas į ES, bet ir daug platesnis procesas – po 1989 m. revoliucijų įvykęs „grįžimas į Europą“, kalba ir užsienio autoriai.

Oficialūs Lietuvos ir ES (tuomet ES pirmtakės – Europos Bendrijos, toliau – EB) santykiai prasidėjo 1992-05-11 pasirašyta Prekybos ir komercinio bei ekonominio bendradarbiavimo sutartimi ir priimta deklaracija dėl politinio dialogo tarp EB ir Lietuvos, 1995 m. pab. Lietuvai pateikus oficialų prašymą stoti į ES, 1999 m. prasidėjo derybos, o 2004-05-01 Lietuva buvo priimta į ES⁴⁴, todėl galima teigti, kad didžiąją nepriklausomos Lietuvos egzistavimo laiko dalį ji stengėsi atitikti ES keliamus reikalavimus, stengėsi pasiruošti eurointegracijai.

1.1.2.1. Europeizacijos apibrėžimas ir samprata

Pirmiausia derėtų apžvelgti jau klasikiniiais tapusius europeizacijos apibrėžimus, vėliau – apibrėžimų grupavimą. To reikia tam, kad būtų galima suprasti, kodėl vieni autoriai naudojo vienokius, o kiti – kitokius tyrimo dizainus, apibrėždami tą patį reiškinį.

Europeizacija – viena iš Europos integracijos tyrimo atšakų. Pasak vieno daugiausiai europeizaciją tyrinėjusių Lietuvos mokslininkų Klaudijaus Manioko, europeizacija yra su Europos integracijos poveikiu susijęs valstybių prisitaikymas, poveikis jų vidaus struktūroms,⁴⁵ tačiau

⁴⁰ Arvydas Guogis, „Globalizacijos ir gerovės valstybių santykio problema“, *Socialinis darbas*, T. 3, Nr. 2, Vilnius: Baltijos kopija, 2004, 5.

⁴¹ Klaus H. Goetz, „Making sense of post-communist central administration: modernization, Europeanization or Latinization?“, *Journal of European Public Policy*, 2001, 8:6 December, 1037.

⁴² Zenonas Norkus, *Kokia demokratija, koks kapitalizmas? Pokomunistinė transformacija Lietuvoje lyginamosios istorinės sociologijos požiūriu*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008, 336.

⁴³ Heather Grabbe, *The EU's Transformative Power Europeanization Through Conditionality in Central and Eastern Europe*, London: Palgrave Macmillan, 2006, 5.

⁴⁴ EK atstovybės Lietuvoje interneto svetainė, <http://ec.europa.eu/lietuva/abc_of_the_eu/kelias_i_es/kelias_i_lt.htm>, [Žiūrėta 2015-04-12].

⁴⁵ Klaudijus Maniokas, „Teorinė prieiga: europeizacija, elita, valstybės užgrobimas ir vystymasis“, *Politologija*, 2014/4 (76), 7.

keblumų kyla dėl to, kad europeizacijos apibrėžimų galima rasti beveik tiek pat daug, kiek ir tekstų apie ją. Šiuo atžvilgiu naudingas Moritzo Schneiderio paaiškinimas, kad europeizacijos apibrėžimas svarbus, nes gali atskleisti Europos politikos kūrimo dinamiką ir Europos transformacijos kompleksiskumą⁴⁶, tačiau autorius europeizaciją siūlė suprasti ne tiek kaip vieningą teoriją, kiek kaip konceptualius rėmus.

Vienas pirmųjų europeizaciją apibrėžti pabandė Robertas Ladrechas, 1994 m. įvardindamas ją kaip augantį procesą, perorientuojantį nacionalinės politikos formą ir organizavimosi principą link Europos ekonominės bendrijos (toliau – EEB) politinės ir ekonominės dinamikos⁴⁷. Būtent iš šio apibrėžimo atėjo politikos poveikio „iš viršaus į apačią“ traktavimas, kad nacionalinės valstybės neaktyvios, jos reaguoja į ES (tuometės EEB) politiką ir keičiasi. 2010 m. šis autorius iškristalizavo savo europeizacijos apibrėžimą kaip pokytį valstybėje narėje, kurį motyvuoja ES politikos ir jos sprendimų priėmimo procesas.⁴⁸ Taip R. Ladrechas įtvirtino europeizacijos tyrimus, kaip susijusius priežastiniais ryšiais ir tuo pačiu metu pagrindžiančius ES įtaką vidaus politikos pokyčiams.⁴⁹

Labai panaši buvo ir Tanjos A. Börzel formuluotė 1999 m., kad tai procesas, kuriuo valstybių vidaus politika tampa bendros ES politikos subjektu⁵⁰. 2001 m. Adriėnė Heritier šiek tiek detaliau apibrėžė europeizaciją kaip procesą, kurio įtaka kyla iš ES sprendimų, veikiančių valstybių narių politiką bei administracines struktūras⁵¹. Iš to galima suprasti, kad autorė pabrėžia tik valstybių narių jaučiamą bendrijos įtaką, taigi tyrimų laukas susiaurėja iki valstybių narių.

Tais pačiais metais Thomas Risse'as, Maria Green Cowles ir James'as A. Caporaso europeizaciją apibrėžė kaip Europos lygmenyje iškilusią ir besivystančią veikėjų sąveiką, formalizuojančią skirtingas valdymo, politines, teises ir socialines institucijas, susijusias su politinių problemų sprendimu, ir kuriančią autoritetingas Europos taisykles.⁵² Claudio M. Radaellis 2003 m. stengėsi dar labiau detalizuoti apibrėžimą, išskirdamas a) konstrukcijas; b) sklaidos; c) taisyklių įtvirtinimo (institucionalizavimo) procedūras, t. y. formalių ir neformalių taisyklių, politikos kryptių ir normų nustatymą pirmiausiai ES, o tuomet perkėlimą į nacionalinį diskursą, identitetą, politines struktūras ir viešąją politiką.⁵³

⁴⁶ Moritz Schneider, „Europeanization beyond the EU: The Dynamics of Europeanization in the Southern Mediterranean Partner States“, 3, <https://www.cairn.info/article_p.php?ID_ARTICLE=EUFOR_356_0125>, [Žiūrėta 2015-09-30].

⁴⁷ Robert Ladrech, „Europeanization of Domestic Politics and Institutions: The Case of France“, *Journal of Common Market Studies*, Nr. 32, 1994, 69.

⁴⁸ Robert Ladrech, *Europeanization and National Politics*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2010, 2.

⁴⁹ R. Ladrech, 2010, 2.

⁵⁰ Tanja A. Börzel, „Towards Convergence in Europe? Institutional Adaptation to Europeanization in Germany and Spain“, *Journal of Common Market Studies*, Nr. 39, 1999, 574.

⁵¹ Adrienne Héritier ir kt., *Differential Europe. The European Union Impact on national Policymaking*, Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2001, 5.

⁵² Thomas Risse, Maria Green Cowles, James A. Caporaso, „Europeanization and Domestic Change: Introduction“, Kn.: M. G. Cowles, J. A. Caporaso, T. Risse (red.), *Transforming Europe: Europeanization and Domestic Change*, New York: Cornell University Press, 2001, 12.

⁵³ Claudio M. Radaelli, „The Europeanization of Public Policy“, Kn.: Kevin Featherstone, Claudio M. Radaelli (red.), *The Politics of Europeanization*, Oxford: Oxford University Press, 2003, 30.

Andrew Jordanas ir Duncanas Liefferinkas 2004 m. apibendrina penkis⁵⁴ tuomet populiariausiomis buvusias apibrėžimų kryptis europeizacijos literatūroje. Tai apibrėžimai, akcentuojantys 1) „iš viršaus į apačią“ nuleidžiamą ES įtaką šalims narėms (R. Ladrechas, A. Heritier); 2) ES lygmens politikos kompetencijų didinimą (M. G. Cowles); 3) augančią ES svarbą ir tarsi privalomą nuorodą (kelrodę) nacionaliniams bei viršnacionaliniams veikėjams (Wolfgangas Wesselsas ir kt.⁵⁵); 4) horizontalią ES požiūrių ir politikos sklaidą šalyse narėse (Elizabetė Bomberg, Johnas Petersonas⁵⁶); 5) dviejų krypčių sąveiką tarp valstybių narių ir ES (Klausas H. Goetas⁵⁷). Verta priminti, kad tuomet europeizacija dar tik buvo pradėjusi apimti VRE šalis ir rezultatai dar nebuvo matomi.

K. Maniokas atkreipė dėmesį į europeizacijos kaip proceso ir kaip rezultato skirtumus⁵⁸. Autorius R. Ladrecho apibrėžimą priskyrė pirmajai grupei, o Johano P. Olseno apibrėžimą, kuris europeizaciją įvardina kaip homogenizaciją, standartizaciją ar tiesiog konvergenciją, apribojančią valstybės narės mąstymo, elgesio ir saviorganizavimo modelių įvairovę⁵⁹, priskyrė antrajai apibrėžimų grupei. Ir nors K. Maniokas kritikavo europeizacijos kaip rezultato požiūrį, kaip tinkantį tik tyrimo hipotezei, bet ne pagrindui, tačiau jo pastebėjimas, kad integracijos įtaka nacionalinėms valstybėms suvedama į vieną pagrindinį klausimą – ar vyksta sprendimų priėmimo formos, turinio, įvairių viešosios politikos sričių ir t. t., konvergencija⁶⁰ – itin aktualus šio magistro darbo atveju (net ir atkreipiant dėmesį į autoriaus pastabą dėl to, jog konvergencijos hipotezę sunku empiriškai pagrįsti⁶¹).

Kai kurie europeizacijos tyrinėtojai pabrėžė ES integracijos proceso ir valstybės narės vietinio lygmens kaitos sintezę – kaip atsakomybių pasidalijimo didinimą ir didėjantį artumą tarp viršnacionalinių ir nacionalinių institucijų įtakų.⁶² Plačiai pripažįstama, kad valstybės, besiruošdamos stojimui į ES ir jau į ją įstojusios, turi „europeizuotis“^{63, 64}. Tačiau europeizacija – nuolat besivystantis procesas, jis nėra baigtinis.⁶⁵ Kalbėdamas apie europeizaciją kaip rezultatą, Phedonas Nicolaidesas 2010 m. įrodė, kad europeizuotis valstybė gali ir be konvergencijos⁶⁶.

⁵⁴ Andrew Jordan, Duncan Liefferink (red.), *Environmental policy in Europe. The Europeanization of national environmental policy*, Oxfordshire: Routledge, 2004, 5.

⁵⁵ Wolfgang Wessels, Andeas Maurer, Jurgen Mittag (red.), *Fifteen into One?: the European Union and its Member States*, Manchester: Manchester University Press, 2003, xiv.

⁵⁶ Elizabeth Bomberg, John Peterson, „Policy Transfer and Europeanization: Passing the Heineken Test?“, *Queens Papers on Europeanization*, Nr. 2, 2000, 5.

⁵⁷ Klaus H. Goetz, „European integration and national executives: a cause in search of an effect?“, Kn.: Klaus H. Goetz, Klaus H., Simon Hix (red.), *Europeanised Politics? European Integration and National Political Systems*, London: Frank Cass, 2001, 214.

⁵⁸ Klaudijus Maniokas, „Eurointegracijos sąvoka ir jos vieta Europos integracijos teorijose“, *Politologija*, 2002/4 (28), 7.

⁵⁹ K. Maniokas, 2002, 8.

⁶⁰ K. Maniokas, 2002, 9.

⁶¹ Klaudijus Maniokas, *Europos Sąjungos plėtra ir europeizacija. Vidurio ir Rytų Europos valstybių įsijungimas į Europos Sąjungą*, Vilnius: Eugrimas, 2003, 79.

⁶² Ali Abdi Omar, „The Fusion Thesis and Europeanization“, *E-International Relations Publishing*, March 8, 2013, 5.

⁶³ Elisabetta Nadalutti, *The Effects of Europeanization on the Integration Process in the Upper Adriatic Region*, Cham: Springer International Publishing, 2015, 169.

⁶⁴ François Bafail, *Central and Eastern Europe. Europeanization and Social Change*, New York: Palgrave Macmillan, 2009, 8.

⁶⁵ E. Nadalutti, 2015, 34.

⁶⁶ Phedon Nicolaides, „A Model of Europeanisation with and without Convergence“, *Intereconomics*, 2010/1, 114.

Tačiau magistro darbo autorės manymu, P. Nicolaidesas kaip tik kalba apie procesą, o ne rezultatą, tai aiškėja tuomet, kai minima konvergencija iš viršaus į apačią (iš ES – valstybei nares).

P. Nicolaideso pateiktas išvadas paminėti verta, nes jo atradimai – vertingas įnašas į europeizacijos teoriją: ar europeizacija nulems valstybės vidaus pokyčius, priklauso nuo anksčiau valstybėje egzistavusios politikos ir institucinės sąrangos; konvergencija įvyksta tuo atveju, jei europeizacijos procesas gali pakeisti vidaus politikos apribojimus (tuo atveju ji taip pat susijusi ir su politikos bei instituciniu patobulinimu, pagerinimu); nekonvergenciją galima aptikti tuo atveju, jei vidaus politika vyriausybei yra naudingesnė nei žala, kurią sukelia dėl politikos neįgyvendinimo taikomos ES sankcijos; tolerancijos nepaklusimui laipsnis toks pats svarbus, kaip ir bausmės griežtumas už nepaklusimą; kai vyriausybės veikia savanaudiškai, norėdamos padidinti gaunamą siaurų savo interesų naudą, gali būti juntama stipri neigiama kitų valstybių narių įtaka.⁶⁷

Į procesą orientuoti tyrimai klausia, kas lemia skirtingą valstybių prisitaikymą (šio tyrimo dizaino trūkumas – valstybės narės laikomos pasyviomis Europos integracijos dalyvėmis, nors taip yra ne visuomet), o orientuoti į rezultatą tyrimai klausia apie konvergencijos mechanizmus ir sąlygas, taip pat ir apie tai, kas ir į ką konverguoja⁶⁸.

Tačiau kadangi ES plėtra į VRE šalis gerokai skyrėsi nuo ankstesnių Sąjungos plėtros etapų – buvo kompleksiškesnė, su didesne galios asimetrija, sąlygiškumu ir šalių kandidačių diferencijavimu⁶⁹, VRE specifika atskleidė naujus valstybėse narėse vykstančios europeizacijos ypatumus^{70,71}, ir nors buvo tikimasi didesnės konvergencijos – vienodų europeizacijos rezultatų valstybėse kandidatėse – taip neįvyko^{72,73}. Konvergencija šiuo atveju buvo suprantama kaip vykstančio socialinių struktūrų racionalizacijos proceso padarinys⁷⁴.

1.1.2.2. Europeizacijos mechanizmai ir poveikis

Net ir nepaisant to, kad Europeizacijos teorija nėra vieninga, o skirtingi autoriai pateikia skirtingus šio proceso apibrėžimus, dažniausiai sutariama, kad kalbama apie ES – kaip tarptautinio darinio – įtaką, poveikį valstybėms⁷⁵ (ne tik valstybėms narėms, bet ir besiruošiančioms jomis tapti⁷⁶). Kai kurių autorių manymu, europeizacija siekia daug toliau nei ES ir netgi toliau nei Europa.⁷⁷ Tačiau Ida Harboe Knudsen pabrėžė, kad negalima maišyti dviejų visiškai skirtingų procesų – europeizacijos ir „EUropeizacijos“ (angl. *EUropeanization*)⁷⁸; kad europeizacija turi

⁶⁷ P. Nicolaidesas, 2010, 121.

⁶⁸ K. Maniokas, 2002, 9.

⁶⁹ Klaudijus Maniokas, Ramūnas Vilpišauskas, Darius Žeruolis (red.), *Lietuvos kelias į Europos Sąjungą: Europos susivienijimas ir Lietuvos derybos dėl narystės Europos Sąjungoje*, Vilnius: Eugrimas, 2004, 51.

⁷⁰ K. Maniokas, 2003, 67.

⁷¹ Radoslaw Zubek, *Core Executive and Europeanization in Central Europe*, New York: Palgrave Macmillan, 2008, 2.

⁷² K. Maniokas, 2003, 69.

⁷³ Olivera Djordjevic, „The Limits of Europeanizationb ‘From Without’: is There an Eu-Driven Democratization Process in Serbia?“, *UNISCI Discussion Papers*, Nr. 18, October 2008, 83.

⁷⁴ K. Maniokas, 2003, 79.

⁷⁵ K. Maniokas, 2014, 8.

⁷⁶ Teodor Lucian Moga, „Connecting The Enlargement Process With The Europeanization Theory (The Case Of Turkey)“, *CES Working Papers*, II (1), 2010, 6.

⁷⁷ Sami Moisis ir kt., „Mapping the political geographies of Europeanization: National discourses, external perceptions and the question of popular culture“, *Progress in Human Geography*, 37 (6), 2012, 754.

⁷⁸ Ida Harboe Knudsen „The lonely cows: An outcome of the EUropeanization in rural Lithuania?, *Journal of Global and Historical Anthropology*, 62, 2012, 102.

nagrinėti ne tik ES nares, bet ir visą Europą – kaip vieną, gana homogenišką kultūrinį ir istorinį darinį, mano ir daugiau autorių⁷⁹; „EUropeizacija“ nuo europeizacijos, kaip sudedamąją pastarosios dalį, susijusią ne tiek su kultūra, istorija ir sociologija, kiek su politiniu lauku, skiria ir kiti mokslininkai⁸⁰; tačiau šiame magistro darbe bus remiamasi ne šia, o dažniausiai paplitusia europeizacijos samprata, kuri akcentuoja ES vaidmenį valstybių politiniame gyvenime.

Derėtų paminėti Colino Bennetto dar 1991 m. išskirtus 4 pagrindinius procesus, kurie gali padėti nacionalinei politikai konverguoti⁸¹: 1) laikymas pavyzdžiu, pamėgdžiojimas; 2) elitų jungimasis į tinklą; 3) susiderinimas (harmonizacija) ir 4) įsiskverbimas (išorinių jėgų veikimas). C. M. Radaellis mėgdžiojimą⁸² (situaciją, kai valstybės turi pasirinkimo galimybę, ar perimti ES normas) priskyrė prie europeizacijos mechanizmų, kartu su prievarta (kuri pasireiškia adaptaciniu spaudimu, gali pasireikšti ir finansinėmis bausmėmis) ir reguliavimo konkurencija (t. y. kai ES siūlomos normos valstybei kandidatėi yra priimtinesnės nei jos pačios turimos normos).

Frankas Schimmelfennig išskyrė tris pagrindinius europeizacijos metodus: ES skatinamą valstybės partnerės europeizaciją, vadovaujantis bausmių ir apdovanojimo principu (t. y. išankstinių sąlygų taikymas); socialinio mokymosi (socializacijos) metodą, kuomet valstybė perima ES *Acquis communautaire* (toliau – *Acquis*) dėl vidinės valstybės motyvacijos (jos tapatinimosi su ES); gerosios praktikos perėmimą (*Acquis* priėmimas – kaip galimybė gauti iš anksto kitų parengtą sprendimą vidaus problemoms spręsti⁸³). Apibūdinant Lietuvos atvejį, galbūt geriausiai tiktų socializacijos metodas, nes išties Lietuva tapatinosi su senosiomis Europos valstybėmis, tačiau negalima atmesti ir bausmių/apdovanojimo metodo (ką galima buvo pastebėti derybiniu laikotarpiu ir kas aktualu, nagrinėjant ES gyvūnų gerovės politikos įgyvendinimą).

Europeizacijos procesą verta išskaidyti į du lygius, kaip darė K. Maniokas – į europeizaciją kaip įtaką ir kaip poveikį, įtaką suprantant kaip potencialų poveikį, spaudimą keistis, o poveikį – kaip jau realizuotą įtaką arba spaudimo rezultatą.⁸⁴ Tai naudinga tuo atveju, kai norime išsiaiškinti, ar valstybei (kandidatėi ar narei) ES padarė įtaką (tai įrodyti būtų galima žiūrint į derybinio laikotarpio susitarimus, nes kitaip įrodinėti gana sudėtinga), ar matome jau tos įtakos rezultatą – realų poveikį (tai įrodyti ne lengviau, tačiau įmanoma, atliekant priežastinę analizę).

Atsižvelgiant į ES sprendimų pobūdį, galimi 3 europeizacijos mechanizmai⁸⁵: jei sprendimas privalomojo pobūdžio (reglamentas, direktyva), sietinas su pozityviuoju integracijos lauku, tuomet veikia adaptacinio spaudimo mechanizmas (ES gyvūnų gerovės politika daugeliu atvejų

⁷⁹ Martin Conway, Kiran Klaus Patel (red.), *Europeanization in the Twentieth Century: Historical Approaches*, London: Palgrave Macmillan, 2010, ix.

⁸⁰ Trine Flockhart, „Europeanization or EU-ization? The Transfer of European Norms across Time and Space“, *Journal of Common Market Studies*, Vol. 48, Nr. 4, 2010, 790. Kristine Kern, Harriet Bulkeley, „Cities, Europeanization and Multi-level Governance: Governing Climate Change through Transnational Municipal Networks“, *Journal of Common Market Studies*, Vol. 47, Nr. 2, 2009, 312. Sami Moiso ir kt., „Mapping the political geographies of Europeanization: National discourses, external perceptions and the question of popular culture“, *Progress in Human Geography*, 37 (6), 2012, 740.

⁸¹ Andrew Jordan, Duncan Liefferink (red.), *Environmental policy in Europe. The Europeanization of national environmental policy*, London: Routledge, 2004, 24.

⁸² Claudio M. Radaelli, „Whither Europeanization? Concept stretching and substantive change“, *European Integration online Papers*, 4 (8), 2000, 16.

⁸³ Frank Schimmelfennig, „Europeanization beyond Europe“, *Living Reviews in European Governance*, 4 (3), 2009, 7.

⁸⁴ K. Maniokas, 2003, 81.

⁸⁵ K. Maniokas, 2003, 86.

reglamentuojama direktyvomis); jei ES sprendimai sietini su rinkos kūrimu ir negatyvia integracija, galutiniam rezultatui didelę įtaką turi „veto taškai“ – veikėjai, kurie priešinasį procesui (ES BŽŪP yra susijusi ir su šia sritimi); o jei tai rėminio (angl. *framing*) tipo sprendimai (rekomenduojantys), jie vidaus pokyčius veikia mobilizuodami vidaus reformas.

Net jei laikytumės plačiai paplitusios prielaidos, kad pagrindiniu europeizacijos mechanizmu gali būti laikomas adaptacinis spaudimas, kurį lemia institucinės atitikties laipsnis (angl. *goodness of fit*), vis tiek reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad Europos integracijos įtaka gali virsti (bet nebūtinai virsta!) poveikiu tuomet, kai institucinis nesuderinamumas tarp valstybės narės ir ES egzistuoja⁸⁶, ir kuo jis didesnis, tuo realiau, kad pokytis įvyks.

Pasak Vitalio Nakrošio ir Sabinos Bankauskaitės-Grigaliūnienės, ES ir nacionalinės šalies politikos atitikimas nulemia nacionalinei politinei darbotarkei bei administraciniam aparatui daromą adaptacinį spaudimą, tačiau tai labiau tinka ne faktiškam politikos įgyvendinimui, bet teisės aktų atitikimui pamatuoti⁸⁷. Taip pat šie autoriai pabrėžė, kad neatitikimo laipsnio ir prisitaikymo spaudimo mechanizmais paremta analizė tinka ten, kur ES institucijos turi išimtinę ar bendrąją su ES narėmis kompetenciją⁸⁸, taigi, pagal šią prielaidą ES BŽŪP apimanti gyvūnų gerovės politikos sritis kaip tik ir būtų tinkamas laukas tokio tipo analizei. K. Maniokas taip pat yra akcentavęs, kad didžiausias ES poveikis matomas žemės ūkio, aplinkos apsaugos, konkurencijos, prekybos ir sanglaudos politikos srityse⁸⁹.

Pagal tai, ką keičia europeizacija, J. P. Olsenas⁹⁰ apibendrina apibrėžimus, išskirdamas 5 galimus variantus, kaip: 1) išorinių teritorijos ribų kaitą; 2) europinio lygio valdymo institucijų plėtrą (ES kuria kolektyvinės veiklos galimybe); 3) skverbimąsi į nacionalines ir viršnacionalines valdymo sistemas; 4) politinės organizacijos ir valdymo sistemų „eksportavimą“ į valstybes nares; 5) politinį projektą, siekiantį suvienodinti Europą ir ją sustiprinti politiškai. Stebint naujuosius ES integracijos procesus (Lietuvos stojimo laikotarpiu ir vėliau), aiškėja, kad iš tiesų ES plėtra apima visas išvardintas veiklos kryptis.

Daugelis autorių sutaria dėl to, kas vadinama pokyčiu – jis fiksuojamas tuomet, kai valstybės viduje esanti situacija skiriasi nuo prieš tai buvusios dėl ES normų įtakos, o pokytį lemia neatitikimo laipsnis⁹¹. Pasak K. Manioko, „pokyčio mechanizmai remiasi sąnaudų ir naudos balanso, institucinės galimybių struktūros kitimu ir socializacija“.⁹² Galima išskirti 5 valstybės europeizacijos laipsnius, t. y. galimas valstybės reakcijas į ES poveikį: inercija, imitacija, transformacija, restitucija ir absorbcija⁹³ (kiti autoriai tai vadina daliniu prisitaikymu⁹⁴). Kokius pokyčius sukels adaptacinis spaudimas, priklauso nuo penkių esminių institucinės struktūros

⁸⁶ K. Maniokas, 2003, 94.

⁸⁷ Vitalis Nakrošis, Sabina Bankauskaitė-Grigaliūnienė, „Lietuvos viešojo administravimo pokyčiai ir Europos Sąjungos poveikis: agentūrizacija ir depolitizacija“, *Politologija*, 2014/4 (76), 157.

⁸⁸ V. Nakrošis, S. Bankauskaitė-Grigaliūnienė, 2014, 157.

⁸⁹ K. Maniokas, 2014, 18.

⁹⁰ Johan P. Olsen, „The Many Faces of Europeanization“, ARENA Working Papers, 2002/2.

⁹¹ K. Maniokas, 2014, 9.

⁹² K. Maniokas, 2014, 9.

⁹³ K. Maniokas, 2014, 14.

⁹⁴ C. M. Radaelli, 2000, 14.

ypatumų: a) daugybinių veto taškų (veto veikėjų) vidaus struktūroje, b) pokyčius lengvinančių institucijų, c) šalies politikos formavimo bei administracinės kultūros, d) skirtingų vidaus veikėjų galių bei e) mokymosi.⁹⁵ Pagal tai, ar nagrinėjamas pokytis, ar priežastis, galima rinktis skirtingas europeizacijos prieigas, pvz., vadovaujantis „iš apačios į viršų“ principu⁹⁶ pirmiausiai fiksuojamas pokytis, o tik tada bandoma surasti jo priežastis. Šis būdas ir bus naudojamas magistro darbe.

Ellen Mastenbroek ir Mendeltje van Keulen kritikavo „goodness of fit“ principą pirmosios išskyrusios autorės A. Heritier požiūrį, ir tai, kad ES politikos įgyvendinimo lengvumas priklauso nuo atitikimo šalyje jau egzistuojančiai politikai bei institucijoms (teigdami, kad šis atitikimas nėra nei pakankama, nei būtina valstybės politikos tobulinimo paaiškinimo sąlyga) ir patikslino, kad ES teisės perkėlimą palengvina būtent šios teisės atitikimas nacionalinėms preferencijoms.⁹⁷

Galima rasti ir kitokių patikslinimų, pvz., Morteno Kallestrupo teigimu, „tuomet, kai politikos atitikimas ir spaudimas prisitaikyti neturėjo lemiamos reikšmės ES poveikio šalies vidaus politikai greičiui ir mastui, veikėjų naudotos teisingos ar neteisingos nuorodos į ES buvo daug svarbesnis faktorius pratęsiant, formuojant ir pateisinant vidaus politikos ir teisės pokyčius.“⁹⁸ Bandydami atskleisti, kaip būtų teisingiau pamatuoti adaptacinį spaudimą ir atitikimą, europeizacijos teoretikai padarė išvadą, kad europeizacijos procesą reikia nagrinėti ne kaip atskiras integracijos bangas, o kaip bendrą nuo 1970 m. tebesitęsiantį veiksmą, nes kiekvienas ES plėtros etapas paveikė visų ES valstybių politiką⁹⁹, todėl iš to galima suprasti, jog išmatuoti dar vis tebevykstančio proceso poveikį, jei ir įmanoma, tai labai sunku.

Greta ES įtakos, kai kurie autoriai išskyrė ir kitus svarbius veiksnius – pvz., įsipareigojimas keistis, valstybės pokyčių kaštai (ypač – jei visuomenė nepalaiko reformų ir yra galimybė „atkristi“ į ikireforminį lygį), priklausomybė nuo kelio¹⁰⁰ (kai praeities institucinių derybų padariniai gali nulemti institucinį vystymąsi ateityje) ir pan. Kiti autoriai pabrėžė reikšmingą ryšį tarp narystės kriterijų ir harmonizacinio proceso, vykstančio besiruošiančioje į ES stoti valstybėje.¹⁰¹ Pasak C. M. Radaellio, didžiulės įtakos ES ir valstybės kandidatės (ar narės) sąveikai turi: 1. instituciniai gebėjimai keistis: politinės sistemos veto veikėjai, vykdomosios valdžios lyderių kompetencija ir valdžios tipas; 2. ES politikos sinchronizavimas; 3. politikos struktūra ir palaikymo koalicijos: technokratijos pritraukimo galimybės, politikos įsisavinimo ir

⁹⁵ K. Maniokas, 2003, 95.

⁹⁶ Theofanis Exadactylos, Claudio M. Radaelli, „Research Design in European Studies: The Case of Europeanization“, *Journal of Common Market studies*, Nr. 47 (3), 2009, 508.

⁹⁷ Ellen Mastenbroek, Mendeltje van Keulen, „Beyond the goodness of fit. A Preference-based Account of Europeanization“, *Springer*, 2006, 23; 39.

⁹⁸ Morten Kallestrup, „Explaining EU impacts at the domestic level. The Europeanization of Regulatory Policy in Denmark“, *Springer*, 2006, 84.

⁹⁹ Carlos Méndez, Fiona Wislade, Douglas Yuill, „Made to Measure? Europeanization, ‘goodness of fit’ and adaptation pressures in EU competition policy and regional aid“, *European Policy Research Paper*, Nr. 61, August 2007, 17.

¹⁰⁰ Mehmet Ugur, „Europeanization, EU Conditionality, and Governance Quality: Empirical Evidence on Central and Eastern European Countries“, *International Studies Quarterly*, Nr. 57, 2013, 48.

¹⁰¹ Gönül Oğuz, „The Effects of the Accession Countries on Europeanization: Evidence from Turkey“, *International Journal of Economic and Administrative Studies*, Nr. 14, Winter 2015, 124.

įgyvendinimo balansas, legitimacijos politikai buvimas, ES politikos poveikis vidaus koalicijoms.¹⁰²

VRE šalių europeizacijos analizė atskleidė tai, jog minėtas procesas šiose šalyse vyko kitaip nei ES senbuvėse, todėl ir rezultatai – skirtingi, ir tai priklausė nuo tam tikrų sėkmingos europeizacijos prielaidų.¹⁰³ Ir nors Lietuva buvo laikoma viena iš geriausiai perkėlusių ir įgyvendinusių ES teisę narių, tačiau jau 2009 m. K. Maniokas, nagrinėdamas konkrečius atvejus, parodė, kad šis procesas nebuvo toks paprastas, kaip manyta, ir kad nemaža dalis dalykų buvo perkelta bei įgyvendinta tik baiminantis sankcijų ir blogos reputacijos pasiruošimo stoti į ES laikotarpiu.¹⁰⁴ Panašią išvadą apie finansinės paramos įtaką darė ir kiti autoriai, nagrinėdami atskiras Lietuvos politikos sritis ir ES integracijos poveikį joms.¹⁰⁵

Nagrinėjamu Lietuvos atveju labai naudingas Žilvino Martinaičio ir Vitalio Nakrošio pastebėjimas, kad viešojo sektoriaus organizacijų skaičiaus didėjimą labiau paveikė ES (negu vietiniai valdančiųjų koalicijų pasikeitimai bei ekonomikos vystymasis) ir kad ypač stipriai įtaka buvo juntama iki Lietuvos įstojimo į ES.¹⁰⁶ Nors autoriai išskyrė BŽŪP dėl per jos fondus įsisavinamos paramos, tačiau šio magistro darbo autorė šis teiginys domintų kitu aspektu – kaip viešosios politikos srities, kuri tuomet labai keitėsi, nes turėjo prisitaikyti prie esminių reikalavimų. Net ir nepaisant fakto, kad ES gyvūnų gerovės politika dar nebuvo pasiekusi kritinio taško (2009 m. įsigaliojusios gyvūno, kaip *juslios būtybės*, traktavimo principo), pokyčiai Lietuvai ruošiantis stoti į ES gali būti labai svarbūs.

1.1.2.3. Pagrindiniai europeizacijos teorijos trūkumai ir jos kritikos aspektai

Vienas iš didžiausių šios teorinės prieigos trūkumų (greta to, kad pats reiškinys neturi vieningo apibrėžimo) yra tai, kad literatūros europeizacijos tema labai daug, ir autoriai, stengdamiesi patobulinti teoriją bei kritikuodami pirmtakų apibrėžimus, išskirtus veiksnius, procesus ir veiklos modelius, juos reformuluoja¹⁰⁷, tačiau kartais susidaro įspūdis, kad anksčiau įvardinti teiginiai neigiami, net nebūtinai iš esmės juos keičiant.

Arista Maria Cirtautasa ir Frankas Schimmelfennigas pabrėžė vos paskutiniu dešimtmečiu išaugusį europeizacijos literatūros kiekį („dygstančią kaip grybai“), ir ją apibendrinę suskirstė į dvi plačias grupes: vienos iš jų atstovai domėjosi ES politikos plėtimu ir stengėsi paaiškinti, kodėl pastaruoju metu ES plėtra vyksta Rytų link; kitos grupės atstovai nagrinėjo Rytų Europos europeizaciją (kaip valstybės kandidatės perima ES taisykles, kokios stojimo sąlygos, kaip jos

¹⁰² C. M. Radaelli, 2000, 21.

¹⁰³ Klaudijus Maniokas, „Lietuviškosios gerosios praktikos perdavimo prielaidos ir ribos: europeizacijos nuotykiškai už Vidurio ir Rytų Europos ribų“, *Politologija*, 2007/4 (48), 118.

¹⁰⁴ Klaudijus Maniokas, „Conditionality and compliance in Lithuania: the case of the best performer“, *European Integration online Papers*, Special Issue 2, Vol. 13, 2009, 10;11.

¹⁰⁵ Jolanta Aidukaite, „Transformation of the welfare state in Lithuania: Towards globalization and Europeanization“, *Communist and Post-Communist Studies*, Nr. 47, 2014, 68.

¹⁰⁶ Vitalis Nakrošis, Žilvinas Martinaitis, „The Lithuanian Public Sector Organisations: The EU-Driven Expansion within the Domestic Arrangements of Autonomy and Control“, *Viešoji politika ir administravimas*, Nr. 29, 2009, 26.

¹⁰⁷ Simon Bulmer, „Theorizing Europeanization“, Kn.: Paolo Graziano, Maarten P. Vink (red.), *Europeanization. New Research Agendas*, London: Palgrave Macmillan, 2007, 56.

atitinka narėms keliamus reikalavimus)¹⁰⁸. Tyrinėdami VRE europeizaciją mokslininkai susiduria su dvigubu tikslu: atsižvelgiant į specifinius politikos rezultatus, jiems tenka interpretuoti ES normų reikšmę vidaus politikos procese ir identifikuoti, kaip ir kas tai panaudojo¹⁰⁹.

Didžioji dalis iki 2004 m. europeizaciją nagrinėjusių mokslininkų šiame procese matė laukiamą ES viršenybę prieš nacionalinę valstybę, nurodydami jos pagrindinių funkcijų perkėlimą Europai, kita dalis mokslininkų funkcijų perėmimą matė kaip ribotą procesą, vykstantį tarptautinių organizacijų derybų būdu, suteikiant „naujai Europai“ nacionalinės valstybės atstovo rolę.¹¹⁰ Šiame magistro darbe daugiau buvo kalbama apie europeizaciją kaip apie vertikalią sąveiką, nes autorei aktualesnė sąveika iš viršaus į apačią, kuri ir ryški Lietuvos europeizacijos atveju, tačiau galimi ir kiti būdai, kuriuos verta paminėti, pvz.: europeizacija kaip dvikrypčio proceso rezultatas – kur valstybė narė ES politiką ir institucijas veikia „nusiųsdama“ savo pačios politiką bei „atsisiųsdama“ ES politinius mechanizmus ir institucinius principus iš ES į savo vidaus politiką¹¹¹; arba europeizacija kaip vertikalus procesas su horizontalia dinamika¹¹².

Prie europeizacijos teorijos trūkumų galima paminėti ir Vytauto Radžvilo iškeltą abejonę dėl neaprepiamo ES tematika (Eurointegracijos, europeizacijos) parašytos literatūros kiekio ir taip susidarančių sunkumų suprasti, koks yra tyrinėjimų srities pasiekimų bei nepavykusių atsakyti klausimų santykis¹¹³, taip pat jis kritikavo ES integracijos analizės skėlimą į integraciją kaip „procesą“ ir integraciją kaip „rezultatą“ (kaip keliantį nepatogumus) bei per mažai nagrinėjamą ES politikos ir valdymo formą¹¹⁴.

Dar vienas kritikos vertas teorijos trūkumas – daugelyje šaltinių, ypač – iš pirmojo eurointegracijos tyrinėjimo laikotarpio, autoriai pervertina ES poveikį¹¹⁵, tarsi „nurašydami“ kitus veiksnius, lėmusius Eurointegracijos metu įvykusius pokyčius šalyse. Dalis šia tema parašytų mokslinių darbų kritikuojami dėl to, kad tai ne tiek proceso ir poveikio analizė, kiek teisės įgyvendinimo studijos¹¹⁶, tačiau kadangi europeizacijos poveikį įrodyti nelengva, vienas iš galimų būdų – žiūrėti, kokį poveikį ES teisė padarė nacionalinei teisei¹¹⁷, o kartu – ir politinei darbotvarkei.

Verta paminėti ir tuos mokslininkus, kurie europeizacijos procese išvelgė jo netiesioginę neigiamą įtaką, pvz.: valstybės ir tautos ryšių silpnėjimą, identiteto poreikio ir realios integracijos

¹⁰⁸ Arista Maria Cirtautasa, Frank Schimmelfennig, „Europeanisation Before and After Accession: Conditionality, Legacies and Compliance“, *Europe-Asia Studies*, Vol. 62, Nr. 3, May 2010, 422.

¹⁰⁹ Senka Neuman Stanivuković, „Europeanization via Discursive Practice – Articulation of EU Norms in the Domestic Policy Debate on Territorial Reforms in the Czech Republic and Slovakia“, *Perspectives*, Vol. 21, No. 1, 2013, 47.

¹¹⁰ George Ross, „Puzzling Europe?“, *Theory and Society*, Nr. 44, 2015, 99.

¹¹¹ Lucia Quaglia, Marie Neuvonen, Machiko Miyakoshi, Michelle Cini, „Europeanization“, Kn.: Michelle Cini (red.), *European Union Politics*, 2 leidimas, Oxford: Oxford University Press, 2007, 406.

¹¹² Claudio M. Radaelli, „Europeanization: Solution or Problem?“, *European Integration online Papers*, Vol.8, Nr.16, 2004, 5.

¹¹³ Vytautas Radžvilas, „Europos integracijos tyrimai: teorinės paradigmos paieškos“, *Politologija*, 2009/3 (55), 33.

¹¹⁴ V. Radžvilas, 2009, 55.

¹¹⁵ Paolo R. Graziano, Maartin P. Vink, „The Europeanization Turn in EU Studies: Beyond Grand Theory“, Kn.: *The Member States of the European Union*, Oxford: Oxford University Press, 2013, 46.

¹¹⁶ K. Maniokas, 2014, 15.

¹¹⁷ Annette Elisabeth Töller, „Measuring and Comparing the Europeanization of National Legislation: A Research Note“, *Journal of Common Market Studies*, February 2010, 422.

praktikos įtampas, ir pan.¹¹⁸; kalbėjo apie europeizacijos „tamsiąją pusę“¹¹⁹ – kai ES politika, įgalindama liberalias reformas, netiesiogiai gali paremti korumpuotų, autoritarinių valdančiųjų elitų valdžią. Šios europeizacijos „patologijos“¹²⁰ aiškinamos valstybių valdančiojo elito gebėjimu pasirinkti tokius antikorupcinius planus, kurie atitiktų jų pačių interesus ir atsilieptų į ES spaudimą.

Tačiau bene rimčiausias kaltinimas europeizacijai – vis didesniai skaičiui autorių kylanti abejonė tariama ES sėkme VRE valstybėse (ypač toje literatūroje, kuri, nagrinėdama VRE valstybių pasirengimą stojimui į ES, transformaciją demokratijos link taip pat priskyrė prie tiesioginio ES poveikio¹²¹). Šioje vietoje vertėtų paminėti ir tai, kad nagrinėdami vis daugiau naujų ES narių konvergencijos mechanizmus, mokslininkai ėmė suprasti, kad konvergencijos laipsnis nebuvo toks didelis, kaip manyta, o tam įtakos galėjo turėti ne tik atitikties laipsnis, bet ir daug kitų priežasčių¹²², pvz.: nacionalinės administracijos institucijų varžymasis dėl to, kas įgyvendins ES reikalavimus; nevykusi komunikacija tarp ES teisės ir institucinės sąrangos įgyvendintojų bei jų priežiūros institucijų ir pan.¹²³

Ž. Martinaitis ir jo kolegos atkreipė dėmesį į Lietuvos švietimo sektoriuje, kaip ir žemės ūkio bei kaimo plėtros srityse, pastebėtą „dvigubos tikrovės“ reiškinių, susiformavusių dėl atotrūkio tarp ES reguliavimo ir realaus politikos valstybėje narėje įgyvendinimo.¹²⁴ Ar tą patį bus galima pasakyti ir apie gyvūnų gerovės ir apsaugos politiką, dar parodys magistro tyrimo dalis.

Taip pat temai aktuali ir K. Manioko išvada, kad „mechaniškas Europos teisės perkėlimas neperimant bendrųjų ES teisės principų ir žvelgiant į teisę instrumentiškai, vien kaip į sprendimų įforminimo techniką, tik skatina teisinį nihilizmą“¹²⁵ bei pateikti faktai, kad „ES rūpėjo ne Lietuvos žemės ūkio efektyvumas, bet tinkamas Lietuvos pasirengimas dalyvauti vykdant BŽŪP <...>“¹²⁶ ir kad naujai sukurtoje institucinėje infrastruktūroje ypatingą vietą užėmė gana autonomiškos institucijos, tokios kaip Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnyba¹²⁷.

Dar viena rimtos kritikos sritis – teoretikų abejonės, ar galima iš efekto valstybei narei spręsti apie priežastinius ryšius su ES poveikiu. Theofanis Exadaktylos ir C. M. Radaellis, atlikę empirinius tyrimus, pabrėžė, kad ES lygio ir valstybinio lygio pasikeitimų sąsaja gali rodyti ne

¹¹⁸ Gražina Miniutaitė, „Convergent Geography and Divergent Identities: a decade of Transformation in the Baltic states“, *Cambridge Review of International Affairs*, Vol. 16, Nr. 2, July 2003, 209.

¹¹⁹ Tanja A. Börzel, Yasemin Pamuk, „Europeanization Subverted? The European Union’s Promotion of Good Governance and the Fight against Corruption in the Southern Caucasus“, *KFG Working Paper Series*, No. 26, April 2011, 6.

¹²⁰ T. A. Börzel, Y. Pamuk, 2011, 8.

¹²¹ K. Maniokas, 2014, 14.

¹²² Peter Bursens, Jana Deforche, „Europeanization of subnational polities: the impact of domestic factors on regional adaptation“, (paper to be presented at the European Union Studies Association Tenth Biennial International Conference), May 17-19, 2007, Montreal, Canada, 4.

¹²³ Christoph Knill, Jale Tosun, Michael W. Bauer, „Neglected Faces of Europeanization: The Differential Impact of the EU on the Dismantling and Expansion of Domestic Policies“, *Chair of Comparative Public Policy and Administration Department of Politics and Management University of Konstanz Working Paper*, Nr. 2, 2008, 2.

¹²⁴ Sabina Karmazinaitė, Klaudijus Maniokas ir Darius Žeruolis, „Lietuvos dešimtmetis Europos Sąjungoje: dideli lūkesčiai, maži pokyčiai?“, *Politologija*, 2014/4, 54.

¹²⁵ K. Maniokas, 2003, 149.

¹²⁶ K. Maniokas, 2003, 157.

¹²⁷ K. Maniokas, 2003, 158.

priežastingumą, o koreliaciją¹²⁸, todėl gali būti daugybė kintamųjų, kurie tarpusavyje susiję gali duoti panašų efektą. Kadangi nėra valstybių narių vienodo atsako į ES spaudimą, svarstoma problema nebūtinai yra konvergencijos, modernizacijos ar harmonizavimo procesas, tai veikiau pakitimai¹²⁹, kuriuos sunku būtų įvardinti tik kaip vienareikšmį ES poveikio rezultatą, nes juos galėjo lemti ir bet kurie kiti faktoriai ar kelių faktorių sąveika. Todėl svarbiausiu metodologiniu iššūkiu lieka atskirti ES poveikio nulemtus pasikeitimus nuo kitų strateginių vidaus pasikeitimų¹³⁰ – tam mokslininkai patarė pasitelkti ir kiekybinius, ir kokybinius metodus.¹³¹

1.1.3. Hipotezių kėlimas

Nagrinėjant Lietuvos gyvūnų gerovės ir apsaugos (toliau – GGA) srities politiką, ES politikos įgyvendinimą ir nacionalinės politikos formavimą, svarbu akcentuoti, kad nors pasiruošimo stoti į ES laikotarpis labai svarbus nagrinėjamai temai, tačiau tuomet ir pačioje ES dar nebuvo prieita prie pagrindinio lūžio gyvūnų gerovės politikoje, o Lietuvos atveju pirmąjį esminį politinį lūžį vertėtų fiksuoti 2012-10-03, kuomet buvo priimtas Lietuvos Respublikos gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatymas. Dar vienas lūžis – 2014-09-23 priimta šio įstatymo pataisa, įteisinanti galimybę gyvūnus skersti ritualiniu skerdimu, prieš tai jų neapsvaiginus.

Atsižvelgiant į tai, kad politinis procesas susideda iš tam tikrų etapų: identifikuojama problema, nustatoma politinė darbotvarkė, formuojama politika, ji legitimuojama, įgyvendinama ir įvertinama¹³², ir tai, kad, pasak viešosios politikos sritį nagrinėjusio Thomaso R. Dye, „[...] problemų identifikavimas ir alternatyvių sprendimų siūlymas – darbotvarkės sudarymas – svarbiausia politinio proceso dalis“¹³³, turime nepamiršti, kad visam politiniam procesui įtaką daro įvairūs veiksniai, tokie kaip politinių veikėjų ideologinės pažiūros (arba vertybinės nuostatos), politiniai tinklai, interesų grupės, politikos kryptis¹³⁴ (ar ją inicijuoja piliečiai – „iš apačios į viršų“, ar politikai – „iš viršaus į apačią“), dar būtų galima pridėti viešąją nuomonę, žiniasklaidą ir pan. Taigi, galima identifikuoti, kad su GGA politika susijusių pagrindinių veikėjų nėra daug, tai – politikai, priimantys sprendimus; politikos įgyvendintojai; politikos įgyvendinimą kontroliuojantys NVO; gyvūnų augintojai ir laikytojai; kitos interesų grupės; žiniasklaida.

Naudojant europeizacijos teoriją bus tikrinamos tokios pagrindinės hipotezės:

HI. Kadangi Lietuva, ruošdamasi stojimui į ES ir į ją įstojusi, stengėsi europeizuotis ir prisitaikyti prie ES politikos, bijodama sankcijų ar blogos reputacijos, GGA politika formavosi dėl adaptacinio spaudimo.

¹²⁸ T. Exadaktylos, C. M. Radaelli, 2012, 5.

¹²⁹ T. Exadaktylos, C. M. Radaelli, 2012, 255.

¹³⁰ Nguyen Thi Thuy Hang, „Europeanization: Simply a Top-Down Process?“, *Marmara Journal of European Studies*, Volume 19, Nr.1, 2011, 147.

¹³¹ T. Exadaktylos, C. M. Radaelli, 2012, 259.

¹³² Thomas R. Dye, *Understanding Public Policy*, New Jersey: Prentice Hall, 1995, 23.

¹³³ T. R. Dye, 22.

¹³⁴ T. R. Dye, 216.

H2. Kadangi Lietuvos atveju GGA srityje pastebima konvergencija su ES normomis ir pokyčiai, bet adaptacinis spaudimas nebūtinai buvo vienintelė GGA politikos formavimosi priežastis, įtaką padarė GGA srities NVO ir visuomenė, „spausdama“ politikus.

H3. Kadangi kai kurie politiniai veiksmai galimai net prieštarauja ES teisei, GGA politikos formavimą galėjo paveikti ir tam tikros interesų grupės ar lobistai, darydami įtaką politikos formuotojams (politikams).

Neatmetama galimybė, kad visos šios hipotezės tiesiogiai arba netiesiogiai susijusios viena su kita.

1.2. Metodologija

Lietuvos situacijai parodyti ir problematikai atskleisti labiausiai tiko atvejo studija. Pasak Joachimo Blatterio ir Markuso Haverlando, „atvejo studija – giluminis tyrimas, tinkantis įvykiui realaus gyvenimo kontekste atskleisti, užduodant klausimus „Kaip?“ ir „Kodėl?“¹³⁵ Tyrimo dizainui kokybiniai metodai pasirinkti todėl, kad jie yra patogesni, kuomet nėra daug statistinės medžiagos ir todėl, kad šio darbo tikslas nėra palyginti kelias šalis, o kaip tik parodyti vienos šalies politikos vystymosi procesą, atskleidžiant pagrindinius veikėjus bei priežastis.

Darbe naudoti keli kokybiniai tyrimo metodai. Mokslinės literatūros turinio analizė, teisės aktų ir kitų dokumentų kokybinė turinio analizė, istorinis metodas naudojami gyvūnų gerovės ir apsaugos srities politikos ištakoms, raidai Lietuvoje (ir ES) nagrinėti bei problematiškiausioms sritims analizuoti ir jų priežastims nustatyti, proceso sekimas (angl. *process tracing*) bei pusiau struktūrizuoti ekspertų interviu (greta kitų metodų) skirti dviem Lietuvos GGA politikos lūžiams nagrinėti. ES gyvūnų gerovės politika¹³⁶ gali būti normatyvinė Lietuvos atvejui, tad kaip vieną iš metodų derėtų paminėti ir lyginamąjį metodą.

Daugiau dėmesio reikėtų skirti proceso sekimo metodo specifikai. Tai viena iš atvejo studijos atmainų, o proceso sekimo mechanizmu galima: 1) tikrinti teorijas; 2) kurti teorijas; 3) analizuoti matomus rezultatus¹³⁷, nustatant galimas to priežastis. Šio magistro darbo autorė pasirinko trečiąją galimybę, kurią naudojo atlikdama dalį savo empirinio tyrimo.

Proceso sekimui šaltiniais geriausia naudoti pusiau struktūrizuotus, atvirus interviu¹³⁸, stebėti proceso dalyvius, analizuoti dokumentus (ypač – vidinius), archyvų duomenis, pasisakymus¹³⁹, spaudos pranešimus ir pan., kad būtų surasti iki tol nebuvę akivaizdūs priežastiniai ryšiai. Nuo

¹³⁵ Joachim Blatter, Markus Haverland „Case Studies and (Causal-) Process Tracing“, 2014, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2390618>, [Žiūrėta 2015-08-21].

¹³⁶ PASTABA. ES gyvūnų gerovės politikos nagrinėjimas pateiktas 1.1–1.4 prieduose.

¹³⁷ „Applying Process Tracing in Five Steps“, *Centre for Development Impact Practice Paper Annex*, Nr. 10, April 2015, 2, <http://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/123456789/5997/CDIPPracticePaper_10_Annex.pdf?sequence=2>, [Žiūrėta 2015-08-21].

¹³⁸ Pascal Venneson, „Case studies and process tracing: theories and practices“, Kn.: Donatella Della Porta, Michael Keating (red.), *Approaches and Methodologies in the Social Sciences. A Pluralist Perspective*, Cambridge: Cambridge University Press, 2008, 234.

¹³⁹ Andrew Bennett, Jeffrey T. Checke, *Process Tracing: From Philosophical Roots to Best Practices*, 2012-02-22, 5, <<http://file.prio.no/files/projects/pt-ms-chapter1.0212.pdf>>, [Žiūrėta 2015-08-21].

istorinio metodo jis skiriasi tuo, kad yra fokusuotas ir tiria tik tam tikrus vieno reiškimo aspektus; remiasi teorija; tikslas yra pateikti naratyvinį priežastinio ryšio paaiškinimą¹⁴⁰, o ne apskritai pateikti naratyvą. Kadangi paprastai priežastinis mechanizmas negali apsieiti be veikėjų (ar įvykių), veikėjų veiksmų ir šių veiksmų pasekmių (matomo rezultato), į tai bus atsižvelgiama ir proceso sekimo metu. Norint gauti teisingesnes, nevienapusiškas ir nešališkas priežastines inferencijas¹⁴¹, būtina kelti hipotezę ir jai alternatyvią (-ias) hipotezę (-es), ieškant atsakymo, kuri gi priežastis (ar veikėjas) iš tiesų galėjo būti tikroji pasikeitusios situacijos kaltininkė.

Pusiau struktūrizuoti, o ne standartizuoti, interviu¹⁴² buvo pasirinkti todėl, kad užduodant atvirus klausimus galima gauti daugiau informacijos, be to, visiems ekspertams užduodami nebūtinai vienodi klausimai (koreguojama pagal sritį), pasiliekiama galimybė keisti klausimą interviu metu, koreguoti interviu eigą pagal pašnekovo pateiktą informaciją. Imti interviu buvo sumanyta iš trijų pagrindinių sričių ekspertų: NVO, susijusių su GGA, atstovų; politiką formuojančių politikų (irgi susijusių su GGA¹⁴³) ir iš politiką įgyvendinančios bei ją kontroliuojančios institucijos specialistų (konkrečiai – Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos Gyvūnų sveikatingumo ir gerovės skyriaus, nes šie specialistai užsiima gyvūnų gerovės srities kontrole, teisės aktų įgyvendinimu ir pan.)¹⁴⁴.

¹⁴⁰ P. Venneson, 2008, 235.

¹⁴¹ David Collier, „Understanding Process Tracing“, *Political Science and Politics*, 44, Nr. 4, 2011, 825.

¹⁴² Kęstutis Kardelis, „Mokslinių tyrimų metodai ir metodologija“, 2002, 98, <<http://www.scribd.com/doc/37948910/K-Kardelis-Mokslini%C5%B3-tyrim%C5%B3-metodologija-ir-metodai#scribd>>, [Žiūrėta 2015-09-30].

¹⁴³ PASTABA. Politikų (Orintos Leiputės ir Petro Auštrevičiaus) interviu gauti nepavyko.

¹⁴⁴ PASTABA. Interviu pateikti 4.1–4.3 prieduose.

EMPIRINĖ DALIS

2. Gyvūnų gerovės ir apsaugos politika Lietuvoje

Šiame magistro darbo skyriuje keliami du pagrindiniai tikslai – išanalizuoti situaciją, susijusią su GGA politika iki Lietuvai įstojant į ES ir po jos bei išsiaiškinti, kokios priežastys ar veiksniai galėjo nulemti tokią situaciją ir svarbiausius šios srities politinius lūžius.

Nors Lietuvoje nėra suformuotos nacionalinės GGA politikos, o įgyvendinama ES bendra GGA politika, tačiau galima pastebėti tam tikrų ženklų, rodančių, kad polinkis eiti link tokios politikos formavimo yra. Todėl pirmuose poskyriuose bus išanalizuota situacija GGA politikos srityje iki Lietuvos įstojimo į ES ir po jos įstojimo, tuomet bus supažindinama su dviem esminiais lūžiais Lietuvos GGA politikos formavime, jų priežastine analize, taip pat bus pateikta dabartinės situacijos ir problematiškiausių GGA sričių analizė bei galimos to priežastys.

2.1. Gyvūnų gerovės ir apsaugos politikos Lietuvoje ištakos ir raida

Šio poskyrio uždavinys – išanalizuoti GGA mechanizmus Lietuvoje: jų ištakas ir raidą iki Lietuvos stojimo į ES bei po jo – iki įvykusio pirmojo esminio politinio lūžio šioje srityje (2012-10-03).

2.1.1. Gyvūnų gerovės ir apsaugos politika iki Lietuvos įstojimo į ES (1990–2004 m.)

Šiame skyrelyje bus apžvelgtas laikotarpis nuo 1990-03-11 iki 2004-05-01 – kai Lietuva tapo nepriklausoma, tačiau jau ruošėsi stojimui į ES ir galimai pagal tai derino savo politinę darbotvarkę, teisinę bazę. Šiam laikotarpiui nagrinėti verta skirti daug dėmesio, nes tuo metu Lietuvoje apskritai kūrėsi visos sistemos ir formavosi įvairios politikos kryptys.

2.1.1.1. Valstybės atkūrimo ir teisinės bazės kūrimo laikotarpis

Verta akcentuoti, kad Lietuvos GGA srities atveju, valstybingumo atkūrimo ir institucijų kūrimo laikotarpis nebuvo labai palankus, nes gamtos apsauga, gyvūnų gerovė negalėjo būti pagrindiniai politinės darbotvarkės klausimai. 1990 m. Seimas trumpam atstatė 1938-05-12 Lietuvos Konstitucijos¹⁴⁵ veikimą¹⁴⁶ – nors Lietuvos gyvūnų globos draugiją 1937 m. ir globojo tuometinę Konstituciją pasirašęs Prezidentas Antanas Smetona¹⁴⁷, tačiau, kaip galima spėti, šiame dokumente nėra nė žodžio apie gamtos ir gyvūnijų apsaugą.

Būtina įvertinti tai, kad 1990 m. (1939 m. nutrauktą) veiklą atnaujino Lietuvos gyvūnų globos draugija (toliau – LGGD), kuri Rietave buvo įkurta dar 1873 m., kunigaikščių Oginskių dėka¹⁴⁸ (tuomet vadinosi Gyvulių globotojų Lietuvos skyrius). 1992 m. LGGD atidarė Kauno sk., 1994 m.

¹⁴⁵ Lietuvos Konstitucija (1938-05-12), <<http://www.prodeopatria.lt/index.php/tevyne/lietuvos-valstybes-kurimas-1918-1945/13-lietuvos-konstitucija-1938-m-geguzes-12-d>>, [Žiūrėta 2015-09-15].

¹⁴⁶ Seimo interneto svetainė, <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_d=57460&p_r=3717&p_k=1>, [Žiūrėta 2015-09-15].

¹⁴⁷ Interneto svetainė „Bimas“, <<http://www.bimas.lt/lggd/>>, [Žiūrėta 2015-11-04].

¹⁴⁸ Ten pat.

buvo atidaryta pirmoji Lietuvoje gyvūnų globos prieglauda¹⁴⁹ – taigi jau ir pirmajame iš nagrinėjamų laikotarpių, gyvūnų atstovų, kurie rūpinosi akcijomis prieš žiaurų elgesį su gyvūnais, visuomenės švietimu, teisės aktų kūrimu, gyvūnų prieglaudų steigimu¹⁵⁰ ir pan., nevyriausybiniam sektoriuje buvo.

Svarbu paminėti ir faktą, kad 1990-12-04 Seime buvo priimtas Įstatymas dėl Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų kodekso (toliau – ATPK) pakeitimo ir papildymo, kuriame buvo sustiprinta atsakomybė už aplinkos apsaugos teisės normų pažeidimus¹⁵¹. Tai pirmasis politinis žingsnis, kuriuo bandyta įtvirtinti atsakomybę už gyvūnijai daromą žalą¹⁵².

1991-12-17 priimtame Veterinarijos įstatyme¹⁵³ dėmesys sutelktas į naminių gyvulių ligas, tačiau apie gyvūnų apsaugą ir jos kontrolės mechanizmą nekalbama. 1992-01-21 priimtas Aplinkos apsaugos įstatymas¹⁵⁴ akcentavo gamtinių išteklių (laukiniai gyvūnai patenka į šią kategoriją) tausojimą, tačiau gyvūnų apsauga (juo labiau – gerovė) nebuvo pagrindinis dalykas. 1992-10-25 priimtos Lietuvos Respublikos Konstitucijos 54 straipsnyje pabrėžiama, kad valstybė rūpinasi gyvūnijos ir gamtos apsauga¹⁵⁵. Taigi, nors ir iki Konstitucijos priėmimo rūpinimasi gyvūnais, jų apsauga bei gerove buvo bandoma teisiškai reglamentuoti, tačiau su nemažomis spragomis.

1993 m. Seime buvo priimtas Saugomų gyvūnų, augalų, grybų rūšių ir bendrijų įstatymas¹⁵⁶, 1994 m. – Gyvulių veislininkystės įstatymas¹⁵⁷, reglamentavęs Lietuvos Respublikos ūkinės paskirties gyvulių veislių genofondo saugojimą. 1994 m. pab. Lietuva pasirašė „Europos laukinės gamtos ir gamtinės aplinkos apsaugos konvenciją“, ratifikavo 1996 m.¹⁵⁸. 1997-11-06 Seime buvo priimti net keli su gamta ir gyvūnija susiję įstatymai, tačiau tiesiogiai su tyrimo tema susiję du iš jų: Laukinės gyvūnijos įstatymas¹⁵⁹ ir Gyvūnų globos, laikymo ir naudojimo įstatymas¹⁶⁰.

Pastarasis įstatymas buvo inicijuotas ir paruoštas Lietuvos gyvūnų globos draugijos^{161, 162} (draugija pabrėžė to siekusi nuo 1990 m.¹⁶³), kartu su tuometinėmis Aplinkos apsaugos ministerija

¹⁴⁹ Interneto svetainė „Bimas“, <http://www.bimas.lt/straipsniai/karolismasilionis/index.php?straipsnis_id=119>, [Žiūrėta 2015-11-05].

¹⁵⁰ Interneto svetainė „Bimas“, <<http://www.bimas.lt/leggd/>>, [Žiūrėta 2015-11-04].

¹⁵¹ Įstatymas dėl Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimo ir papildymo, <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.4AC41D530A51>>, [Žiūrėta 2015-11-05].

¹⁵² **PASTABA.** Plačiau apie konkrečias bausmes – 3.3. priede.

¹⁵³ Veterinarijos įstatymas, 1991-12-17, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=2385>, [Žiūrėta 2015-09-11].

¹⁵⁴ Aplinkos apsaugos įstatymas, 1992-01-21, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=2493>, [Žiūrėta 2015-09-11].

¹⁵⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992-10-25, <<http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.html>>, [Žiūrėta 2015-11-05].

¹⁵⁶ Saugomų gyvūnų, augalų, grybų rūšių ir bendrijų įstatymas, 1993-11-09, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=5627>, [Žiūrėta 2015-11-05].

¹⁵⁷ Gyvulių veislininkystės įstatymas, 1994-02-08, <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.A039F278F253>>, [Žiūrėta 2015-11-05].

¹⁵⁸ Europos laukinės gamtos ir gamtinės aplinkos apsaugos konvencija, 1996-09-27, <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=31291&p_query=&p_tr2=>, [Žiūrėta 2015-10-22].

¹⁵⁹ Laukinės gyvūnijos įstatymas, 1997-11-06, <<http://www.litlex.lt/scripts/sarasas2.dll?Tekstas=1&Id=25580>>, [Žiūrėta 2015-10-22].

¹⁶⁰ Gyvūnų globos, laikymo ir naudojimo įstatymas, 1997-11-06, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=46424>, [Žiūrėta 2015-10-22].

¹⁶¹ Seimo posėdžių stenogramos, <<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=47189&Condition2=>>, [Žiūrėta 2015-11-20].

bei Valstybine veterinarijos tarnyba. Nuo 1998-01-01 įsigaliojęs įstatymas nustatė „[...] fizinių ir juridinių asmenų elgesio su naminiais, ūkinės paskirties, dekoratyviniais, laboratoriniais, nelaisvėje laikomais ir laukiniais gyvūnais bendruosius principus, kad gyvūnai būtų apsaugoti nuo kančių, žiauraus elgesio ir kitų neigiamų poveikių“.¹⁶⁴ Iki tol gyvūnų globos klausimai nebuvo reguliuoti teisiškai, todėl įstatymo įgyvendinimui reikėjo įvairių su gyvūnų naudojimu susijusių taisyklių. Pažymėtina, kad gyvūnai tuo metu dar negalėjo turėti kitokio teisinio statuso, nei kad būtų skirti žmonėms naudoti, o tokia tendencija pastebima visoje tuometinėje Europoje, išskyrus šiek tiek pažangesnę politiką vykdžiusią Didžiąją Britaniją¹⁶⁵.

Aiškinamajame rašte pabrėžtas teisės akto suderinamumas su ES teise¹⁶⁶. Iš to galima suprasti, kad jau nuo 1997 m. Lietuva įvairiose viešosios politikos srityse derino savo teisinę bazę su ES normomis. Šį derinimą, kaip neigiamą dalyką, įstatymo priėmimo metu kritikavo Seimo nariai: Kazys Bobelis („mes per daug kreipiame dėmesio į tą Europos Sąjungą“), Arimantas Juvencijus Raškinis, Arūnas Grumadas.¹⁶⁷

Seimo nariui A. J. Raškiniui atrodė normalu tai, kad „Iki šiol kaime žmonės kačiukus skandindavo“¹⁶⁸, jis stebėjosi: „Negi reikės važiuoti į miestą pas veterinarijos gydytoją, kad jis suleistų specialių nuodų?“¹⁶⁹, jis buvo įsitikinęs, kad tokio įstatymo „negalima laikytis“, „neįmanoma laikytis“, nes „mes sužmoginam gyvulius“, „sudarome nepaprastai sunkias sąlygas [...] gyvūnų nugalaboti“¹⁷⁰. Sprendžiant iš tokio atsakingo asmens pasakymo bausmių dėl gyvūnų sužalojimo ar sunaikinimo atžvilgiu, ATPK nebuvo labai veiksmingas, ypač, jei platūs visuomenės sluoksniai nelaikė tokio elgesio nusikaltimu.

Atkreiptinas dėmesys, kad šie Seimo nariai – turintys aukštesnįjį ar aukštąjį išsilavinimą, tačiau demonstravo nepažangų, nehumanišką požiūrį, todėl tikėtina, kad jie išties atspindėjo nemažą Lietuvos gyventojų dalį. Tąkart pasisakiusio Seimo nario Alfonso Vaišnoros nuomonė apie (ne)civilizuotumą: „visos civilizuotos šalys turi įstatymus, kurie kaip tik reglamentuoja žmogaus elgesį su jo laikomais gyvūnais ir su kitais gyvūnais, kuriuos jis naudoja.“¹⁷¹, nuskambėjo kaip priešara ir akcentavimas, kad „mes priiminėjame turbūt vienintelį įstatymą dėl gyvūnų globos, apsaugos ir šeiminingo atsakomybės. Aš čia nematau nieko juokingo [...]“.¹⁷² Šis įstatymas

¹⁶² Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Gyvulininkystės instituto interneto svetainė, <http://www.lgi.lt/pages/news/081002_GGD.htm>, [Žiūrėta 2015-11-04].

¹⁶³ Nacionalinių vertybių rinkimų interneto svetainė, <<http://www.respublikosvertybes.lt/lt/articles-item/id.132>>, [Žiūrėta 2015-11-06].

¹⁶⁴ Gyvūnų globos, laikymo ir naudojimo įstatymas, 1997-11-06, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=46424>, [Žiūrėta 2015-10-22].

¹⁶⁵ PASTABA – plačiau apie tai – 1.1 priede.

¹⁶⁶ Gyvūnų globos, laikymo ir naudojimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas, 1997-10-15, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=44733>, [Žiūrėta 2015-11-05].

¹⁶⁷ Seimo narys Kazys Bobelis, Seimo narys Arimantas Juvencijus Raškinis, Seimo narys Arūnas Grumadas, Seimo posėdžio Nr. 29 (129) stenograma, 1997-11-06, <<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=47189&Condition2=>>>, [Žiūrėta 2015-11-05].

¹⁶⁸ A. J. Raškinis, ten pat.

¹⁶⁹ A. J. Raškinis, ten pat.

¹⁷⁰ A. J. Raškinis, ten pat.

¹⁷¹ Seimo narys Alfonsas Vaišnoras, ten pat.

¹⁷² A. Vaišnoras, ten pat.

sulaukė vos 44 Seimo narių palaikymo, tačiau to užteko, kad būtų priimtas.¹⁷³ Prieš tai nagrinėti su laukine gyvūnija susiję įstatymai nesukėlė tiek klausimų ir diskusijų, juos palaikant balsuota taip pat gausiau, iš to galima spręsti, kad tai, kas susiję su valstybės turtu (gamtiniais ištekliais) buvo vertinama rimčiau nei individualiai auginami gyvūnai.

2.1.1.2. Pasiruošimo stojimui į ES laikotarpis

Nuo 1997 m. pab. galima pastebėti ryškesnį pasirengimą narystei ES – 1997-10-02 iš EK buvo gautas preliminarus programos „Lietuva: Stojimo partnerystė“ projektas, remiantis kuriuo priimtas Lietuvos Respublikos (toliau – LR) Vyriausybės nutarimas „Dėl pasirengimo Stojimo partnerystės programai“ (juo patvirtintas pirmaeilių darbų spartinant Lietuvos integraciją į ES planas).¹⁷⁴ Visi vėliau priimti įstatymai ir poįstatyminiai aktai, vienaip ar kitaip susiję su gyvūnų apsauga, taip pat buvo parengti ES teisės aktų pagrindu arba analogiškiems teisės aktams įgyvendinti, pvz., Žuvininkystės įstatymas¹⁷⁵, Medžioklės įstatymas¹⁷⁶.

1999 m. Vyriausybės nutarimu¹⁷⁷ buvo patvirtintas institucijų, kurių atstovai sudaro Lietuvos laboratorinių gyvūnų naudojimo etikos komisiją, sąrašas (jos nariais buvo ir LGGD atstovai) bei pavesta GGA srities politikos įgyvendinimu bei kontrole rūpintis Valstybinei maisto ir veterinarijos tarnybai (toliau – VMVT): ūkinės paskirties gyvūnų, laboratoriniams bandymams auginamų gyvūnų srityse (kartais ir – su savivaldybių policijos pareigūnais); kai kurias funkcijas paliekant Aplinkos ministerijai (toliau – AM): pavojingų gyvūnų, laukinių gyvūnų gaudymo ir laikymo nelaisvėje, zoologinių kolekcijų sudarymo srityse; o visuomeninėms gyvūnų globos organizacijoms – vykdyti įstatymo visuomeninę priežiūrą.

2000 m. gruodžio pab. žemės ūkio ministerija (toliau – ŽŪM) paskelbė derybines pozicijas, kuriomis prašyta pereinamųjų laikotarpių tam tikroms sritims, tarp jų ir šiam darbui aktualioms: „Iki 2007-01-01 prašoma pereinamojo laikotarpio gyvūnų gerovės reikalavimams skerdyklose įgyvendinti, iki 2011-01-01 – gyvūnų gerovės reikalavimams gyvulių auginimo bei laikymo vietose įgyvendinti.“¹⁷⁸ Čia jau matome atvirai išreikštą gyvūnų gerovės sąvoką ir jos laikymosi reikalavimą, o pereinamojo laikotarpio prašymas suponuoja, kad šioje srityje tuo metu dar turėjo būti nuveikta nemažai pasirengiamųjų darbų.

Verta akcentuoti, kad Lietuva, rengdamasi stojimui į ES, ratifikavo visas GGA sričiai skirtas Europos Tarybos (toliau – ET) konvencijas^{179, 180, 181, 182}. Be abejo, kaip ir visoje tuometinėje ES, į

¹⁷³ Seimo posėdžio Nr. 29 (129) protokololas, balsavimo rezultatai, 1997-11-06, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=45682>, [Žiūrėta 2015-11-05].

¹⁷⁴ Nutarimas dėl Seimo Europos reikalų komiteto parengtos išvados-pranešimo apie nacionalinės *Acquis* priėmimo programos vykdymą ir siūlymus, kaip gerinti šios programos administravimą, 1999-01-14, <<https://www.e-tar.lt/acc/legalAct.html?documentId=TAR.E473D202F797>>, [Žiūrėta 2015-11-05].

¹⁷⁵ Žuvininkystės įstatymas, 2000-06-27, <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.D22016A0EC70>>, [Žiūrėta 2015-11-05].

¹⁷⁶ Medžioklės įstatymas, 2002-06-20, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=373893>, [Žiūrėta 2015-11-05].

¹⁷⁷ Dėl Lietuvos Respublikos gyvūnų globos, laikymo ir naudojimo įstatymo įgyvendinimo, 1999-03-23, <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.84B64CAECEEE8>>, [Žiūrėta 2015-11-02].

¹⁷⁸ Žemės ūkio ministerijos interneto svetainė, 2000-12-21, <<https://zum.lrv.lt/lt/naujienos/patvirtinta-zemes-ukio-derybine-pozicija>>, [Žiūrėta 2015-11-05].

¹⁷⁹ Dėl migruojančių laukinių gyvūnų rūšių išsaugojimo konvencijos ratifikavimo įstatymas, 2001-05-22, <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.7EB9E9997ED>>, [Žiūrėta 2015-11-05].

ją besiruošiančioje stoti Lietuvoje taip pat didžiausias dėmesys buvo skiriamas ūkinės paskirties gyvūnams. Nuo 2000 m. daug įvairių institucijų, o ypač – VMVT – priimtų poįstatyminių aktų buvo susiję su ūkinių gyvulių gerove ir ją saugančiais ES lygio teisės aktais, kurie Lietuvoje buvo įgyvendinami kaip *Acquis* dalis¹⁸³. Svarbu paminėti, kad Kiaulių, Veršelių, Dedeklių vištų laikymo; Ūkinės paskirties gyvūnų, Skerdžiamų ar žudomų gyvūnų gerovės; Gyvūnų apsaugos juos vežant, ir kiti reikalavimai taip pat buvo suderinti su ES reikalavimais¹⁸⁴.

Kalbant apie GGA reikalavimų neįgyvendinimą, VMVT tarnybos specialistai galėjo taikyti įspėjimą, administracines ir pinigines nuobaudas, gyvulių ir produkcijos realizavimo bei gyvūnų laikymo uždraudimą, atskirais atvejais – ir gyvulių konfiskavimą; gyvulių augintojai turėjo šalinti trūkumus, rengdami savo verslo planus, į juos įtraukti gyvūnų gerovės reikalavimams įgyvendinti reikiamas priemones, o papildomų lėšų gauti iš ES paramos programos „SAPARD“, kurios vienas iš tikslų buvo produkcijos gamybos perorientavimo skatinimas, įgyvendinant ES higienos, sanitarijos, gyvūnų gerovės ir aplinkosaugos reikalavimus.¹⁸⁵

Nepaisant sankcijų, organizuotų mokymų¹⁸⁶ ir finansinės paramos, ne visi gyvulių augintojai galėjo laikytis reikalavimų – tvartai neatitiko mikroklimato reikalavimų, nes tam reikėjo nemažų investicijų (pvz.: oro cirkuliacijos, santykinės oro drėgmės, temperatūros palaikymo sistemoms įrengti; apšvietimo, šėrimo, girdymo, mėšlo šalinimo technologijoms ir gyvūnų laikymo patalpoms atnaujinti), prastose sąlygose auginti gyvuliai dažniau sirgo, susižalojo, patyrė stresą, gaišo.¹⁸⁷

Kad vien teisės aktų priėmimo neužtenka politikai susiformuoti, galima suprasti ir iš Europos komitetui 2002-03-23 Lietuvos veterinarijos akademijos specialistų pateiktos ataskaitos apie gyvūnų gerovės reikalavimų jų auginimo ir laikymo vietose įgyvendinimo pasekmes: nors pabrėžta, kad ES taikomi reikalavimai, susiję su ūkinių gyvūnų gerove, visiškai perkelti į nacionalinę teisę¹⁸⁸, tačiau patikslinta, kad įgyvendinimas nebus lengvas – „Direktyvų reikalavimų įgyvendinimas pareikalaus visuomenės gilesnio gyvūnų gerovės reikšmės supratimo.“¹⁸⁹

Kaip ir daugelyje viešosios politikos sričių, ES pasisėkė įdiegti daugiau disciplinos reformas įgyvendinančiose valstybėse-kandidatėse¹⁹⁰: šiuo laikotarpiu Lietuvoje po truputį buvo kuriama

¹⁸⁰ Nykstančių laukinės faunos ir floros rūšių tarptautinės prekybos konvencija, 2001-06-13, <<https://www.etar.lt/portal/legalAct.html?documentId=TAR.DE968E395995>>, [Žiūrėta 2015-10-25].

¹⁸¹ Įstatymas dėl Europos konvencijų gyvūnų apsaugos klausimais ratifikavimo, 2003-12-18, <<https://www.etar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.992CC18B814B>>, [Žiūrėta 2015-10-25].

¹⁸² Įstatymas dėl Europos konvencijos dėl namuose laikomų gyvūnų apsaugos, 2004-04-22, <<https://www.etar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.CB84884E7E74>>, [Žiūrėta 2015-11-05].

¹⁸³ Ten pat, 6.

¹⁸⁴ Įsakymas dėl veršelių laikymo ir kiaulių laikymo taisyklių išdėstymo nauja redakcija, Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba, 2000-12-22, <<https://www.etar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.64F83EB8BD71>>, [Žiūrėta 2015-09-28].

¹⁸⁵ Lietuvos veterinarijos akademija, „Europos komitetui prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės ES direktyvų 91/629/EEB 4 Straipsnio ir 91/630/EEB 4 Straipsnio nuostatų (gyvūnų gerovės reikalavimai jų auginimo ir laikymo vietose) įgyvendinimo pasekmių įvertinimas (baigiamoji ataskaita)“, 2002-03-23, 3.

¹⁸⁶ Ten pat, 9.

¹⁸⁷ Ten pat, 7.

¹⁸⁸ Ten pat, 7.

¹⁸⁹ Ten pat, 3.

¹⁹⁰ Klaudijus Maniokas, „The Method of the European Union’s Enlargement to the East: a Critical Appraisal“, Kn.: Antoaneta L. Dimitrova (red.), *Driven to Change: The European Union’s Enlargement Viewed from the East, 2004*, Manchester: Manchester University Press, 27.

teisinė bazė – palyginus su tuometiniais ES politiniais žingsniais gyvūnų gerovės srityje, galima suprasti, kad Lietuva atsiliko nuo ES standartų, įdiegtų senbuvėse narėse (pvz.: dar nebuvo išplėtoti ir sukonkretinti gyvūnų gerovės sąvoka bei samprata, nekalbama apie 5 laisves¹⁹¹, nesubalansuotas įgyvendinimo ir kontrolės mechanizmas ir pan.), tačiau ši bazė jau sudarė sąlygas formuoti GGA politiką.

2.1.2. ES gyvūnų gerovės politikos įgyvendinimas Lietuvoje

Laikotarpį nuo 2004-05-01 iki 2012-10-03 (kuomet Lietuvoje buvo priimtas pirmuoju svarbiausiu politiniu lūžiu sąmoningoje GGA politikoje galimas vadinti Gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatymas) dera apžvelgti todėl, kad būtų galima išsiaiškinti, ar Lietuvai nekilo problemų įgyvendinant ES GGA politiką, kurios gaires į savo teisinę bazę pradėta perkėlinėti besiruošiant stojimui į ES ir buvo tęsiama jau įstojus¹⁹². Būtina atkreipti dėmesį, kad šiame poskyryje sąmoningai bus neaprašomi įvykiai, susiję su aukščiau paminėto įstatymo rengimu ir priėmimu – šiems įvykiams nagrinėti pasitelktas 2.2.1.1. poskyris.

2.1.2.1. ES gyvūnų gerovės politikos Lietuvoje įgyvendintoja – Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba

ES GGA politikos įgyvendinimą galima analizuoti keliais būdais – žiūrėti, kaip buvo perkelti ir įgyvendinami teisės aktai, koks kontrolės ir atskaitomybės mechanizmas bei kokios sankcijos buvo taikomos, jei reikalavimai įgyvendinti prastai arba neįgyvendinti.

2002 m. VMVT vienas iš strateginių tikslų buvo skatinti Lietuvos integraciją į ES veterinarijos ir maisto srityse, taip pat tarnyba turėjo parengti teisės aktus, numatytus *Acquis*, reglamentuojančius ne tik naminių ir laukinių gyvūnų sveikatos, ligų profilaktikos, bet ir gyvūnų gerovės reikalavimus¹⁹³ (ypač – ūkinės paskirties gyvūnams). Iki 2004 m. pab. vienas iš tarnybos strateginių tikslų buvo įgyvendinti ES *Acquis* maisto saugos ir veterinarijos srityse, kadangi ši įstaiga turėjo formuoti ir įgyvendinti valstybės politiką į rinką tiekiamo maisto saugos ir kokybės užtikrinimo bei veterinarijos srityse.¹⁹⁴ 2005 m. VMVT misija suformuluota jau be sąvokos „veterinarija“, pastaroji patikslinta į „gyvūnų sveikatingumo ir gerovės sritis“.¹⁹⁵ 2006 m. tarnyba vykdė pagrindinius ES rinkos priežiūros principus, suteikdama prioritetą maisto saugos, vartotojų teisių apsaugos, gyvūnų sveikatos, gyvūnų gerovės užtikrinimui ir kontrolei, paremtai moksliniais rizikos analizės principais; 2007 m. VMVT gyvūnų gerovės kontrolės srityje akredituota tarptautiniu mastu¹⁹⁶. 2010 m. pab. VMVT vyko Europos Komisijos (toliau – EK) Maisto ir veterinarijos tarnybos (FVO) misija, kurios metu įvertintas rekomendacijų nuo 2008 m.

¹⁹¹ PASTABA. Plačiau apie tai – 1.1 priede.

¹⁹² PASTABA. Plačiau apie tai – 2.1. priede.

¹⁹³ „Valstybinės maisto ir veterinarijos (VMVT) tarnybos 2002 m. veiklos ataskaita“, 22, <http://sena.vmvt.lt/uploads/file/docs/1068561634_vmvt2002.pdf>, [Žiūrėta 2015-04-20].

¹⁹⁴ „VMVT 2004 m. veiklos ataskaita“, 1, <http://sena.vmvt.lt/uploads/file/docs/1132823943_20050221_VMVT_2004_m_veiklos_ataskaita-3.pdf>, [Žiūrėta 2015-04-20].

¹⁹⁵ „VMVT 2005 m. veiklos ataskaita“, 1, <http://sena.vmvt.lt/uploads/file/docs/1141025761_2005_m_VMVT_veiklos_ataskaita.pdf>, [Žiūrėta 2015-04-20].

¹⁹⁶ „VMVT 2007 m. veiklos ataskaita“, 4 <<http://sena.vmvt.lt/uploads/file/docs/2007%20metu%20VMVT%20veiklos%20ataskaita.pdf>>, [Žiūrėta 2015-04-20].

įgyvendinimas: iš 86 rekomendacijų visiškai įgyvendintos 66, 20 – iš dalies, o veikla įvertinta teigiamai¹⁹⁷.

2002–2008 m. VMVT įgyvendino kelis PHARE¹⁹⁸ projektus, pagal kuriuos, greta kitų veiklų, stiprinti administraciniai ir techniniai gebėjimai, gerinant GGA reikalavimų atitikimo kontrolę, taip pat – įsigyti prietaisai, reikalingi gyvūnų laikymo vietų mikroklimatui įvertinti; surengta mokymų gyvūnų gerovės klausimais, išleisti informaciniai bukletai. VMVT nuo 2008 m. kas 2 m. rengia Vieningą integruotą daugiamečių nacionalinį kontrolės planą (toliau – VIDNKP)¹⁹⁹, o ataskaitomis už jį atsiskaito kasmet, siekiant įgyvendinti ET reglamentą²⁰⁰ dėl oficialios kontrolės, kaip laikomasi gyvūnų sveikatos ir gerovės nuostatų.

Nors nuo 2009 m. VMVT veiklos ataskaitose teigiama, kad ji, greta kitų pavestų funkcijų, kaip vykdomosios valdžios institucija, įgyvendino valstybės politiką gyvūnų gerovės srityje²⁰¹, tačiau tai nėra tikslus teiginys – teisingiau tai pavadinti ES politikos įgyvendinimu, kadangi nacionalinės politikos tuo metu Lietuvos valstybė nebuvo suformavusi, o turėjo numachiusi tik tam tikras veiklos kryptis.

2012 m. ataskaitoje teigiama, kad VMVT formuoja ir įgyvendina valstybės politiką pagal kompetenciją atitinkamose srityse, tarp jų ir – gyvūnų sveikatos ir gerovės²⁰². Faktą, kad VMVT vos ne kasmet vis kitaip įvardino savo statusą (politikos įgyvendintoja, kontroliuojanti institucija, politikos formuotoja), galima vertinti dvejopai – arba tai atspindi VMVT veiklos nekompetenciją ir funkcijų nežinojimą (kas būtų pernelyg drąsu), arba tai rodo kintančią valstybės vykdomosios valdžios poziciją, kuomet reformuojant įvairias viešosios politikos sritis kenčia jų kokybė (ši versija būtų realesnė).

Šiuo metu VMVT Gyvūnų sveikatingumo ir gerovės skyriaus specialistai analizuoja, įgyvendina ES teisės aktus arba rengia teisės aktų projektus gyvūnų gerovės klausimais; rengia ataskaitas Pasaulio gyvūnų sveikatos organizacijai, EK ir kitoms tarptautinėms organizacijoms apie gyvūnų gerovės kontrolę; organizuoja, koordinuoja asmenų skundų tyrimą, konsultuoja suinteresuotus asmenis telefonu.²⁰³

2.1.2.2. Gyvūnų gerovės reikalavimų įgyvendinimas, kontrolė ir pažeidimai

Kadangi jau 2008 m. gyvūnų gerovė įvardinta kaip „Europos kultūrinė pažanga“, kuria siekiama skatinti pagrindinius žmogiškumo principus santykių su gyvūnais srityje²⁰⁴, įgyvendinant ES nustatytus bei Lietuvos patvirtintus gyvūnų gerovės reikalavimus ir kontroliuojant, kaip jie

¹⁹⁷ „VMVT 2010 m. veiklos ataskaita“, 34, <http://sena.vmvt.lt/uploads/file/2010%20m%20Veiklos%20ataskaita_gera.pdf>, [Žiūrėta 2015-04-20].

¹⁹⁸ VMVT interneto svetainė, <<http://sena.vmvt.lt/lt/bendradarbiavimas/ivykydyti.projektai>>, [Žiūrėta 2015-04-20].

¹⁹⁹ VMVT interneto svetainė, <<http://sena.vmvt.lt/lt/top/veikla/planavimo.dokumentai/>>, [Žiūrėta 2015-04-20].

²⁰⁰ Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 882/2004, 2004-04-29, <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004R0882&from=LT>>, [Žiūrėta 2015-04-20].

²⁰¹ „VMVT 2009 m. veiklos ataskaita“, 1, <<http://sena.vmvt.lt/uploads/file/2009%20m%20%20veiklos%20ataskaita-2.pdf>>, [Žiūrėta 2015-04-20].

²⁰² „VMVT 2012 m. veiklos ataskaita“, 1, <<http://sena.vmvt.lt/lt/top/veikla/veiklos.ataskaitos/>>, [Žiūrėta 2015-04-20].

²⁰³ Interviu su VMVT Gyvūnų sveikatingumo ir gerovės skyriaus vedėjo pavaduotoja Rasa Sirutkaityte, 2015-12-09, 4.3 priedas.

²⁰⁴ VMVT, „Ūkinių gyvūnų gerovė Lietuvoje“, informacinis leidinys, 2008 m., <http://www.taurage.lt/taurage/m/m_files/wfiles/file607.pdf>, 5.

įgyvendinami, neatsitiktinai daugiausiai dėmesio reikėjo skirti ūkiniams gyvūnams. Kad būtų užtikrinti jų gerovės reikalavimai, ūkininkams ir kitiems ūkinių gyvūnų laikytojams buvo taikomos sankcijos – organizuoti patikrinimai, skirtos baudos, taip pat naudota ir paveikiausia prevencinė priemonė – ES žemės ūkio plėtros paramos sumažinimas arba netekimas, jei ūkyje rasta sunkių būtiniausių gyvūnų gerovės reikalavimų laikymosi pažeidimų²⁰⁵ (pažeidimai vertinami ir sankcijų dydis nustatomas pagal masto, sunkumo ir poveikio trukmės kriterijus²⁰⁶). EK Žemės ūkio ir kaimo plėtros generalinio direktorato 2012 m. veiklos ataskaitoje pastebėta, kad ES narėms, tarp jų – ir Lietuvai, išlieka svarbus tiesioginių išmokų vaidmuo, užtikrinant ūkinių gyvūnų sveikatą ir gerovę²⁰⁷.

FVO 2004 m. raporte pabrėžiama, kad visose 10 naujų ES narių FVO rekomendacijų įgyvendinimas vertinamas teigiamai (tiek prieš stojant, tiek jau įstojus), tačiau dar išlieka problemų gyvulių registravimo ir identifikavimo bei gyvūnų gerovės srityse.²⁰⁸ 2006 m. raporte akcentuota, kad Lietuva neįgyvendina pažadų ir dar vis naudoja netinkamus vištų dedeklių narvelius²⁰⁹ – po 2 m. raporte teigta, kad taisydama ankstesnius trūkumus šioje srityje Lietuva pasiekė labai gerų rezultatų²¹⁰, tačiau vis dar turi problemų gyvū gyvulių gabenimo, transporto kontroliavimo, gyvūnų identifikavimo ir kitose srityse²¹¹.

Nepaisant to, pažeidimų nepavyko išvengti, nors iki šiol ir pastebimas jų mažėjimas. Pasak tuometinio VMVT direktoriaus Kazimiero Lukinsko, prijaukinęs laukinius gyvūnus žmogus įgijo ne tik naudos sau, bet ir pareigą sukurti kuo artimesnes gyvūno prigimčiai sąlygas, o kai tai pamirštama, „padažnėja užkrečiamų ligų, susirgimų, susižalojimų, nenormalaus elgesio atvejų, sumažėja produktyvumas“.²¹²

VMVT patikrinimus vykdė (ir tebevykdo) ne tik ūkiuose, bet ir skerdyklose, gyvulių transportavimo ir supirkimo punktuose, pasienio zonose, gyvūnų globos vietose. Dažniausiai pasitaikę ūkinių gyvūnų gerovės reikalavimų pažeidimai: netinkami laikymo gardai, grindys, apribota judėjimo laisvė, per didelis gyvūnų tankumas laikymo vietose, vėdinimo sistemų nebuvimas²¹³; pažeidimai skerdyklose: netinkamas gyvūnų fiksavimas, neefektyvus svaiginimas, netinkama svaiginimo priemonių priežiūra atsarginių svaiginimo priemonių nebuvimas, netinkamas gyvūnų iškrovimas iš autotransporto priemonių, jų pervarymas, netinkamas gyvūnų

²⁰⁵ Ten pat, 5.

²⁰⁶ Nacionalinės mokėjimo agentūros interneto svetainė, <<https://www.nma.lt/index.php/naujienos/isigalioja-ukiniu-gyvunu-geroves-reikalavimas/3687>>, [Žiūrėta 2015-09-15].

²⁰⁷ Directorate General for Agriculture and Rural Development, „2012 Annual Activity Report“, 16, <http://ec.europa.eu/atwork/synthesis/aar/doc/agri_aar_2012.pdf>, [Žiūrėta 2015-10-25].

²⁰⁸ „Food and Veterinary Office (FVO) Annual Report (2004)“, 13, <http://ec.europa.eu/food/fvo/annualreports/ann_rep_2004_en.pdf>, [Žiūrėta 2015-08-12].

²⁰⁹ „FVO Annual Report (2006)“, 10, <https://www.fsai.ie/uploadedFiles/Legislation/Legislation_Update/FVO_ARReport_2006.pdf>, [Žiūrėta 2015-09-05].

²¹⁰ „FVO Annual Report (2008)“, 20, <http://ec.europa.eu/food/fvo/annualreports/ann_rep_2008_en.pdf>, [Žiūrėta 2015-09-05].

²¹¹ Ten pat, 16.

²¹² VMVT, „Ūkinių gyvūnų gerovė Lietuvoje“, informacinis leidinys, 2008, 1.

²¹³ „VMVT 2002 m. veiklos ataskaita“, 42, <http://sena.vmvt.lt/uploads/file/docs/1068561634_vmvt2002.pdf>, [Žiūrėta 2015-09-05].

laikymas prieš skerdimą, kuomet gyvūnai papildomai patiria stresą²¹⁴; nusižengimai transportavimo metu: vairuotojai nesustojo girdyti gyvulių, neatliko dezinfekcijos transporto priemonei²¹⁵. Pažeidėjai buvo įspėjami, baudžiami pinigineis baudomis, retesniais atvejais – duomenys perduodami teisėsaugai.

Pastebėta, kad 2008 m. situacija Lietuvoje gyvūnų gerovės srityje gerėjo, nustatyta mažiau pažeidimų²¹⁶, o 2009 m. ataskaitoje situacija įvertinta jau ne taip optimistiškai: „kasmet nežymiai gerėja“²¹⁷. 2010 m. suaktyvėjo piliečių dalyvavimas kontrolės mechanizme – padaugėjo pranešimų apie gyvūnų gerovės ir sveikatingumo reikalavimų pažeidimus (daugiausia pranešta apie gyvūnus augintinius, perpus mažiau – apie ūkinius, 10 kartų mažiau – apie laukinius gyvūnus).²¹⁸ Pažeidimų priežastys įvairios: darbuotojų kaita ūkio subjektuose, kompetencijos ir atsakomybės stoka, aplaidumas, žinių, lėšų trūkumas, senyvas amžius²¹⁹. 2012 m. daugiausia ūkinių gyvūnų pažeidimų buvo susiję su netinkamomis laikymo vietomis ir šėrimu, o gyvūnų augintinių – su kenčiamu alkium ir troškuliu, nepriežiūra.²²⁰

2.1.2.3. Laukinių gyvūnų apsauga: Lietuvos zoologijos sodų atvejis

Laukinių gyvūnų apsauga rūpinasi AM, Aplinkos apsaugos agentūros, dalinai – ir VMVT. „Eurogroup for Animals“ Europarlamentarai, 2013 m. išnagrinėję Lietuvos įstatyminę bazę, susijusią su egzotinių gyvūnų laikymu ir pardavimu, valstybę įvertino kaip pažangią²²¹, tačiau vos pora metų anksčiau paskelbtas zoologijos soduose laikomų gyvūnų įvertinimas, kurį Europos koalicijai „ENDCAP“, kartu su Lietuvos gyvūnų gerovės tarnyba „Pifas“, parengė laukinių gyvūnų apsaugos fondas „Born Free“, buvo neigiamas²²², susilaukė žiniasklaidos ir visuomenės dėmesio²²³ ir jį būtina paminėti.

Lietuvoje buvo tirti 5 zoologijos sodai – 2 oficialiai pripažinti Vyriausybės (Lietuvos zoologijos sodas, Lietuvos jūrų muziejus) ir 3 veikiantys be licencijos (Lietuvos jaunųjų

²¹⁴ Ten pat, 43.

²¹⁵ „VMVT 2010 m. veiklos ataskaita“, 11, <<http://sena.vmvt.lt/uploads/file/Veiklos%20ataskaitos/VMVT%202011%20metu%20ataskaita.pdf>>, [Žiūrėta 2015-09-05].

²¹⁶ „VMVT 2008 m. veiklos ataskaita“, 3, <<http://sena.vmvt.lt/uploads/file/docs/2008%20m%20veiklos%20ataskaita%20isk%2095%202009%2002%2027.pdf>>, [Žiūrėta 2015-09-05].

²¹⁷ „VMVT 2009 m. veiklos ataskaita“, 6, <<http://sena.vmvt.lt/uploads/file/2009%20m%20%20veiklos%20ataskaita-2.pdf>>, [Žiūrėta 2015-09-05].

²¹⁸ „VMVT 2010 m. veiklos ataskaita“, 11, <<http://sena.vmvt.lt/uploads/file/Veiklos%20ataskaitos/VMVT%202011%20metu%20ataskaita.pdf>>, [Žiūrėta 2015-09-05].

²¹⁹ „Vieningo integruoto daugiamečio nacionalinio kontrolės (VIDNKP) plano 2010 m. veiklos ataskaita“, 3, <http://sena.vmvt.lt/uploads/file/Veiklos%20ataskaitos/2010%20metu%20veiklos%20ataskaitos/VIDNKP%20ataskaita_2010.pdf>, [Žiūrėta 2015-11-02].

²²⁰ „VMVT 2011 m. veiklos ataskaita“, 7, <<http://sena.vmvt.lt/uploads/file/Veiklos%20ataskaitos/VMVT%202011%20metu%20ataskaita.pdf>>, [Žiūrėta 2015-11-02].

²²¹ Eurogroup for Animals, „Analysis of national legislation related to the keeping and sale of exotic pets in Europe. Academic Report 2013“, July 2013, 8, 15, <<http://www.eurogroupforanimals.org/publications/analysis-of-national-legislation-related-to-the-keeping-and-sale-of-exotic>>, [Žiūrėta 2015-02-15].

²²² „Europos zoologijos sodų tyrimas 2011 m.: EB Direktyvos 1999/22 dėl laukinių gyvūnų laikymo zoologijos soduose įgyvendinimo ir vykdymo vertinimas. Šalies ataskaita: Lietuva“, 2011, 5, <http://www.bornfree.org.uk/zooreports/Lithuania-Li/pages/BFF_EZR_Lithuania_SML.pdf>, [Žiūrėta 2015-04-12].

²²³ „Delfi“ interneto svetainė, <<http://grynas.delfi.lt/gamta/zoologijos-sodai-lietuvoje-gyvunu-kankinimas-ar-nykstanciu-rusiu-atkurimas.d?id=58603311>>, <<http://grynas.delfi.lt/aplinka/ep-lietuvos-zoologijos-sodai-neatitinka-net-minimaliu-istatymo-reikalavimu.d?id=45944049>>, „Vakarų ekspresas“ interneto svetainė, <<http://www.ve.lt/naujienos/lietuva/vakaru-lietuva/juru-muziejus-ir-mini-zoo-tapo-britu-biologu-taikiniais-653150/page.2>>, [Žiūrėta 2015-04-12].

gamtininkų centras, gamtininkų centras „Mini zoo“ ir „Grūto parkas“). Tyrimo išvadoje teigta, kad šie sodai neatitinka minimalių ES ir Lietuvos laukinių gyvūnų apsaugos įstatymo reikalavimų: „Nepaisant pakankamai tikslaus Direktyvos perkėlimo į Laukinės gyvūnijos įstatymą, bendri rezultatai parodė, kad jų nesilaikoma, nelicencijuotos įstaigos, kurioms privaloma zoologijos sodo licencija, visuose į tyrimą įtrauktuose zoologijos soduose nėra tinkamai laikomasi įstatymo ir poįstatyminių teisės aktų sąlygų.“²²⁴ Čia galima fiksuoti pirmąjį „dvigubos tikrovės“ faktą (apie ką buvo rašyta teorinėje darbo dalyje) GGA srityje – kai teisiškai viskas parengta gerai, tačiau realybė nuo dokumentuose skelbiamos siekiamybės gerokai skiriasi²²⁵.

Kartu su Prancūzijos, Austrijos, Estijos ir Latvijos tyrimų rezultatais, šie Lietuvos rezultatai buvo pristatyti Europos Parlamente – iš jų paaiškėjo, kad „milijonai gyvūnų Europos zoologijos soduose yra laikomi skurdžiomis ir pasibaisėtinomis sąlygomis“²²⁶. Kad Lietuva nebūtų patraukta atsakomybėn dėl direktyvos nevykdymo, buvo sutarta sudaryti trūkumų pašalinimo planą ir nustatyti laiką, per kurį jie turi būti pašalinti – nuo 2012-06-05 buvo pradėtas įgyvendinti ES finansuojamas projektas – atlikta Lietuvos zoologijos sodo teritorijos galimybių studija ir parengtas detalusis planas, kad būtų pasirengta sodo rekonstrukcijai, leisiančiai kokybiškai įgyvendinti zoologijos sodui keliamus reikalavimus gyvūnų gerovei ir visuomenės informavimui apie aplinkos apsaugą.²²⁷ Tikslumo dėlei būtina paminėti (nors pagal tiriamą laikotarpį tai ir nelabai tiktų), kad 2013-11-26 pradėtas įgyvendinti ES remiamas projektas „Pasirengimas Lietuvos zoologijos sodo atnaujinimui“²²⁸, tačiau dar 2013 m. vasarį, po kasmetinės patikros, Lietuvos zoologijos sodas, nuo 1992 m. buvęs Europos zoologijos sodų ir akvariumų asociacijos (angl. – *EAZA*) nariu, buvo išbrauktas iš šio sąrašo, paliekant „kandidato“ statusą, iki jis atitiks ES standartus²²⁹.

Žiniasklaidoje 2011–2012 m. buvo galima aptikti nemažai informacijos apie privačias gyvūnų kolekcijas, mini zoologijos sodus ir su jų gyvūnų gerovės problemomis bandančius kovoti NVO atstovus²³⁰. Viešojoje erdvėje pasklidus zoologijos sodų tyrimo informacijai, sąlygas keisti turėjo ir privatūs kolekcininkai²³¹. Jei vieta neturi licencijos, galbūt ji neatitinka reikalavimų, o jei taip – gyvūnai turi būti iš ten išgabenti į saugią ir gerovės reikalavimus atitinkančią vietą (kaip vėliau

²²⁴ „Europos zoologijos sodų tyrimas 2011 m.“, 30.

²²⁵ **PASTABA.** Plačiau apie pažeidimus – 3.4. priede.

²²⁶ „15min“ interneto svetainė, <<http://www.15min.lt/naujiena/gyvunu-klubas/ivykiai/europos-parlamentas-lietuvos-zoologijos-sodai-neatitinka-net-minimaliu-istatymo-reikalavimu-172-152730>>, 2011-05-26, [Žiūrėta 2015-02-15].

²²⁷ Lietuvos zoologijos sodo interneto svetainė, <<http://zoosodas.lt/informacija/veikla/projektai/teritorijos-galimybiu-studijos-ir-detaliujo-plano-parengimas/>>, [Žiūrėta 2015-10-29].

²²⁸ Lietuvos zoologijos sodo interneto svetainė, <<http://zoosodas.lt/informacija/veikla/projektai/pasirengimas-lietuvos-zoologijos-sodo-atnaujinimui/>>, [Žiūrėta 2015-10-29].

²²⁹ „15min“ interneto svetainė, <<http://www.15min.lt/ikrauk/naujiena/svarbu/kauno-zoologijos-sodas-isbrauktas-is-europos-zoologijos-sodu-ir-akvariumu-asociacijos-saraso-515-332723>>, 2013-05-06, [Žiūrėta 2015-10-29].

²³⁰ „Alfa“ interneto svetainė, 2012-11-19, <<http://www.alfa.lt/straipsnis/15066317/zoologijos-sode-balose-mirkstantys-nepriziureti-gyvunai>>; „15min“ interneto svetainė, 2011-01-11, <<http://www.15min.lt/naujiena/gyvunu-klubas/ivykiai/taikiklyje-azuolyno-meskuciu-cirko-vadovas-nikolajus-zobovas-reikalaujama-konfiskuoti-jo-turimas-bezdziones-video-172-132661>>; „Delfi“ interneto svetainė, 2012-06-13, <<http://grynas.delfi.lt/aplinka/inspektoriu-pastangomis-surastas-nelegaliai-veikes-cirkas.d?id=58916053>>; „Delfi“ interneto svetainė, 2012-05-08, <<http://grynas.delfi.lt/aplinka/inspektoriu-pastangomis-surastas-nelegaliai-veikes-cirkas.d?id=58916053>>, [Žiūrėta 2015-10-26].

²³¹ „Delfi“ interneto svetainė, 2012-05-02, <<http://grynas.delfi.lt/gamta/zoologijos-sodai-lietuvoje-gyvunu-kankinimas-arnykstanciu-rusiu-atkurimas.d?id=58603311>>, [Žiūrėta 2015-10-26].

įvyko su dalimi „Mini zoo“ gyvūnų)²³². Pasak Lietuvos gyvūnų teisių apsaugos organizacijos direktorės Brigitos Kymantaitės, privačių zoologijos sodų išvis neturėtų būti²³³, nes jie negali pasirūpinti tinkamomis sąlygomis gyvūnams.

2.1.2.4. Nevyriausybinų organizacijų vaidmuo, įgyvendinant gyvūnų gerovės politiką

Lietuvoje veikia nemažai NVO, kurios deklaruoja vienaip ar kitaip prisidedančios prie gyvūnų globos, gerovės ir apsaugos²³⁴, tačiau šiame skyrelyje bus apžvelgti trys per 2009–2012 m. susikūrę judėjimai, iš kitų išsiskyrę aktyvia GGA politikos formavimo, o ne tik tokios politikos nebuvimo pasekmių likvidavimo veikla: visuomeninis judėjimas „Žmonės už gyvūnus“ (toliau – „ŽUG“), Lietuvos gyvūnų teisių apsaugos organizacija (toliau – LGTAO) ir VšĮ „Gyvūnų gerovės iniciatyvos“ (toliau – GGI).

Visuomeninis judėjimas „Žmonės už gyvūnus“

Šį nuo 2009-12-19 pirmojo susitikimo–diskusijos „Gyvūnų gerovės politika Lietuvoje“, kurioje diskutavo Seimo nariai, valstybinių ir savivaldos institucijų bei NVO atstovai, prasidėjusį judėjimą būtina išskirti kaip veiklą, subūrusią nemažai žinomų įvairių sričių asmenybių, vienas iš tokių – grupės iniciatorius – tuometinis Seimo narys Petras Auštrevičius²³⁵. Savanoriškais pagrindais susibūrę iniciatoriai, siekę iš esmės keisti žmonių santykį su gyvūnais, diegti su tuo susijusį švietimą, įteisinti pažangesnę gyvūnų apsaugą ir gerovės tradicijas²³⁶, jau 2010 m. pradžioje surengė visuotinius susitikimus – ne tik identifikavo esmines problemas, bet ir aptarė GGA politikos tobulinimo viziją, taip pat rengtos viešos diskusijos, susitikimai su įstaigų ir tarnybų bei NVO atstovais²³⁷.

Švietimo ir mokslo ministras pritarė siūlymui į mokyklų ugdymo programas integruoti specializuotą gyvūnų gerovės kursą, išnaudojant NVO įdirbį šioje srityje, sudaryta darbo grupė, parengta pilotinė vaiko saugos programa ir šios programos diegimo etape sutiko dalyvauti 50 Lietuvos mokyklų.²³⁸ „ŽUG“ iniciatyvos dėka 2010-03-01 žemės ūkio ministro įsakymu buvo sudaryta darbo grupė dėl Gyvūnų globos, laikymo ir naudojimo įstatymo tobulinimo²³⁹ (plačiau apie tai – 2.2.1.1. poskyryje).

„ŽUG“ kvietimu Lietuvoje lankėsi tarptautinės gyvūnų gerovės organizacijos „4 Paws“ Europos viešosios politikos biuro Briuselyje vadovė Marlene Wartenberg, suteikusi reikalingos informacijos apie GGA politikos formavimą ir teisinės bazės kūrimą Europoje. Antrąkart ši ekspertė Lietuvoje lankėsi 2011-05-05/06, kai „ŽUG“ iniciatyva Seime buvo surengta tarptautinė konferencija „Gyvūnų gerovė Baltijos regione: atsakingas laikymas ir geroji praktika“, tapusi

²³² „Delfi“ interneto svetainė, <<http://grynas.delfi.lt/gyvenimas/is-klaipeidos-mini-zoo-konfiskuoti-keli-gyvunai.d?id=63395110>>, [Žiūrėta 2015-10-26].

²³³ Interviu su Lietuvos gyvūnų teisių apsaugos organizacijos direktore Brigita Kymantaite, 2015-10-26, Vilnius, 4.1. priedas.

²³⁴ Gyvūnų globos organizacijos ir prieglaudos, <http://www.ggf.lt/upload/page/72/2005-2011_Lietuvos_Gyvunu_prieglaudu_statistika_GGF_20120826.pdf>, <<http://www.gyvunupaieska.lt/lt/shelter/list>>, <<http://www.gyvunugloba.lt/lt/shelters>>, <http://www.lese.lt/lt/nuor_prieglaudos>, [Žiūrėta 2015-11-09].

²³⁵ „ELTA“ interneto svetainė, 2010-04-23, <http://www.elta.lt/zinute_pr.php?inf_id=1188630>, [Žiūrėta 2015-02-22].

²³⁶ Seimo nario Petro Auštrevičiaus 2010 m. veiklos ataskaita, 15, <<http://www3.lrs.lt/docs2/UMXQZQBQ.PDF>>, [Žiūrėta 2015-04-21].

²³⁷ Lietuvos kinologų draugijos interneto svetainė, <<http://www.kinologija.lt/?p=3152&lan=ltu>>, [Žiūrėta 2015-04-20].

²³⁸ Seimo nario Petro Auštrevičiaus 2010 m. veiklos ataskaita, 16.

²³⁹ Ten pat, 17.

pirmuoju tokio pobūdžio ir masto renginiu Pabaltijyje. Taip pat prie konferencijos organizavimo prisidėjo: EK, Seimas, ŽŪM, organizacija „4 Paws“ bei Europos veterinarų federacija.²⁴⁰

M. Wartenberg pagyrė Lietuvą, kad ji „vos per metus padarė didžiulę pažangą“²⁴¹. Konferencijoje už gyvūnų gerovę atsakingi ES narių ekspertai dalinosi savo patirtimi, o EK Sveikatos ir vartotojų reikalų generalinio direktorato Gyvūnų sveikatos ir gerovės padalinio vadovas Andrea Gavinellis išreiškė poziciją, esą konferencija buvo labai naudinga Lietuvai, nes jai „dabar bus lengviau formuoti GGA politiką“²⁴². Buvo akcentuota, kad greta politinių veiksmų turi būti rūpinamasi informacija, švietimu, gerosios praktikos diegimu ir pozityvaus požiūrio į gyvūnus formavimu.²⁴³ Konferencijoje dalyvavo daugiau nei 220 dalyvių iš Lietuvos ir užsienio, o organizatoriai vyľesi, kad užsienio pranešėjų „patirtį galima bus sėkmingai pritaikyti gyvūnų gerovės politikos plėtrai Lietuvoje.“²⁴⁴ Tačiau žinant dabartinius faktus, galima daryti išvadą, kad prireikė daugiau nei metų iki pirmojo pažangaus gyvūnų gerovės įstatymo priėmimo, o GGA politikos formavimas dar tik pradedamas.

Lietuvos gyvūnų teisių apsaugos organizacija

LGTAO buvo įkurta 2012 m. iki tol buvusios Gyvūnų globos tarnybos „Pifas“ direktorės B. Kymantaitės iniciatyva. Šios aktyvistės studijuojant teisę įgytos žinios, daugiau nei 8 m. darbo Lietuvos ir užsienio šalių gyvūnų globos organizacijose įgyta patirtis paskatino ją steigti organizaciją, savo veikla siekusią iš esmės keisti gyvūnų apsaugos situaciją Lietuvoje ir vienyti visuomenės narius, kuriems rūpi gyvūnų apsauga.²⁴⁵

Ši organizacija, skirtingai nei iki tol veikusios globos draugijos ar prieglaudos, siekia formuoti pažangesnę gyvūnų apsaugos politiką, rūpinasi prevencinėmis ir įstatymų įgyvendinimo priemonėmis, teisės aktų kūrimu, teisinėmis procedūromis, kontrole, visuomenės švietimu ir pagarbos bei atsakomybės už gyvūnus skatinimu, glaudžiu tarporganizaciniu bendradarbiavimu, o visa veikla grindžiama gyvūnų gerovės mokslo žiniomis.²⁴⁶

„Gyvūnų gerovės iniciatyvos“

VšĮ „Gyvūnų gerovės iniciatyvos“ (toliau – GGI), vadovaujamos Beatricės Vaitiekūnaitės, veikla – spręsti ne beglobių gyvūnų problemos pasekmę, o priežastį, užkertant kelią tolimesniam beglobių gyvūnų atsiradimui, t. y. visuomenės švietimas gyvūnų gerovės klausimais (švietimo projektai mokymo įstaigose, pranešimai žiniasklaidai); žiauraus elgesio su gyvūnais bylų nagrinėjimas ir viešinimas; pagalba gyvūnų gerovės organizacijoms, rengiant akcijas, renginius, projektus; dalyvavimas gyvūnų gerovės įstatymų rengimo procese²⁴⁷. Nepaisant to, kad GGI

²⁴⁰ Seimo interneto svetainė, <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=2443&p_k=1&p_d=110555>, [Žiūrėta 2015-04-20].

²⁴¹ „Delfi“ interneto svetainė, <<http://grynas.delfi.lt/aplinka/seimui-naujas-naminiu-gyvunu-gerove-reglamentuojantis-istatymas.d?id=45136811>>, [Žiūrėta 2015-04-20].

²⁴² Lietuvos kinologų draugijos interneto svetainė, <<http://www.kinologija.lt/?p=8463>>; <http://www.bimas.lt/straipsniai/gyvunu-geroves-konferencija-seime/index.php?straipsnis_id=60>; [Žiūrėta 2015-04-20].

²⁴³ „Gyvūnų globos“ interneto svetainė, <<http://gyvunugloba.lt/lt/help/news.21209/help/news.20001>>, [Žiūrėta 2015-04-20].

²⁴⁴ Seimo interneto svetainė, <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=2443&p_k=1&p_d=110555>, [Žiūrėta 2015-04-20].

²⁴⁵ Lietuvos gyvūnų teisių apsaugos organizacijos (LGTAO) interneto svetainė, <<http://www.gyvunuapsauga.lt/lt/organizacija/>>, [Žiūrėta 2015-04-22].

²⁴⁶ Ten pat.

²⁴⁷ Interneto svetainė „Gyvūnų gerovės iniciatyvos“, <<http://ggi.lt/apie-ggi/>>, [Žiūrėta 2015-10-03].

susikūrė tik 2012 m. rugpjūtį ir tais metais turėjo vos vieną savanorį, Seimo nariams bei atitinkamoms institucijoms išplatino prašymą dėl nevaldomo žiauraus elgesio atvejų kiekio peržiūrėti Baudžiamąjį kodeksą (toliau – BK) ir ATPK, pasirašytą 18 organizacijų, dėl to inicijavo institucijų atstovų susitikimą Seime; bendradarbiavo su LGGD Vilniaus skyriumi ir vykdė „Gyvybės vagonėlių“ perkėlimą, projektus „Sušildyk beglobius žiemą“, „Žiemos nameliai laukinėms katėms“, išleido kačių augintojų atmintines, pradėjo vykdyti švietimo projektą mokykloms „Elkis atsakingai, moksleivi“.²⁴⁸

Taigi, prie esminio politinio lūžio gyvūnų gerovės srityje Lietuvoje buvo artėta po truputį, ir nors iš pradžių daugiau dėmesio buvo skiriama ES politikos įgyvendinimui, tačiau jau galima pastebėti iniciatyvas formuoti nacionalinę Lietuvos GGA politiką.

2.2. Nacionalinės gyvūnų gerovės ir apsaugos politikos formavimasis (nuo 2012 m.)

Šiame poskyryje bus nagrinėjamas laikotarpis, kuomet jau galima pastebėti nacionalinės GGA politikos formavimo bruožų ir teigiamų poslinkių. Patys bruožai bus analizuojami paskutiniame šio poskyrio skyrelyje, kur bus aptarta dabartinė situacija, išskirtos problematiškiausios GGA politikos sritys, jų priežastys, o iki tol bus supažindinta su svarbiausiais Lietuvos politiniais lūžiais, susijusiais su GGA politika.

2.2.1. Svarbiausiųjų politinių lūžių Lietuvos gyvūnų gerovės ir apsaugos srityje analizė

EEB steigimo sutartyje 1957 m. gyvūnai tebuvo įvardinti „žemės ūkio produktais“²⁴⁹ ir „prekėmis“²⁵⁰, t. y. nei moraliniais, nei teisiniais subjektai jie būti negalėjo, jiems nebuvo taikomos specialios nuostatos, atitinkančios jų konkrečius poreikius. Nuo šios sutarties praėjus beveik 60 m., ES buvo priimtas didžiulis teisės aktų rinkinys gyvūnų apsaugai (ypač – įvairių ūkinės paskirties gyvūnų auginimui ūkiuose, pervežimui ir skerdimui reglamentuoti), todėl ši valstybių sąjunga įvardijama kaip pirmaujanti pasaulyje rūpinimusi GGA.

ES svarbiausias politinis lūžis įvyko 2009 m. įsigaliojus Lisabonos sutarčiai, o Lietuvoje sąmoningos ir atsakingos GGA politikos pradžia galima laikyti 2012-10-03, kuomet buvo parengtas, priimtas ir 2013-01-01 įsigaliojo Gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatymas, įtvirtinęs aukštesnę GGA politiką bei uždraudęs ritualinį skerdimą (skersti gyvulius prieš tai jų neapsvaiginus). Užsienio NVO atstovai tai įvardino kaip istorinį įvykį.²⁵¹ Dar vienas politinis lūžis (tik jau ne teigiama prasme) įvyko 2014-09-23, kai prieš gyvūnų gerovę laimėjo verslas ir ekonomika, priėmus šio įstatymo pataisą, leidžiančią gyvūnus skersti ritualiniu skerdimu. Norint

²⁴⁸ VšĮ „Gyvūnų gerovės iniciatyvos“ (GGI) 2012 m. veiklos ataskaita, <<http://ggi.lt/wp-content/uploads/2013/05/GGI-veiklos-ataskaita-2012.pdf>>, [Žiūrėta 2015-10-03].

²⁴⁹ „Romos sutartys. Baigiamasis aktas (Europos Ekonominės Bendrijos steigimo sutartis)“, 1957, <http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=27086>, [Žiūrėta 2015-04-15].

²⁵⁰ Ten pat.

²⁵¹ „Delfi“ interneto svetainė, 2014-09-29, <http://grynas.delfi.lt/gyvenimas/tarptautines-organizacijos-pasibaisejo-lietuvos-seimo-sprendimu.d?id=65974164#ixzz3EmKeSJ1S#a_emb_144986091542550_15802>, [Žiūrėta 2015-02-22].

išsiaiškinti, kas nulėmė šiuos lūžius, bus siekiama rasti atsakymą, kodėl šie klausimai atsidūrė politinėje darbotvarkėje ir kas nulėmė politinių sprendimų priėmimą.

2.2.1.1. Gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatymas

Dažnai nesusimąstoma, kad gyvūnų išnaudojimas tiesiogiai siejasi su ekonomika ir visuomenės gyvenimu – nepaisant to, kad per pastaruosius 30 m. buvo išplėsta sąvoka „bereikalingas skausmas“, draudžiant jį kelti gyvūnams, kaina, kurią už tai sumoka gyvūnai, išlieka per didelė: kasmet nužudomi milijardai gyvūnų (maistui, moksliniams ir medicininiais bandymams, pramonei, sportui, pramogoms)²⁵². Kita dalis gyvūnų nukenčia dėl žmonių nesupratingumo, atsakomybės stokos, specialistų nekompetencijos.

Lietuvoje ši problema visuomet buvo, tačiau tapo ypač aštri 2009 m. pab., kai visame pasaulyje per internetą paskelbtos filmuotos medžiagos dėka neigiamai išgarsėjo Lietuvoje nuo tilto šunį numetęs jaunuolis²⁵³. Ir nors visuomenė buvo pasipiktinusi, o teisėsauga gana operatyviai sureagavo į atvejį, tačiau akivaizdu, kad esminės problemos glūdėjo ne pasekmėje, o priežastyje, o jos eliminavimui buvo būtina pasirinkti konkrečią politikos kryptį GGA srityje. Teisės aktai nebeatitiko to meto realijų, buvo ignoruojami praktikoje, nebuvo aiškios kompetencijų pasidalinimo, veiksmų koordinavimo, kontrolės mechanizmo ir atsakomybės.²⁵⁴ Anot „ŽUG“ pranešimo spaudai, „padažnėjusios Lietuvoje žiauraus elgesio su gyvūnais apraiškos yra visų pirma moralinių vertybių krizės, skurdaus emocinio intelekto ir žemo visuomenės aplinkosauginio raštingumo išdava. Valstybei ir toliau toleruojant šią situaciją, padėtis tik blogės – užauginsime kartą, abejingą ne tik gyvūnui, bet ir žmogui.“²⁵⁵

2012-10-03 priimta nauja iki tol galiojusio Gyvūnų globos, laikymo ir naudojimo įstatymo redakcija. Kadangi balsavimu už įstatymo projektą pasisakė dauguma tuo metu balsavusių Seimo narių (užsiregistravo 77, balsavo „Už“ – 50, „Prieš“ – 0, susilaikė – 20)²⁵⁶, svarbiau nagrinėti ne patį įstatymo priėmimo procesą (nors ir jis svarbus), o tai, kaip projektas atsidūrė politinėje darbotvarkėje.

Pirmąjį įstatymo pataisų projektą pateikė ŽŪM, tačiau aiškinamajame rašte tarp išdėstytų motyvų pabrėžiama ne tik tai, kad gyvūnų globą reglamentuojanti teisinė bazė nepakankama, bet ir kad ji neįgyvendina tarptautinių įsipareigojimų (konkrečiai – „Europos konvencijos dėl namuose laikomų gyvūnų apsaugos“, kuri buvo ratifikuota ir yra sudedamoji Lietuvos teisinės sistemos dalis²⁵⁷), įstatymo projekte kalbama apie gyvūnų, kaip *juslių būtybių*, gerovę ir apsaugą²⁵⁸ (ES poveikis). Tačiau tame pačiame aiškinamajame rašte užfiksuota, kad pasiūlymą keisti įstatymą

²⁵² Robert Garner, „Animals, Ethics and Public Policy“, *The Political Quarterly*, Vol. 81, Nr. 1, January–March 2010, 125.

²⁵³ „Delfi“ interneto svetainė, 2009-11-22, <<http://www.delfi.lt/news/daily/crime/nuo-tilto-numestas-suo-neisgyveno.d?id=25987033>>, [Žiūrėta 2015-02-22].

²⁵⁴ „ELTA“ interneto svetainė, 2010-04-23, <http://www.elta.lt/zinute_pr.php?inf_id=1188630>, [Žiūrėta 2015-02-22].

²⁵⁵ Ten pat.

²⁵⁶ Gyvūnų globos, laikymo ir naudojimo įstatymo pakeitimo įstatymo projektas (nauja redakcija), Nr. XIP-3404(3); 2012-10-03, <http://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=15275&p_k=1&p_a=sale_klaus_stad&p_moment=20121003&p_kl_stad_id=-30490>, [Žiūrėta 2015-11-02].

²⁵⁷ Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos Gyvūnų globos laikymo ir naudojimo įstatymo pakeitimo įstatymo projekto XIP-3404, 2011-07-01, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=403130>, [Žiūrėta 2015-11-02].

²⁵⁸ Gyvūnų globos, laikymo ir naudojimo įstatymo pakeitimo įstatymas, 2012-10-03, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=434660>, [Žiūrėta 2015-11-02].

teikia žemės ūkio ministro 2010-03-01 įsakymu sudaryta darbo grupė, o ji suburta vykdant Ministro Pirmininko 2009-12-23 pavedimą. Minėtas pavedimas duotas dėl Seimo nario P. Auštrevičiaus 2009-12-16 rašto „Dėl gyvūnų gerovės politikos“.²⁵⁹ Žinant faktą, kad P. Auštrevičius buvo vienas iš „ŽUG“ iniciatorių ir aktyviai dalyvavo šioje veikloje, susidaro įspūdis, kad visuomenės ir NVO atstovai davė impulsą veikti politikams ir tai būtų galima įvardinti kaip politikos „iš apačios į viršų“ pavyzdį. Kad šio įstatymo pakeitimų iniciatoriai – NVO specialistai, besirūpinantys gyvūnų gerove, Seimo posėdyje patvirtino ir P. Auštrevičius.²⁶⁰

Net ir nekreipiant dėmesio į laiko tarpus tarp P. Auštrevičiaus rašto, Ministro Pirmininko pavedimo ir ŽŪM įsakymo grupei sudaryti²⁶¹ bei į tai, kad pirmasis minimo įstatymo pakeitimo projektas Seime buvo užregistruotas 2010-08-09 ir derintas su ministerijomis, įstaigomis, organizacijomis, asociacijomis²⁶² iki 2011-07-01, o pats įstatymas (po daugelio keitimų ir tobulinimų Seimo komitetuose) buvo priimtas tik 2012-10-03 (3 m. – tikrai ilgas laiko tarpas, galintis pabloginti situaciją gana ženkliai), svarbu akcentuoti, kad šiame procese dalyvavo platus ratas įvairių specialistų ir ekspertų. Įstatymo tobulinimo darbo grupėje buvo VMVT, ŽŪM, Švietimo ir mokslo ministerijos (toliau – ŠMM), Sveikatos apsaugos ministerijos (toliau – SAM), AM, Vidaus reikalų ministerijos (toliau – VRM), Lietuvos savivaldybių asociacijos (toliau – LSA), Valstybinės gyvulių veislininkystės priežiūros tarnybos, policijos, teisininkų, veterinarų, NVO atstovai²⁶³. Iš to galima suprasti, kad GGA srities NVO buvo laikomi partneriais, galinčiais suteikti vertingų patarimų²⁶⁴.

Buvo siekiama įstatymiškai išspręsti svarbiausias problemas: mažinti žiauraus elgesio su gyvūnais atvejų skaičių ir didinti atsakomybę bei kontrolę, šviesti visuomenę, sureguliuoti benamių gyvūnų populiaciją, teisiškai reglamentuoti NVO veiklą, atskirti atsakingų institucijų kompetencijas. Paskutinį (2012-10-03 priimtą) įstatymo variantą rengė Seimo Kaimo reikalų komitetas, atsižvelgdamas į institucijų ir organizacijų siūlymus (nors ir ne visiems pritardamas – komiteto posėdžio protokolo išrašas apie šį klausimą užima net 102 psl.²⁶⁵), tačiau rezultatas buvo teigiamas – priimtas pažangesnis nei iki tol buvęs Gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatymas²⁶⁶.

Pasak VMVT specialistų, „Naujojo teisinio reglamentavimo idėjoms prireiks ne vienerių metų, kol visuomenės sąmonėje pasikeis požiūris, bet per įgyvendinimo ir kontrolės stadijas tikslai anksčiau ar vėliau bus pasiekti. Taigi, reikia daug nuoseklaus ir kryptingo darbo ir, aišku,

²⁵⁹ Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos Gyvūnų globos laikymo ir naudojimo įstatymo pakeitimo įstatymo projekto XIP-3404, 2011-07-01.

²⁶⁰ Ten pat.

²⁶¹ Žemės ūkio ministro įsakymas dėl darbo grupės sudarymo, 2010-03-01, <<http://www.litlex.lt/scripts/sarasas2.dll?Tekstas=1&Id=134635>>, [Žiūrėta 2015-11-03].

²⁶² Lietuvos Respublikos gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatymo projektas, 2010-08-09, <http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=47947&p_fix=n&p_gov=n&p_daug=2&p_org=&p_fix=n&p_gov=n>, [Žiūrėta 2015-02-22].

²⁶³ Ten pat.

²⁶⁴ Interviu su B. Kymantaite.

²⁶⁵ Gyvūnų globos, laikymo ir naudojimo įstatymo pakeitimo įstatymo projekto komiteto posėdžio protokolo išrašas, Seimo Kaimo reikalų komitetas, 2012-09-27, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=433654>, [Žiūrėta 2015-11-02].

²⁶⁶ **PASTABA.** Plačiau apie įstatymą – 2.2. priede.

kantrybės iki to laiko, užuot nenuoseklus blaškymosi ir per dažno teisės aktų keitimo“.²⁶⁷ O NVO atstovai pabrėžė, kad „jeigu neišeina pakeisti visuomenės nuomonės geruoju, kartais padeda prievolės, ir tos prievolės tampa norma“²⁶⁸.

2.2.1.2. Ritualinio skerdimo įteisinimas

2014-09-23 Seimo priimtą Gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatymo pataisą, įteisinusią ritualinį skerdimą, Lietuvos gyvūnų gerovės specialistai²⁶⁹, veterinarai²⁷⁰, dalis Seimo narių^{271, 272}, visuomenės²⁷³, ūkininkų²⁷⁴, taip pat – Lietuvos²⁷⁵ ir užsienio šalių NVO atstovai²⁷⁶ įvardino kaip žingsnį, vedantį ne link GGA politikos, o atgal – į situaciją, kol tokia politika net nebuvo pradėjusi formuotis²⁷⁷: „Save gerbianti šalis to neturėjo padaryti. Mes ir taip lėtai judame su gyvūnų gerovės tema, negi politikai tikėjosi, kadėjimas atgal liks nepastebėtas?“²⁷⁸ Ritualinio skerdimo atveju yra svarbu suprasti, kodėl šis klausimas atsidūrė politinėje darbotvarkėje, o aiškintis, kodėl jis buvo priimtas, reikėtų tik kaip pirmojo fakto aplinkybių papildymą.

2012-10-03 priimtu Gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatymu, laikantis „Europos konvencijos dėl skerdžiamų gyvūnų apsaugos“²⁷⁹ ir atnaujinto ES „Tarybos reglamento Nr. 1099/2009 dėl žudomų gyvūnų apsaugos“²⁸⁰, kuriame pabrėžiama ne tik gyvūnų gerovė – kaip Bendrijos vertybė, bet ir tai, kad „Skerdžiamų ar žudomų gyvūnų apsauga – visuomenei svarbus klausimas [...]. Geresnė skerdžiamų gyvūnų apsauga padeda užtikrinti geresnę mėsos kokybę“²⁸¹, Lietuvoje buvo uždraustas ritualinis skerdimas. Toks skerdimas ES teritorijoje leidžiamas tik tuomet, kai jis reikalingas šios teritorijos religinių bendruomenių apeigoms, o ne mėsos eksportui į trečiąsias šalis skatinti²⁸², tačiau 2014-09-23 jį Lietuvoje leidžiančia įstatymo pataisa buvo siekiama būtent naujų

²⁶⁷ Interviu su R. Sirutkaityte, 2015-12-09.

²⁶⁸ Interviu su B. Kymantaite, 2015-10-28.

²⁶⁹ Ten pat.

²⁷⁰ „Bernardinai.lt“ interneto svetainė, 2015-01-15, <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2015-01-19-ritualinio-skerdimo-iteisinimas-lietuvoje-zingsnis-atgal/126403>>, [Žiūrėta 2015-09-20].

²⁷¹ „Delfi“ interneto svetainė, 2014-09-20 <<http://www.delfi.lt/news/ringas/politics/o-leipute-ritualinis-skerdimas-pritarti-ar-uzdrausti.d?id=65891560>>, [Žiūrėta 2015-09-20].

²⁷² „Alko“ interneto svetainė, 2014-09-30, <<http://alkas.lt/2014/09/30/linas-balsys-kodel-ritualinio-skerdimo-iteisinimas-ukininku-problemos-neisspres/>>, [Žiūrėta 2015-09-20].

²⁷³ LGTAO interneto svetainės, 2014-08-18, <<http://gyvunuapsauga.lt/naujienos/kas-megaujasi-skerdimu-neapsivaiginus/>>, [Žiūrėta 2015-09-22].

²⁷⁴ „Ūkininko patarėjo“ interneto svetainė, <<http://ukininkopatarejas.lt/savo-gyvuliu-del-ilgesnio-pinigo-kancioms-nepasmerks/>>, [Žiūrėta 2015-09-22].

²⁷⁵ „Lrytas.lt“ interneto svetainė, 2013-10-18, <<http://tv.lrytas.lt/?id=13821046931381917563>>, [Žiūrėta 2015-09-20].

²⁷⁶ „Delfi“ interneto svetainė, 2014-09-29, <http://grynas.delfi.lt/gyvenimas/tarptautines-organizacijos-pasibaisejo-lietuvos-seimo-sprendimu.d?id=65974164#ixzz3EmKeSj1S#a_emb_144986091542550_15802>, [Žiūrėta 2015-09-22].

²⁷⁷ Interneto svetainė „Ekonaujienos“, 2014-09-02, <http://www.ekonaujienos.lt/naujienos/maistas_ir_zemes_ukis/gyvulininkyste/S-750/straipsnis/Kreipimasis-i-Seimo-narius-del-religinio-skerdimo>, [Žiūrėta 2015-09-20].

²⁷⁸ Interviu su VŠĮ „Gyvūnų gerovės iniciatyvos“ direktore Beatriče Vaitiekūnaite, 2015-10-30, Vilnius, 4.2. priedas.

²⁷⁹ Europos konvencija dėl skerdžiamų gyvūnų apsaugos, įsigaliojo 2004-09-03, Seimo interneto svetainė, <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=228605&p_query=&p_tr2=>>, [Žiūrėta 2015-09-22].

²⁸⁰ Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1099/2009, 2009-09-24, <<http://old.eu-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:303:0001:0030:LT:PDF>>, [Žiūrėta 2015-09-22].

²⁸¹ Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1099/2009 dėl žudomų gyvūnų apsaugos, 2009-09-24, teisės aktų paieškos interneto svetainė, <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009R1099&from=LT>>, [Žiūrėta 2015-09-22].

²⁸² „Delfi“ interneto svetainė, 2014-09-29, <http://grynas.delfi.lt/gyvenimas/tarptautines-organizacijos-pasibaisejo-lietuvos-seimo-sprendimu.d?id=65974164#ixzz3EmKeSj1S#a_emb_144986091542550_15802>, [Žiūrėta 2015-09-20].

mėsos rinkų atsivėrimo (praradus pagrindines rinkas dėl Rusijos embargo ES šalims).²⁸³ Dėl to NVO atstovai kreipėsi į EK dėl galimai pažeistos ES teisės²⁸⁴, tačiau dar laukia atsakymo²⁸⁵.

Pirmojo ritualinio skerdimo įteisinimą siūlančio įstatymo pataisos varianto aiškinamajame rašte paminėta, kad pagal ES teisę „valstybės narės gali leisti skersti gyvūnus prieš tai jų neapsvaiginus, kai gyvūnai skerdžiami tam tikrais metodais, kokių reikalauja religinės apeigos, ir jei jie skerdžiami skerdykloje“²⁸⁶, taip pat šis motyvas buvo dėstomas ir vėliau pateiktuose įstatymo projektuose, taip pat – diskutuojant Seimo posėdžių salėje per pataisos priėmimą²⁸⁷. Tačiau įstatymo pataisą nagrinėjant Seimo Aplinkos komiteto posėdyje, Seimo Teisės departamento Valstybinės teisės skyriaus vedėja Jurgita Meškienė patikslino, kad tai negalioja ieškant naujų eksporto rinkų: „Galima drąsiai pasakyti, kad religinio skerdimo tikslas yra ne eksportas, apie kurį mes kalbame, nei kokie kiti motyvai, o pagarba religijos laisvei ir sudarymas galimybių, išpažįstant tam tikrą religiją laikytis visų tos religijos kanonų“²⁸⁸.

Tai, kad tokios ES išlygos sudaromos šalims, kuriose gyvena labai daug musulmonų (pvz.: Belgijoje ir Prancūzijoje), Seimo komitetų posėdžiuose ir Seimo posėdyje aiškino Seimo nariai Linas Balsys²⁸⁹, Eugenijus Gentvilas²⁹⁰, LGTAO vadovė B. Kymantaitė, kuri pabrėžė, jog Lietuva „Europos valdininkams privalėtų faktais ir skaičiais įrodyti, kad religinė bendruomenė, kurios poreikiams taikomas skerdimas, jaučia tokios mėsos nepriteklių, o Lietuva yra pasiryžusi sumažinti šį musulmonų jaučiamą deficitą *halal* mėesai.“²⁹¹ Kad Seimas skerdimui neapsvaiginus gyvulio taiko išlygas tuo piktnaudžiaudamas (dėl mėsos eksporto į trečiąsias šalis), perspėjo ir gyvūnų gerovės organizacijas ES šalyse vienijančio aljanso „Eurogroup for Animals“ bei tarptautinės organizacijos „Compassion in World Farming“ atstovai, raginę Lietuvos Prezidentę vetuoti tokią įstatymo pataisą.²⁹²

2012 m. pr., kai Lietuvoje dar buvo leidžiamas ritualinis skerdimas, tačiau reikėjo gauti VMVT *halal* sertifikatą, jį gavusios „Biovela Group“ vadovas Virginijus Kantauskas pripažino, kad ryškesnės sertifikato naudos nėra, nes su musulmoniškais šalimis sunku prekiauti, be to, iki jų

²⁸³ „Verslo žinių“ interneto svetainė, 2014-09-23, <<http://vz.lt/archive/article/2014/9/23/legalizavo-ritualini-skerdima>>, [Žiūrėta 2015-10-12].

²⁸⁴ LGTAO interneto svetainė, 2014-11-05, <<http://gyvunuapsauga.lt/naujienos/organizacijos-veiklos-naujienos/europos-komisija-spres-del-ritualinio-skerdimo-lietuvoje-teisetumo/>>, [Žiūrėta 2015-10-12].

²⁸⁵ Interviu su B. Kymantaite, 2015-10-28.

²⁸⁶ Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatymo 2, 4, 17 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto, 2013-10-14, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=457559>, [Žiūrėta 2015-10-21].

²⁸⁷ V (rudens) sesijos rytinio posėdžio Nr. 178 stenograma, 2014-09-23, <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=482881>, [Žiūrėta 2015-10-21].

²⁸⁸ „Delfi“ interneto svetainė, 2014-09-10, <<http://grynas.delfi.lt/gyvenimas/susigincijo-ar-musulmonai-valgys-lietuviska-karvienu.d?id=65800482>>, [Žiūrėta 2015-10-21].

²⁸⁹ „Delfi“ interneto svetainė, 2013-10-22, <<http://grynas.delfi.lt/gyvenimas/pasiulymas-vertas-musulmonu-milijonu.d?id=63091876>>, [Žiūrėta 2015-10-21].

²⁹⁰ V (rudens) sesijos rytinio posėdžio Nr. 178 stenograma, 2014-09-23, <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=482881>, [Žiūrėta 2015-10-21].

²⁹¹ Pagrindinio komiteto išvada Gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatymo Nr. VIII-500 1, 2, 5 ir 17 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo priedu įstatymo projektui, 2014-09-11, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=481395>, [Žiūrėta 2015-10-20].

²⁹² „Delfi“ interneto svetainė, 2014-09-29, <http://grynas.delfi.lt/gyvenimas/tarptautines-organizacijos-pasibaisejo-lietuvos-seimo-sprendimu.d?id=65974164#ixzz3EmKeSJS1S#a_emb_144986091542550_15802>, [Žiūrėta 2015-10-20].

dideli atstumai.²⁹³ Vienos iš 4 didžiausių Lietuvos skerdyklų savininkas Petras Vainoras 2013 m. teigė, kad ritualinis skerdimas yra nehumaniškas, reikalaus daug investicijų ir nebūtinai atvers naujas rinkas.²⁹⁴ Įstatymo pataisos iniciatoriai (tiek pirmosios – Darbo partijos atstovai, tiek vėlesnių pataisų autoriai) nepateikė konkrečių skaičiavimų²⁹⁵, kaip ekonomiškai šis sprendimas bus naudingas, tai neaišku iki šiol.²⁹⁶

Priimant įstatymo pataisą nebuvo atsižvelgta į NVO atstovų argumentus, kad kai kurių šalių musulmonai vartoja ir ne ritualiniu skerdimu skerstų galvijų mėsą (pvz.: viena didžiausių galvijų ir mėsos į musulmonų šalis eksportuotoja Australija vos 1 proc. visų šių pajamų gauna už gyvulius, skerstus neapsvaiginus; Danijos islamo lyderis paskelbė dekretą, kad net ir po apsvaiginimo paskerstas gyvūnas gali būti laikomas skerstas *hahal* būdu, tai priimtina ir Naujosios Zelandijos musulmonų bendruomenei)²⁹⁷. Seimo narės O. Leiputės argumentai apie Parlamentinių tyrimų departamento išanalizuotą kitų ES šalių patirtį (kad nemaža dalis islamo aiškintojų pripažįsta, jog tam tikrų apsvaiginimo metodų taikymas yra priimtinas *halal* požiūriu (svarbiausia tai, kad gyvulys po apsvaiginimo išliktų gyvas) ir kad didelėje dalyje ES šalių draudžiama skersti gyvulį prieš tai jo neapsvaiginus)²⁹⁸, taip pat nebuvo išklaustyti.

Visuomenė, taip pat, kaip ir GGA NVO atstovai²⁹⁹, nepalaikė tokio sprendimo: dar 2013 m. rudens „Delfi“ naujienų interneto svetainės apklausoje prieš ritualinį skerdimą pasisakė 72% apklaustųjų³⁰⁰, analogiškoje apklausoje 2014 m. rudenį „prieš“ pasisakė 58,7%, (28% teigė pritarią, kad reikia išnaudoti mėsos eksporto galimybes)³⁰¹, peticiją prieš ritualinį gyvulių skerdimą pasirašė daugiau nei 13,5 tūkst. piliečių³⁰².

Ne vienas Seimo narys išreiškė pastebėjimą, kad lietuviams įprasta gyvulius skersti neapsvaiginus bei prilygino šią patirtį ritualiniam skerdimui³⁰³, tačiau lietuviškas būdas visiškai skiriasi nuo ritualinio³⁰⁴, nes lietuviško skerdimo atveju stengiamasi gyvulį nudurti vienu smūgiu,

²⁹³ LGTAO interneto svetainė, 2014-08-18, <<http://gyvunuapsauga.lt/naujienos/kas-megaujasi-skerdimu-neapsvaiginus/>>, [Žiūrėta 2015-10-21].

²⁹⁴ „Delfi“ interneto svetainė, 2013-10-18, <<http://grynas.delfi.lt/aplinka/gyvunu-teisiu-gynejai-piktinasi-seimo-siulymu-leisti-skersti-gyvulius-religinems-apeigoms.d?id=63072684>>, 2013-10-18, „Kauno žinių“ interneto svetainė, <http://www.kaunozinios.lt/svarbu/gyvunu-teisiu-gynejai-piktinasi-seimo-siulymu-leisti-skersti-gyvulius-pagal-zydu-ir-musulmonu-tradicijas_71331.html>, [Žiūrėta 2015-10-21].

²⁹⁵ V (rudens) sesijos rytinio posėdžio Nr. 178 stenograma, 2014-09-23, <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=482881>, [Žiūrėta 2015-10-21].

²⁹⁶ „TV3“ interneto svetainė, 2015-07-21, <<http://www.tv3.lt/naujiena/840644/aistras-kurstes-ritualinis-skerdimas-lietuvai-mazai-naudingas>>, [Žiūrėta 2015-10-21].

²⁹⁷ LGTAO interneto svetainė, 2014-08-18, <<http://gyvunuapsauga.lt/naujienos/kas-megaujasi-skerdimu-neapsvaiginus/>>, [Žiūrėta 2015-10-21].

²⁹⁸ „Delfi“ interneto svetainė, 2014-09-20, <<http://www.delfi.lt/news/ringas/politics/o-leipute-ritualinis-skerdimas-pritari-azudrausti.d?id=65891560>>, [Žiūrėta 2015-10-21].

²⁹⁹ Interneto svetainė „Ekonaujienos“, 2014-09-02, <http://www.ekonaujienos.lt/naujienos/maistas_ir_zemes_ukis/gyvulininkyste/S-750/straipsnis/Kreipimasis-i-Seimo-narius-del-religinio-skerdimo>, [Žiūrėta 2015-10-21].

³⁰⁰ LGTAO interneto svetainė, 2014-08-18, <<http://gyvunuapsauga.lt/naujienos/kas-megaujasi-skerdimu-neapsvaiginus/>>, [Žiūrėta 2015-10-21].

³⁰¹ „Delfi“ interneto svetainė, 2014-09-29, <http://grynas.delfi.lt/gyvenimas/tarptautines-organizacijos-pasibaisejo-lietuvos-seimo-sprendimu.d?id=65974164#ixzz3EmKeSj1S#a_emb_144986091542550_15802>, [Žiūrėta 2015-10-21].

³⁰² LGTAO interneto svetainė, 2014-11-05, <<http://gyvunuapsauga.lt/naujienos/organizacijos-veiklos-naujienos/europos-komisija-spres-del-ritualinio-skerdimo-lietuvoje-teisetumo/>>, [Žiūrėta 2015-10-21].

³⁰³ V (rudens) sesijos rytinio posėdžio Nr. 178 stenograma, 2014-09-23, <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=482881>, [Žiūrėta 2015-10-24].

³⁰⁴ PASTABA. Plačiau apie skirtumus – 3.2. priede.

kad jis nesikankintų³⁰⁵,³⁰⁶. Be to, pasak LGTAO vadovės B. Kymantaitės, įstatymai negali būti kuriami vadovaujantis kaimo praktikomis: „Ne paslaptis, kokiais būdais kaimuose dažniausiai atsikratoma kačių ir šunų vadomis – juos užkasant ar skandinant – negi tai reiškia, kad gyvūnų apsaugos įstatymu turime legalizuoti ir tokius gyvūnų žudymo būdus?“³⁰⁷

Pirmieji ritualinio skerdimo įteisinimo iniciatoriai (2013 m.) Darbo partijos Seime frakcijos atstovai: Vytautas Gapšys, Valdas Skarbalius, Raimundas Markauskas, Vitalija Vonžutaitė, Jonas Kondrotas, Loreta Graužinienė³⁰⁸ aiškinamajame rašte teigė, kad įstatymo įgyvendinimas teigiamai atsilieps verslo sąlygoms ir plėtrai, nes „verslininkai turės galimybę eksportuoti ūkinius gyvūnus į trečiąsias šalis, kuriose yra numatyti tam tikri reikalavimai, susiję su ūkinių gyvūnų skerdimu neapsvaiginus.“³⁰⁹ Pagrindiniu Seimo komitetu paskirtas Aplinkos apsaugos komitetas³¹⁰, kuris, atsižvelgęs į Seimo kanceliarijos Teisės departamento išvadą, įvertinęs ŽŪM, AM bei VMVT atstovų argumentus, negavęs Europos teisės departamento išvadų, įstatymo projektą siūlė atmesti.³¹¹

Vėlesnio varianto (2014 m.) įstatymo projekto iniciatoriai Seimo Kaimo reikalų komiteto nariai: B. Pauža (Lietuvos socialdemokratų partija, toliau – LSDP), Vytautas Kamblevičius (Frakcija „Tvarka ir teisingumas“) ir Kazys Starkevičius (Tėvynės sąjunga-Lietuvos krikščionys demokratai, toliau – TS-LKD)³¹² aiškinamajame rašte teigė, kad šios įstatymo pataisos teikiamos siekiant išspręsti egzistuojančią mėsos ir jos gaminių eksportavimo problemą, ieškant alternatyvių rinkų gaminausiai produkcijai realizuoti, o vienos perspektyviausių ir mokiausių rinkų yra musulmoniškų šalių rinkos.³¹³

Atkreiptinas dėmesys, kad šįkart įstatymo pataisai svarstyti būtent Seimo Kaimo reikalų komitetas buvo paskirtas kaip pagrindinis. Dar vertėtų pastebėti, kad šiam komitetui vadovauja Darbo partijos Akmenės sk. pirmininkas Saulius Bucevičius³¹⁴. Tos pačios partijos įkūrėjas, prezidiumo narys³¹⁵ Europarlamentaras Viktoras Uspaskichas yra koncerno „Vikonda“, jungiančio didelę grupę įmonių, tarp jų ir – ŽŪKB „Krekenavos mėsa“, AB „Krekenavos agrofirma“, akcininkas³¹⁶. Kaip skelbiama įmonių interneto svetainėse, AB „Krekenavos agrofirma“ – viena

³⁰⁵ Ten pat.

³⁰⁶ „Delfi“ interneto svetainė, 2013-10-22, <<http://grynas.delfi.lt/gyvenimas/pasiulymas-vertas-musulmonu-milijonu.d?id=63091876>>, [Žiūrėta 2015-10-24].

³⁰⁷ LGTAO interneto svetainė, 2013-11-14, <<http://gyvunuapsauga.lt/naujienos/argumentai-uz-ar-pries-religini-skerdima/>>, [Žiūrėta 2015-10-24].

³⁰⁸ Gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatymo 2, 4, 17 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas, 2013-10-14, <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=457556&p_tr2=2&p_daug=2>, [Žiūrėta 2015-10-24].

³⁰⁹ Gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatymo 2, 4, 17 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas, 2013-10-14, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=457559>, [Žiūrėta 2015-10-24].

³¹⁰ Seimas svarstys Gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatymo pataisas, 2013-10-15, <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4445&p_k=1&p_d=140837>, [Žiūrėta 2015-10-24].

³¹¹ Aplinkos apsaugos komiteto išvada Gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatymo 2, 4, 17 straipsnių pakeitimo įstatymo projektui (patikslinta), 2013-11-04, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=458869>, [Žiūrėta 2015-10-24].

³¹² Gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatymo Nr. VIII-500 5 ir 17 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas, 2014-06-05, Seimo interneto svetainė, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=473335&p_daug=2>, [Žiūrėta 2015-10-24].

³¹³ Gyvūnų gerovės įstatymo Nr. VIII-500 5 ir 17 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas, 2014-06-05, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=473338>, [Žiūrėta 2015-10-24].

³¹⁴ Darbo partijos interneto svetainė, <<http://www.darbopartija.lt/skyriai/>>, [Žiūrėta 2015-10-24].

³¹⁵ Darbo partijos interneto svetainė, <<http://www.darbopartija.lt/taryba/>>, [Žiūrėta 2015-10-24].

³¹⁶ „Vikondos“ interneto svetainė, <<http://www.vikonda.lt/apie-koncerna/>>, [Žiūrėta 2015-10-24].

didžiausių ir moderniausių mėsos perdirbimo įmonių Lietuvoje³¹⁷, ŽŪKB „Krekenavos mėsa“ – didžiausia Lietuvoje kiaulių ir galvijų skerdykla, galvijų supirkimo ir skerdimo lyderė Lietuvoje. Per metus čia paskerdžiama 150 tūkst. kiaulių ir 50 tūkst. galvijų (t. y. 24% visų Lietuvoje skerdžiamų galvijų), apie 30% produkcijos eksportuojama į Rusiją, Vokietiją, Latviją, Didžiąją Britaniją, Olandiją, Daniją, Baltarusiją, Švediją, Lenkiją.³¹⁸

Iš šios informacijos galima pastebėti tai, kad pagrindiniai įstatymo projektų pataisų iniciatoriai vienaip ar kitaip susiję su Darbo partija, o jos buvusio lyderio V. Uspaskicho valdomos bendrovės – mėsos pramonės „milžinės“, kurių eksportavimo rinka tiesiogiai susijusi su embargą ES šalims paskelbusia Rusija. Iš metinio „Krekenavos agrofirios“ pranešimo „Registru centrai“ galima suprasti, kad į šią šalį buvo eksportuojama apie 20% visos firmos turimos mėsos kiekio, tarp jų ir – didžioji dalis lietuviškos jautienos, dėl ko susidarė jos perteklius³¹⁹. Verta priminti, kad *halal* mėsai naudojama būtent jautiena, o ne kiauliena.

Už įstatymo pataisas balsavę Seimo nariai galėjo būti paveikti net ir netiesiogiai, tačiau sprendžiant iš fakto, kad už šį sprendimą balsavo 18 Darbo partijos, 21 – LSDP, 12 – TS-LKD ir 5 frakcijos „Tvarka ir teisingumas“ atstovai³²⁰, t. y. valdančioji dauguma³²¹, kyla įtarimų dėl galimo interesų grupių poveikio.

2.2.2. Dabartinė situacija gyvūnų gerovės ir apsaugos srityje

Šiame skyrelyje bus apžvelgta dabartinė GGA Lietuvoje situacija (iki 2015-12-01), išskiriant problematiškiausias sritis bei galimas to priežastis, taip pat – nacionalinės politikos formavimo požymius.

2.2.2.1. Problematiškiausios sritys

Pirmiausia verta patikrinti, kokios bendros ES tendencijos³²² aktualios ir Lietuvai, tuomet paanalizuoti, ar yra tokių problemų, kurios nulemtos būtent lietuviško mentaliteto, politinio, administracinio, kultūrinio, istorinio ir kitokio konteksto bei pateikti galimas šių problemų priežastis.

Ir nors pasak VMVT specialistų, „gyvūnų gerovės situacija Lietuvoje nebloga ir pastarąjį dešimtmetį aktyviai gerinama per teisėkūros ir įgyvendinimo veiklas“³²³, tačiau teisės aktuose įtvirtintos teisės normos pačios savaime neužtikrina, kad jų bus laikomasi, todėl ypač svarbų vaidmenį vaidina visuomenės sąmoningumas.³²⁴

³¹⁷ „Vikondos“ interneto svetainė, <<http://www.vikonda.lt/lt/apie-koncerna/krekenavos-agrofirma/>>, [Žiūrėta 2015-10-24].

³¹⁸ „Vikondos“ interneto svetainė, <<http://www.vikonda.lt/lt/apie-koncerna/krekenavos-mesa/>>, [Žiūrėta 2015-10-24].

³¹⁹ „15min“ interneto svetainė, 2015-08-04, <<http://www.15min.lt/verslas/naujiena/bendroves/krekenavos-agrofirma-planuoja-20-proc-apyvartos-augima-tikisi-grizti-i-rusijos-rinka-663-519828>>, [Žiūrėta 2015-10-24].

³²⁰ Balsavimo rezultatai pagal frakcijas, 2014-09-23, Gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatymo Nr. VIII-500 1, 2, 5 ir 17 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo priedu įstatymo projektas (Nr. XIIP-1898(2)), <http://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=15275&p_k=1&p_a=sale_bals&p_bals_id=-18881>, [Žiūrėta 2015-10-24].

³²¹ XI seimas (2012–2016), <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=8787&p_k=1>, [Žiūrėta 2015-10-24].

³²² PASTABA. Plačiau apie ES GGA problemas – 1.4 priede.

³²³ Interviu su R. Sirutkaityte, 2015-12-09.

³²⁴ Ten pat.

Kaip ir daugumoje ES šalių, Lietuvoje taip pat aktuali problema yra ne tik GGA reikalavimų nesilaikymas – teisės aktų dėl ūkinių³²⁵,³²⁶, kailinių gyvūnų³²⁷ gerovės neįgyvendinimas, gyvūnų augintinių³²⁸ nepriežiūros ir aplaidumo skundai (daugiausia pažeidimų nustatyta dėl netinkamų jų laikymo vietų, maitinimo ir girdymo neužtikrinimo³²⁹), bet ir ne visada aukšta tikrintojų (t. y. VMVT vet. gydytojų–valstybinių veterinarijos inspektorių) teisinės srities kompetencija ir su tuo susijusios kaltų nenubaudymo bei begalėjimo tęsti teisminių procesų problemos³³⁰. Taip pat Lietuvoje trūksta gyvūnų gerovės ekspertų, gyvūnų elgsenos specialistų³³¹, kurie padėtų lengviau įvertinti iškilusius neaiškumus, vyktų į skundų tyrimus.

Nuo žmonių žiaurumo Lietuvoje nukenčia įvairių rūšių gyvūnai³³²: apie tokius atvejus informaciją pateikia apskričių policijos³³³, VMVT ataskaitos³³⁴, NVO pranešimai³³⁵, itin žiaurius atvejus nušviečia žiniasklaida³³⁶. Lietuvoje vis dar neužtikrinamos sąlygos privačiose zoologijos kolekcijose, iš kur žvėrys gali pabėgti, pasitaikė atvejų, kai į teritoriją patekę asmenys nužudė gyvūną³³⁷.

Kailiniai gyvūnai, kurie priskiriami ūkinių gyvūnų kategorijai (nes zoologijos sode jie priskiriami prie laukinių), pastaruosius 2 m. sulaukė nemažai žiniasklaidos dėmesio dėl jų nepriežiūros ir gerovės pažeidimų skundų, ir nors kiekviena valstybė pati sprendžia, kokias taisykles taikyti kailinių gyvūnų auginimui³³⁸, po 2012 m. FVO audito buvo rekomenduota³³⁹ ir 2014-01-10 VMVT direktoriaus įsakymu buvo patvirtinti kailinių gyvūnų laikymo reikalavimai³⁴⁰, įsigalioję 2015-05-01.

³²⁵ „Lrytas.lt“ interneto svetainė, 2013-04-05, <<http://lietuvosdiena.lrytas.lt/aktualijos/arkliu-gelbetoju-kosmaras-merdinciu-kumeliuku-akys.htm>>, [Žiūrėta 2015-11-14].

³²⁶ „Lrytas.lt“ interneto svetainė, 2015-04-01, <<http://tv.lrytas.lt/?id=14278124291426574564>>, [Žiūrėta 2015-11-14].

³²⁷ GGI interneto svetainė, 2014-12-17, <<http://ggi.lt/aplinkosaugininkus-pasiurpino-kailiu-fermu-vaizdai/>>, [Žiūrėta 2015-11-14].

³²⁸ „Lrytas.lt“ interneto svetainė, 2012-02-01, <<http://lietuvosdiena.lrytas.lt/-13280237561327311760-panev%C4%97%C5%BEio-rajone-keturkoj%C5%B3-kankini%C5%B3-prigr%C5%ABsta-sodyba.htm>>, [Žiūrėta 2015-11-14].

³²⁹ „VIDNKP 2013 m. ataskaita“, 10, <http://vmvt.lt/sites/default/files/daugiamacio_nac_kontroles_plano_ataskaita_lt_mnancp_for_2013.pdf>, [Žiūrėta 2015-12-01].

³³⁰ Interviu su B. Kymantaite, 2015-10-28.

³³¹ Ten pat.

³³² „Delfi“ interneto svetainė, 2012-04-27, <<http://grynas.delfi.lt/aplinka/klaipedos-rajone-pradetas-tyrimas-del-ziauraus-elgesio-su-vistomis.d?id=58602979>>, [Žiūrėta 2015-10-18].

³³³ Interneto svetainė „Mano Raseiniai“, 2015-09-19, <<http://manoraseiniai.lt/naujiena/savaites-ivykiu-statistika-55887>>; Šiaulių policijos interneto svetainė, 2015-05-29, <<http://www.siauliu.policija.lt/?q=node/18880>>; Šiaulių policijos interneto svetainė, 2015-04-17, <<http://www.siauliu.policija.lt/?q=node/18426>>; interneto svetainė „etaplus“, 2014-09-20, <<http://etaplus.lt/savaites-ivykiu-statistika-2/>>, [Žiūrėta 2015-10-18].

³³⁴ „VMVT 2014 m. veiklos ataskaita“, 2015-03-16, <http://vmvt.lt/sites/default/files/vmvt_2014_m_veiklos_ataskaita.pdf>, [Žiūrėta 2015-10-18].

³³⁵ VŠĮ „Gyvūnų gerovės iniciatyvos“ 2013 m. veiklos ataskaita, <<http://ltdocz.com/doc/12174/2013-m.-veiklos-ataskaita---gyv%C5%ABn%C5%B3-gerov%C4%97s-iniciatyvos>>; „Sos-gyvūnai“ interneto svetainė, <<http://www.sos-gyvunai.lt/lt/teisine-apsauga/ziaurus-elgesys/>>, [Žiūrėta 2015-11-14].

³³⁶ „Utenos dienos“ interneto svetainė, 2014-11-14, <<http://udiena.lt/ivairenybes/item/2749-kalbos-apie-partrenkta-stirnele-banalios-ir-nereiksmingos>>, [Žiūrėta 2015-11-14].

³³⁷ „Lrytas.lt“ interneto svetainė, 2011-07-25, <<http://gamta.lrytas.lt/-13115890391311505690-jaun%C5%B3j%C5%B3-gaminink%C5%B3-centras-sl%C4%97p%C4%97-kad-buvo-subadyta-be%C5%BEd%C5%BEion%C4%97l%C4%97.htm?p=1>>, [Žiūrėta 2015-12-01].

³³⁸ „Verslo žinių“ interneto svetainė, 2014-06-24, <<http://vz.lt/apps/pbcs.dll/article?AID=/20140626/PressRelease/306269993>>, [Žiūrėta 2015-11-14].

³³⁹ „Alfa“ naujienų interneto svetainė, 2014-12-14, <<http://www.alfa.lt/straipsnis/49774150/nuo-netinkamo-elgesio-su-kailiams-laikomais-gyvunais-isingelbetu-zenklai-kailiniu-etiketese>>, [Žiūrėta 2015-11-14].

³⁴⁰ VMVT direktoriaus įsakymas dėl kailinių gyvūnų laikymo reikalavimų patvirtinimo, 2014-11-10, <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/3b5f51f0696a1e4b6b89037654e22b1>>, [Žiūrėta 2015-10-15].

Daug ginčų tarp verslininkų sukėlė reikalavimai nuo 2016-05-01 kanadines audines ir naminius šeškus laikyti ne mažesniuose kaip 30 cm pločio narveliuose³⁴¹ – Lietuvos kailinių žvėrelių augintojai užima apie 2% Europos ir apie 1,2% pasaulinės kailių rinkos³⁴², o žinant tai, kad vieneriems kailiniams pagaminti reikia nužudyti 12–15 lūšių, 10–15 vilkų ar kojotų, 15–20 lapių, 60–80 audinių, 27–30 meškėnų, 10–12 bebrų arba 60–100 voverių³⁴³ (t. y. turi būti auginami didžiuliai kiekiai tokių gyvūnų), negalima atmesti prielaidos, kad tokia interesų grupė galėtų daryti įtaką savo naudai.

Svarbu akcentuoti, kad nors, kaip ir didžiojoje dalyje ES, GGA besirūpinantys NVO sudaro nedidelę populiacijos dalį (kaip ir GGA besirūpinantys politikai sudaro mažąją politikų dalį), tačiau problemos, kad NVO nevieningos, išskirti Lietuvos atveju nederėtų – įvairios GGA užsiimančios organizacijos bendradarbiauja ir vienijasi bendroms iniciatyvoms³⁴⁴. Ypač tai pasakytina apie beglobių gyvūnų gelbėjimą nuo eutanazijos laikinosios globos tarnybose – beglobių gyvūnų sanitarinei tarnybai UAB „Grinda“ 2009 m. pradėjus bendradarbiauti su NVO, gyvūnų, kuriems buvo atlikta eutanazija, skaičius sumažėjo perpus³⁴⁵.

Visos ES mastu gyvūnai dažnai išnaudojami turistų pramogoms ir to taip pat nereglamentuoja bendri ES teisės aktai, o Lietuvoje toks išnaudojimas nebūtinai sietinas su turistais. Žmonės nevertina savo elgesio nusikalstamu, jei badu marina gyvūną, jį alinančiai išnaudoja ir pan. Pramogoms naudojami gyvūnai kankinasi, įveikdami didelius atstumus³⁴⁶, visą dieną vienodu maršrutu vežiodami, nešiodami žmones³⁴⁷ ir pan., pasitaiko atvejų, kai ūkiniai gyvuliai nudažomi reklamos tikslams ir verčiami būti jiems neįprastose sąlygose (pvz., mieste)³⁴⁸ arba gyvūnai tampa „gyvomis dekoracijomis“, kurios po reklaminės akcijos utilizuojamos³⁴⁹. Svarbu akcentuoti, kad ES bendri teisės aktai nereglamentuoja pramogoms (cirkuose, renginiuose, pasirodymuose, varžybose, medžioklėje) naudojamų gyvūnų, parduotuvėse parduodamų gyvūnų gerovės³⁵⁰.

³⁴¹ „Ūkio klubo“ interneto svetainė, 2014-07-07, <<http://www.ukioklubas.lt/straipsniai/netradicinis-verslas/kailiniu-zvereliu-augintojams-nauji-reikalavimai-kelia-nerima-8669>>, [Žiūrėta 2015-10-15].

³⁴² Interneto svetainė „Faktai.lt“, 2014-05-26, <<http://faktai.lt/verslas/kailiniu-zvereliu-augintojai-baiminasi-galimu-verslo-suvarzymu/>>, [Žiūrėta 2015-11-14].

³⁴³ Interneto svetainė „Gyvūnų teisės.lt“, <<http://naujas.gyvunuteises.lt/kailiniai-zvereliai/>>, [Žiūrėta 2015-10-18].

³⁴⁴ GGI interneto svetainė, 2015-09-04, <<http://ggi.lt/14-gyvunu-globos-organizaciju-praso-skubiai-kurti-augintiniu-registra/>>; „15min.lt“ interneto svetainė, 2013-03-04, <<http://www.15min.lt/naujiena/gyvunu-klubas/ivykiai/viesas-gyvunu-globos-organizaciju-kreipimasis-i-seima-del-ziaurus-elgesio-su-gyvunais-atveju-padaznejimo-172-312715>>, GGI interneto svetainė, 2013-03-04, <<http://ggi.lt/ziaurus-elgesys-su-gyvunais-tampa-nebevaldomas-gyvunu-geroves-organizacijos-vienijasi/>>, [Žiūrėta 2015-12-01].

³⁴⁵ „Delfi“ interneto svetainė, 2012-03-07, <<http://grynas.delfi.lt/aplinka/gyvunu-globa-lietuvoje-pazeidzia-europos-konvencija.d?id=56375465>>, [Žiūrėta 2015-12-01].

³⁴⁶ „Delfi“ interneto svetainė, 2011-09-13, <<http://grynas.delfi.lt/gyvenimas/specialiste-romantiskuose-zygiuose-zirgai-kankinami-it-lietuviai-sibiro-lageriuose.d?id=49575062>>, [Žiūrėta 2015-12-01].

³⁴⁷ „Respublikos“ interneto svetainė, 2015-06-19, <http://www.respublika.lt/lt/naujienos/lietuva/kitos_lietuvos_zinios/sventese_vaikus_paperka_poniai/print.1>, [Žiūrėta 2015-12-01].

³⁴⁸ „Delfi“ interneto svetainė, 2012-10-04, <<http://grynas.delfi.lt/gyvenimas/vilniaus-senamiestyje-gyventojus-gasdino-baubiancios-violetines-karves.d?id=59684605>>, [Žiūrėta 2015-12-02].

³⁴⁹ „Delfi“ interneto svetainė, 2012-04-05, <http://grynas.delfi.lt/gyvenimas/gyvos-dekoracijos-prekybos-centruose-kas-laukia-visciuku-po-sociu-velyku.d?id=57776210#a_emb_133369036989032_5309>, [Žiūrėta 2015-12-01].

³⁵⁰ DG SANCO, „Evaluation of the EU Policy on Animal Welfare and Possible Policy Options for the Future“, 2010, 14-32, <<http://www.eupaw.eu/docs/Final%20Report%20-%20EUPAW%20Evaluation.pdf>>, [Žiūrėta 2015-12-01].

Kadangi ES mastu nereglamentuoti ir gyvūnų augintinių gerovės reikalavimai (to dar tik reikalaujama³⁵¹), tai būtų galima laikyti privalumu, ne tik trūkumu, valstybės narės šią sritį gali reglamentuoti gana griežtai. Kol kas Lietuva tuo nelabai pasinaudojo, išskyrus tai, kad nors ES mastu vieningas gyvūnų identifikavimo ir registravimo registras dar nesukurtas (ES NVO organizacijos prašo tai inicijuoti už GGA atsakingą Europos Komisarą Vytenį Povilą Andriukaitį³⁵²), nacionaliniu mastu jis bus kuriamas³⁵³. Pasak VMVT specialistų, nacionalinis gyvūnų augintinių registras svarbus ir dėl gyvūnų augintinių veisimo ir prekybos jais, ligų kontrolės.³⁵⁴

Benamių–bešeimininkų šunų ir kačių populiacijos kontrolė ir jos mažinimas taip pat nereglamentuotas bendrais ES teisės aktais, su tuo susijusi ir problema, kuomet žmonės apkandžioja gyvūnai, bei žiaurus elgesio su gyvūnais problema, kurią kai kurios ES šalys, kaip ir Lietuva, neseniai pradėjo spręsti nuo vaikystės diegdamos atsakingą požiūrį į gyvūnus ir supratimą apie jų prigimtį³⁵⁵.

Lietuviškai specifikai būtų galima priskirti šias problemas: sunkiai pasiduodantį keitimui visuomenės supratimą apie gyvūnus („kadangi daug metų formavosi ne visiškai tinkama elgesio su gyvūnais tradicija arba tas elgesys buvo tos visuomeninės normos“³⁵⁶), nepakankamą visuomenės švietimą gyvūnų gerovės ir žiaurus elgesio prevencijos temomis³⁵⁷ (pvz., mažoji dalis visuomenės žino, kad pasitraukimas iš įvykio vietos partrenkus gyvūną, nesuteikus jam pagalbos ir nepranešus pareigūnams, yra baudžiamas, todėl tokie atvejai dar vis dažni³⁵⁸); piliečių nesupratingumą, kai VMVT specialistams tikrinant pranešimus apie gyvūnų gerovės pažeidimus pasitelkiami ir kitų sričių specialistai arba jiems perduodama bylos medžiaga; ir kaltinimus, kad nereaguojama ar nesiimama tam tikrų veiksmų, nesuprantant, kad institucijos gali vykdyti veiklą tik savo kompetencijos ribose³⁵⁹; dar vis neišspręstą tarnybinių gyvūnų problemą jiems baigus „karjerą“ – buvę tarnybų gyvūnai (šunys, žirgai) iki šiol daugeliu atvejų tiesiog „nurašomi“ ir nužudomi³⁶⁰; politikų nenorą ar nesugebėjimą atsižvelgti į gyvūnų gerovės specialistų ir mokslininkų pateikiamą informaciją³⁶¹ ir rekomendacijas.

³⁵¹ LGTAO interneto svetainė, 2015-10-20, <<http://gyvunuapsauga.lt/lt/naujienos/sunys-ir-kates-prikauste-europos-parlamento-demesi/>>, [Žiūrėta 2015-11-20].

³⁵² „Lietuvos žinių“ interneto svetainė, 2015-09-03, <<http://lzinios.lt/lzinios/Pasaulis/es-gyvunu-geroves-organizacijos-praso-vieningos-augintiniu-registracijos/208598>>, [Žiūrėta 2015-12-01].

³⁵³ „Vakarų ekspreso“ interneto svetainė, 2015-12-09, <<http://www.ve.lt/naujienos/lietuva/lietuvas-naujienos/pritarta-privalomam-naminiu-gyvunu-registrui-1419302/>>, [Žiūrėta 2015-12-10].

³⁵⁴ Interviu su R. Sirutkaityte, 2015-12-09.

³⁵⁵ Interviu su B. Vaitiekūnaite, 2015-10-30; Švietimo programa „Duok leteną“, <<http://www.kinologija.lt/?p=792>>; „Delfi“ interneto svetainė, 2015-10-29, <<http://grynas.delfi.lt/gyvenimas/naujove-lietuvoje-mokomoji-programa-kaip-saugiai-elgtis-su-sunimis.d?id=69425534>>, [Žiūrėta 2015-11-15].

³⁵⁶ Interviu su B. Kymantaite, 2015-10-28.

³⁵⁷ Interviu su R. Sirutkaityte, 2015-12-09.

³⁵⁸ LGTAO puslapis interneto tinkle „Facebook“, 2013-07-22, <<https://www.facebook.com/196899670417578/photos/a.201676516606560.43295.196899670417578/439252312848978/?type=3&theater>>, [Žiūrėta 2015-12-10].

³⁵⁹ Interviu su R. Sirutkaityte, 2015-12-09.

³⁶⁰ „Delfi“ interneto svetainė, 2013-03-18, <<http://grynas.delfi.lt/gyvenimas/istatymo-spragos-registruoti-zenklinti-ir-moketi-mokescius-uz-gyvunus-nebebutina.d?id=60916653>>; „Alfa“ interneto svetainė, 2011-05-26, <<http://www.alfa.lt/straipsnis/11445177/tarnybiniams-gyvunams-uz-istikimybe-mirties-nuosprendis>>, [Žiūrėta 2015-12-10].

³⁶¹ Interviu su B. Kymantaite, 2015-10-28.

Pagal užsienio šalių pavyzdžius ir mokslinius tyrimus gyvūnų globos tarnybos „Pifas“ atstovai dar 2008 m. parengė metodiką, kaip būtų galima sumažinti benamių gyvūnų populiaciją. Joje išskirtos: kastracija ir sterilizacija, gyvūnų registracija ir ženklavimas, švietimas ir visuomenės informavimas, naujų šeiminkų paieška ir efektyvus skirtingų tarnybų bendradarbiavimas.³⁶² Tačiau iki šiol į šią metodiką atsižvelgta nedaug, benamių gyvūnų populiacijos mažinimo ir jų globos problema neišspręsta, o tokių gyvūnų skaičius milžiniškas: vien per 2015 m. tris ketvirčius buvo utilizuota (nužudyta) 45 tonos gyvūnų augintinių³⁶³ (atsibodę, neišmaitinami ar ką nors blogo padarę gyvūnai išmetami ir dauginasi – NVO pabrėžia žmonių sąmoningumo didinimo būtinybę³⁶⁴).

Kadangi gyvūnų prieglaudų ir jų turimų lešų šiai problemai spręsti nepakanka, kurį laiką buvo vykdomos užsienio fondų remiamos veiklos, gelbėjo užsienio veterinarai^{365, 366}, tačiau tai buvo tik dalinis, ne tęstinis problemos sprendimo būdas. Dar pasitaiko ir tokių atvejų, kad gyvūnų laikinąją globa turinčios užsiimti sanitarinės tarnybos elgiasi neetiškai, netgi – žiauriai³⁶⁷. Prie šių priežasčių galima pridėti ir finansinės bazės nebuvimą³⁶⁸; deramos infrastruktūros neegzistavimą – gyvūnas konfiskuojamas, tačiau nėra, kur jį laikyti (ne tik kalbant apie vieną ar kelis arklius, bet ir šunų, kačių atveju).³⁶⁹

Dėl nepakankamos politikų kompetencijos^{370, 371} buvo priimta įstatymo pataisa, draudžianti daugiabučiuose laikyti kovinius šunis, tačiau jų priskyrimas tokioms veislėms buvo susietas tik su išvaizda (pvz., į amerikiečių buldogą panašus mišrūnas taip pat priskiriamas prie pavojingų)³⁷², o atsakomybė už pavojingą šuns elgesį ne visuomet perkeliama šeiminkui^{373, 374} („politikams vis dar stingant noro, žinių, moralės, atjautos, čia didžiausią indėlį padaro nevyriausybininkai“³⁷⁵). Nors priimtas Gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatymas ir jį lydintys poįstatyminiai aktai jau detaliau

³⁶² Gyvūnų globos tarnybos „Pifas“ rekomendacijos, 2008, 20, <http://www.pifas.org/uploads/documents/pifo_rekomendacijos.pdf>, [Žiūrėta 2015-12-10].

³⁶³ „15min“ interneto svetainė, 2015-10-04, <<http://www.15min.lt/naujiena/gyvunu-klubas/kita/kodel-per-kamina-isleidziam-tonas-gyvu-butybiu-177-531596>>, [Žiūrėta 2015-12-10].

³⁶⁴ Interviu su B. Vaitiekūnaite, 2015-10-30; interviu su B. Kymantaite, 2015-10-28.

³⁶⁵ „Alfa“ interneto svetainė, 2011-09-08, <<http://www.alfa.lt/straipsnis/12350194/beglobes-kates-po-sterilizacijos-i-kiemus-grizta-ir-taksi>>, [Žiūrėta 2014-12-19].

³⁶⁶ „Vakarų ekspreso“ interneto svetainė, 2011-10-04, <<http://www.ve.lt/naujienos/lietuva/vakaru-lietuva/veterinarams-skersai-kelio-perbego-juoda-kate-635117/>>, [Žiūrėta 2015-12-10].

³⁶⁷ „Delfi“ interneto svetainė, 2015-09-07, <<http://grynas.delfi.lt/gyvenimas/gyvunu-gelbetojai-sokiravo-is-skausmo-besiraitantis-suo-ikistas-i-furgona.d?id=68926718>>, [Žiūrėta 2015-12-12].

³⁶⁸ Interviu su B. Kymantaite, 2015-10-28.

³⁶⁹ Ten pat.

³⁷⁰ „Delfi“ interneto svetainė, 2013-09-27, <<http://grynas.delfi.lt/gyvenimas/specialistai-negali-atsakyti-kam-reikalingas-pavojingu-sunu-veisliu-sarasas.d?id=62694207>>, „Delfi“ interneto svetainė, 2012-10-04, <<http://grynas.delfi.lt/gyvenimas/seimas-uzdraude-daugiabuciuose-laikyti-pavojingus-sunis-ir-ju-misrunus.d?id=59643739>>, [Žiūrėta 2015-12-12].

³⁷¹ LGTAO interneto svetainė, 2014-02-24, <<http://gyvunuapsauga.lt/naujienos/atliktas-dnr-tyrimas-irode-klaidas-del-pavojingu-sunu-misrunu-nustatymo/>>, [Žiūrėta 2015-12-12].

³⁷² „Delfi“ interneto svetainė, 2012-10-03, <<http://grynas.delfi.lt/gyvenimas/seimas-uzdraude-daugiabuciuose-laikyti-pavojingus-sunis-ir-ju-misrunus.d?id=59643739>>, [Žiūrėta 2015-12-12].

³⁷³ LGTAO interneto svetainė, 2013-09-24, <<http://gyvunuapsauga.lt/naujienos/atsakomybe-uz-pavojinga-suns-elgesi-turi-buti-perkelta-jo-seimininkui/>>, [Žiūrėta 2015-12-12].

³⁷⁴ „15min“ interneto svetainė, 2014-01-22, <<http://www.15min.lt/ikrauk/naujiena/as-manau/gerda-zemaityte-gyvunu-geroves-ir-apsaugos-istatymo-pakeitimas-lengviausias-kelias-pasmerkti-keturkojus-mirciai-516-400315?cf=df>>, [Žiūrėta 2014-11-16].

³⁷⁵ Interviu su B. Vaitiekūnaite, 2015-10-30.

reglamentuoja reikalavimus gyvūnų veisėjams ir jų atsakomybę³⁷⁶, tačiau dar neretai pasitaiko nelegalių gyvūnų augintinių veisyklų – šunų be kilmės dokumentų (atspindinčių gyvūno fizinę ir psichologinę sveikatą, skiepus)³⁷⁷ „dauginimo“ atvejų³⁷⁸.

2.2.2.2. Galimos problemų priežastys

Kadangi ES ir toliau sieks išmokėti tiesiogines išmokas ūkininkams, atsižvelgiant į gyvūnų gerovės normų laikymąsi, ir mažinti netolygumus dėl išmokų tarp ES šalių, o tarp svarbiausių BŽŪP tikslų iki 2020 m. išlieka ir gyvūnų gerovės užtikrinimas³⁷⁹, tikėtina, kad ūkinių gyvūnų gerovės srityje situacija turėtų neprastėti, o gal net ir pagerėti, taigi išlieka galimybė, kad ūkinių bei kitų gyvūnų gerovės situacija ir toliau keisis netolygiai. Tačiau problemų, susijusių su gyvūnų gerove, priežastys susijusios ne tik su finansais.

Viena iš galimų priežasčių dėl žiauraus elgesio, nekompetencijos, gyvūnų nepriežiūros – nepakankamas dėmesys visuomenės švietimui, gyvūnų gerovės specifikos aiškinimui³⁸⁰, gyvūnų elgsenos supratimui³⁸¹. Gyvūnų gerovės specialistai ir mokslininkai politiniame procese, greta teisėkūros ir kontrolės mechanizmų, pabrėžė ir švietimo būtinybę³⁸², taip pat – glaudesnį bendradarbiavimą tarp viešojo ir privataus sektoriaus³⁸³, ko trūkumas taip pat gali būti viena iš priežasčių dėl Lietuvoje vyraujančių problemų GGA srityje. Taip pat to priežastis – dar vis per mažas sąmoningumo, pilietiškumo laipsnis, per didelis visuomenės pakantumas netinkamam elgesiui su gyvūnais, tokio elgesio atvejų neskundimas, per mažai išnaudota atsakomybės šeimoje ugdymo sritis.

Kaip viena iš priežasčių galėtų būti ne tik jau minėta tam tikrų sričių atstovų nekompetencija, bet ir iš seniau susiformavęs požiūris³⁸⁴ bei įdiegtos tam tikros elgesio normos³⁸⁵, o tai pasireiškia politikų sarkazmu, skepticizmu, nesvarbių detalių hiperbolizavimu, netgi baime keisti situaciją³⁸⁶, kai nagrinėjami GGA klausimai. Pvz., 1997-11-06 Seimo nario A. J. Raškinio pastaba, kad „reikės tam sliekui specialią anesteziją daryti“ arba Juozo Grumado pasakymas: „uodą užmušti, kol jis nepagėrė mano kraujo, aš turiu teisę, bet jeigu jis jau pagėrė, tai jis prijaukintas, jis turi laisvai

³⁷⁶ LGTAO interneto svetainė, 2013-08-29, <<http://gyvunuapsauga.lt/naujienos/nauji-reikalavimai-gyvunu-augintiniu-veisejams/>>, [Žiūrėta 2014-11-16].

³⁷⁷ Interviu su B. Vaitiekūnaite, 2015-10-30.

³⁷⁸ „Delfi“ interneto svetainė, 2013-05-20, <<http://grynas.delfi.lt/gyvenimas/pradetas-zygis-pries-nelegalius-veisejus.d?id=61428623>>; interneto svetainė „norišuns“, <http://norišuns.lt/naujienos/28-sunu-daugintojams-ant-kulnu-lipa-veterinarijos-ir-mokesciu-inspektorai>>, [Žiūrėta 2014-11-16].

³⁷⁹ DG Agri, „Management Plan 2015“, October 2015, 11, 37, <http://ec.europa.eu/atwork/synthesis/amp/doc/agri_mp_en.pdf>, [Žiūrėta 2015-11-30].

³⁸⁰ Lindsay Hamilton, Nik Taylor, *Animals at Work: Identity, politics and culture in work with animals*, Boston: Brill, 2013, 18.

³⁸¹ John Webster, *Animal Welfare: Limping Towards Eden: A practical approach to redressing the problem of our dominion over the animals*, Hoboken: Blackwell Publishing, 2005, 227.

³⁸² Simon Brooman, *Law Relating To Animals*, London: Cavendish Publishing Limited, 1997, 433-435.

³⁸³ Miyun Park, Peter Singer, „The Globalization of Animal Welfare. More Food does not Require more Suffering“, *Foreign Affairs*, March/April 2012, 31.

³⁸⁴ Interviu su B. Kymantaite, 2015-10-28; interviu su B. Vaitiekūnaite, 2015-10-30.

³⁸⁵ Robert Garner, *Political Animals. Animal Protection Politics in Britain and the United States*, London: Palgrave Macmillian, 1998, 6.

³⁸⁶ Interviu su B. Kymantaite, 2015-10-28.

skristi, kitaip aš pažeisiu įstatymą ir man bus galima taikyti nuobaudas³⁸⁷, kalbant apie uždraudimą gyvūnus naikinti piliečiams, tai pavedant tik vet. gydytojams, nelabai kuo skiriasi nuo beveik po 20 m. užfiksuoto Seimo nario Kęstučio Glavecko replikos: „Miestas ne tik pilnas katinėlių, bet ir žvirblių, varnų ir blusų, žinokite, daug yra. O ką darysime su visų kitų gyvių, kurių aplink mus randasi, paženkliniu ir kastravimu? Pavyzdžiui, ar yra numatytas blusų kastravimas?“³⁸⁸, kuomet buvo nagrinėjamas vienas iš galimų bešeimininkių gyvūnų populiacijos mažinimo būdų – akivaizdu, kad ne visiems Seimo nariams žinoma, jog iš naminių gyvūnų (gyvūnų augintinių) pasiutligę žmogui gali pernešti katės, šunys ir šeškai, todėl juos būtina ženklinti ir skiepyti, riboti bešeimininkių gyvūnų populiaciją, kad nenukentėtų ne tik gyvūnai, bet ir žmonės³⁸⁹.

Kalbant apie bausmių už žiaurumą su gyvūnais griežtinimą (apie tai rašoma 2.2.2.3. skyrelyje), svarbu ne tik tai, bet ir sugebėjimas neleisti išvengti bausmių^{390, 391}. Čia jau galima fiksuoti teisės aktų ir reguliavimo neįgyvendinimą bei kontrolės problemą („Nepaisant to, kad pagaliau turime padidintas baudas ir bausmes už netinkamą elgesį su gyvūnais, jų vis dar nenorima taikyti praktikoje“³⁹²) – „dvigubos tikrovės“ ir „negyvų raidžių“ (angl. – *dead letters*)³⁹³ situacijas, kuomet įstatymai geri ir teisiškai galioja, bet praktiškai neįgyvendinami.

Kai kurie VRE europeizacijos procesus nagrinėję autoriai šią problemą itin akcentavo³⁹⁴ (tarp naujokių, kurios susiduria su šia problema, paminėdami ir apie Lietuvą³⁹⁵) bei išskyrė tai, kad teisės aktų įgyvendinimą sunku realiai pamatuoti³⁹⁶, o „negyvos raidės“ ypač aktualios tada, kai valstybės kažkurioje srityje per silpnos imtis sankcijų³⁹⁷, kas Lietuvos atveju galėtų būti pritaikyta ir kai kuriose GGA srityse – užsienio NVO giria Lietuvos įstatyminę bazę, tačiau ne įgyvendinimą³⁹⁸.

2.2.2.3. Nacionalinės gyvūnų gerovės ir apsaugos politikos formavimosi požymiai

Ir nors ritualinio skerdimo, kuris įstatymiškai prilyginamas žiauriam elgesiui su gyvuliu, įteisinimas labai neigiamai paveikė Lietuvos GGA politikos formavimą, tačiau negalima apsiriboti

³⁸⁷ Seimo nariai Arimantas Juvencijus Raškinis, Arūnas Grumadas, Seimo posėdžio Nr. 29 (129) stenograma, 1997-11-06, <<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=47189&Condition2=>>, [Žiūrėta 2015-11-05].

³⁸⁸ Seimo narys Kęstutis Glaveckas, Seimo posėdžio Nr. 210 stenograma, 2014-12-10, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=491452>, [Žiūrėta 2015-11-06].

³⁸⁹ Kauno visuomenės sveikatos centro interneto svetainė, 2015-09-25, <<http://kaunovsc.sam.lt/naujienos/iveikime-pasiutlige-kartu-paskiepykime-gyvunus/>>, [Žiūrėta 2015-12-02].

³⁹⁰ „Infolex“ interneto svetainė, 2010-09-14, <<http://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=50&Str=42506>>, [Žiūrėta 2015-12-12].

³⁹¹ „Alfa“ interneto svetainė, 2011-08-07, <<http://www.alfa.lt/straipsnis/12067672/gyvunu-globa-lietuvoje-kas-nubaus-neatsakingus-seimininkus>>, [Žiūrėta 2015-12-12].

³⁹² Interviu su B. Vaitiekūnaite, 2015-10-30.

³⁹³ Internetinis idiomų žodynas, <<http://idioms.thefreedictionary.com/dead+letter>>, [Žiūrėta 2015-11-03].

³⁹⁴ Gerda Falkner, „Compliance with EU Social Policies in Old and New Member States: Different Worlds, Different Remedies“, *Institute for European Integration Research Working Paper*, Nr. 06/2010, 13-18.

³⁹⁵ Gerda Falkner, Oliver Treib, „Three Worlds of Compliance or Four? The EU-15 Compared to New Member States“, *Journal of Common Market Studies*, Vol. 46, Nr. 2, 2008, 294.

³⁹⁶ Egerit Juuse, „Estonian banking regulation as a “world of ‘dead letters’“ – the interplay of Europeanization process and national idiosyncrasies“, *Working Papers in Technology Governance and Economic Dynamics*, April 2015, 4.

³⁹⁷ Antoaneta L. Dimitrova, „The new member states of the EU in the aftermath of enlargement: Do new European rules remain empty shells?“, *Journal of European Public Policy*, Vol. 17, 2010, 12.

³⁹⁸ Interviu su B. Kymantaite, 2015-10-28.

vien juo – būtina išnagrinėti visus požymius, rodančius, kad nuo 2012 m. priimto Gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatymo stengiamasi sąmoningai eiti link nacionalinės GGA politikos formavimo.

Tokiais bruožais galima laikyti atsakingesnę gyvūnų ir gyvulių auginimą³⁹⁹ (tai mikro, asmeninis lygmuo); mažėjančią visuomenės ir žiniasklaidos pakantumą žiauriam elgesiui su gyvūnais⁴⁰⁰; NVO, besirūpinančių ne tik prieglaudomis ir laikina gyvūnų globa, bet ir gyvūnų gerovės pažeidimų tyrimais ir visuomenės švietimu, daugėjimą⁴⁰¹ (mezo lygmuo) ir tam tikrus politinius veiksmus (makro lygmuo). Kadangi šio magistro darbo objektas yra GGA mechanizmai, todėl daugiausia dėmesio reikia skirti makro lygmens požymiams, o jie neabejotinai susiję ir su žemesniais lygmenimis.

Po „ŽUG“ įsisteigimo 2009 m., kurios veikloje dalyvavo ir 2 Seimo nariai, 2012 m. priimto Gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatymo, dar vienu svarbiu makro lygmens požymiu galima vadinti tai, 2012 m. Lietuvos liberalų sąjūdžio partija pirmoji Lietuvoje įtraukė į savo programą kelias nuostatas dėl gyvūnų gerovės ir taip pakėlė gyvūnų gerovės klausimus į aukštesnę lygį⁴⁰² bei 2013 m. į parlamentinę grupę „Už gyvūnų gerovę ir apsaugą“ susibūrusius 15 Seimo narių (pirmininkė Orinta Leiputė)⁴⁰³. Ir nors grupė apima mažiau nei šeštadalį Seimo narių, tai yra pirmoji Seimo istorijoje tokia parlamentinė grupė. Veikloje, susijusioje su GGA įstatymų tobulinimu (tokį tikslą susiburdama grupė ir kėlė), dažniausiai matoma yra O. Leiputė, kuri prisideda prie įstatymų rengimo, tobulinimo, gyvūnų gerovės problemų⁴⁰⁴ ar jų sprendimų⁴⁰⁵ viešinimo ir pan.

Nacionalinės politikos formavimo požymiu buvo NVO ir O. Leiputės bandymas Gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatymo pataisa įteisinti užsienyje populiarų bešeimininkių gyvūnų kastravimą/sterilizavimą bei kastruoto/sterilizuoto gyvūno žymėjimą, jam nukerpant trečdalį ausies. Tačiau Seimo nariai ne tik neskyrė tinkamo dėmesio svarbiam klausimui, jį paversdami juokais, bet ir parodė kompetencijos stoką bei akivaizdų nenorą spręsti problemas, kuri vėliau dažniausiai baigiasi žiauraus elgesio su gyvūnais atvejais.⁴⁰⁶

Ir nepaisant to, kad prevencinėms bešeimininkių gyvūnų mažinimo priemonėms Seimo nariai nepritarė, jo pasekmėms dėmesio visgi skyrė, todėl dar vienu GGA politikos formavimosi požymiu galima laikyti bausmių už žiaurų elgesį su gyvūnais sugriežtinimą. Situacija, kuomet vos

³⁹⁹ Ten pat.

⁴⁰⁰ „Delfi“ interneto svetainė, 2013-03-01, <<http://grynas.delfi.lt/gyvenimas/ziaurus-elgesys-su-gyvunais-lietuvoje-jau-tampakasdienybe.d?id=60811237>>, [Žiūrėta 2015-12-12].

⁴⁰¹ Interviu su B. Kymantaite, 2015-10-28.

⁴⁰² Ten pat.

⁴⁰³ „Delfi“ interneto svetainė, 2013-05-16, <<http://grynas.delfi.lt/gyvenimas/pirma-karta-suburta-parlamentine-grupe-kuri-rupinsis-gyvunu-gerove.d?id=61400983>>, [Žiūrėta 2015-12-12].

⁴⁰⁴ „Privalomas augintinių ženklinimas išspręstų labai daug problemų“, 2015-11-10, <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=618&p_k=1&p_d=201161>, [Žiūrėta 2015-12-12].

⁴⁰⁵ Vyriausybės rūmuose lankėsi gyvūnų gerove ir apsauga besirūpinančių organizacijų atstovai, 2015-10-04, <<http://watchtube.us/watch/vyriausyb%C4%97s-r%C5%ABmuose-lank%C4%97si-gyv%C5%ABn%C5%B3-gerove-ir-apsauga-besir%C5%ABpinan%C4%8Di%C5%B3-organizacij%C5%B3-atstovai/ywJluhf6Lvs>>, „Apsaugokite savo augintinius nuo saulės smūgio“, 2014-06-11, Seimo interneto svetainė, <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=618&p_d=149482&p_k=1>, [Žiūrėta 2015-12-12].

⁴⁰⁶ Seimo nariai Kęstutis Glaveckas, Kęstutis Daukšys, Arimantas Dumčius, Vida Marija Čigriejienė, Rimantas Jonas Dagys, Seimo posėdžio Nr. 210 stenograma, 2014-12-10, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=491452>, [Žiūrėta 2015-11-06].

ne kasdien buvo pranešama apie žiaurumo atvejus⁴⁰⁷ per žiniasklaidą, paveikė ne tik visuomenę, bet ir politikus. Pvz., Seimo Kaimo reikalų komiteto nariai, reaguodami į žiniasklaidos pranešimus bei išklaušę VMVT specialistų nuomonės, pasiūlė Vyriausybei iš esmės peržiūrėti ATPK ir BK straipsnius, reglamentuojančius atsakomybę už žiaurų elgesį su gyvūnais ir sugriežtinti baudžiamąją atsakomybę bei padidinti administracinę atsakomybę tokiomis bandomis, kurios būtų adekvačios gyvūno sveikatai bei gyvybei padarytam nusikaltimui.⁴⁰⁸ Derėtų patikslinti, kad žiaurus elgesys su gyvūnu – gana plati sąvoka. Tai tokie žmogaus veiksmai, kurie sukelia gyvūnui skausmą, bereikalingą stresą, kančią ir žūtį⁴⁰⁹.

2015-06-23 Seimo nariai gana vieningai pritarė⁴¹⁰ 3 teisės aktų pakeitimams, kuriais nutarta sugriežtinti administracinę ir baudžiamąją atsakomybę už žiaurų elgesį su gyvūnu, jo kankinimą, įtvirtinant galimybę tokiu atveju konfiskuoti gyvūną. Nuo 2015-07-15 įsigaliojo nuostata, kad tas, kas žiauriai elgėsi su gyvūnu⁴¹¹, jį kankino (jeigu dėl to gyvūnas žuvo arba buvo suluošintas), baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki vienerių metų⁴¹².

Dar vienas požymis, rodantis, kad Lietuvoje formuojasi nacionalinė GGA politika – Seime nepriimta įstatymo pataisa⁴¹³ – lobistų medžiotojų (galimai jau turinčių naktinius optinius taikiklius ir norinčių juos įsiteisinti⁴¹⁴) siūlytas naktinių optinių taikiklių įteisinimas⁴¹⁵. Galima pastebėti, kad buvo žaidžiamas panašus politinis žaidimas, kaip ir ritualinio skerdimo įsitinimo atveju – pirminį įstatymo pakeitimo variantą siūlė vieni politikai⁴¹⁶, o buvo bandomas priimti kitų politikų pasiūlytas variantas⁴¹⁷ (kurio esmė labai mažai kuo skyrėsi nuo pirmojo, tačiau jame jau figūravo kiti asmenys). Šis atvejis įdomus ir tuo, kad teigiamas rezultatas (t. y. poslinkis nacionalinės GGA politikos formavimo link) pasiektas NVO ir visuomenės pasipriešinimo⁴¹⁸ bei glaudaus bendradarbiavimo su kai kuriais politikais⁴¹⁹ dėka – ir nors visuomenė neinicijavo šio

⁴⁰⁷ Straipsniai apie žiaurų elgesį su gyvūnais, „Delfi“ interneto svetainė, <<http://www.delfi.lt/temos/ziaurus-elgesys-su-gyvunais/?page=5>>, [Žiūrėta 2015-11-03].

⁴⁰⁸ Seimo Kaimo reikalų komiteto 2013 m. pavasario sesijos darbo ataskaita, <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=8872&p_d=139650&p_k=1>, [Žiūrėta 2015-10-26].

⁴⁰⁹ PASTABA. Plačiau apie tai – 3.1. priede.

⁴¹⁰ Seimo darbotvarkės klausimai, 2015-06-23, <http://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=15275&p_k=1&p_a=sale_bals&p_bals_id=-19956>, [Žiūrėta 2015-12-01].

⁴¹¹ PASTABA. Plačiau apie tai – 3.4. priede.

⁴¹² Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 310 straipsnio pakeitimo įstatymas, 2015-06-23, <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/735758201fd411e586708c6593c243ce>>, [Žiūrėta 2015-12-01].

⁴¹³ „Delfi“ interneto svetainė, 2015-12-01, <<http://grynas.delfi.lt/gamta/seimas-antra-karta-nepritare-medziotoju-inoriams.d?id=69721452>>, [Žiūrėta 2015-12-11].

⁴¹⁴ „Delfi“ interneto svetainė, 2015-11-30, <<http://grynas.delfi.lt/gamta/seime-vel-diskutuojama-kaip-iteisinti-medziotoju-troksstama-bet-iki-siol-draudziama-prietaisa.d?id=69707370>>, [Žiūrėta 2015-12-11].

⁴¹⁵ „Delfi“ interneto svetainė, 2015-09-16, <<http://m.delfi.lt/grynas/aplinka/article.php?id=69021090>>, [Žiūrėta 2015-12-11].

⁴¹⁶ Ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymo Nr. IX-705 7 ir 13 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas, 2015-06-02 pateikė Seimo narys socialdemokratas Algimantas Salamakinas, <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=1037345>, [Žiūrėta 2015-12-12].

⁴¹⁷ 2015-11-26 pataisais siūlė Seimo nariai: socialdemokratas Mindaugas Bastys, partijos „Tvarka ir teisingumas“ nariai Remigijus Žemaitaitis ir Stasys Brundza, TS-LKD atstovas Kazimieras Kuzminskas ir darbo partijos narys Raimondas Paliukas, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=1098127&p_tr2=2>, [Žiūrėta 2015-12-12].

⁴¹⁸ Gamtos apsaugos asociacijos „Baltijos vilkas“ interneto svetainė, 2015-06-08, <<http://www.vilkai.lt/viesas-kreipimasis-seimo-narius-del-naktiniu-taikikliu-2015-06-08>>, [Žiūrėta 2015-12-12].

⁴¹⁹ „Delfi“ interneto svetainė, 2015-06-16, <<http://grynas.delfi.lt/aplinka/nuomone-naktinio-matymo-prietaisai-miskus-pavers-skerdyklomis.d?id=68264320>>, [Žiūrėta 2015-12-12].

įstatymo projekto, bet jį sustabdė, ir tai galima pavadinti politikos veikimo „iš apačios į viršų“ pavyzdžiu.

Įvairios NVO ir asmenys siuntė Seimo nariams elektroninius laiškus su raginimais nebalsuoti už Ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymo pataisas, leisiančias įteisinti naktinius optinius taikiklius medžioklėje. Peticiją, kurioje pasisakoma prieš tokį neetišką medžioklės būdą, kuomet gali nukentėti ne tik šernai (kam ir buvo taikoma ši nuostata, kaip galimai vienintelė galimybė gelbėtis nuo afrikinio kiaulių maro⁴²⁰), bet ir kiti žvėrys, o gal net ir kiti medžiotojai⁴²¹, pasirašė 8212 piliečiai⁴²², AM taip pat nepritarė naktinių taikiklių naudojimo medžioklėje įteisinimui, tarp motyvų pateikdama faktą, kad tokia brangi įranga prieinama tikrai ne kiekvienam medžiotojui, o perkant ją pigesnę, bet nekokybišką, nukentėjusių tikrai bus⁴²³. Lietuvos medžiotojų ir žvejų draugijos pirmininko, Seimo nario Broniaus Bradausko atsakymas, kad „Medžioklė nėra privalomas dalykas. Neturi pinigų – nemedžiok“⁴²⁴, nelabai atitinka teiginį, kad tai būtina priemonė šernų (kaip galimų afrikinio kiaulių maro nešiotojų) populiacijos mažinimui, nes suponuoja teiginį, kad tokie ginklai nebus prieinami bet kuriam medžiotojui, t. y. atitiks tik siauros interesų grupės poreikius.

2015-10-01 Seimo narys Linas Balsys paprašė išaiškinti, ar priimant Ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymo Nr. IX-705 7 ir 13 straipsnių pakeitimo įstatymo projektą Nr. XIIP-3175(2) neturėtų nusišalinti Seimo nariai, turintys medžiotojų bilietus, todėl Seimas kreipėsi į Etikos ir procedūrų komisiją, tačiau ji konstatavo, kad viešųjų ir privačių interesų konfliktas neįžvelgiamas ir neatėmė galimybės už šį projektą balsuoti medžiojantiems Seimo nariams.⁴²⁵ Nepaisant visų šių galimai interesų grupių inicijuotų pastangų, 2015-12-01 iš rytinės darbotvarkės įstatymo projektas Nr. XIIP-3833 buvo išbrauktas, o šiai Liberalų sąjūdžio frakcijos pirmininko Eligijaus Masiulio iniciatyvai balsavimu pritarė vos keliais Seimo nariais daugiau, nei tam prieštaravo: „už“ pasisakė 56 Seimo nariai, susilaikė 38, „prieš“ buvo – 12.⁴²⁶

Prie požymių, kad formuojama GGA palanki politika, derėtų priskirti ir nuo 2016-01-01 įsigaliojantį privalomą gyvūnų augintinių (šunų, kačių, šėškų) ženklavinimą mikroschemomis ir respublikinio registro kūrimą (visa tai buvo numatyta 2012-10-03 priimtame Gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatyme). Tačiau čia vertėtų pateikti daugiau papildomos informacijos.

⁴²⁰ Ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymo Nr. IX-705 7 ir 13 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas, 2015-06-02, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=1037351>, Ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymo Nr. IX-705 3, 6, 7 ir 13 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas, 2015-11-26, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=1098127&p_tr2=2>, [Žiūrėta 2015-12-12].

⁴²¹ „Delfi“ interneto svetainė, 2015-09-16, <<http://grynas.delfi.lt/aplinka/b-bradausko-pasiulymas-gamtininkus-vercia-is-kotobutu-geda-pries-visa-europa.d?id=69021090>>, [Žiūrėta 2015-12-12].

⁴²² Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto išvada Ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymo Nr. IX-705 7 ir 13 straipsnių pakeitimo įstatymo projektui, 2015-06-30, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=1046901&p_tr2=2>, [Žiūrėta 2015-12-12].

⁴²³ Ten pat.

⁴²⁴ „Delfi“ interneto svetainė, 2015-09-16, <<http://grynas.delfi.lt/aplinka/b-bradausko-pasiulymas-gamtininkus-vercia-is-kotobutu-geda-pries-visa-europa.d?id=69021090>>, [Žiūrėta 2015-12-12].

⁴²⁵ Ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymo Nr. IX-705 7 ir 13 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto priedas, 2015-10-01, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=1081560&p_tr2=2>, [Žiūrėta 2015-12-12].

⁴²⁶ Lietuvos Respublikos Seimo 2015 m. gruodžio 1 d. (antradienio) posėdžių darbotvarkė; <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_sale.klaus_stadija?p_svarst_kl_stad_id=-22002>, [Žiūrėta 2015-12-12].

Faktą, kad Premjeras Algirdas Butkevičius 2015-10-04 prie Vyriausybės surengtame renginyje Gyvūnų globos dienai paminėti pažadėjo daugiau dėmesio skirti gyvūnų problemoms, ypač – privalomam augintinių ženklavimui ir jų registrui⁴²⁷, būtų galima laikyti svarbiu, tačiau galima kelti ir hipotezę, kad tai gali būti ir artejančių 2016 m. Seimo rinkimų kampanijos dalis. Ypač šią prielaidą sustiprina Vyriausybės narės – žemės ūkio ministrės, Darbo partijos pirmininko pavaduotojos Virginijos Baltraitienės – veiksmai⁴²⁸, siekiant gyvūnų augintinių registravimą palikti neprivalomu (tokiu būdu nebūtų užkertamas kelias asmenų neatsakomybei ir nebūtų sudaromos sąlygos išsiaiškinti, kam priklauso bešeimininkiai gyvūnai arba kieno šuo apkandžiojo asmenį).

Nors nuo Gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatymo priėmimo iki šios nuostatos įsigaliojimo praėjo daugiau nei 3 m., žemės ūkio ministrė teigė, kad „kad nei visuomenė, nei veterinarai nepasiruošę privalomam ženklavimui. Tačiau negalėjo atsakyti, kodėl per tiek laiko nespėta pasiruošti.“⁴²⁹ Ypač neatsakingi yra ministrės paaiškinimai, kad ženklavimas nesumažins beglobių gyvūnų skaičiaus, o kaip tik paskatins jų augimą: „Atsirastų tokių, kurie, nenorėdami mokėti už „čipus“, savo augintiniais tiesiog atsikratytų. Atsirastų ir tokių, kurie tiesiog neišgalėtų tiek mokėti“⁴³⁰, nors Premjeras kaip tik siūlė rasti būdus, kaip paskatinti žmones tai daryti, padėti gyvūnus ženklinti nepasiturintiems savininkams, neiškart bausti⁴³¹.

Gyvūnų apsaugos NVO atstovai pritarė tokiam siūlymui, taip pat Seimo Kaimo reikalų komitetui siūlė ne tik pereinanąjį laikotarpį, bet ir surasti galimybių kiekvienam, laikančiam daugiau nei du augintinius, trečią, ketvirtą ir t. t. suženklinti nemokamai bei organizuoti ženklavimo akcijas su ženklia nuolaida.⁴³² Tačiau NVO kartu laikosi ir griežtos pozicijos, kad jei žmogus neturi lėšų vienkartiniam gyvūno ženklavimui, niekas negarantuos, kad jis turės lėšų juo pasirūpinti šiam susirgus, ar kad neatsikratys augintiniu kitais atvejais, kai gyvūnas jam taps „nepatogus“.⁴³³ Ženklavimas būtinas ir dėl kontrolės, kai savininkas įspėtas dėl gyvūno gerovės pažeidimo ir vėliau tikrinamas, ar jį ištaisė, ne visuomet būna aišku, ar kalbama apie tą patį gyvūną, ar tik panašų, bet savininko įvardijamą kaip tą patį.⁴³⁴

Svarbu atkreipti dėmesį, kad savininkai ir iki šiol galėjo žymėti augintinius mikroschemomis, o išvežantieji į užsienį ar parodas – privalėjo tai daryti (pagal ES normas). Kadangi Lietuvoje sukurta daug atskirų registru (savivaldybėse, augintinių klubuose, gyvūnų prieglaudose, privačiose gydymo įstaigose ir pan.), bet jie dažniausiai niekaip nesusiję, todėl bendru valstybiniu registru

⁴²⁷ „TV3“ interneto svetainė, 2015-10-04, <<http://www.tv3.lt/m/naujiena/847811/vyriausybeje-demesys-keturkoju-zmogaus-draugu-globai-ir-apsaugai>>, [Žiūrėta 2015-12-13].

⁴²⁸ LGTAO interneto svetainė, 2015-11-10, <<http://gyvunuapsauga.lt/lt/naujienos/seimo-nariai-augintiniu-zenklinimas-butinas-neatidelojant/>>, [Žiūrėta 2015-12-13].

⁴²⁹ „Delfi“ interneto svetainė, 2015-11-25, <<http://grynas.delfi.lt/gyvenimas/pagaliau-apsispresta-del-privavimo-gyvunu-zenklinimo-gyvunu-teisiu-aktyvistai-perpyke.d?id=69667138>>, [Žiūrėta 2015-12-13].

⁴³⁰ „Delfi“ interneto svetainė, 2015-12-03, <<http://grynas.delfi.lt/gyvenimas/v-baltraitiene-privavimas-augintiniu-zenklinimas-ne-panacea-zmoniu-ziaurumui.d?id=69745040>>, [Žiūrėta 2015-12-13].

⁴³¹ „Lrytas“ interneto svetainė, 2015-12-01, <<http://augintinis.lrytas.lt/prieziura/seimas-nusprende-seimininkai-gyvunus-zenklinti-privales.htm>>, [Žiūrėta 2015-12-13].

⁴³² LGTAO interneto svetainė, 2015-11-25, <<http://gyvunuapsauga.lt/lt/naujienos/benamis-gyvunas-vel-paliktas-ne-savininko-bet-mokesciu-moketoju-atsakomybei/>>, [Žiūrėta 2015-12-13].

⁴³³ Interviu su B. Kymantaite, 2015-10-28.

⁴³⁴ Ten pat.

bandoma skatinti atsakingą gyvūnų laikymą, kontroliuojant augintinių registraciją, visuomenės švietimą ir taisyklių vykdymą (tarp jų ir – privalomos kasmetinės augintinių vakcinacijos nuo pasiutligės, kuri iki šiol buvo nekontroliuojama).⁴³⁵

Pasak Telšių VMVT viršininko Zigmo Nevardausko, pasipriešinimas dėl galimo mikroschemos brangumo kyla ne tiek iš visuomenės, kiek iš tam tikrų institucijų⁴³⁶ (šioje vietoje būtų galima prisiminti ir žemės ūkio ministrę), kurios gali būti suinteresuotos ženklavimo mikroschemomis monopolio išlaikymu: „esu tikras, kad didžiojoje dalyje Lietuvos, leidžiant registruoti, ženklinti ir duomenis suvesti į vieną, centralizuotą duomenų bazę privatiems veterinarijos gydytojams, kainos gerokai nukristų (vien dėl konkurencijos). Be to, ir mikroschemų kaina, esant daugiau užsakymų, turėtų mažėti (pati mikroschema šiandien kainuoja apie 5 eurus).“⁴³⁷

Nepaisant to, kad žemės ūkio ministrei pritarė Seimo Kaimo reikalų komitetas, Seimo nariai balsavo už tai, kad nuostata, nurodanti žymėti ir registruoti augintinius nacionaliniame registre nuo 2016-01-01, išliktų, o šiuo metu NVO ir politikai ieško sprendimų, kaip šią tvarką padaryti patogią gyventojams.

Taigi, apibendrintai galima pasakyti, kad nors problemų GGA srityje yra daug, jos, savo ruožtu, sudaro keblumą, norint siekti aukštesnių GGA standartų, tačiau ženklių teigiamų poslinkių, kaip ir galimybių formuoti nacionalinę šios srities politiką, yra.

⁴³⁵ „15min“ interneto svetainė, 2015-10-04, <<http://www.15min.lt/naujiena/gyvunu-klubas/kita/kodel-per-kamina-isleidziam-tonas-gyvu-butybiu-177-531596>>, [Žiūrėta 2015-12-13].

⁴³⁶ Ten pat.

⁴³⁷ Ten pat.

IŠVADOS

Atsakymas į problemos formuluotę būtų toks: GGA klausimai Lietuvos politinėje darbotvarkėje atsидūrė iš dalies dėl to, kad valstybė siekė stoti į ES, tačiau tai buvo ne vienintelė, o greičiau viena iš priežasčių. Tai galima pagrįsti parodant, kaip pasitvirtino pagrindinės darbo hipotezės.

Iš dalies pasitvirtino *H1*, nes Lietuva, ruošdamasi stojimui į ES ir jau į ją įstojusi, išties stengėsi europeizuotis bei prisitaikyti prie ES reikalavimų. Tai galėjo būti daroma bijant galimų sankcijų dėl reikalavimų neįgyvendinimo, blogos reputacijos bei nenorint prarasti ES struktūrinės paramos. Kadangi matomas realus pokytis GGA srityje (ypač ten, kur tvarką reglamentuoja bendri ES teisės aktai), o svarbiausi šios rities Lietuvos pokyčiai susiję su ES normų perėmimu ir tam reikalingų institucijų įkūrimu bei veikla, galima daryti išvadą, kad tam įtakos turėjo ES adaptacinis spaudimas.

Tačiau iš dalies pasitvirtino ir *H2*, kad greta šio spaudimo, dar įtaką darė ir kiti veiksniai – nagrinėtu atveju tai buvo GGA srities NVO atstovai, kurie inicijavo ir patį pirmąjį su gyvūnų gerove susijusį teisės aktą 1997 m., ir aktyvūs buvo vėliau, kai buvo parengtas 2012 m. Gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatymas, taip pat jų veikla buvo matoma ir kitais atvejais, todėl NVO galima drąsiai priskirti prie pagrindinių veikėjų, dariusių įtaką ES bendros GGA politikos įgyvendinimui ir nacionalinės politikos formavimui.

Taip pat iš dalies pasitvirtino ir *H3*, nes išnagrinėjus visas aplinkybes, paaiškėjo, kad įvairių interesų grupių poveikis buvo juntamas ne tik siekiant įteisinti ritualinį skerdimą, bet ir bandant įteisinti medžioklę optiniais taikikliais (siekiant įgyvendinti tam tikrų medžiotojų planus), siekiant neįvesti privalomo augintinių registravimo (kad nebūtų prarastas gyvūnų ženklinimo mikroschemomis monopolis). Tai įrodyti padėjo ir proceso sekimo metodas, naudotas galimai prieštaraujančiam ES teisės aktams ritualinio skerdimo įteisinimo atveju. Įtarimą, jog politikos formuotojams įtaką galėjo padaryti ir interesų grupės ar lobistai, ypač sustiprino balsavimo pagal partijas vieningumas, ir net jei šį reiškinį būtų galima paaiškinti kažkaip kitaip (pvz., partiškumu, partine tapatybe), tačiau faktai, jog šis sprendimas galėjo būti naudingas konkrečiai Darbo partijos atstovo valdomai įmonei, prisideda prie įrodymų, kad galėjo būti tiesioginės ar netiesioginės įtakos politikos formavimo procesui.

Įgyvendinus darbo tikslą – ištyrus ES GGA politikos įgyvendinimo ir atitinkamos politikos Lietuvoje formavimo ypatumus, galimybes Lietuvai formuoti tokią politiką bei tam trukdančius veiksnius, paaiškėjo, kad tiek ES adaptacinis spaudimas, tiek GGA srities NVO aktyvus dalyvavimas politikos formavime buvo pakankamos sąlygos šiai politikai formotis. Tačiau negalima atmesti galimybės, jog, kaip ir daugelyje politinių procesų, kur veikia ne tik veikėjai, jų savybės ir veiksmai, bet ir kitos aplinkybės, vienas kitą arba vienu metu galėjo veikti ir daugiau veiksmų (daugeriopas konjunktūrinis ryšys).

Darbo tikslą pasiekti padėjo europeizacijos teorija ir jos pagrindiniai mechanizmai, taip pat – kokybiniai tyrimo metodai. Išanalizavus Lietuvos GGA mechanizmus, jų ištakas, raidą iki Lietuvos stojimo į ES ir po jo, paaiškėjo, kad valstybės kūrimosi laikotarpis GGA sričiai buvo nepalankiausias, tačiau nuo 1997 m. situacija pradėjo gerėti, ypač – derinant Lietuvos teisinę bazę su ES baze. Ir nors skirtingu laiku aktyviau veikė skirtingi veikėjai (politikai, NVO, kitos interesų grupės), tačiau visą laikotarpį išliko aktyvus ES veiksnys. Taip pat galima daryti išvadą, kad GGA srityse, kur tvarkos nereglamentuoja bendri ES teisės aktai ir negali veikti adaptacinis spaudimas, aktyvesni veikėjai yra NVO ir kitos interesų grupės.

Svarbu ir tai, kad tiek abu esminius GGA politikos lūžius (2012, 2014 m.), tiek ir patį nacionalinės politikos formavimą veikė ne tik teigiami veiksniai (adaptacinis ES spaudimas, NVO iniciatyvos), bet ir neigiami (tokie kaip politikų nekompetencija, ydingos visuomenės praktikos GGA srityje, prasta finansinė bazė, teisinės bazės neveiknumas, ES politikos neįgyvendinamumas, „dviguba tikrovė“ ir pan.). Šie neigiami veiksniai, pagrindinės problemos ir buvo GGA nacionalinei politikai formuotis trukdžiusios priežastys.

Tačiau net ir nepaisant su GGA susijusių problemų (tiek panašių kaip ir kitose ES valstybėse, tiek ir specifiskai lietuviškų), nuo 2012 m. ES gyvūnų gerovės politikos įgyvendinimas (išskyrus ritualinio skerdimo įteisinimą) tampa panašesniu į nacionalinės GGA politikos formavimą. Kaip teigiamas tendencijas šiame procese būtina išskirti tai, kad GGA klausimai įtraukiami į politinę darbotvarkę, siekiant aukštesnių GGA standartų, o tai daroma ne tik mikro, mezo, bet ir makro lygmenyje: priimti pažangūs įstatymai, susibūrė parlamentinė GGA ginanti grupė, partijos pradeda į savo rinkimines programas įtraukti GGA klausimus, į politikos formavimo ir įgyvendinimo procesą plačiau įsitraukia piliečiai (galimybė inicijuoti politikos pasikeitimus „iš apačios į viršų“) ir kt.

Šios srities tyrimo rezultatus patikslinti padėtų kitos teorijos (pvz., politinės darbotvarkės sudarymo ir kt.) bei metodai. Kadangi šis magistro darbo tyrimas rėmėsi kokybiniais metodais, ateityje rezultatus būtų galima patikslinti remiantis statistine analize, taip pat – lyginant panašias VRE šalis arba Lietuvos atvejį lyginant su post-sovietinėmis valstybėmis, kurios nėra ES narės (atliekant kontrafaktinę analizę būtų galima patvirtinti arba atmesti faktą, kad jei Lietuva nebūtų ruošusis stoti į ES ir į ją įstojusi, GGA klausimai nebūtų atsidūrę politinėje darbotvarkėje). Taip pat būtų galima tyrimą papildyti apklausų, interviu duomenimis bei sunkiau prieinama archyvine medžiaga (komisijų, komitetų posėdžių protokolais, įstatymų ar įsakymų rengimo aplinkybėmis ir kt.).

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

Knygos:

1. Bafoil, François, *Central and Eastern Europe. Europeanization and Social Change*, New York: Palgrave Macmillan, 2009.
2. Broom, Donald M., *Sentience and Animal Welfare*, Oxfordshire: CABI, 2014.
3. Brooman, Simon, *Law Relating To Animals*, London: Cavendish Publishing Limited, 1997.
4. Buller, Henry; Roe, Emma J., *Certifying Quality: Negotiating and Integrating Animal Welfare into Food Assurance*, Cardiff: School of City and Regional Planning, 2011.
5. Bulmer, Simon, „Theorizing Europeanization“, Kn.: Graziano, Paolo; Vink, Maarten P. (red.), *Europeanization. New Research Agendas*, London: Palgrave Macmillan, 2007.
6. Conway, Martin; Patel, Kiran Klaus (red.), *Europeanization in the Twentieth Century: Historical Approaches*, London: Palgrave Macmillan, 2010.
7. Craig, Edward (red.), *Routledge Encyclopedia of Philosophy*, London: Routledge, 1998.
8. Descartes, Rene, „Discourse on the method of rightly conducting the reason, and seeking truth in the sciences“, 1637, < <http://www.gutenberg.org/files/59/59-h/59-h.htm#part5> >, [Žiūrėta 2015-04-15].
9. Dye, Thomas R., *Understanding Public Policy*, New Jersey: Prentice Hall, 1995.
10. Donaldson, Sue; Kymlicka, Will, *Zoopolis: A Political Theory of Animal Rights*, Oxford: Oxford University Press, 2011.
11. Duncan, Ian J. H.; Fraser, David, „Understanding animal welfare“, Kn.: Michael C. Appleby; Bo Hughes, *Animal welfare*, Wallingford: CAB International, 1997.
12. Eadie, Edward N., *Understanding Animal Welfare: An Integrated Approach*, New York: Springer, 2012.
13. *Encyclopedia of Animal Rights and Animal Welfare*, 2nd Edition, (red. Marc Bekoff), Santa Barbara: Greenwood Press, 2010.
14. Francione, Gary Lawrence, *Animals as Persons: Essays on the Abolition of Animal Exploitation*, New York: Columbia University Press, 2008.
15. Francione, Gary Lawrence, *Animals, property, and the law*, 1995, Philadelphia: Temple University Press.
16. Francione, Gary Lawrence, *Introduction to Animal Rights: Your Child or the Dog?* Philadelphia: Temple University Press, 2000.
17. Francione, Gary Lawrence, *Rain Without Thunder: The Ideology of the Animal Rights Movement*, Philadelphia: Temple University Press, 2010.
18. Francione, Gary Lawrence; Charlton, Anna E., *Eat Like You Care: An Examination of the Morality of Eating Animals*, Exempla Press, 2013.
19. Garner, Robert, *Animals, Politics and Morality (Issues in Environmental Politics)*, Oacloud: Manchester University Press, 2004.
20. Garner, Robert, *Political Animals. Animal Protection Politics in Britain and the United States*, London: Palgrave Macmillian, 1998.
21. Gendin, Sidney „The Use of Animals in Science“, Kn.: Tom Regan, *Animal Sacrifices: Religious Perspectives on the Use of Animals in Science*, Philadelphia: Temple University Press, 1986.

22. Goetz, Klaus H., „European integration and national executives: a cause in search of an effect?“, Kn.: Goetz, Klaus H.; Hix, Simon (red.), *Europeanised Politics? European Integration and National Political Systems*, London: Frank Cass, 2001.
23. Grabbe, Heather, *The EU's Transformative Power Europeanization Through Conditionality in Central and Eastern Europe*, London: Palgrave Macmillan, 2006.
24. Graziano, Paolo R.; Vink, Maartin P., „The Europeanization Turn in EU Studies: Beyond Grand Theory“, Kn.: *The Member States of the European Union*, Oxford: Oxford University Press, 2013.
25. Haynes, Richard P., *Animal welfare. Competing conceptions and their ethical implications*. New York: Springer, 2008.
26. Hamilton, Lindsay; Taylor, Nik, *Animals at Work: Identity, politics and culture in work with animals*, Boston: Brill, 2013.
27. Héritier Adrienne, ir kiti, *Differential Europe. The European Union Impact on national Policymaking*, Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2001.
28. Hils, Alison, *Do Animals Have Rights?*, Cambridge: Icon Books Ltd., The Old Dairy, 2005.
29. Jordan, Andrew; Liefferink, Duncan (red.), *Environmental policy in Europe. The Europeanization of national environmental policy*, London: Routledge, 2004.
30. Kardelis, Kęstutis, „Mokslinių tyrimų metodai ir metodologija“, 2002, <<http://www.scribd.com/doc/37948910/K-Kardelis-Mokslini%C5%B3-tyrim%C5%B3-metodologija-ir-metodai#scribd>>, [Žiūrėta 2015-09-30].
31. Ladrech, Robert, *Europeanization and National Politics*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2010.
32. Maniokas, Klaudijus, „The Method of the European Union's Enlargement to the East: a Critical Appraisal“, Kn.: Dimitrova, Antoaneta L. (red.), *Driven to Change: The European Union's Enlargement Viewed from the East, 2004*, Manchester: Manchester University Press.
33. Maniokas, Klaudijus, *Europos Sąjungos plėtra ir europeizacija: Vidurio ir Rytų Europos valstybių įsijungimas į Europos Sąjungą*, Vilnius: Eugrimas, 2003.
34. Maniokas, Klaudijus; Vilpišauskas, Ramūnas; Žeruolis, Darius (red.), *Lietuvos kelias į Europos Sąjungą: Europos susivienijimas ir Lietuvos derybos dėl narystės Europos Sąjungoje*, Vilnius: Eugrimas, 2004.
35. Nadalutti, Elisabetta, *The Effects of Europeanization on the Integration Process in the Upper Adriatic Region*, Cham: Springer International Publishing, 2015.
36. Norkus, Zenonas, *Kokia demokratija, koks kapitalizmas? Pokomunistinė transformacija Lietuvoje lyginamosios istorinės sociologijos požiūriu*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008.
37. Phillips, Clive, *The Welfare of Animals: The Silent Majority*, New York: Springer, 2009.
38. Quaglia, Lucia; Neuvonen, Marie; Miyakoshi, Machiko; Cini, Michelle, „Europeanization“, Kn.: Cini, Michelle (red.), *„European Union Politics“*, 2 leidimas, Oxford: Oxford University Press, 2007.
39. Radaelli, Claudio M., „The Europeanization of Public Policy“, Kn.: Kevin Featherstone, Claudio M. Radaelli (red.), *The Politics of Europeanization*, Oxford: Oxford University Press, 2003.
40. Radford, Mike, *Animal welfare law in Britain. Regulation and responsibility*, Oxford: Oxford University Press, 2001.
41. Regan, Tom, *Defending Animal Rights*, Illinois: University of Illinois Press, 2001.
42. Regan, Tom, *Empty Cages: Facing the Challenge of Animal Rights*, Oxford: Rowman and Littlefield Publishers, 2005.

43. Regan, Tom, *The Case for Animal Rights*, Oakland: University of California Press, 1983.
44. Risse, Thomas; Cowles, Maria Green; Caporaso, James A., „Europeanization and Domestic Change: Introduction“, Kn.: Risse, Thomas; Cowles, Maria Green; Caporaso, James A. (red.), *Transforming Europe: Europeanization and Domestic Change*, New York: Cornell University Press, 2001.
45. Sankoff, Peter; White, Steven; Black, Celeste, *Animal law in Australasia: a new dialogue*, Sydney: The Federation Press, 2009.
46. Singer, Peter, *Animal Liberation: A New Ethics for our Treatment of Animals*, New York: New York Review, 1975.
47. Webster, John, *Animal Welfare: Limping Towards Eden: A practical approach to redressing the problem of our dominion over the animals*, Hoboken: Blackwell Publishing, 2005.
48. Wessels, Wolfgang; Maurer, Andeas; Mittag, Jurgen (red.), *Fifteen into One?: the European Union and its Member States*, Manchester: Manchester University Press, 2003.
49. Zubek, Radoslaw, *Core Executive and Europeanization in Central Europe*, New York: Palgrave Macmillan, 2008.

Moksliniai straipsniai:

50. Aidukaite, Jolanta, „Transformation of the welfare state in Lithuania: Towards globalization and Europeanization“, *Communist and Post-Communist Studies*, Nr. 47, 2014.
51. „Applying Process Tracing in Five Steps“, *Centre for Development Impact Practice Paper Annex*, Nr. 10, April 2015, < http://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/123456789/5997/CDIPPracticePaper_10_Annex.pdf?sequence=2 >, [Žiūrėta 2015-08-21].
52. Averos, Xavier, et al., „The effect of Steps to Promote Higher Levels of Farm Animal Welfare across the EU. Societal versus Animal Scientists' Perceptions of Animal Welfare“, *Animals*, 3, 2013.
53. Bennett, Andrew; Checke, Jeffrey T., „Process Tracing: From Philosophical Roots to Best Practices“, 2012-02-22, < <http://file.prio.no/files/projects/pt-ms-chapter1.0212.pdf> >, [Žiūrėta 2015-08-21].
54. Berg, Charlota; Hammarstrom, Matz, „The process of building a new governmental authority based on public demands for improved animal welfare“, *Livestock Science*, 103, 2006.
55. Blatter, Joachim; Haverland, Markus „Case Studies and (Causal-) Process Tracing“, 2014, < http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2390618 >, [Žiūrėta 2015-08-21].
56. Bomberg, Elizabeth; Peterson, John; „Policy Transfer and Europeanization: Passing the Heineken Test?“, *Queens Papers on Europeanization*, Nr. 2, 2000.
57. Börzel, Tanja A., „Towards Convergence in Europe? Institutional Adaptation to Europeanization in Germany and Spain“, *Journal of Common Market Studies*, Nr. 39, 1999.
58. Börzel, Tanja A.; Pamuk, Yasemin, „Europeanization Subverted? The European Union's Promotion of Good Governance and the Fight against Corruption in the Southern Caucasus“, *KFG Working Paper Series*, No. 26, April 2011.
59. „Bringing the issue of animal welfare to the public: A biography of Ruth Harrison (1920–2000)“, *Applied Animal Behaviour Science*, 113, 2008.

60. Bursens, Peter; Deforche, Jana, „Europeanization of subnational polities: the impact of domestic factors on regional adaptation“, (paper to be presented at the European Union Studies Association Tenth Biennial International Conference), May 17-19, 2007, Montreal, Canada.
61. Caporale, V.; Alessandrini, B.; Dalla Villa, P. ir Del Papa, S., „Global perspectives on animal welfare: Europe“, *Scientific and Technical Review*, 24 (2), 2005.
62. Cirtautasa, Arista Maria; Schimmelfennig, Frank, „Europeanisation Before and After Accession: Conditionality, Legacies and Compliance“, *Europe-Asia Studies*, Vol. 62, Nr. 3, May 2010.
63. Codron, Jean Marie ir Giraud-Heraud, Eric, „Minimum quality standards, premium private labels, and European meat and fresh produce retailing“, *Food Policy*, 30 (3), 2005.
64. Collier, David, „Understanding Process Tracing“, *Political Science and Politics*, 44, Nr. 4, 2011.
65. Dalla Villa, P.; Matthews, L. R.; Alessandrini, B.; Messori, S. ir Migliorati, G. „Drivers for animal welfare policies in Europe“, *Reviews of the Science and Technology Office for International Epizootiology*, 33 (1), 2014.
66. Dimitrova, Antoaneta L., „The new member states of the EU in the aftermath of enlargement: Do new European rules remain empty shells?“, *Journal of European Public Policy*, Vol. 17, 2010.
67. Djordjevic, Olivera, „The Limits of Europeanizationb ‘From Without’: is There an Eu-Driven Democratization Process in Serbia?“, *UNISCI Discussion Papers*, Nr. 18, October 2008.
68. Evans, Erin, „Constitutional Inclusion of Animal Rights in Germany and Switzerland: How Did Animal Protection Become an Issue of National Importance?“, *Society and Animals*, 18, 2010.
69. Exadactylos, Theofanis; Radaelli, Claudio M., „Research Design in European Studies: The Case of Europeanization“, *Journal of Common Market studies*, Nr. 47 (3), 2009.
70. Falkner, Gerda, „Compliance with EU Social Policies in Old and New Member States: Different Worlds, Different Remedies“, *Institute for European Integration Research Working Paper*, Nr. 06/2010.
71. Falkner, Gerda; Oliver Treib, „Three Worlds of Compliance or Four? The EU-15 Compared to New Member States“, *Journal of Common Market Studies*, Vol. 46, Nr. 2, 2008.
72. Fennell, David A., „Tourism and Animal Welfare“, *Tourism Recreation Research*, Vol. 38 (3), 2013.
73. Flockhart, Trine, „Europeanization or EU-ization? The Transfer of European Norms across Time and Space“, *Journal of Common Market Studies*, Vol. 48, Nr. 4, 2010.
74. Francione, Gary Lawrence, „Animal Welfare and the Moral Value of Nonhuman Animals“, *Law, Culture and the Humanities*, 6 (1), 2010.
75. Garner, Robert, „Animals, Ethics and Public Policy“, *The Political Quarterly*, Vol. 81, Nr. 1, January–March 2010.
76. Goetz, Klaus H., „Making sense of post-communist central administration: modernization, Europeanization or Latinization?“, *Journal of European Public Policy*, 2001, 8:6 December.
77. Guogis, Arvydas, „Globalizacijos ir gerovės valstybių santykio problema“, *Socialinis darbas*, T. 3, Nr. 2, Vilnius: Baltijos kopija, 2004.
78. Hang, Nguyen Thi Thuy, „Europeanization: Simply a Top-Down Process?“, *Marmara Journal of European Studies*, Volume 19, Nr. 1, 2011.
79. Hewson, Caroline, J. „What is animal welfare? Common definitions and their practical consequences“, *Canadian Journal of Veterinary Research*, 2003 June; 44(6).

80. Horgan, Rex ir Gavinelli, Andrea, „The expanding role of animal welfare within EU legislation and beyond“, *Livestock Science* (103), 2006.
81. Horgan, Rex, „EU animal welfare legislation: current position and future perspectives“, *Revista Electrónica de Veterinaria REDVET*, Vol. VII, No 12, Diciembre/2006.
82. Ingenbleek, Paul T. M.; Immink, Victor M., Spoolder, Hans A. M. ir Bokma, Martien H., „EU animal welfare policy: Developing a comprehensive policy framework“, *Food Policy*, 37, 2012.
83. Jacobsson, Kerstin, „Fragmentation of the collective action space: the animal right movement in Poland“, *East Europeans Politics*, Vol. 28, No. 4, 2012.
84. Juuse, Egert, „Estonian banking regulation as a “world of ‘dead letters’“ – the interplay of Europeanization process and national idiosyncrasies“, *Working Papers in Technology Governance and Economic Dynamics*, April 2015.
85. Kallestrup, Morten, „Explaining EU impacts at the domestic level. The Europeanization of Regulatory Policy in Denmark“, *Springer*, 2006.
86. Karmazinaitė, Sabina; Maniokas, Klaudijus, Žeruolis, Darius, „Lietuvos dešimtmetis Europos Sąjungoje: dideli lūkesčiai, maži pokyčiai?“, *Politologija*, 2014/4.
87. Kern, Kristine; Bulkeley, Harriet, „Cities, Europeanization and Multi-level Governance: Governing Climate Change through Transnational Municipal Networks“, *Journal of Common Market Studies*, Vol. 47, Nr. 2, 2009.
88. Knill, Christoph; Tosun, Jale; Bauer, Michael W., „Neglected Faces of Europeanization: The Differential Impact of the EU on the Dismantling and Expansion of Domestic Policies“, *Chair of Comparative Public Policy and Administration Department of Politics and Management University of Konstanz Working Paper*, Nr. 2, 2008.
89. Knudsen, Ida Harboe, „The lonely cows: An outcome of the Europeanization in rural Lithuania?“, *Journal of Global and Historical Anthropology*, 62, 2012.
90. Konefal, Jason, „Food, the environment, and democracy: a case study of the marine conservation movement’s shift from state-centered to market-based approaches“, *Journal of Rural Social Sciences*, 25(3), 2010.
91. Ladrech, Robert, „Europeanization of Domestic Politics and Institutions: The Case of France“, *Journal of Common Market Studies*, Nr. 32, 1994.
92. Levenson, Karen, „A Comparison of Canadian and EU Animal Welfare Standards“, *Animal Alliance of Canada*, 2011.
93. Lundmark, Frida; Berg, Charlota; Schmid, O.; Behdadi, D. ir Rocklinsberg, Helena, „Intentions and Values in Animal Welfare Legislation and Standards“, *Journal of Agriculture and Environmental Ethics*, 27, 2014.
94. Maciel, Carolina T.; Mol, Arthur P. J. ir Bock, Bettina B., „Paving the way for farm animal welfare in international relations: an EU-Brazil case study“, *Contemporary Politics*, 2015.
95. Maniokas, Klaudijus, „Conditionality and compliance in Lithuania: the case of the best performer“, *European Integration online Papers*, Special Issue 2, Vol. 13, 2009.
96. Maniokas, Klaudijus, „Eurointegracijos sąvoka ir jos vieta Europos integracijos teorijose“, *Politologija*, 2002/4 (28).
97. Maniokas, Klaudijus, „Lietuviškosios gerosios praktikos perdavimo prielaidos ir ribos: europeizacijos nuotykių už Vidurio ir Rytų Europos ribų“, *Politologija*, 2007/4 (48).

98. Maniokas, Klaudijus, „Teorinė prieiga: europeizacija, elitai, valstybės užgrobimas ir vystymasis“, *Politologija*, 2014/4 (76).
99. Mastenbroek, Ellen; van Keulen; Mendeltje, „Beyond the goodness of fit. A Preference-based Account of Europeanization“, *Springer*, 2006.
100. Matsuoka, Atsuko; Sorenson, John, „Human Consequences of Animal Exploitation: Needs for Redefining Social Welfare“, *Journal of Sociology & Social Welfare*, Vol. XL, No. 4, December 2013.
101. McGrat, Emma, „The politics of Veganism“, *Social Alternatives*, Vol. 19, Nr. 4, December 2000.
102. McLeod-Kilmurray, Heather, „Commoditizing Nonhuman Animals and Their Consumers: Industrial Livestock Production, Animal Welfare, and Ecological Justice“, *Bulletin of Science, Technology & Society*, 32 (1), 2012.
103. Méndez, Carlos; Wishlade, Fiona; Yuill, Douglas, „Made to Measure? Europeanization, ‘goodness of fit’ and adaptation pressures in EU competition policy and regional aid“, *European Policy Research Paper*, Nr. 61, August 2007.
104. Miniotaitė, Gražina, „Convergent Geography and Divergent Identities: a decade of Transformation in the Baltic states“, *Cambridge Review of International Affairs*, Vol. 16, Nr. 2, July 2003.
105. Moga, Teodor Lucian, „Connecting The Enlargement Process With The Europeanization Theory (The Case Of Turkey)“, *CES Working Papers*, II (1), 2010.
106. Moasio, Sami ir kt., „Mapping the political geographies of Europeanization: National discourses, external perceptions and the question of popular culture“, *Progress in Human Geography*, 37 (6), 2012.
107. Nakrošis, Vitalis; Bankauskaitė-Grigaliūnienė, Sabina, „Lietuvos viešojo administravimo pokyčiai ir Europos Sąjungos poveikis: agentūrizacija ir depolitizacija“, *Politologija*, 2014/4 (76).
108. Nakrošis, Vitalis; Martinaitis, Žilvinas, „The Lithuanian Public Sector Organisations: The EU-Driven Expansion within the Domestic Arrangements of Autonomy and Control“, *Viešojo politika ir administravimas*, Nr. 29, 2009.
109. Nicolaidis, Phedon, „A Model of Europeanisation with and without Convergence“, *Intereconomics*, 2010/1.
110. Oğuz, Gönül, „The Effects of the Accession Countries on Europeanization: Evidence from Turkey“, *International Journal of Economic and Administrative Studies*, Nr. 14, Winter 2015.
111. Olsen, Johan P., „The Many Faces of Europeanization“, *ARENA Working Papers*, 2002/2, <https://www.sv.uio.no/arena/english/research/publications/arena-publications/workingpapers/workingpapers2002/wp02_2.htm>, [Žiūrėta 2015-04-25].
112. Omar, Ali Abdi, „The Fusion Thesis and Europeanization“, *E-International Relations Publishing*, March 8, 2013.
113. Park, Miyun; Singer, Peter, „The Globalization of Animal Welfare. More Food does not Require more Suffering“, *Foreign Affairs*, March/April 2012.
114. Radaelli, Claudio M., „Europeanization: Solution or Problem?“, *European Integration online Papers*, Vol. 8, Nr. 16, 2004.
115. Radaelli, Claudio M., „Whither Europeanization? Concept stretching and substantive change“, *European Integration online Papers*, 4 (8), 2000.

116. Radžvilas, Vytautas, „Europos integracijos tyrimai: teorinės paradigmos paieškos“, *Politologija*, 2009/3 (55).
117. Regan, Tom, „The moral basis of vegetarianism“, *Canadian Journal of Philosophy*, 5, 1975.
118. Ryland, Diane, „Animal welfare in the reformed Common Agricultural Policy: Wherefore art thou?“, *Environmental Law Review*, Vol. 17 (1), 2015.
119. Rocklinsberg, Helena; Gamborg, Christian, ir Gjerris, Mickey, „A case for integrity: gains from including more than animal welfare in animal ethics committee deliberations“, *Laboratory Animals*, Vol. 48 (1), 2014.
120. Ross, George, „Puzzling Europe?“ (Book review: Kauppi, Niilo, „A Political Sociology of Transnational Europe“), *Theory and Society*, Nr. 44, 2015.
121. Schimmelfennig, Frank, „Europeanization beyond Europe“, *Living Reviews in European Governance*, 4 (3), 2009.
122. Schneider, Moritz, „Europeanization beyond the EU: The Dynamics of Europeanization in the Southern Mediterranean Partner States“, < https://www.cairn.info/article_p.php?ID_ARTICLE=EUFOR_356_0125 >, [Žiūrėta 2015-09-30].
123. Stanivuković, Senka Neuman, „Europeanization via Discursive Practice – Articulation of EU Norms in the Domestic Policy Debate on Territorial Reforms in the Czech Republic and Slovakia“, *Perspectives*, Vol. 21, No. 1, 2013.
124. Sumner, Leonard Wayne, „Animal Welfare and Animal Rights“, *The Journal of Medicine and Philosophy*, 13, 1988.
125. Töller, Annette Elisabeth, „Measuring and Comparing the Europeanization of National Legislation: A Research Note“, *Journal of Common Market Studies*, February 2010.
126. Toschi Maciel, Carolina; Bock, Bettina, „Modern Politics in Animal Welfare: The Changing Character of Governance of Animal Welfare and the Role of Private Standards“, *International Journal of Sociology of Agriculture & Food*, Vol. 20, No. 2, 2012.
127. Ugur, Mehmet, „Europeanization, EU Conditionality, and Governance Quality: Empirical Evidence on Central and Eastern European Countries“, *International Studies Quarterly*, Nr. 57, 2013.
128. Veissier, Isabelle; Butterworth, Andrew; Bock, Bettina; Roe, Emma, „European approaches to ensure good animal welfare“, *Applied Animal Behavior Science*, 113, 2008.
129. Venneson, Pascal, „Case studies and process tracing: theories and practices“, Kn.: Della Porta, Donatella; Keating, Michael (red.), *Approaches and Methodologies in the Social Sciences. A Pluralist Perspective*, Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
130. White, Steven William, „Into the Void: International Law and the Protection of Animal Welfare“, *Global Policy*, Vol. 4 (4), November 2013.

Interviu:

131. Interviu su Lietuvos gyvūnų teisių apsaugos organizacijos direktore Brigita Kymantaite, 2015-10-26, Vilnius.
132. Interviu su VMVT Gyvūnų sveikatingumo ir gerovės skyriaus pavaduotoja Rasa Sirutkaityte, 2015-12-09, Vilnius.
133. Interviu su VšĮ „Gyvūnų gerovės iniciatyvos“ direktore Beatriče Vaitiekūnaite, 2015-10-30, Vilnius.

Teisės aktai:

134. Agriculture (Miscellaneous Provisions) Act 1968, 1968, <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1968/34/enacted>>, [Žiūrėta 2015-04-25].

135. Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos Gyvūnų globos laikymo ir naudojimo įstatymo pakeitimo įstatymo projekto, 2011-07-01, XIP-3404, Seimo interneto svetainė, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=403130>, [Žiūrėta 2015-11-02].

136. Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatymo 2, 4, 17 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto, 2013-10-14, Seimo interneto svetainė, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=457559>, [Žiūrėta 2015-10-21].

137. Aplinkos apsaugos įstatymas, 1992-01-21, Seimo interneto svetainė, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=2493>, [Žiūrėta 2015-09-11].

138. Aplinkos apsaugos komiteto išvada Gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatymo 2, 4, 17 straipsnių pakeitimo įstatymo projektui (patikslinta), Seimo interneto svetainė, 2013-11-04, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=458869>, [Žiūrėta 2015-10-24].

139. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council on a Community Action Plan on the Protection and Welfare of Animals 2006-2010, Brussels, 2006, <http://ec.europa.eu/food/animal/welfare/com_action_plan230106_en.pdf>, [Žiūrėta 2015-05-01].

140. Council Decision of 16 May 1988 on the conclusion of the European Convention for the Protection of Animals for Slaughter (88/306/EEC), <http://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/HTML/?uri=OJ:JOL_1988_137_R_0025_007&from=EN>, [Žiūrėta 2015-04-15].

141. Council Directive 74/577/EEC of 18 November 1974 on stunning of animals before slaughter, 1974, <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1433595130503&uri=CELEX:31974L0577>>, [Žiūrėta 2015-05-01].

142. Dėl Lietuvos Respublikos gyvūnų globos, laikymo ir naudojimo įstatymo įgyvendinimo, Vyriausybės nutarimas, 1999-03-23, Teisės aktų paieškos interneto svetainė, <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.84B64CAECEEE8>>, [Žiūrėta 2015-11-02].

143. Dėl migruojančių laukinių gyvūnų rūšių išsaugojimo konvencijos ratifikavimo įstatymas, 2001-05-22, teisės aktų paieškos interneto svetainė, <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.7EB9E99997ED>>, [Žiūrėta 2015-11-05].

144. European Convention for the Protection of Animals during International Transport (Revised), 2003, <<http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/193.htm>>, [Žiūrėta 2015-04-15].

145. Europos ekonominės bendrijos steigimo sutartis, 1957, <http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/index_lt.htm>, [Žiūrėta 2015-04-15].

146. Europos konvencija dėl eksperimentiniais ir kitais mokslo tikslais naudojamų stuburinių gyvūnų apsaugos, 1986, <<https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=TAR.F1B527AE313B>>, [Žiūrėta 2015-04-15].

147. Europos konvencija dėl eksperimentiniais ir kitais mokslo tikslais naudojamų stuburinių gyvūnų apsaugos, ratifikuota 2007-04-05, <<https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=TAR.F1B527AE313B>>, [Žiūrėta 2015-04-22].

148. Europos konvencija dėl gyvūnų apsaugos tarptautinio vežimo metu, 1968, <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=228596&p_query=&p_tr2=>, [Žiūrėta 2015-04-15].

149. Europos konvencija dėl namuose laikomų gyvūnų apsaugos, 1987, < http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=230381&p_query=&p_tr2= >, [Žiūrėta 2015-04-15].

150. Europos konvencija dėl skerdžiamų gyvūnų apsaugos, įsigaliojo 2004-09-03, Seimo interneto svetainė, < http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=228605&p_query=&p_tr2= >, [Žiūrėta 2015-09-22].

151. Europos konvencija dėl ūkinės paskirties gyvūnų apsaugos, 1976, < http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=228594&p_query=&p_tr2= >, [Žiūrėta 2015-04-15].

152. Europos laukinės gamtos ir gamtinės aplinkos apsaugos konvencija, 1996-09-27, Seimo interneto svetainė, < http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=31291&p_query=&p_tr2= >, [Žiūrėta 2015-10-22].

153. Europos Sąjungos sutartis – Mastrichto sutartis, „Declaration on the protection of animals“, 1992, < http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/treaty_on_european_union/treaty_on_european_union_en.pdf >, [Žiūrėta 2015-04-25].

154. Ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymo Nr. IX-705 3, 6, 7 ir 13 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas, 2015-11-26, Seimo interneto svetainė, < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=1098127&p_tr2=2 >, [Žiūrėta 2015-12-12].

155. Ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymo Nr. IX-705 7 ir 13 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas, 2015-06-02 pateikė Seimo narys socialdemokratas Algimantas Salamakinas, Seimo interneto svetainė, < http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=1037345 >, [Žiūrėta 2015-12-12].

156. Ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymo Nr. IX-705 7 ir 13 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas, 2015-06-02, < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=1037351 >, [Žiūrėta 2015-12-12].

157. Ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymo Nr. IX-705 7 ir 13 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto priedas, 2015-10-01, Seimo interneto svetainė, < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=1081560&p_tr2=2 >, [Žiūrėta 2015-12-12].

158. Gyvulių veislininkystės įstatymas, 1994-02-08, Teisės aktų paieškos interneto puslapis, < <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.A039F278F253> >, [Žiūrėta 2015-11-05].

159. Gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatymas, 2012-10-03, < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=435692 >, [Žiūrėta 2015-04-15].

160. Gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatymo 2, 4, 17 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas, 2013-10-14, Seimo interneto svetainė, < http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=457556&p_tr2=2&p_daug=2 >, [Žiūrėta 2015-10-24].

161. Gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatymo 2, 4, 17 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas, 2013-10-14, < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=457559 >, [Žiūrėta 2015-10-24].

162. Gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatymo Nr. VIII-500 5 ir 17 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas, 2014-06-05, Seimo interneto svetainė, < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=473335&p_daug=2 >, [Žiūrėta 2015-10-24].

163. Gyvūnų globos, laikymo ir naudojimo įstatymas, 1997-11-06, Seimo interneto svetainė, < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=46424 >, [Žiūrėta 2015-10-22].

164. Gyvūnų globos, laikymo ir naudojimo įstatymo pakeitimo įstatymas, 2012-10-03, Seimo interneto svetainė, < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=434660 >, [Žiūrėta 2015-11-02].

165. Gyvūnų globos, laikymo ir naudojimo įstatymo pakeitimo įstatymo projekto komiteto posėdžio protokolo išrašas, Seimo Kaimo reikalų komitetas, 2012-09-27, Seimo interneto svetainė, < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=433654 >, [Žiūrėta 2015-11-02].

166. Gyvūnų globos, laikymo ir naudojimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas, 1997-10-15, Seimo interneto svetainė, < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=44733 >, [Žiūrėta 2015-11-05].

167. Įsakymas dėl veršelių laikymo ir kiaulių laikymo taisyklių išdėstymo nauja redakcija, Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba, 2000-12-22, teisės aktų paieškos interneto svetainė, < <https://www.etar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.64F83EB8BD71> >, [Žiūrėta 2015-09-28].

168. Įstatymas dėl Europos konvencijos dėl eksperimentiniais ir kitais mokslo tikslais naudojamų stuburinių gyvūnų apsaugos ir Europos konvencijos dėl eksperimentiniais ir kitais mokslo tikslais naudojamų stuburinių gyvūnų apsaugos pakeitimo protokolo ratifikavimo, ratifikuota 2007-04-05, < <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.30C2B3B10EB6> >, [Žiūrėta 2015-04-22].

169. Įstatymas dėl Europos konvencijos dėl namuose laikomų gyvūnų apsaugos, 2004-04-22, <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.CB84884E7E74>>, [Žiūrėta 2015-11-05].

170. Įstatymas dėl Europos konvencijų gyvūnų apsaugos klausimais ratifikavimo, 2003-12-18, <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.992CC18B814B>>, [Žiūrėta 2015-10-25].

171. Įstatymas dėl Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimo ir papildymo, Teisės aktų paieškos interneto svetainė, < <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.4AC41D530A51> >, [Žiūrėta 2015-11-05].

172. Įstatymas dėl tarptautinės konvencijos dėl banginių medžioklės reguliavimo ir jos protokolo ratifikavimo, 2008-10-14, < <http://www.litlex.lt/scripts/sarasas2.dll?Tekstas=1&Id=118676> >, [Žiūrėta 2015-04-21].

173. Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai ir Europos Ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui dėl Europos Sąjungos Strategijos dėl gyvūnų gerovės apsaugos 2012–2015 m.“ Briuselis, 2012, < http://ec.europa.eu/food/animal/welfare/actionplan/docs/aw_strategy_19012012_lt.pdf >, [Žiūrėta 2015-05-01].

174. Laukinės gyvūnijos įstatymas, 1997-11-06, Teisės aktų paieškos interneto svetainė, < <http://www.litlex.lt/scripts/sarasas2.dll?Tekstas=1&Id=25580> >, [Žiūrėta 2015-10-22].

175. Lietuvos Konstitucija (1938 m. gegužės 12 d.), „Prodeo et patria“ interneto svetainė < <http://www.prodeoetpatria.lt/index.php/tevyne/lietuvas-valstybes-kurimas-1918-1945/13-lietuvas-konstitucija-1938-m-geguzes-12-d> >, [Žiūrėta 2015-09-15].

176. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 310 straipsnio pakeitimo įstatymas, 2015-06-23, teisės aktų paieškos interneto svetainė, < <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/735758201fd411e586708c6593c243ce> >, [Žiūrėta 2015-12-01].

177. Lietuvos Respublikos gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatymo projektas, 2010-08-09, Seimo interneto svetainė, < http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_1?p_id=47947&p_fix=n&p_gov=n&p_daug=2&p_org=&p_fix=n&p_gov=n >, [Žiūrėta 2015-02-22].

178. Lietuvos Respublikos gyvūnų gerovės įstatymo Nr. VIII-500 5 ir 17 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas, 2014-06-05, Seimo interneto svetainė, < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=473338 >, [Žiūrėta 2015-10-24].

179. Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992-10-25, Seimo interneto svetainė, < <http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.html> >, [Žiūrėta 2015-11-05].

180. Lisabonos sutartis, Europos Sąjungos sutarties suvestinė redakcija, 2007, < <http://eurlex.europa.eu/legalcontent/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:C2012/326/01&qid=1432402015611&from=EN> >, [Žiūrėta 2015-04-15].

181. Medžioklės įstatymas, 2002-06-20, Seimo interneto svetainė, < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=373893 >, [Žiūrėta 2015-11-05].

182. Nykstančių laukinės faunos ir floros rūšių tarptautinės prekybos konvencija, 2001-06-13, < <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=TAR.DE968E395995> >, [Žiūrėta 2015-10-25].

183. Nutarimas dėl Seimo Europos reikalų komiteto parengtos išvados-pranešimo apie nacionalinės *Acquis* priėmimo programos vykdymą ir siūlymus, kaip gerinti šios programos administravimą, Teisės aktų paieškos interneto svetainė, 1999-01-14, < <https://www.e-tar.lt/acc/legalAct.html?documentId=TAR.E473D202F797> >, [Žiūrėta 2015-11-05].

184. Pagrindinio komiteto išvada Gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatymo Nr. VIII-500 1, 2, 5 ir 17 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo priedu įstatymo projektui, 2014-09-11, Seimo interneto svetainė, < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=481395 >, [Žiūrėta 2015-10-20].

185. Protocol of Amendment to the European Convention for the Protection of Animals kept for Farming Purposes, 1992, < <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/145.htm> >, [Žiūrėta 2015-04-15].

186. Romos sutartys. Baigiamasis aktas (Europos Ekonominės Bendrijos steigimo sutartis), 1957, < http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_1?p_id=27086 >, [Žiūrėta 2015-04-15].

187. Saugomų gyvūnų, augalų, grybų rūšių ir bendrijų įstatymas, 1993-11-09, Seimo interneto puslapis, < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=5627 >, [Žiūrėta 2015-11-05].

188. Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto išvada Ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymo Nr. IX-705 7 ir 13 straipsnių pakeitimo įstatymo projektui, 2015-06-30, Seimo interneto svetainė, < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=1046901&p_tr2=2 >, [Žiūrėta 2015-12-12].

189. Suvestinės sutartys. Pagrindinių teisių chartija, 2010 m. < http://europa.eu/pol/pdf/qc3209190ltc_002.pdf >, [Žiūrėta 2015-05-01].

190. Tarybos direktyva 93/119/EB, dėl gyvūnų apsaugos juos skerdžiant arba užmušant, 1993, < <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1993L0119:20070105:LT:PDF> >, [Žiūrėta 2015-04-25].

191. Tarybos direktyva 97/2/EB, iš dalies keičianti Direktyvą 91/629/EEB, nustatančią būtiniausius veršelių apsaugos standartus, 1997, < <http://eurlex.europa.eu/legalcontent/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:31997L0002&qid=1432393911026&from=EN> >, [Žiūrėta 2015-04-25].

192. Tarybos direktyva 98/58/EB dėl ūkinės paskirties gyvūnų apsaugos, 1998, < <http://eurlex.europa.eu/legalcontent/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:31998L0058&qid=1432394136315&from=EN> >, [Žiūrėta 2015-04-25].

193. Tarybos direktyva 2008/120/EB, nustatanti būtiniausius kiaulių apsaugos standartus (kodifikuota redakcija), 2008-12-18, < <http://eurlex.europa.eu/legalcontent/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32008L0120&from=EN> >, [Žiūrėta 2015-05-01].

194. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1099/2009 dėl žuomų gyvūnų apsaugos, 2009-09-24, teisės aktų paieškos interneto svetainė, < <http://eurlex.europa.eu/legalcontent/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009R1099&from=LT> >, [Žiūrėta 2015-09-22].

195. Terrestrial Animal Health Code, OIE, Twentieth edition, 2011, < <http://www.oie.int/doc/ged/D10905.pdf> >, [Žiūrėta 2015-04-15].

196. Treaty of Amsterdam, amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts, 1997, < <http://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?qid=1432394562743&uri=CELEX:11997D/TXT> >, [Žiūrėta 2015-04-15].

197. Treaty on European Union (consolidated version), „Protocol (No 33) on protection and welfare of animals“, 1997, < <http://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?qid=1432394562743&uri=CELEX:11997E/TXT> >, [Žiūrėta 2015-04-15].

198. Veterinarijos įstatymas, 1991-12-17, Seimo interneto svetainė, < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=2385 >, [Žiūrėta 2015-09-11].

199. VMVT direktoriaus įsakymas dėl kailinių gyvūnų laikymo reikalavimų patvirtinimo, 2014-11-10, teisės aktų paieškos interneto svetainė, < <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/3b5f51f0696a11e4b6b89037654e22b1> >, [Žiūrėta 2015-10-15].

200. VMVT direktoriaus įsakymas dėl specialiųjų reikalavimų Ratitae paukščiams patvirtinimo, 2004-06-10, teisės aktų paieškos interneto svetainė, < <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.D4ABBDE33466> >, [Žiūrėta 2015-04-22].

201. VMVT direktoriaus įsakymas dėl veterinarijos reikalavimų cirko gyvūnams patvirtinimo, 2006-11-22, teisės aktų paieškos interneto svetainė, < <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.280AE9405165> >, [Žiūrėta 2015-04-22].

202. VMVT direktoriaus įsakymas dėl veterinarijos reikalavimų gyvūnų globos namams patvirtinimo, 2004-11-24, < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=247030&p_query=&p_tr2=> >, [Žiūrėta 2015-04-22].

203. VMVT direktoriaus įsakymas dėl veterinarijos reikalavimų pramoginiams ir kitiems renginiams naudojamiems gyvūnams patvirtinimo, 2013-01-02, < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=442016&p_query=&p_tr2=2 >, [Žiūrėta 2015-04-22].

204. VMVT direktoriaus įsakymas dėl veterinarijos reikalavimų prekyba gyvūnais augintiniais patvirtinimo, 2010-06-12, < <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8C246B1CBEE1> >, [Žiūrėta 2015-04-22].

205. VMVT direktoriaus įsakymas dėl viščių broilerių laikymo reikalavimų patvirtinimo, 2010-04-27, < <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.51EC59E889B4> >, [Žiūrėta 2015-04-22].

206. Žemės ūkio ministro įsakymas dėl darbo grupės sudarymo, 2010-03-01, teisės aktų paieškos interneto svetainė, < <http://www.litlex.lt/scripts/sarastas2.dll?Tekstas=1&Id=134635> >, [Žiūrėta 2015-11-03].

207. Žuvininkystės įstatymas, 2000-06-27, teisės aktų paieškos interneto svetainė, < <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.D22016A0EC70> >, [Žiūrėta 2015-11-05].

Stenogramos:

208. Balsavimo rezultatai pagal frakcijas, Gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatymo Nr. VIII-500 1, 2, 5 ir 17 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo priedu įstatymo projektas (Nr. XIIP-1898(2)); priėmimas, 2014-09-23, < http://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=15275&p_k=1&p_a=sale_bals&p_bals_id=-18881 >, [Žiūrėta 2015-10-24].

209. Gyvūnų globos, laikymo ir naudojimo įstatymo pakeitimo įstatymo projektas (nauja redakcija), Nr. XIP-3404(3); priėmimas, 2012-10-03, < http://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=15275&p_k=1&p_a=sale_klaus_stad&p_moment=20121003&p_kl_stad_id=-30490 >, [Žiūrėta 2015-11-02].

210. Lietuvos Respublikos Seimo 2015 m. gruodžio 1 d. (antradienio) posėdžių darbotvarkė (Nr. SPDD-300); tvirtinimas, Seimo interneto svetainė, < http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_sale.klaus_stadija?p_svarst_kl_stad_id=-22002 >, [Žiūrėta 2015-12-12].

211. Lietuvos Respublikos Seimo IX (rudens) sesijos rytinio plenarinio posėdžio Nr. 475 stenograma, 2012-10-02, Seimo interneto svetainė, < http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=434077 >, [Žiūrėta 2015-11-02].

212. Seimo darbotvarkės klausimai, 2015-06-23, Seimo interneto svetainė, < http://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=15275&p_k=1&p_a=sale_bals&p_bals_id=-19956 >, [Žiūrėta 2015-12-01].

213. Seimo posėdžio Nr. 210 stenograma, Gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatymo 4, 5, 7, 10 ir 13 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XIIP-784, pateikimas, 2014-12-10, Seimo interneto svetainė, < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=491452 >, [Žiūrėta 2015-11-06].

214. Seimo posėdžio Nr. 29 (129) protokolai, balsavimo rezultatai, Seimo interneto svetainė, 1997-11-06, < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=45682 >, [Žiūrėta 2015-11-05].

215. Seimo posėdžio Nr. 29 (129) stenograma, Lietuvos Respublikos gyvūnų globos, laikymo ir naudojimo įstatymo projektas Nr. P-422 (4), priėmimas, Seimo interneto puslapis, 1997-11-06, < <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=47189&Condition2=> >, [Žiūrėta 2015-11-05].

216. Seimo posėdžių stenogramos, Seimo interneto svetainė < <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=47189&Condition2=> >, [Žiūrėta 2015-11-20].

217. V (rudens) sesijos rytinio posėdžio Nr. 178 stenograma, 2014-09-23, Seimo interneto svetainė, < http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=482881 >, [Žiūrėta 2015-10-21].

Ataskaitos, brošiūros, planavimo dokumentai, pranešimai ir kt.:

218. „2014 Management Plan“, July 2014, < http://ec.europa.eu/dgs/agriculture/documents/management-plan-2014_en.pdf >, [Žiūrėta 2015-05-01].

219. „Act for Animals: Strategic goals 2015 – 2020“, Eurogroup for Animals, Brussels [rinkiminė brošiūra].

220. „Action plan on animal welfare 2006-2010“, < http://europa.eu/legislation_summaries/food_safety/animal_welfare/f82003_en.htm >, [Žiūrėta 2015-05-01].

221. „Commission launches „Farmland“: The fun way for kids to learn about animal welfare“, Brussels, 10 November 2008.

222. „Coordinated European Animal Welfare Network (EUWelNet)“, Deliverable 3, 2013, 6, < http://pure.ilvo.vlaanderen.be/portal/files/2496516/EUWelNet_Deliverable_3_FINAL.pdf >, [Žiūrėta 2015-05-01].

223. DG Agri, „2012 Annual Activity Report“, < http://ec.europa.eu/atwork/synthesis/aar/doc/agri_aar_2012.pdf >, [Žiūrėta 2015-10-25].

224. DG Agri, „Management Plan 2015“, October 2015, < http://ec.europa.eu/atwork/synthesis/amp/doc/agri_mp_en.pdf >, [Žiūrėta 2015-11-30].

225. DG SANCO, „Evaluation of the EU Policy on Animal Welfare and Possible Policy Options for the Future“, 2010, 14-32, < <http://www.eupaw.eu/docs/Final%20Report%20-%20EUPAW%20Evaluation.pdf> >, [Žiūrėta 2015-12-01].

226. Eurogroup for Animals, „Analysis of national legislation related to the keeping and sale of exotic pets in Europe. Academic Report 2013“, July 2013, < <http://www.eurogroupforanimals.org/publications/analysis-of-national-legislation-related-to-the-keeping-and-sale-of-exotic> >, [Žiūrėta 2015-02-15].

227. „Europos Sąjungos oficialusis leidinys“, 53 tomas, 2010 m. liepos 27 d., < <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2010:203E:FULL&from=EN> >, [Žiūrėta 2015-04-15].

228. „Europos zoologijos sodų tyrimas 2011 m.: EB Direktyvos 1999/22 dėl laukinių gyvūnų laikymo zoologijos soduose įgyvendinimo ir vykdymo vertinimas. Šalies ataskaita: Lietuva“, 2011, < http://www.bornfree.org.uk/zooreports/Lithuania-Li/pages/BFF_EZR_Lithuania_SML.pdf >, [Žiūrėta 2015-04-12].

229. „Evaluation of the EU Policy on Animal Welfare and Possible Policy Options for the Future“, Final Report, December 2010, 38.

230. Ferrara, Maria, „EU experience in capacity building on animal welfare: Workshop on educational strategies to promote animal welfare concepts and practices“, < http://www.grupoetco.org.br/arquivos_br/pdf/Workshop/24%20EU%20experience%20in%20capacity%20building%20-%20Maria%20Ferrara.pdf >, [Pristatymas], 2010, [Žiūrėta 2015-05-01].

231. „Food and Veterinary Office (FVO) Annual Report (2004)“, < http://ec.europa.eu/food/fvo/annualreports/ann_rep_2004_en.pdf >, [Žiūrėta 2015-08-12].
232. „Fourth Report from the Commission to the Council and the European Parliament on the Statistics on the Number of Animals Used for Experimental and other Scientific Purposes in the Member States of the European Union“, 2005-01-20.
233. „FVO Annual Report (2006)“, < https://www.fsai.ie/uploadedFiles/Legislation/Legislation_Update/FVO_AReport_2006.pdf >, [Žiūrėta 2015-09-05].
234. „FVO Annual Report (2008)“, < http://ec.europa.eu/food/fvo/annualreports/ann_rep_2008_en.pdf >, [Žiūrėta 2015-09-05].
235. Gavinelli, Andrea, „The European Union and animal welfare policies: 30 years after the first law what is next?“, [Pristatymas], < http://www.fao.org/fileadmin/user_upload/animalwelfare/1.4_Andrea_animal_welfare_strategy.pdf >, [Žiūrėta 2015-05-01].
236. Gyvūnų globos tarnybos „Pifas“ rekomendacijos, 2008, < http://www.pifas.org/uploads/documents/pifo_rekomendacijos.pdf >, [Žiūrėta 2015-12-10].
237. Her Majesty's Government, „Review of the Balance of Competences between the United Kingdom and the European Union: Animal Health and Welfare and Food Safety Report“, London, 2013 June, 5.
238. „Komisijos ataskaita Tarybai ir Europos Parlamentui – Europos Sąjungos valstybėse narėse bandymams ir kitiems mokslo tikslams naudojamų gyvūnų statistikos penktoji ataskaita“, 2007-11-05.
239. „Komisijos ataskaita Tarybai ir Europos Parlamentui – Europos Sąjungos valstybėse narėse bandymams ir kitiems mokslo tikslams naudojamų gyvūnų statistikos septintoji ataskaita“, 2013-12-05.
240. „Komisijos ataskaita Tarybai ir Europos Parlamentui – Europos Sąjungos valstybėse narėse bandymams ir kitiems mokslo tikslams naudojamų gyvūnų statistikos šeštoji ataskaita“, 2010-12-08.
241. Lietuvos veterinarijos akademija, „Europos komitetui prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės ES direktyvų 91/629/EEB 4 Straipsnio ir 91/630/EEB 4 Straipsnio nuostatų (gyvūnų gerovės reikalavimai jų auginimo ir laikymo vietose) įgyvendinimo pasekmių įvertinimas (baigiamoji ataskaita)“, 2002-03-23.
242. Pritchard, David G., „European Convention for the Protection of Pet Animals (ETS no 125) of the Council of Europe“, < http://www.vierpfoten.eu/files/EPO/Materials_conf/David_Pritchard_Abstract.pdf >, [Žiūrėta 2015-04-15].
243. Seimo Kaimo reikalų komiteto 2013 m. pavasario sesijos darbo ataskaita, Seimo interneto svetainė, < http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=8872&p_d=139650&p_k=1 >, [Žiūrėta 2015-10-26].
244. Seimo nario Petro Auštrevičiaus 2010 m. veiklos ataskaita, Seimo interneto svetainė, < < <http://www3.lrs.lt/docs2/UMXQZQBQ.PDF> >, [Žiūrėta 2015-04-21].
245. „Third Report from the Commission to the Council and the European Parliament on the Statistics on the Number of Animals Used for Experimental and other Scientific Purposes in the Member States of the European Union“, 2003-01-22.
246. Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba, „Ūkinių gyvūnų gerovė Lietuvoje“, informacinis leidinys, 2008. < http://www.taurage.lt/taurage/m/m_files/wfiles/file607.pdf >.

247. „Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos (VMVT) 2002 m. veiklos ataskaita“, < http://sena.vmvt.lt/uploads/file/docs/1068561634_vmvt2002.pdf >, [Žiūrėta 2015-04-20].
248. „VIDNKP 2013 m. ataskaita“, 10, < http://vmvt.lt/sites/default/files/daugiamecio_nac_kontroles_plano_ataskaita_lt_mnancp_for_2013.pdf >, [Žiūrėta 2015-12-01].
249. „Vieningo integruoto daugiamečio nacionalinio kontrolės (VIDNKP) plano 2010 m. veiklos ataskaita“, < http://sena.vmvt.lt/uploads/file/Veiklos%20ataskaitos/2010%20metu%20veiklos%20ataskaitos/VIDNKP%20ataskaita_2010.pdf >, [Žiūrėta 2015-11-02].
250. „VMVT 2002 m. veiklos ataskaita“, < http://sena.vmvt.lt/uploads/file/docs/1068561634_vmvt2002.pdf >, [Žiūrėta 2015-09-05].
251. „VMVT 2004 m. veiklos ataskaita“, < http://sena.vmvt.lt/uploads/file/docs/1132823943_20050221_VMVT_2004_m_veiklos_ataskaita-3.pdf >, [Žiūrėta 2015-04-20].
252. „VMVT 2005 m. veiklos ataskaita“, < http://sena.vmvt.lt/uploads/file/docs/1141025761_2005_m__VMVT_veiklos_ataskaita.pdf >, [Žiūrėta 2015-04-20].
253. „VMVT 2006 m. veiklos ataskaita“, < <http://sena.vmvt.lt/uploads/file/docs/2006%20m%20VMVT%20veiklos%20ataskaita.pdf> >, [Žiūrėta 2015-04-20].
254. „VMVT 2007 m. veiklos ataskaita“, < <http://sena.vmvt.lt/uploads/file/docs/2007%20metu%20VMVT%20veiklos%20ataskaita.pdf> >, [Žiūrėta 2015-04-20].
255. „VMVT 2008 m. veiklos ataskaita“, < <http://sena.vmvt.lt/uploads/file/docs/2008%20m%20veiklos%20ataskaita%20isk%2095%202009%2002%2027.pdf> >, [Žiūrėta 2015-09-05].
256. „VMVT 2009 m. veiklos ataskaita“, < <http://sena.vmvt.lt/uploads/file/2009%20m%20%20veiklos%20ataskaita-2.pdf> >, [Žiūrėta 2015-04-20].
257. „VMVT 2010 m. veiklos ataskaita“, < http://sena.vmvt.lt/uploads/file/2010%20m%20Veiklos%20ataskaita_gera.pdf >, [Žiūrėta 2015-04-20].
258. „VMVT 2011 m. veiklos ataskaita“, < <http://sena.vmvt.lt/uploads/file/Veiklos%20ataskaitos/VMVT%202011%20metu%20ataskaita.pdf> >, [Žiūrėta 2015-11-02].
259. „VMVT 2012 m. veiklos ataskaita“, < <http://sena.vmvt.lt/lt/top/veikla/veiklos.ataskaitos/> >, [Žiūrėta 2015-04-20].
260. „VMVT 2014 m. veiklos ataskaita“, 2015-03-16, < http://vmvt.lt/sites/default/files/vmvt_2014_m_veiklos_ataskaita.pdf >, [Žiūrėta 2015-10-18].
261. VšĮ „Gyvūnų gerovės iniciatyvos“ (GGI) 2012 m. veiklos ataskaita, < <http://ggi.lt/wp-content/uploads/2013/05/GGI-veiklos-ataskaita-2012.pdf> >, [Žiūrėta 2015-10-03].
262. VšĮ „Gyvūnų gerovės iniciatyvos“ (GGI) 2013 m. veiklos ataskaita, < <http://ltdocz.com/doc/12174/2013-m.-veiklos-ataskaita---gyv%C5%ABn%C5%B3-gerov%C4%97s-iniciatyvos> >, [Žiūrėta 2015-10-03].

263. Wartenberg, Marlene, „Wild Animals in Captivity – Animal Welfare, Law and Enforcement“ [Pristatymas], Brussels, 19-20 June 2013.

Interneto svetainės:

264. „Animal-rights.com“ interneto svetainė, <<http://www.animal-rights-action.com/animal-overpopulation.html#The Burning Alive And Massacres of Stray Animals In Romania>>, [Žiūrėta 2015-04-15].

265. Austrijos ministerijos interneto puslapis, <<http://www.bmlfuw.gv.at/en/fields/agriculture/Productionandmarkets/Animalwelfare.html>>, [Žiūrėta 2014-10-15].

266. „Bimas“ interneto svetainė, <http://www.bimas.lt/straipsniai/gyvunu-geroves-konferencija-seime/index.php?straipsnis_id=60>, [Žiūrėta 2015-04-20].

267. Darbo partijos interneto svetainė, <<http://www.darbopartija.lt/skyriai/>>, [Žiūrėta 2015-10-24].

268. Darbo partijos interneto svetainė, <<http://www.darbopartija.lt/taryba/>>, [Žiūrėta 2015-10-24].

269. „ENDCAP“ interneto svetainė, <<http://endcap.eu/animal-circuses/>>, [Žiūrėta 2014-11-04].

270. „Europa.eu“ interneto svetainė, „Reglamentai, direktyvos ir kiti teisės aktai“, <http://europa.eu/eu-law/decision-making/legal-acts/index_lt.htm>, [Žiūrėta 2015-04-15].

271. „Europa.eu“ interneto svetainė, <http://europa.eu/pol/agr/index_lt.htm>, [Žiūrėta 2015-05-01].

272. Europos Komisijos (European Commission) interneto svetainė, „Animal Welfare Policy“, <http://ec.europa.eu/food/animal/welfare/policy/index_en.htm>, [Žiūrėta 2015-05-01].

273. Europos Komisijos (European Commission) interneto svetainė, „Animal Welfare on the Farm“, <http://ec.europa.eu/food/animal/welfare/farm/index_en.htm>, [Žiūrėta 2015-04-25].

274. Europos Komisijos (European Commission) interneto svetainė, „Ban on Animal Testing“, <http://ec.europa.eu/growth/sectors/cosmetics/animal-testing/index_en.htm>, [Žiūrėta 2015-04-15].

275. Europos Komisijos (European Commission) interneto svetainė, „Directorate-General for Agriculture and Rural Development“, <http://ec.europa.eu/dgs/agriculture/index_en.htm>, [Žiūrėta 2015-05-01].

276. Europos Komisijos (European Commission) interneto svetainė, „Food and Veterinary Office FVO“, <http://ec.europa.eu/food/food_veterinary_office/index_en.htm>, [Žiūrėta 2015-05-01].

277. Europos Komisijos (European Commission) interneto svetainė, „Health and Food Safety“, <http://ec.europa.eu/dgs/health_food-safety/index_en.htm>, [Žiūrėta 2015-05-01].

278. Europos Komisijos (European Commission) interneto svetainė, „Animal Health“, <http://ec.europa.eu/food/animal/index_en.htm>, [Žiūrėta 2015-05-01].

279. Europos Komisijos (European Commission) interneto svetainė, „Overall Mission“, <http://ec.europa.eu/food/index_en.html>, [Žiūrėta 2015-04-15].

280. Europos Komisijos atstovybės Lietuvoje interneto svetainė, „Lietuvos kelias į Europos Sąjungą“, <http://ec.europa.eu/lietuva/abc_of_the_eu/kelias_i_es/kelias_i_lt.htm>, [Žiūrėta 2015-04-12].

281. Europos Tarybos (Council of Europe) interneto svetainė, „Biological safety – use of animals by humans“, <http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_cooperation/biological_safety_and_use_of_animals/>, [Žiūrėta 2015-04-15].

282. Europos Tarybos (Council of Europe) interneto svetainė, „Farming“, < http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_cooperation/biological_safety_and_use_of_animals/Farming/ >, [Žiūrėta 2015-04-15].
283. Europos Tarybos (Council of Europe) interneto svetainė, „Responsibilities and Tasks of Directorate General Health and Consumer Protection“, < http://ec.europa.eu/food/animal/welfare/tasks/index_en.htm >, [Žiūrėta 2015-05-01].
284. Europos Tarybos (Council of Europe) interneto svetainė, „Transport“, < http://www.coe.int/T/E/Legal_affairs/Legal_cooperation/Biological_safety_and_use_of_animals/Transport/ >, [Žiūrėta 2015-04-15].
285. „Expact Focus“ interneto svetainė, < <http://www.expactfocus.com/expatriate-spain-animal-welfare> >, [Žiūrėta 2014-10-03].
286. Gamtos apsaugos asociacijos „Baltijos vilkas“ interneto svetainė, 2015-06-08, < <http://www.vilkai.lt/viesas-kreipimasis-seimo-narius-del-naktiniu-taikikliu-2015-06-08> >, [Žiūrėta 2015-12-12].
287. „GAWF“ interneto svetainė, < http://www.animalactiongreece.gr/1073_2/Greek-legislation >, [Žiūrėta 2014-10-03].
288. „Gyvūnų gerovių iniciatyvų“ (GGI) interneto svetainė, 2013-03-04, < <http://ggi.lt/ziaurus-elgesys-su-gyvunais-tampa-nebevaldomas-gyvunu-geroves-organizacijos-vienijasi/> >, [Žiūrėta 2015-12-01].
289. GGI interneto svetainė, 2014-12-17, < <http://ggi.lt/aplinkosaugininkus-pasiurpino-kailiu-fermu-vaizdai/> >, [Žiūrėta 2015-11-14].
290. GGI interneto svetainė, 2015-09-04, < <http://ggi.lt/14-gyvunu-globos-organizaciju-prasoskubiai-kurti-augintiniu-registra/> >, [Žiūrėta 2015-12-01].
291. GGI interneto svetainė, < <http://ggi.lt/apie-ggi/> >, [Žiūrėta 2015-10-03].
292. GGI interneto svetainė, < http://www.ggf.lt/upload/page/72/2005-2011_Lietuvos_Gyvunu_prieglaudu_statistika_GGF_20120826.pdf >, [Žiūrėta 2015-10-26].
293. „Gyvūnų globos“ interneto svetainė, < <http://gyvunugloba.lt/lt/help/news.21209/help/news.20001> >, [Žiūrėta 2015-04-20].
294. „Gyvūnų globos“ interneto svetainė, < <http://www.gyvunugloba.lt/lt/shelters> >, [Žiūrėta 2015-11-09].
295. „Gyvūnų paieškos“ interneto svetainė, < <http://www.gyvunupaieska.lt/lt/shelter/list> >, [Žiūrėta 2015-10-26].
296. Gyvūnų teisių interneto svetainė, < <http://www.animalrights.lt/nematomieji> >, [Žiūrėta 2014-10-03].
297. „Infolex“ interneto svetainė, 2010-09-14, < <http://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=50&Str=42506> >, [Žiūrėta 2015-12-12].
298. Interneto svetainė „beglobis.lt“, 2009-12-08, < <http://beglobis.blogspot.lt/2009/12/lggd-istorija.html> >, [Žiūrėta 2015-10-12].
299. Interneto svetainė „Faktai.lt“, 2014-05-26, < <http://faktai.lt/verslas/kailiniu-zvereliu-augintojai-baiminasi-galimu-verslo-suvarzymu/> >, [Žiūrėta 2015-11-14].
300. Interneto svetainė „Faktaiapie.lt“, 2015, < <http://faktaiapie.lt/maistas/ritualinis-gyvuliu-skerdimas> >, [Žiūrėta 2015-10-21].

301. Interneto svetainė „Gyvūnų teisės.lt“, < <http://naujas.gyvunuteises.lt/kailiniai-zvereliai/> >, [Žiūrėta 2015-10-18].
302. Interneto svetainė „Kinologija“, Švietimo programa „Duok leteną“, < <http://www.kinologija.lt/?p=792> >, [Žiūrėta 2015-11-15].
303. Interneto svetainė „noriušuns.lt“, < <http://noriušuns.lt/naujienos/28-sunu-daugintojams-ant-kulnu-lipa-veterinarijos-ir-mokesciu-inspektorai> >, [Žiūrėta 2014-11-16].
304. Kauno visuomenės sveikatos centro interneto svetainė, 2015-09-25, < <http://kaunovsc.sam.lt/naujienos/iveikime-pasiutlige-kartu-paskiepykime-gyvunus/> >, [Žiūrėta 2015-12-02].
305. „Lesės“ interneto svetainė, < http://www.lese.lt/lt/nuor_prieglaudos >, [Žiūrėta 2015-11-09].
306. Lietuvos gyvūnų teisių apsaugos organizacijos (LGTAO) interneto svetainė, 2013-07-09, < <http://gyvunuapsauga.lt/naujienos/seime-organizuota-diskusija-gyvunu-apsaugos-ir-rinkliavos-klausimais/> >, [Žiūrėta 2015-12-01].
307. LGTAO interneto svetainė, 2013-08-29, < <http://gyvunuapsauga.lt/naujienos/nauji-reikalavimai-gyvunu-augintiniu-veisejams/> >, [Žiūrėta 2014-11-16].
308. LGTAO interneto svetainė, 2013-09-24, < <http://gyvunuapsauga.lt/naujienos/atsakomybe-uz-pavojinga-suns-elgesi-turi-buti-perkelta-jo-seimininkui/> >, [Žiūrėta 2015-12-12].
309. LGTAO interneto svetainė, 2013-10-18, < <http://gyvunuapsauga.lt/naujienos/seimas-nori-sugrazinti-gyvunu-skerdima-pagal-religines-apeigas/> >, [Žiūrėta 2015-10-24].
310. LGTAO interneto svetainė, 2013-11-14, < <http://gyvunuapsauga.lt/naujienos/argumentai-uz-ar-pries-religini-skerdima/> >, [Žiūrėta 2015-10-24].
311. LGTAO interneto svetainė, 2014-02-24, < <http://gyvunuapsauga.lt/naujienos/atliktas-dnr-tyrimas-irode-klaidas-del-pavojingu-sunu-misrunu-nustatymo/> >, [Žiūrėta 2015-12-12].
312. LGTAO interneto svetainė, 2014-08-18, < <http://gyvunuapsauga.lt/naujienos/kas-megaujasi-skerdimu-neapsivaiginus/> >, [Žiūrėta 2015-09-22].
313. LGTAO interneto svetainė, 2014-11-05, < <http://gyvunuapsauga.lt/naujienos/organizacijos-veiklos-naujienos/europos-komisija-spres-del-ritualinio-skerdimo-lietuvoje-teisetumo/> >, [Žiūrėta 2015-10-12].
314. LGTAO interneto svetainė, 2015-10-20, < <http://gyvunuapsauga.lt/lt/naujienos/sunys-ir-kates-prikauste-europos-parlamento-demesi/> >, [Žiūrėta 2015-11-20].
315. LGTAO interneto svetainė, 2015-11-10, < <http://gyvunuapsauga.lt/lt/naujienos/seimo-nariai-augintiniu-zenklinimas-butinas-neatideliuojant/> >, [Žiūrėta 2015-12-13].
316. LGTAO interneto svetainė, 2015-11-25, < <http://gyvunuapsauga.lt/lt/naujienos/benamis-gyvunas-vel-paliktas-ne-savininko-bet-mokesciu-moketoju-atsakomybei/> >, [Žiūrėta 2015-12-13].
317. LGTAO interneto svetainė, < <http://www.gyvunuapsauga.lt/lt/organizacija/> >, [Žiūrėta 2015-04-22].
318. LGTAO puslapis interneto tinkle „Facebook“, 2013-07-22, < <https://www.facebook.com/196899670417578/photos/a.201676516606560.43295.196899670417578/439252312848978/?type=3&theater> >, [Žiūrėta 2015-12-10].
319. Lietuvos kinologų draugijos interneto svetainė „Bimas“, < <http://www.bimas.lt/lggd/> >, [Žiūrėta 2015-11-04].

320. Lietuvos kinologų draugijos interneto svetainė „Bimas“, < http://www.bimas.lt/straipsniai/karolismasilionis/index.php?straipsnis_id=119 >, [Žiūrėta 2015-11-05].
321. Lietuvos kinologų draugijos interneto svetainė „Bimas“, < <http://www.bimas.lt/lggd/> >, [Žiūrėta 2015-11-04].
322. Lietuvos kinologų draugijos interneto svetainė, < <http://www.kinologija.lt/?p=3152&lan=ltu> >, [Žiūrėta 2015-04-20].
323. Lietuvos kinologų draugijos interneto svetainė, < <http://www.kinologija.lt/?p=8463> >; [Žiūrėta 2015-04-15].
324. Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Gyvulininkystės instituto interneto svetainė, < http://www.lgi.lt/pages/news/081002_GGD.htm >, [Žiūrėta 2015-11-04].
325. Lietuvos zoologijos sodo interneto svetainė, < <http://zoosodas.lt/informacija/veikla/projektai/teritorijos-galimybiu-studijos-ir-detaliujo-plano-parengimas/> >, [Žiūrėta 2015-10-29].
326. Lietuvos zoologijos sodo interneto svetainė, < <http://zoosodas.lt/informacija/veikla/projektai/pasirengimas-lietuvos-zoologijos-sodo-atnaujinimui/> >, [Žiūrėta 2015-10-29].
327. Mičigano valstijos universiteto interneto svetainė, 2010 m. spalio, < <https://www.animallaw.info/statute/poland-cruelty-polish-animal-protection-act> >, [Žiūrėta 2015-12-11].
328. Nacionalinės mokėjimo agentūros interneto svetainė, < <https://www.nma.lt/index.php/naujienos/isigalioja-ukiniu-gyvunu-geroves-reikalavimas/3687> >, [Žiūrėta 2015-09-15].
329. Nacionalinių vertybių rinkimų interneto svetainė, < <http://www.respublikosvertybes.lt/lt/articles-item/id.132> >, [Žiūrėta 2015-11-06].
330. O. Leiputė, „Apsaugokite savo augintinius nuo saulės smūgio“, 2014-06-11, Seimo interneto svetainė, < http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=618&p_d=149482&p_k=1 >, [Žiūrėta 2015-12-12].
331. O. Leiputė, „Privalomas augintinių ženklavimas išspręstų labai daug problemų“, 2015-11-10, Seimo interneto svetainė, < http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=618&p_k=1&p_d=201161 >, [Žiūrėta 2015-12-12].
332. „OIE“ interneto svetainė, „OIE's achievements in animal welfare“, < <http://www.oie.int/animal-welfare/animal-welfare-key-themes/> >, [Žiūrėta 2015-05-01].
333. „PETA“ interneto svetainė, < <http://www.peta.org.uk/> >, [Žiūrėta 2015-04-21].
334. „Politics.co.uk“ interneto svetainė, „Animal Welfare“, < <http://www.politics.co.uk/reference/animal-welfare> >, [Žiūrėta 2015-05-01].
335. Seimo interneto svetainė, „Didės baudos už žiaurų elgesį su gyvūnais“, 2015-06-23, http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4445&p_k=1&p_d=159076 >, [Žiūrėta 2015-12-11].
336. Seimo interneto svetainė, „Seimas svarstys Gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatymo pataisas“, 2013-10-15, < http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4445&p_k=1&p_d=140837 >, [Žiūrėta 2015-10-24].
337. Seimo interneto svetainė, < http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_d=57460&p_r=3717&p_k=1 >, [Žiūrėta 2015-09-15].

338. Seimo interneto svetainė, < http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=2443&p_k=1&p_d=110555>, [Žiūrėta 2015-04-20].
339. Seimo interneto svetainė, < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=457559>, [Žiūrėta 2015-10-24].
340. Seimo interneto svetainė, XI seimas (2012–2016), < http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=8787&p_k=1>, [Žiūrėta 2015-10-24].
341. „Sos-gyvūnai“ interneto svetainė, < <http://www.sos-gyvunai.lt/lt/teisine-apsauga/ziaurus-elgesys/>>, [Žiūrėta 2015-11-14].
342. Šiaulių policijos interneto svetainė, 2015-04-17, < <http://www.siauliu.policija.lt/?q=node/18426>>; [Žiūrėta 2015-10-18].
343. Šiaulių policijos interneto svetainė, 2015-05-29, < <http://www.siauliu.policija.lt/?q=node/18880>>; [Žiūrėta 2015-10-18].
344. „Velasco lawyers“ interneto svetainė, < <http://www.velascolawyers.com/en/civil-law/126-laws-against-domestic-animal-cruelty-in-andalucia-and-spain.html>>, [Žiūrėta 2014-10-15].
345. „Vikondos“ interneto svetainė, < <http://www.vikonda.lt/lt/apie-koncerna/krekenavos-agrofirma/>>, [Žiūrėta 2015-10-24].
346. „Vikondos“ interneto svetainė, < <http://www.vikonda.lt/lt/apie-koncerna/krekenavos-mesa/>>, [Žiūrėta 2015-10-24].
347. „Vikondos“ interneto svetainė, < <http://www.vikonda.lt/lt/apie-koncerna/>>, [Žiūrėta 2015-10-24].
348. „Vyriausybės rūmuose lankėsi gyvūnų gerove ir apsauga besirūpinančių organizacijų atstovai“, 2015-10-04, <<http://watchtube.us/watch/vyriausybe%20r%20muose-lankesi-gyvunu-gerove-ir-apsauga-besirupinanciu-organizaciju-atstovai>>, [Žiūrėta 2015-12-12].
349. VMVT interneto svetainė, < <http://sena.vmvt.lt/lt/bendradarbiavimas/ivykdyti.projektai>>, [Žiūrėta 2015-04-20].
350. VMVT interneto svetainė, < <http://sena.vmvt.lt/lt/top/veikla/planavimo.dokumentai/>>, [Žiūrėta 2015-04-20].
351. „World Animal Protection“ interneto svetainė, „Back a Universal Declaration Animal Welfare“, < <http://www.worldanimalprotection.org/take-action/back-universal-declaration-animal-welfare>>, [Žiūrėta 2015-04-21].
352. Žemės ūkio ministerijos interneto svetainė, 2000-12-21, < <https://zum.lrv.lt/lt/naujienos/patvirtinta-zemes-ukio-derybine-pozicija>>, [Žiūrėta 2015-11-05].

Elektroninė žiniasklaida:

353. „15min“ naujienų interneto svetainė, 2011-01-11, < <http://www.15min.lt/naujiena/gyvunuklubas/ivykiai/taikiklyje-azuolyno-meskuciu-cirko-vadovas-nikolajus-zobovas-reikalaujama-konfiskuoti-jo-turimas-bezdziones-video-172-132661>>; [Žiūrėta 2015-10-26].
354. „15min“ naujienų interneto svetainė, 2011-05-26, < <http://www.15min.lt/naujiena/gyvunuklubas/ivykiai/europos-parlamentas-lietuvos-zoologijos-sodai-neatitinka-net-minimaliu-istatymo-reikalavimu-172-152730>>, [Žiūrėta 2015-02-15].

355. „15min.lt“ naujienų interneto svetainė, 2013-03-04, < <http://www.15min.lt/naujiena/gyvunu-klubas/ivykiai/viesas-gyvunu-globos-organizaciju-kreipimasis-i-seima-del-ziauraus-elgesio-sugyvunais-atveju-padaznejsimo-172-312715> >, [Žiūrėta 2015-12-01].
356. „15min“ naujienų interneto svetainė, 2013-05-06, < <http://www.15min.lt/ikrauk/naujiena/svarbu/kauno-zoologijos-sodas-isbrauktas-is-europos-zoologijos-sodu-ir-akvariumu-asociacijos-saraso-515-332723> >, [Žiūrėta 2015-10-29].
357. „15min“ naujienų interneto svetainė, 2014-01-22, < <http://www.15min.lt/ikrauk/naujiena/as-manau/gerda-zemaityte-gyvunu-geroves-ir-apsaugos-istatymo-pakeitimas-lengviausias-kelias-pasmerkti-keturkojus-mirciai-516-400315?cf=df> >, [Žiūrėta 2014-11-16].
358. „15min“ naujienų interneto svetainė, 2015-08-04, < <http://www.15min.lt/verslas/naujiena/bendroves/krekenavos-agrofirma-planuoja-20-proc-apyvartos-augima-tikisi-grizti-i-rusijos-rinka-663-519828> >, [Žiūrėta 2015-10-24].
359. „15min“ naujienų interneto svetainė, 2015-10-04, < <http://www.15min.lt/naujiena/gyvunu-klubas/kita/kodel-per-kamina-isleidziam-tonas-gyvu-butybiu-177-531596> >, [Žiūrėta 2015-12-10].
360. „15min“ naujienų interneto svetainė, 2015-10-04, < <http://www.15min.lt/naujiena/gyvunu-klubas/kita/kodel-per-kamina-isleidziam-tonas-gyvu-butybiu-177-531596> >, [Žiūrėta 2015-12-13].
361. „Alfa“ naujienų interneto svetainė, 2011-08-07, < <http://www.alfa.lt/straipsnis/12067672/gyvunu-globa-lietuvoje-kas-nubaus-neatsakingus-seimininkus> >, [Žiūrėta 2015-12-12].
362. „Alfa“ naujienų interneto svetainė, 2011-09-08, < <http://www.alfa.lt/straipsnis/12350194/beglobes-kates-po-sterilizacijos-i-kiemus-grizta-ir-taksi> >, [Žiūrėta 2014-12-19].
363. „Alfa“ naujienų interneto svetainė, 2012-11-19, < <http://www.alfa.lt/straipsnis/15066317/zoologijos-sode-balose-mirkstantys-nepriziureti-gyvunai> >, [Žiūrėta 2015-10-26].
364. „Alfa“ naujienų interneto svetainė, 2014-12-14, < <http://www.alfa.lt/straipsnis/49774150/nuonetinkamo-elgesio-su-kailiams-laikomais-gyvunais-isingelbetu-zenklai-kailiniu-etiketese> >, [Žiūrėta 2015-11-14].
365. „Alkas“ interneto svetainė, Seimo narys Linas Balsys, 2014-09-30, < <http://alkas.lt/2014/09/30/linas-balsys-kodel-ritualinio-skerdimo-iteisinimas-ukininku-problemos-neisspres/> >, [Žiūrėta 2015-09-20].
366. „Bernardinai.lt“ interneto svetainė, 2015-01-15, < <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2015-01-19-ritualinio-skerdimo-iteisinimas-lietuvoje-zingsnis-atgal/126403> >, [Žiūrėta 2015-09-20].
367. „Delfi“ naujienų interneto svetainė < <http://grynas.delfi.lt/aplinka/ep-lietuvos-zoologijos-sodai-neatitinka-net-minimaliu-istatymo-reikalavimu.d?id=45944049> >, [Žiūrėta 2015-04-12].
368. „Delfi“ naujienų interneto svetainė, < <http://grynas.delfi.lt/aplinka/seimui-naujas-naminiu-gyvunu-gerove-reglamentuojantis-istatymas.d?id=45136811> >, [Žiūrėta 2015-04-20].
369. „Delfi“ naujienų interneto svetainė, < <http://grynas.delfi.lt/gamta/zoologijos-sodai-lietuvoje-gyvunu-kankinimas-ar-nykstanciu-rusiu-atkurimas.d?id=58603311> >, [Žiūrėta 2015-04-12].
370. „Delfi“ naujienų interneto svetainė, 2009-11-22, < <http://www.delfi.lt/news/daily/crime/nuotilto-numestas-suo-neisgyveno.d?id=25987033> >, [Žiūrėta 2015-02-22].

371. „Delfi“ naujienų interneto svetainė, 2011-09-13, < <http://grynas.delfi.lt/gyvenimas/specialiste-romantiskuose-zygiuose-zirgai-kankinami-it-lietuviai-sibiro-lageriuose.d?id=49575062> >, [Žiūrėta 2015-12-01].
372. „Delfi“ naujienų interneto svetainė, 2012-03-07, < <http://grynas.delfi.lt/aplinka/gyvunu-globa-lietuvoje-pazeidzia-europos-konvencija.d?id=56375465> >, [Žiūrėta 2015-12-01].
373. „Delfi“ naujienų interneto svetainė, 2012-04-05, < http://grynas.delfi.lt/gyvenimas/gyvos-dekoracijos-prekybos-centruose-kas-laukia-visciuku-po-sociu-velyku.d?id=57776210#a_emb_133369036989032_5309 >, [Žiūrėta 2015-12-01].
374. „Delfi“ naujienų interneto svetainė, 2012-04-27, < <http://grynas.delfi.lt/aplinka/klaipedos-rajone-pradetas-tyrimas-del-ziauraus-elgesio-su-vistomis.d?id=58602979> >, [Žiūrėta 2015-10-18].
375. „Delfi“ naujienų interneto svetainė, 2012-05-02, < <http://grynas.delfi.lt/gamta/zoologijos-sodai-lietuvoje-gyvunu-kankinimas-ar-nykstanciu-rusiu-atkurimas.d?id=58603311> >, [Žiūrėta 2015-10-26].
376. „Delfi“ naujienų interneto svetainė, 2012-05-08, < <http://grynas.delfi.lt/aplinka/inspektoriu-pastangomis-surastas-nelegaliai-veikes-cirkas.d?id=58916053> >, [Žiūrėta 2015-10-26].
377. „Delfi“ naujienų interneto svetainė, 2012-06-13, < <http://grynas.delfi.lt/aplinka/inspektoriu-pastangomis-surastas-nelegaliai-veikes-cirkas.d?id=58916053> >; [Žiūrėta 2015-10-26].
378. „Delfi“ naujienų interneto svetainė, 2012-10-03, < <http://grynas.delfi.lt/gyvenimas/seimas-uzdraude-daugiabuciuose-laikyti-pavojingus-sunis-ir-ju-misrunus.d?id=59643739> >, [Žiūrėta 2015-12-12].
379. „Delfi“ naujienų interneto svetainė, 2012-10-04, < <http://grynas.delfi.lt/gyvenimas/vilniaus-senamiestyje-gyventojus-gasdino-baubiancios-violetines-karves.d?id=59684605> >, [Žiūrėta 2015-12-02].
380. „Delfi“ naujienų interneto svetainė, 2013-03-01, < <http://grynas.delfi.lt/gyvenimas/ziaurus-elgesys-su-gyvunais-lietuvoje-jau-tampa-kasdienybe.d?id=60811237> >, [Žiūrėta 2015-12-12].
381. „Delfi“ naujienų interneto svetainė, 2013-03-18, < <http://grynas.delfi.lt/gyvenimas/istatymo-spragos-registruoti-zenklinti-ir-moketi-mokescius-uz-gyvunus-nebebutina.d?id=60916653> >; „Alfa“ naujienų interneto svetainė, 2011-05-26, < <http://www.alfa.lt/straipsnis/11445177/tarnybiniams-gyvunams-uz-istikimybe-mirties-nuosprendis> >, [Žiūrėta 2015-12-10].
382. „Delfi“ naujienų interneto svetainė, 2013-05-16, < <http://grynas.delfi.lt/gyvenimas/pirma-karta-suburta-parlamentine-grupe-kuri-rupinsis-gyvunu-gerove.d?id=61400983> >, [Žiūrėta 2015-12-12].
383. „Delfi“ naujienų interneto svetainė, 2013-05-20, < <http://grynas.delfi.lt/gyvenimas/pradetas-zygis-pries-nelegalius-veisejus.d?id=61428623> >; [Žiūrėta 2014-11-16].
384. „Delfi“ naujienų interneto svetainė, 2013-09-27, < <http://grynas.delfi.lt/gyvenimas/specialistai-negali-atsakyti-kam-reikalingas-pavojingu-sunu-veisliu-sarasas.d?id=62694207> >, [Žiūrėta 2015-12-12].
- 385.
386. „Delfi“ naujienų interneto svetainė, 2013-10-18, < <http://grynas.delfi.lt/aplinka/gyvunu-teisiu-gynejai-piktinasi-seimo-siulymu-leisti-skersti-gyvulius-religinems-apeigoms.d?id=63072684> >, [Žiūrėta 2015-10-21].
387. „Delfi“ naujienų interneto svetainė, 2013-10-22, < <http://grynas.delfi.lt/gyvenimas/pasiulymas-vertas-musulmonu-milijonu.d?id=63091876> >, [Žiūrėta 2015-10-21].
388. „Delfi“ naujienų interneto svetainė, 2013-11-27, < <http://grynas.delfi.lt/gyvenimas/is-klaipedos-mini-zoo-konfiskuoti-keli-gyvunai.d?id=63395110> >, [Žiūrėta 2015-10-26].

389. „Delfi“ naujienų interneto svetainė, 2014-09-10, < <http://grynas.delfi.lt/gyvenimas/susigincijoj-ar-musulmonai-valgys-lietuviska-karviena.d?id=65800482> >, [Žiūrėta 2015-10-21].
390. „Delfi“ naujienų interneto svetainė, 2014-09-20, < <http://www.delfi.lt/news/ringas/politics/o-leipute-ritualinis-skerdimas-pritarti-ar-uzdrausti.d?id=65891560> >, [Žiūrėta 2015-10-21].
391. „Delfi“ naujienų interneto svetainė, 2014-09-29, < http://grynas.delfi.lt/gyvenimas/tarptautines-organizacijos-pasibaisejo-liuovos-seimo-sprendimu.d?id=65974164#ixzz3EmKeSJ1S#a_emb_144986091542550_15802 >, [Žiūrėta 2015-09-20].
392. „Delfi“ naujienų interneto svetainė, 2015-06-16, < <http://grynas.delfi.lt/aplinka/nuomone-naktinio-matymo-prietaisai-miskus-pavers-skerdyklomis.d?id=68264320> >, [Žiūrėta 2015-12-12].
393. „Delfi“ naujienų interneto svetainė, 2015-09-07, < <http://grynas.delfi.lt/gyvenimas/gyvunu-gelbetojai-sokiravo-is-skausmo-besiraitantis-suo-ikistas-i-furgona.d?id=68926718> >, [Žiūrėta 2015-12-12].
394. „Delfi“ naujienų interneto svetainė, 2015-09-16, < <http://grynas.delfi.lt/aplinka/b-bradausko-pasiulymas-gamtininkus-vercia-is-koto-butu-geda-pries-visa-europa.d?id=69021090> >, [Žiūrėta 2015-12-12].
395. „Delfi“ naujienų interneto svetainė, 2015-10-29, < <http://grynas.delfi.lt/gyvenimas/naujove-lietuvoje-mokomoji-programa-kaip-saugiai-elgtis-su-sunimis.d?id=69425534> >, [Žiūrėta 2015-11-15].
396. „Delfi“ naujienų interneto svetainė, 2015-11-25, < <http://grynas.delfi.lt/gyvenimas/pagaliau-apsispresta-del-privalomo-gyvunu-zenklinimo-gyvunu-teisiu-aktyvistai-perpyke.d?id=69667138> >, [Žiūrėta 2015-12-13].
397. „Delfi“ naujienų interneto svetainė, 2015-11-30, <http://grynas.delfi.lt/gamta/seime-vel-diskutuojama-kaip-iteisinti-medziotoju-trokstama-bet-iki-siol-draudziama-prietaisa.d?id=69707370> >, [Žiūrėta 2015-12-11].
398. „Delfi“ naujienų interneto svetainė, 2015-12-01, < <http://grynas.delfi.lt/gamta/seimas-antrakarta-nepritare-medziotoju-inoriams.d?id=69721452> >, [Žiūrėta 2015-12-11].
399. „Delfi“ naujienų interneto svetainė, 2015-12-03, < <http://grynas.delfi.lt/gyvenimas/v-baltraiiene-privalomas-augintiniu-zenklinimas-ne-panaceja-zmoniu-ziaurumui.d?id=69745040> >, [Žiūrėta 2015-12-13].
400. „Delfi“ naujienų interneto svetainė, Straipsniai apie žiaurų elgesį su gyvūnais, < <http://www.delfi.lt/temos/ziaurus-elgesys-su-gyvunais/?page=5> >, [Žiūrėta 2015-11-03].
401. „ELTA“ naujienų interneto svetainė, 2010-04-23, <http://www.elta.lt/zinute_pr.php?inf_id=1188630>,[Žiūrėta 2015-02-22].
402. Interneto svetainė „Ekonaujienos“, 2014-09-02, < http://www.ekonaujienos.lt/naujienos/maistas_ir_zemes_ukis/gyvulininkyste/S-750/straipsnis/Kreipimasis-i-Seimo-narius-del-religinio-skerdimu >, [Žiūrėta 2015-10-21].
403. Interneto svetainė „Etaplius“, 2014-09-20, < <http://etaplius.lt/savaites-ivykiu-statistika-2/> >, [Žiūrėta 2015-10-18].
404. Interneto svetainė „Mano Raseiniai“, 2015-09-19, < <http://manoraseiniai.lt/naujiena/savaites-ivykiu-statistika-55887> >; Žiūrėta 2015-10-18].
405. „Kauno žinių“ interneto svetainė, 2013-10-18, < http://www.kaunozinios.lt/svarbu/gyvunu-teisiu-gynejai-piktinasi-seimo-siulymu-leisti-skersti-gyvulius-pagal-zydu-ir-musulmonu-tradicijas_71331.html >, [Žiūrėta 2015-10-21].

406. „Lietuvos žinių“ interneto svetainė, 2015-09-03, < <http://lzinios.lt/lzinios/Pasaulis/es-gyvunu-geroves-organizacijos-praso-vieningos-augintiniu-registracijos/208598> >, [Žiūrėta 2015-12-01].
407. „Lrytas.lt“ naujienų interneto svetainė, 2011-07-25, < <http://gamta.lrytas.lt/13115890391311505690-jaun%C5%B3j%C5%B3-gamtinink%C5%B3-centras-sl%C4%97p%C4%97-kad-buvo-subadyta-be%C5%BEed%C5%BEion%C4%97l%C4%97.htm?p=1> >, [Žiūrėta 2015-12-01].
408. „Lrytas.lt“ naujienų interneto svetainė, 2012-02-01, < <http://lietuvsdiena.lrytas.lt/13280237561327311760-panev%C4%97%C5%BEio-rajone-keturkoj%C5%B3-kankini%C5%B3-prigr%C5%ABsta-sodyba.htm> >, [Žiūrėta 2015-11-14].
409. „Lrytas.lt“ naujienų interneto svetainė, 2013-04-05, < <http://lietuvsdiena.lrytas.lt/aktualijos/arkliu-gelbetoju-kosmaras-merdinciu-kumeliuku-akys.htm> >, [Žiūrėta 2015-11-14].
410. „Lrytas.lt“ naujienų interneto svetainė, 2013-10-18, <<http://tv.lrytas.lt/?id=13821046931381917563> >, [Žiūrėta 2015-09-20].
411. „Lrytas.lt“ naujienų interneto svetainė, 2015-04-01, < <http://tv.lrytas.lt/?id=14278124291426574564> >, [Žiūrėta 2015-11-14].
412. „Lrytas“ naujienų interneto svetainė, 2015-12-01, < <http://augintinis.lrytas.lt/prieziura/seimas-nusprende-seimininkai-gyvunus-zenklinti-privales.htm> >, [Žiūrėta 2015-12-13].
413. „Respublikos“ interneto svetainė, 2015-06-19, < http://www.respublika.lt/lt/naujienos/lietuva/kitos_lietuvos_zinios/sventese_vaikus_paperka_poniai/p_rint.1 >, [Žiūrėta 2015-12-01].
414. „TV3“ naujienų interneto svetainė, 2015-07-21, < <http://www.tv3.lt/naujiena/840644/aistras-kurstes-ritualinis-skerdimas-lietuvai-mazai-naudingas> >, [Žiūrėta 2015-10-21].
415. „TV3“ naujienų interneto svetainė, 2015-10-04, < <http://www.tv3.lt/m/naujiena/847811/vyriausybeje-demesys-keturkoju-zmogaus-draugu-globai-ir-apsaugai> >, [Žiūrėta 2015-12-13].
416. „Ūkininko patarėjo“ interneto svetainė, < <http://ukininkopatarejas.lt/savo-gyvuliu-del-ilgesnio-pinigo-kancioms-nepasmerks/> >, [Žiūrėta 2015-09-22].
417. „Ūkio klubo“ interneto svetainė, 2014-07-07, < <http://www.ukioklubas.lt/straipsniai/netradicinis-verslas/kailiniu-zvereliu-augintojams-nauji-reikalavimai-kelia-nerima-8669> >, [Žiūrėta 2015-10-15].
418. „Utenos dienos“ interneto svetainė, 2014-11-14, < <http://udiena.lt/ivairenybes/item/2749-kalbos-apie-partrenkta-stirnele-banalios-ir-nereiksmingos> >, [Žiūrėta 2015-11-14].
419. „Vakarų ekspreso“ interneto svetainė, < <http://www.ve.lt/naujienos/lietuva/vakaru-lietuva/juru-muziejus-ir-mini-zoo-tapo-britu-biologu-taikiniais-653150/,page.2> >, [Žiūrėta 2015-04-12].
420. „Vakarų ekspreso“ interneto svetainė, 2011-10-04, < <http://www.ve.lt/naujienos/lietuva/vakaru-lietuva/veterinarams-skersai-kelio-perbego-juoda-kate-635117/> >, [Žiūrėta 2015-12-10].
421. „Vakarų ekspreso“ interneto svetainė, 2015-12-09, < <http://www.ve.lt/naujienos/lietuva/lietuvas-naujienos/pritarta-privalomam-naminiu-gyvunu-registrui-1419302/> >, [Žiūrėta 2015-12-10].
422. „Verslo žinių“ interneto svetainė, 2014-06-24, < <http://vz.lt/apps/pbcs.dll/article?AID=/20140626/PressRelease/306269993> >, [Žiūrėta 2015-11-14].

423. „Verslo žinių“ interneto svetainė, 2014-09-23, <
<http://vz.lt/archive/article/2014/9/23/legalizavo-ritualini-skerdima> >, [Žiūrėta 2015-10-12].

Elektroniniai žodynai:

424. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas internete, < <http://dz.lki.lt/search/>>, [Žiūrėta 2014-09-03].

425. Elektroninis žodynas „Anglonas“, [Žiūrėta 2014-10-03].

426. Internetinis idiomų žodynas, < <http://idioms.thefreedictionary.com/dead+letter> >, [Žiūrėta 2015-11-03].

SUMMARY

The master thesis analyses the mechanisms of Lithuanian animal welfare and protection – Implementation of the European Union's (EU) Political Obligations and Formation of National Policy. The aim of the thesis is to examine the implementation of the EU's animal protection and welfare policy and the specificities of making the relevant policy in Lithuania; the opportunities to form a particular policy including the interfering factors. The objectives of the thesis are the following: 1. to reveal the mechanisms of Europeanization based on which it would be possible to examine the implementation of the EU's animal welfare and protection policy in Lithuania; 2. to analyse the mechanisms of animal welfare and protection in Lithuania: the origin, development before and after Lithuania's entrance into the EU; 3. to identify the reasons which possibly could lead to the formation of animal welfare and protection policy in Lithuania, especially the essential breakthrough in this sphere.

The theory of Europeanization is one of the branches of study of the European integration which means involved adaptability of the member state in the context of European integration. The EU might have done a huge impact on the formation of various Lithuanian policies, in addition to that the animal welfare policy is a part of common agricultural policy in EU. Of the three main mechanisms of Europeanization, the most related to the topic is the mechanism of adaptation pressure which is determined by institutional degree of compliance (it must be small to see the change). Since most of the first theorists of Europeanization are criticized due to overvalued effect of the EU, denying the influence of the member states and other factors, it has become the basis to examine what other factors could have led to the formation of animal welfare and protection policy. There will be monitored one more hypothesis as well: whether animal welfare and protection policy is not a relevant problem so called "double reality" or dead letters which was noticed by the theorists of Europeanization. It is when the gap between EU's regulations and the real implementation of policy is fixated.

The history of the EU's animal welfare policy may be divided into two phases: from the establishment of European Community until the Lisbon Treaty which came in force on 01 December, 2009 (when the more qualified and responsible animal welfare and protection policy started being implemented in the EU, when an animal was acknowledged as sentient being and animal welfare – one of the values in EU), and from the Lisbon Treaty up to present.

The essential political breakthroughs in this sphere in Lithuania took place in 2012, when the refined Animal welfare and protection Act was accepted which can be considered as a conscious and responsible start of animal welfare and protection policy in Lithuania; and in 2014, when business and economy went against the animal welfare and the amendment of a ritual slaughter was formalized (which can be contrary to EU's law). In order to find out how the policy was evolved and what factors led to it, there were used the analysis of the scientific literature, the qualitative analysis of the content of the law and other regulations, the historical method, the comparative method as well as the process tracing method and the semi-structured expert interviews.

In terms of policy related to animals, there may be distinguished two main streams in the West: animal welfare and animal protection. Also, there is an intermediate option which means only cases of

certain abuse limitation or only certain animal right conferment. The EU (including Lithuania) is developing animal welfare policy. According to the law, the animal welfare is defined as “optimal fulfilment of physiological and ethological needs” but any manifestation of the term of “animal rights” cannot be found in the terms of “animal welfare” and “animal protection” as those movements are different. It is easy to identify that there are only few main participants related to the animal welfare and protection policy and they are politicians who make the decisions, implementers of policy, nongovernmental organizations (NGO) controllers of implementation of policy, animal breeders and keepers, media and other groups of interests.

Having analysed the situation related to the animal welfare and protection in Lithuania before and after entering the EU, the reasons leading to such situation and the essential political breakthroughs have been ascertained. Lithuania, as independent state, was preparing for entering the EU from 1997 and possibly according to this situation aligned its political agenda and legal base. The restoration of statehood and institution building period was not very favourable in the sphere of animal welfare and protection.

Although the legislation of ritual slaughter in 2014 negatively influenced the formation of animal welfare and protection policy in Lithuania, it is necessary to examine all the relevant evidence that since 2012 Lithuania goes towards the formation of national animal welfare and protection policy. There are such traits as more responsible animal breeding and livestock farming (which is micro (personal) level); decreasing public and media tolerance of cruelty towards the animals; the increasing number of NGO which not only take care of (temporary) animal shelters but research the animal violation cases and educate the society (mezzo level); some political actions (macro level).

After adopted animal welfare and protection act in 2013, one more important trait could be regarded – it was formed the parliamentary group of 15 members of Seimas called “For animal welfare and protection”. There are some other traits such as tightening the penalties for cruelty to animals, rejected law amendment for validation of night optical sights proposed by lobbyist hunters and mandatory pet (dogs, cats, ferrets) labelling with microchips including the establishment of the republican register from 1 January, 2016.

The answer to this situational problem would be this: the animal welfare and protection issues in Lithuania’s political agenda appeared partly due to the state’s sought to join the EU, but this was not the only reason but rather one of them. This can be explained by showing how the main paper hypothesis was confirmed.

The first hypothesis was partly confirmed as Lithuania, preparing for entrance to the EU and after that, tried hard to Europeanize and adjust the requirement of the EU. This could have been done due to fright of possible sanctions for non-compliance, bad reputation and loss of structural assistance of the EU. As the real change in the sphere of animal welfare and protection is seen, and the main changes in this sphere are related to the takeover of norms of the EU and the activities of relevant institutions (which was not noticed until then), it can be concluded that it was influenced by the adaptation pressure of the EU.

On the other hand, the second hypothesis was partly proved as well. Next to the adaptation pressure of the EU, the influence in this sphere was made by other factors – in the analysed case it was the

representatives of animal welfare and protection of NGO that initiated the very first animal welfare legislation in 1997. They were active in preparation of Animal welfare and protection Act in 2012 and in many other activities related to this sphere. This is the reason why the NGO can be attributed to the main activists who influenced the implementations of the EU's common animal welfare and protection policy and the formation of national policy.

The third hypothesis was partly proved as well. Having analysed the circumstances, particularly the validation of ritual slaughter (which possibly is contrary to the law of the EU) shows that some groups of interests and lobbyists could have done an influence on politicians. This suspicion was especially reinforced after the unity of the votes of particular parties. Even if this phenomenon could be explained somehow different (e.g. Party identification theory), the fact that this decision could have been beneficial to a company managed by the representative of Labour (Darbo) party is an addition to the evidence having that there might have been direct or indirect influence on the process of formation of policy.

It turned out that participation in the formation of policy by both the adaptation pressure of the EU as well as animal welfare and protection NGO were sufficient conditions to raise this policy. As in many political processes, where not only participants, their features and actions take place but other circumstances as well, the opportunity of interaction of different factors one to another or even few to one (conjectural multiple access) cannot be rejected. Although various and different participants were more or less active in different periods, the factor of the EU remained active as well.

It is very important that both essential political breakthroughs in the sphere of animal welfare and protection (in 2012 and 2014) and the formation of national policy were influenced not only by positive factors (adaptation pressure of the EU, initiatives by NGO) but by negative ones (political incompetence, harmful public habits in the sphere of animal welfare and protection, pure financial basis, incapacity of the legal basis, impracticability of the policy of the EU, "double reality", etc.) as well. Despite the problems related to animal welfare and protection (both similar to those in other EU countries, as well as specifically Lithuanian ones), since 2012 the implementation of the EU's animal welfare and protection policy has acquired features which reflects the formation of the national policy of animal welfare and protection and positive tendencies in this particular process.

PRIEDAI

1 priedas. ES gyvūnų gerovės politika

Norint geriau suprasti Lietuvos atvejį, galima išsamiau susipažinti su ES GGA politika bei perprasti jos veikimo mechanizmus. Todėl šio skyriaus tikslai bus: išnagrinėjus šios politikos ištakas ir raidą, išanalizuoti jos reglamentavimo ypatybes ir politikos tikslus, detalizuoti, kaip ši politika yra įgyvendinama ir kaip jos įgyvendinimas kontroliuojamas; taip pat tikslinga akcentuoti politikos rezultatus, ypatingą dėmesį skiriant aktualioms ES gyvūnų gerovės ir apsaugos problemoms.

1.1. ES gyvūnų gerovės politikos ištakos ir raida

ES GGA politikos ištakas ir raidą apžvelgti reikia todėl, kad būtų galima geriau suprasti, kiek laiko ir kokią teisinį statusą turėjo gyvūnai, kiek ir kokio dėmesio susilaukė jų gerovės bei apsaugos klausimai bei kokios priemonės galėjo tai nulemti.

Apeliuojant į tai, kad politika visuomet buvo tam tikrų interesų susidūrimo laukas, verta atkreipti dėmesį į esminį ES, kaip ir kitų šalių (nebūtinai šios sąjungos narių), principą, lemiantį gyvūnų gerovės ir apsaugos formavimą. Nuo seniausių laikų, kuomet dalis gyvūnų buvo domestikuoti, vienaip ar kitaip iš gyvūnų besipelnantys galingų ir įtakingų grupių atstovai visuomet darė įtaką įstatymų leidybai, ribodami gyvūnų apsaugos galimybes⁴³⁸, o gyvūnus ginančios organizacijos ir politikai dažnai sudaro nedidelę populiacijos dalį ir neretai yra gana nevieningi⁴³⁹.

Kadangi tarp šio darbo uždavinių nėra numatyta išnagrinėti gyvūnų gerovės vystymosi istoriją apskritai (ji domina tik tiek, kiek yra susijusi su politine ES organizacija), bus apsiribojama laikotarpiu, nuo ES įsikūrimo (tuomet dar tik ES pirmtakė – EEB⁴⁴⁰), kurios pirminis tikslas buvo – bendra bendrijos šalių rinka ir bendra politika žemės ūkyje) iki šių dienų.

EEB steigimo sutartyje 1957 m. gyvūnai tebuvo įvardinti „žemės ūkio produktais“⁴⁴¹ ir „prekėmis“⁴⁴², t. y. nei moraliniais, nei teisiniais subjektais jie būti negalėjo⁴⁴³ – taip klasifikuoti ir gyvi gyvūnai, kurie nebuvo išskirti iš kitų prekių ir jiems nebuvo taikomos specialios nuostatos, atitinkančios jų konkrečius poreikius. Be abejo, atsižvelgus į tai, kad Europa po II-ojo pasaulinio karo pabaigos buvo nugyvenusi vos 12 m. ir dar vis stengėsi atsigaivinti bei sustiprėti, tampa suprantama, kad gyvūnai negalėjo būti suprantami kitaip, tik kaip žmonių išgyvenimui reikalingi produktai ar prekės.

Nuo šios sutarties praėjus beveik 60 m., EEB (ES) buvo priimtas didžiulis teisės aktų rinkinys gyvūnų apsaugai (ypač – įvairių ūkinės paskirties gyvūnų auginimui ūkiuose, pervežimui ir skerdimui reglamentuoti), todėl ši valstybių sąjunga įvardijama kaip pirmaujanti pasaulyje rūpinimusi gyvūnų apsauga ir gerove.⁴⁴⁴ Tačiau iki viso to buvo prieita po truputį.

⁴³⁸ Edward N. Eadie, *Understanding Animal Welfare: An Integrated Approach*, New York: Springer, 2012, 77.

⁴³⁹ Robert Garner, *Political Animals. Animal Protection Politics in Britain and the United States*, London: Palgrave Macmillan, 1998, 108.

⁴⁴⁰ Europos ekonominės bendrijos steigimo sutartis, 1957, <http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/index_lt.htm>, [Žiūrėta 2015-04-15].

⁴⁴¹ Romos sutartys. Baigiamasis aktas (Europos Ekonominės Bendrijos steigimo sutartis), 1957, <http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=27086>, [Žiūrėta 2015-04-15].

⁴⁴² Ten pat.

⁴⁴³ Gary L. Francione, „Animal Welfare and the Moral Value of Nonhuman Animals“, *Law, Culture and the Humanities*, 6 (1), 2010, 24.

⁴⁴⁴ Peter Sankoff, Steven White ir Celeste Black, *Animal law in Australasia: a new dialogue*, Sydney: The Federation Press, 2009, 307.

Ženklų perversmą visuomenės nuomonėje ir viešajame diskurse padarė 1964 m. publikuota Ruth‘os Harrison knyga „Gyvūnai mašinos“⁴⁴⁵, kurioje buvo argumentuotai ir konstruktyviai sukritikuota intensyvi maistinė gyvulininkystė. Didžiosios Britanijos politikai sureagavo į visuomenės nepasitenkinimą po patirto šoko, perskaičius knygos ištraukas spaudoje ir sužinojus, kokiomis sąlygomis laikomi maistui auginami gyvūnai, kaip jie kankinasi, ir kas laukia žmonijos, jei tokie intensyvūs gyvūnijos išnaudojimo tempai išliks ir toliau⁴⁴⁶. Galima teigti, kad tai yra geras pavyzdys atvejo, kai visuomenės nuomonė privertė politikus įtraukti į politinę darbotvarkę fermų (ūkinių) gyvūnų gerovės ir apsaugos klausimus. Taip pat minėta knyga padėjo pagrindus ir gyvūnų gerovės mokslinei kryptčiai.⁴⁴⁷

Po „Gyvūnai mašinos“ knygos išspausdinimo praėjus vos keliems mėnesiams, britų politikų iniciatyva buvo įkurtas mokslininkų ir politikų komitetas⁴⁴⁸, kuris nagrinėjo knygoje aprašytas fermų sąlygas ir pateikė įstatymų pakeitimų rekomendacijas⁴⁴⁹. 1965 m. pateiktas komiteto pranešimas svarbus tuo, kad jau čia pabrėžiama, jog gyvūnai gali jausti fizinį ir psichologinį skausmą ir kančią, o gyvūnų gerovės sąvoka apima gerą gyvūnų savijautą tiek fiziniame, tiek psichiniame lygmenyse⁴⁵⁰. Taigi, 1968 m. Didžioji Britanija pirmoji iš EEB narių priėmė pirmąjį teisės aktą, susijusį su gyvūnų apsauga ir gerove⁴⁵¹, tačiau vienas dalykas yra paveikti vienos šalies politikus, o visai kas kita – įtikinti EEB institucijas keisti teisės aktus.

Po pirmojo svarbaus žingsnio, susijusio su intensyvaus ūkininkavimo tempų mažinimu, buvo svarbu pasiekti, kad gyvūnams būtų suteikiama kuo mažiau skausmo. Nedetalizuojant to fakto, kad pavienių visuomenės atstovų ar organizacijų ir judėjimų bandymų atkreipti dėmesį į gyvūnus, kaip *justias*, skausmą ir kančią jaučiančias būtybes (*sentient beings*), buvo ir gerokai anksčiau nei XX a. pab., verta akcentuoti tik tai, kad gerai organizuoti ir nemažą pasekėjų skaičių visame pasaulyje įtraukę gyvūnų gerovės ir apsaugos, gyvūnų teisių, vegetarų ir veganų bei panašūs judėjimai, paplitę po 1970-ųjų, turėjo įtakos ir ES politinės darbotvarkės formavimui⁴⁵². Kita, rimtesnė ir įtakingesnė jėga buvo besikeičiantis pasaulinis mąstymas – gyvenimo sąlygoms gerėjant, didėjant pasaulio gyventojų skaičiui ir vartojimui, imta atsigręžti į gamtą ir ekologiją⁴⁵³, nes pradėta suprasti, kad tiek gamta, tiek gyvūnija – ištekliai, kurie išsėks jais nesirūpinant⁴⁵⁴. Būtent su tuo būtų galima susieti pirmąsias Europos Tarybos konvencijas, susijusias su gyvūnų apsauga ir gerove.

Nuo 1980 m. ne tik Europos Taryboje, bet ir pačioje EEB jau pasigirdo kalbų apie būtinybę į Europos Parlamento darbotvarkę įtraukti klausimus apie ūkinių gyvūnų gerovę ir apsaugą⁴⁵⁵, tačiau iki pat 1992 m., kai į ES sutartį, pasirašytą Maastrichte, buvo įtraukta ir „Deklaracija dėl gyvūnų apsaugos“⁴⁵⁶, jokių rimtų pasikeitimų, susijusių su gyvūnų apsauga ir gerove, EEB žemės ūkio politikos srityje neįvyko. Verta

⁴⁴⁵ „Bringing the issue of animal welfare to the public: A biography of Ruth Harrison (1920–2000)“, *Applied Animal Behaviour Science*, 113, 2008, 404–409.

⁴⁴⁶ M. Radford, 169.

⁴⁴⁷ Richard P. Haynes, *Animal welfare. Competing conceptions and their ethical implications*. New York: Springer, 2008, 72.

⁴⁴⁸ Isabelle Veissier, Andrew Butterworth, Bettina Bock ir Emma Roe, „European approaches to ensure good animal welfare“, *Applied Animal Behavior Science*, 113, 2008, 296.

⁴⁴⁹ Simon Brooman ir Debbie Legge, *Law relating to animals*, London: Cavendish, 1997, 194.

⁴⁵⁰ M. Radford, 263.

⁴⁵¹ Agriculture (Miscellaneous Provisions) Act 1968, <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1968/34/enacted>>, [Žiūrėta 2015-04-25].

⁴⁵² Paul T. M. Ingenbleek, Victor M. Immink, Hans A. M. Spoolder ir Martien H. Bokma, „EU animal welfare policy: Developing a comprehensive policy framework“, *Food Policy*, 37, 2012, 691.

⁴⁵³ Clive Phillips, *The Welfare of Animals: The Silent Majority*, New York: Springer, 2009, 60.

⁴⁵⁴ Miyun Park ir Peter Singer, „The Globalization of Animal Welfare: more Food does not Require more Suffering“, *Foreign Affairs*; Vol. 91, Issue 2, March/April 2012, 122.

⁴⁵⁵ M. Radford, 105.

⁴⁵⁶ Europos Sąjungos sutartis – Maastrichto sutartis, „Declaration on the protection of animals“, 1992, <http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/treaty_on_european_union/treaty_on_european_union_en.pdf>, [Žiūrėta 2015-04-25].

atkreipti dėmesį, į tai, kad kol ši deklaracija oficialiai nebuvo įtraukta EEB steigimo sutartį 1997 m.⁴⁵⁷, ji realiai neturėjo teisinio statuso ir šalys narės neįgijo prievolės ją taikyti⁴⁵⁸.

1991–1998 m. ES lygmeniu dėl ekonominių priežasčių buvo priimti keli su ūkinės paskirties gyvūnų⁴⁵⁹ gerove susiję teisės aktai, kuriuose jau buvo atsižvelgiama į minėtoje deklaracijoje išdėstytas nuostatas⁴⁶⁰,⁴⁶¹. Tik 1998 m. ES bendruosiuose dokumentuose ėmė figūruoti Didžiosios Britanijos dar 1979 m. į teisės aktus įtrauktos vadinamos penkios laisvės⁴⁶², kuriomis įpareigojama, kad žmonės padėtų gyvūnams patenkinti 5 pagrindinius jų poreikius:

1. Laisvę nuo troškulio, alkio, ir netinkamos mitybos (t. y. žmonės privalo sudaryti sąlygas gyvūnams gauti neužteršto vandens ir gerai sveikatos būklei palaikyti tinkamo ėdalo);
2. Laisvę nuo diskomforto (t. y. žmonės privalo suteikti gyvūnams tinkamą pastogę ir vietą poilsiui);
3. Laisvę nuo skausmo, traumų, ir ligų (t. y. žmonės pasirūpinti ligų prevencija arba greitu diagnozės nustatymu ir gydymu);
4. Laisvę reikšti įprastą elgesį (t. y. pagal gyvūnų rūšių specifiką žmonės gyvūnams turi suteikti pakankamai erdvės);
5. Laisvę nuo baimės ir kančios (t. y. žmonės turi užtikrinti tokias sąlygas ir tokį elgesį su gyvūnais, kurie padėtų išvengti gyvūnų fizinių ir psichinių kančių).

Verta akcentuoti, kad šios „laisvės“ tėra įmantriai išdėstytos privalomos sąlygos normaliai gyvūno būklei palaikyti, nes daugeliu atveju gyvūnai yra priklausomi nuo žmonių – jų geranoriškumo, pastangų mažinti žiaurumą ir ekonominio žemdirbystės masto.

Nuo 1964 m. iki 1998 m. tiek ES, tiek ir jai nepriklausančiose Europos valstybėse apie gyvūnų apsaugą ir gerovę, kaip apie galimą atskiros politikos srities objektą, rašė tik nevyriausybinų organizacijų atstovai, gyvūnų apsaugos aktyvistai ir žurnalistai, tačiau akademinų mokslo darbų apie žemės ūkio politikos pokyčių, galėsiančių padėti geriau apsaugoti gyvūnus, būtinybę, buvo vos keletas, iš jų – nė vieno apie gyvūnų apsaugą ir gerovę – kaip atskirą viešosios politikos dalį⁴⁶³.

Pirmasis dėmesį į tai atkreipė Didžiosios Britanijos politikos teorijos prof. Robertas Garneris – savo knygoje pristatęs politinių tinklų analizę, jis pabrėžė, kad viešąją politiką nulemia ne tik pati vyriausybė, bet ir kiti „veikėjai“: galios struktūros, įvairios įstaigos ir organizacijos, netgi elgesio normos.⁴⁶⁴ Ši svarbi įžvalga dar bus naudinga, kuomet paskutiniame magistro darbo skyriuje bus nagrinėjama Lietuvos gyvūnų gerovės ir apsaugos politikos situacija, tikrinant vieną iš hipotezių apie išorinių jėgų įtaką. O šiame kontekste svarbu suprasti tai, kad autorius knygoje atspindėjo ir bendrą visuomenės nuotaiką bei spaudimą politikams⁴⁶⁵ – jau iš to galima suprasti tuomet brandusius pokyčius Europos gyvūnų gerovės ir apsaugos politikoje.

Priede prie EEB steigimo Amsterdamo sutarties, kuri įsigaliojo 1999 m. – „Protokole dėl gyvūnų apsaugos ir gerovės“ aiškiai įvardijama, kad gyvūnai yra *juslios būtybės* ir kad šia sutartimi siekiama

⁴⁵⁷ Treaty on European Union (consolidated version), „Protocol (No 33) on protection and welfare of animals“, 1997, <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1432394562743&uri=CELEX:11997E/TXT>>, [Žiūrėta 2015-04-15].

⁴⁵⁸ M. Radford, 106.

⁴⁵⁹ Tarybos direktyva 98/58/EB dėl ūkinės paskirties gyvūnų apsaugos, 1998, <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:31998L0058&qid=1432394136315&from=EN>>, [Žiūrėta 2015-04-25].

⁴⁶⁰ Tarybos direktyva 93/119/EB, dėl gyvūnų apsaugos juos skerdžiant arba užmušant, 1993, <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1993L0119:20070105:LT:PDF>>; [Žiūrėta 2015-04-25].

⁴⁶¹ Tarybos direktyva 97/2/EB, iš dalies keičianti Direktyvą 91/629/EEB, nustatančią būtiniausius veršelių apsaugos standartus, 1997, <<http://eurlex.europa.eu/legalcontent/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:31997L0002&qid=1432393911026&from=EN>>, [Žiūrėta 2015-04-25].

⁴⁶² Animal Welfare on the Farm, <http://ec.europa.eu/food/animal/welfare/farm/index_en.htm>, [Žiūrėta 2015-04-25].

⁴⁶³ E. N. Eadie, 78.

⁴⁶⁴ R. Garner, 6.

⁴⁶⁵ R. Garner, 238.

užtikrinti geresnę jų apsaugą bei pagarbą jiems.⁴⁶⁶ Kadangi EEB pirmiausia ir buvo įsteigta bendrai rinkai sukurti, svarbiausios ES politikos kryptys ir buvo derinamos su pagrindiniais Sąjungos tikslais – į nurodytus minimalius gyvūnų gerovės ir apsaugos reikalavimus ES narės turėjo atsižvelgti įgyvendindamos bendrą žemės ūkio, transporto, mokslinių tyrimų ir vidaus rinkos politiką.

Reikia pabrėžti, kad šis gyvūnų priskyrimas *juslių būtybių* kategorijai yra nesietinas su gyvūnų teisėmis, o tik nurodo į būtiną apsaugą buityje, pramonėje, žemės ūkyje, maisto gamyboje, pramogų srityje, moksliniuose bandymuose ir kitur žmonių poreikiams naudojamiems gyvūnams, kad jie išvengtų bereikalingų kančių. Tačiau tai reikšmingas posūkis gyvūnų gerovės ir apsaugos politikoje, įrodantis, kad ES institucijos reagavo į besikeičiančias sąlygas ir stengėsi savalaikiškai tai pritaikyti.

Lisabonos sutartis, iš dalies pakeitusi ES sutartį ir EEB steigimo sutartį, buvo pasirašyta 2007 m., o įsigaliojo 2009 m., ją ratifikavo visos ES narės. Ši sutartis ES gyvūnų gerovės ir apsaugos politikoje įtvirtino tokią kryptį, iš kurios pasukti atgal jau nebuvo galima – 13-ame straipsnyje aiškiai apibrėžta, kad valstybės narės privalo visapusiškai atsižvelgti į gyvūnų – *juslių būtybių* – gerovės reikalavimus⁴⁶⁷. 2010 m. Europos Parlamentas ir Europos Sąjungos Taryba išdėstė aiškią poziciją, kad gyvūnų gerovė ES steigimo sutarties 13 straipsnyje įtvirtinta kaip „ES vertybė“⁴⁶⁸. Tad kitame poskyryje bus apžvelgti kiti didžiausią įtaką ES gyvūnų gerovės ir apsaugos politikai padarę teisės aktai.

1.2. ES gyvūnų gerovės politikos reglamentavimas

Pasauliniu lygmeniu teisės aktai, susiję su gyvūnų gerove ir apsauga, labai skiriasi: nuo puikiai užtikrinamų reikiamų gyvūnams sąlygų, žiaurumo prieš gyvūnus prevencijos ir net kai kurių teisių suteikimo⁴⁶⁹ gyvūnams (pvz.: neišnaudoti gyvūnų cirkuose, delfinariumuose ir zoologijos soduose) – labiausiai išsivysčiusiose šalyse, iki neįgyvendinamų įstatymų arba net jų neegzistavimo – mažiausiai išsivysčiusiose šalyse. Atrodytų, kad kalbant apie Europą šis apibendrinimas nelabai tinka, tačiau pavarčius įvairias ES ataskaitas, paskaičius gyvūnų gynėjų organizacijų atsiliepimus ir statistiką, aiškėja, kad ir ES narės gana skirtingai tvarkosi su gyvūnų gerovės ir apsaugos problemomis, ypač prastai šiuo atžvilgiu sekasi 2007 m. į ES priimtai Rumunijai⁴⁷⁰.

Pirmiausia derėtų akcentuoti, kad didžioji dalis ES (ar iki tol buvusios EEB) teisės aktų įteisina ūkinės paskirties gyvūnų (tarp jų ir – žuvininkystės sektoriaus žuvų) bei gyvūnų, naudojamų moksliniuose eksperimentuose, gerovę ir apsaugą. O naminių gyvūnų–augintinių; bešeimininkių gyvūnų; cirkuose, lenktynėse, medžioklėje ir kitose žmonių pramogose naudojamų gyvūnų gerovė (išskyrus zoologijos soduose gyvenančius gyvūnus) šiais aktais neregamentuojama – daugeliu atvejų tai paliekama šalių narių kompetencijai (kiek tai nesikerta su bendra ES teise).

Laukinių gyvūnų apsaugą užtikrina Europos Tarybos 1979 m. priimta „Europos laukinės gamtos ir gamtinės aplinkos apsaugos konvencija“⁴⁷¹, laukinės faunos ir floros rūšių apsauga (kontroliuojant jų

⁴⁶⁶ Treaty of Amsterdam, amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts, 1997, <<http://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?qid=1432394562743&uri=CELEX:11997D/TXT>>, [Žiūrėta 2015-04-15].

⁴⁶⁷ Lisabonos sutartis, Europos Sąjungos sutarties suvestinė redakcija, 2007, <<http://eurlex.europa.eu/legalcontent/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:C2012/326/01&qid=1432402015611&from=EN>>, [Žiūrėta 2015-04-15].

⁴⁶⁸ *Europos Sąjungos oficialusis leidinys*, 53 tomas, 2010 m. liepos 27 d., <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2010:203E:FULL&from=EN>>, [Žiūrėta 2015-04-15].

⁴⁶⁹ Steve White, „Into the Void: International Law and the Protection of Animal Welfare“, *Global Policy*, Vol. 4, November 2013, 391.

⁴⁷⁰ „The burning alive and massacres of stray animals in Romania“, interneto svetainė: <<http://www.animal-rights-action.com/animal-overpopulation.html#The Burning Alive And Massacres of Stray Animals In Romania>>, [Žiūrėta 2015-04-15].

⁴⁷¹ Europos laukinės gamtos ir gamtinės aplinkos apsaugos konvencija, 1979, <<http://www.etar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.5CF16BA7EA74>>, [Žiūrėta 2015-04-15].

tarptautinę prekybą) garantuota pasauline „Nykstančių laukinės faunos ir floros rūšių tarptautinės prekybos konvencija (CITES)“, pasirašyta 1973 m. Vašingtone, JAV (šie teisės aktai šiame magistro darbe nebus apžvelgiami, nes nėra svarbūs nagrinėjamai temai).

Ūkinės paskirties gyvūnai daugiausia politikų dėmesio susilaukė neatsitiktinai – įgyvendinant pagrindinius EEB tikslus – rūpinantis bendros žemės ūkio politikos ES šalyse narėse diegimu, vieninga gyvūnų apsauga ir tinkamos laikymo, transportavimo bei skerdimo sąlygos sudaro palankesnes galimybes siekti ne tik bendros žemės ūkio produktų rinkos, bet ir maisto saugos politikos tikslų⁴⁷². Maisto sauga čia suprantama gana plačiai – ji apima ne tik maisto higienos reikalavimus, bet ir augalų sveikatą, aplinkos taršą, taip pat – gyvūnų sveikatą, jų mitybą ir gerovę.

Vienareikšmiškai pabrėžiama, kad ES teisės aktai, susiję su gyvūnų gerove ir apsauga, skirti ne tik gyvūnams apsaugoti, bet ir tam, kad maistui naudojami gyvūnai (ypač – kiaulės, mėsiniai galvijai ir pan.) patirtų kuo mažesnę stresą tiek savo gyvenamoje aplinkoje, tiek transportuojami, tiek ir skerdžiami, kad psichinė jų būklė nepadarytų neigiamos įtakos būsimos mėsos kokybei⁴⁷³. Tam buvo įteisintas principas prieš skerdžiant gyvūnus, juos apsvaiginti.

Šio magistro darbo autorę domina tie pagrindiniai ES teisės aktai, kurie galioja visoms šalims narėms (EEB ar ES sutartys, taip pat – reglamentai ir direktyvos, kai kuriais atvejais – ir rekomendacijos). Tikslumo dėlei vertėtų priminti, kad ES reglamentai yra privalomi teisės aktai⁴⁷⁴, kurie turi būti taikomi visose ES šalyse narėse, o direktyvomis nustatomi ne tiek konkretūs darbai, kiek bendri tikslai, kuriuos turi pasiekti visos ES šalys narės, tačiau joms palikta veiksmų, kaip tai atlikti, pasirinkimo laisvė, todėl kiekviena šalis gali eiti skirtingu keliu, kol per numatytą laiką pasieks reikiamą rezultatą. Rekomendacijos nėra teisiškai privalomos, tačiau suteikia galimybę institucijai (pvz., EK) pareikšti savo nuomonę tam tikru klausimu ir pasiūlyti valstybei narei galimą veiksmų kryptį. Be abejo, nuo šalies vadovų požiūrio, pasirinktos politikos ir kitų aplinkybių priklauso, ar ji pasinaudoja šia pagalba.

Čia kalbama apie ES teisės aktus (Europos Parlamento ir ES Tarybos patvirtintus EK teisės aktus), o Europos Ministrų Tarybos (toliau – ET) teisės aktai turi kiek kitokį teisinį statusą, tačiau svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog būtent ET konvencijos ir padarė nemažą teigiamą įtaką ES gyvūnų gerovės ir apsaugos politikos formavimui⁴⁷⁵. Šie aktai ir buvo pirmieji tarptautiniai susitarimai, kurie gyvūnų apsaugos srityje jau rėmėsi ir etiniais motyvais ir svarbiausiu iš jų – kad negalima be rimtos priežasties rizikuoti gyvūno gyvybe⁴⁷⁶. Nors ES narės šalys yra ir ET narės, tačiau šios tarpvyriausybines organizacijas konvencijos šalims neprivalomos ir ratifikuojamos tik tuo atveju, jei valstybė narė pati to pageidauja. Su gyvūnų gerove ir apsauga susijusias ET konvencijas paminėti dera, nes jas ratifikavusios beveik visos ES narės, taip pat ir nemažai ES nepriklausančių šalių.

Iš pradžių, kai EEB narėms ėmė vertis platesnė maisto produktų rinka, aktualiausia problema buvo nesaugus ūkinės paskirties gyvūnų transportavimas, todėl 1968 m. buvo priimta „Europos konvencija dėl gyvūnų apsaugos tarptautinio vežimo metu“⁴⁷⁷, kurioje buvo nurodytos bendros sąlygos, būtinos gyvūnams

⁴⁷² „Overall Mission“, interneto svetainė, <http://ec.europa.eu/food/index_en.html>, [Žiūrėta 2015-04-15].

⁴⁷³ Council Decision of 16 May 1988 on the conclusion of the European Convention for the Protection of Animals for Slaughter (88/306/EEC), <http://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/HTML/?uri=OJ:JOL_1988_137_R_0025_007&from=EN>, [Žiūrėta 2015-04-15].

⁴⁷⁴ „Reglamentai, direktyvos ir kiti teisės aktai“, interneto svetainė: <http://europa.eu/eu-law/decision-making/legal-acts/index_lt.htm>, [Žiūrėta 2015-04-15].

⁴⁷⁵ V. Caporale, B. Alessandrini, P. Dalla Villa ir S. Del Papa, „Global perspectives on animal welfare: Europe“, *Scientific and Technical Review*, 24 (2), 2005, 567.

⁴⁷⁶ „Biological safety – use of animals by humans“, interneto svetainė, <http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_cooperation/biological_safety_and_use_of_animals/>, [Žiūrėta 2015-04-15].

⁴⁷⁷ Europos konvencija dėl gyvūnų apsaugos tarptautinio vežimo metu, 1968, <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=228596&p_query=&p_tr2=>>, [Žiūrėta 2015-04-15].

transportuoti keliais, oru, vandeniui ir geležinkeliais – transporto priemonių ir gyvūnų paruošimas, veterinariniai reikalavimai, atitinkami pažymėjimai ir pan.⁴⁷⁸. 1979 m. ir 2003 m. konvencija buvo patobulinta, įtraukiant rekomenduojamus gyvūnui skiriamos erdvės išmatavimus, girdymo, maitinimo ir poilsio grafikus. Visa tai buvo atlikta atsižvelgus į gyvūnų gerovės srityje dirbančių mokslininkų pastabas⁴⁷⁹.

Tik 1976 m. buvo susirūpinta priimti „Europos konvenciją dėl ūkinės paskirties gyvūnų apsaugos“⁴⁸⁰, nors nuo 1964 m. netilo kalbos apie intensyvios gyvulininkystės daromą žalą ne tik gyvūnams, bet ir visai gamtai, tarp jų ir – ir žmogui. Dokumentas nubrėžė gaires, kaip turėtų būti ūkininkaujama, laikant gyvūnus maistui, vilnai, odai, kailiui ir kitoms veiklos rūšims, nurodė vengti nereikalingo gyvūnų skausmo ir sužalojimų, atsižvelgti į laikymo, maitinimo ir kitų svarbių sąlygų reikalavimus⁴⁸¹. 1992 m. konvencija buvo papildyta nustatant minimalius gyvūnų sveikatos būklės rodiklius ir galimas naudoti technologijas, kad būtų išvengta genetinio modifikavimo⁴⁸² ir pan.

Neilgai trukus po to buvo suprasta, kad gyvūnų apsaugos vien ūkiuose žmonių vartojamo maisto kokybei pasiekti neužtenka, tad 1979 m. priimta „Europos konvencija dėl skerdžiamų gyvūnų apsaugos“⁴⁸³, kurioje nurodomi vežimo į skerdyklą, aptvaro, sąlygų skerdyklose, gyvūnų apsvaiginimo ir kiti reikalavimai (neporakanopiniams (t. y. arkliai, mulai, asilai), atrajotojams (t. y. galvijai, avys ir ožkos), kiaulėms, triušiams ir naminiams paukščiams⁴⁸⁴).

Vis labiau aktyvėjant gyvūnų apsaugos judėjimams, 1986 m. buvo priimtas dar vienas svarbus teisės aktas, kuris patobulintas 1998 m. – „Europos konvencija dėl eksperimentiniais ir kitais mokslo tikslais naudojamų stuburinių gyvūnų apsaugos“⁴⁸⁵. Ja nurodomi reikalavimai eksperimentuose naudojamų gyvūnų laikymo ir priežiūros sąlygoms, eksperimentų tvarkai, būtinybei gyvūną numarinti tik humanišku būdu, kad jis nepatirtų baimės, streso ir kančių⁴⁸⁶.

1987 m. politikų dėmesio sulaukė ir naminiai gyvūnai, kuomet buvo priimta „Europos konvencija dėl namuose laikomų gyvūnų apsaugos“⁴⁸⁷, tačiau jos nesilaikymas dalyje ES šalių narių iki šiol kelia nemažai problemų. Konvencijoje numatytos naminių gyvūnų laikymo, veisimo, prekybos jais, dresavimo ir humaniško numaravimo sąlygos; pabrėžiama, kad gyvūnui negalima kelti bereikalingo skausmo ir jį kankinti bei negalima namuose laikomo gyvūno padaryti benamiu⁴⁸⁸. 1995 m. konvencija papildyta punktais apie chirurgines operacijas bei reikalavimus, taikomus laikant laukinius gyvūnus kaip augintinius⁴⁸⁹.

⁴⁷⁸ „Transport“, interneto svetainė, <http://www.coe.int/T/E/Legal_affairs/Legal_co-operation/Biological_safety_and_use_of_animals/Transport/>, [Žiūrėta 2015-04-15].

⁴⁷⁹ European Convention for the Protection of Animals during International Transport (Revised), 2003, <<http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/193.htm>>, [Žiūrėta 2015-04-15].

⁴⁸⁰ Europos konvencija dėl ūkinės paskirties gyvūnų apsaugos, 1976, <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=228594&p_query=&p_tr2=>, [Žiūrėta 2015-04-15].

⁴⁸¹ „Farming“, interneto svetainė, <http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/biological_safety_and_use_of_animals/Farming/>, [Žiūrėta 2015-04-15].

⁴⁸² Protocol of Amendment to the European Convention for the Protection of Animals kept for Farming Purposes, 1992, <<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/145.htm>>, [Žiūrėta 2015-04-15].

⁴⁸³ Europos konvencija dėl skerdžiamų gyvūnų apsaugos, 1979, <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=228605&p_query=&p_tr2=>, [Žiūrėta 2015-04-15].

⁴⁸⁴ Ten pat.

⁴⁸⁵ Europos konvencija dėl eksperimentiniais ir kitais mokslo tikslais naudojamų stuburinių gyvūnų apsaugos, 1986, <<https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=TAR.F1B527AE313B>>, [Žiūrėta 2015-04-15].

⁴⁸⁶ Ten pat.

⁴⁸⁷ Europos konvencija dėl namuose laikomų gyvūnų apsaugos, 1987, <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=230381&p_query=&p_tr2=>, [Žiūrėta 2015-04-15].

⁴⁸⁸ Ten pat.

⁴⁸⁹ David G. Pritchard, „European Convention for the Protection of Pet Animals (ETS no 125) of the Council of Europe“, <http://www.vier-pfoten.eu/files/EPO/Materials_conf/David_Pritchard_Abstract.pdf>, [Žiūrėta 2015-04-15].

Pastaruoju metu įvairūs ES teisės aktai reglamentuoja ūkinės paskirties gyvūnų tarptautinio transportavimo, skerdimo, vištų dedeklių, laikomų narvuose, veršių, karvių, kiaulių, ūkinių žuvų gerovės ir apsaugos, švelniakailių gyvūnų laikymo, laukinių paukščių išsaugojimo, zoologijos sodo gyvūnų bei ruonių apsaugos, žvejybos tinklais bei mokslinių eksperimentų su gyvūnais tvarką bei draudimą prekiauti šunų ir kačių kailiais. Svarbu išskirti griežtą ES draudimą naudoti gyvūnus kosmetikos testavimui, kuris 2004 m. apėmė testavimo uždraudimą naudojant jau pagamintą kosmetiką, o 2009 m. buvo uždrausta atlikti ir kosmetikos gaminių ingredientų testavimą su gyvūnais⁴⁹⁰. Šis draudimas buvo vienas iš svarbesnių ES teisės aktų, skirtų ne ūkinės paskirties gyvūnų gerovei ir apsaugai.

Kaip vieną pirmųjų pačios EEB (jau ne ET) teisės aktų, verta paminėti 1974 m. paskelbtą EEB tarybos direktyvą dėl gyvūnų skerdimo prieš tai apsvaiginus⁴⁹¹ (papildytas 1993 m.). Būtent čia nurodytas pagrindinis principas, kad prieš nuleidžiant gyvūnui kraują, gyvūnas turi būti apsvaigintas ir nesikankinti, išimtį sudarant tik tuo atveju, jei skerdimas yra ritualinis ir jis būtinas Europos ribose esančių religinių bendruomenių nariams aprūpinti maistu. Vėlesnieji ES teisės aktai buvo atliepiantys ET konvencijas, daugeliu atvejų jas kartojantys, kad būtų pripažįstami kaip būtini visoms ES narėms (direktyvos ir reglamentai).

Taigi, iš aukščiau pateiktos informacijos buvo galima suprasti, su gyvūnų gerove ir apsauga susiję teisės aktai gali būti bendrieji (pvz.: draudžiantys prieš gyvūnus naudoti smurtą ar kitaip versti juos kankintis) ir specializuoti⁴⁹², tokie kaip ES priimti teisės aktai, susiję su gyvūnų apsauga tik tam tikrose situacijose (pvz.: naudojant juos eksperimentams, skerdžiant gyvūnus mėšai ir t. t.). Kaip jau buvo minėta ankstesniame poskyryje, pastarieji teisės aktai gali atlikti ir atlieka dvi funkcijas – saugo gyvūną nuo kančių bei užtikrina maisto saugumą ir jo kokybę žmonėms. Tačiau nepaisant to, ir ignoruojant gyvūnų teisių aktyvistų požiūrį, kad tokiu būdu gyvūnai ir toliau traktuojami tik kaip ekonominės prekės, žmogaus nuosavybė ar netgi vergai⁴⁹³, verta akcentuoti, kad ES politinėje arenoje per pastarąjį 60-metį gyvūnai tapo turinčiais teisinį statusą, o tai yra neabejotinai teigiamas pokytis ES gyvūnų gerovės ir apsaugos politikoje pažangesnio požiūrio link.

1.3. ES gyvūnų gerovės politikos įgyvendinimas

Nors mokslininkai ir teisininkai pripažįsta, kad pasauliniu lygmeniu „gyvūnų apsauga dar nenusipelnė visapusiško dėmesio ir neturi globalaus statuso“⁴⁹⁴, tačiau Europos šalių politinėje darbotvarkėje tam skiriamas vis didesnis dėmesys – tai kompleksinė, įvairiaaspektė viešosios politikos sritis, susidedanti iš svarbių mokslinių, etinių, ekonominių ir politinių dėmenų⁴⁹⁵. Net ir nepaisant to, kad ES sudaryta iš įvairių kultūrine bei religine prasmėmis šalių, besiskiriančių socioekonominėmis sąlygomis, įvairiomis teisinėmis praktikomis, ji išlieka pasauline lydere vystant aukščiausių standartų gyvūnų gerovės politiką.⁴⁹⁶

Iš ankstesnių šio magistro darbo skyriaus poskyrių buvo galima suprasti, kad šią politiką lemia daug veiksnių, pradedant įsipareigojimais bendrai žemės ūkio politikai ir bendrai rinkai vystyti, baigiant gyvūnų

⁴⁹⁰ „Ban on Animal Testing“, interneto svetainė, <http://ec.europa.eu/growth/sectors/cosmetics/animal-testing/index_en.htm>, [Žiūrėta 2015-04-15].

⁴⁹¹ Council Directive 74/577/EEC of 18 November 1974 on stunning of animals before slaughter, 1974, <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1433595130503&uri=CELEX:31974L0577>>, [Žiūrėta 2015-05-01].

⁴⁹² Marc Bekoff (red.), *Encyclopedia of Animal Rights and Animal Welfare*, II leidimas, Santa Barbara: Greenwood Press, 2010, 354.

⁴⁹³ Gary L. Francione, *Animals, property, and the law*, 1995, Philadelphia: Temple University Press, 5.

⁴⁹⁴ Steven William White, „Into the Void: International Law and the Protection of Animal Welfare“, *Global Policy*, Vol. 4 (4), 2013, 9.

⁴⁹⁵ Maria Ferrara, „EU experience in capacity building on animal welfare: Workshop on educational strategies to promote animal welfare concepts and practices“, [Pristatymas], Jabolicabal, 2 June 2010.

⁴⁹⁶ P. Dalla Villa, L. R. Matthews, B. Alessandrini, S. Messori ir G. Migliorati, „Drivers for animal welfare policies in Europe“, *Reviews of the Science and Technology Office for International Epizootiology*, 33 (1), 2014, 39.

naudotojų ir apskritai visos visuomenės nuomone, taip pat – etiniais įsipareigojimais gamtai ir gyvūnijai. Teisininkai išskiria tris veiksnius, kurie ES politiką veikia aktyviausiai pastarąjį dešimtmetį: 1) augantis visuomenės poreikis, kad žemės ūkyje būtų taikomi gyvūnų gerovės standartai; 2) ekonominė nauda ūkininkams, kurie gyvulininkystėje taiko aukštesnius standartus; 3) stimulus vyriausybėms inicijuoti šios visuomenės gėrybės tiekimą⁴⁹⁷.

ES politikoje aktyviai siekiama atitikti Pasaulinės gyvūnų sveikatos organizacijos (OIE)⁴⁹⁸ paskelbtus gyvūnų sveikatos ir gerovės standartus, iš kurių verta paminėti gyvūnų transportavimą žeme, vandeniui ir oru, skerdimą maistui bei dėl ligų kontrolės vykdomą skerdimą, benamių–bešeimininkių šunų populiacijos kontrolę, moksliniams tyrimams ir edukacijai naudojamų gyvūnų apsaugą, ūkinių žuvų gerovę jas transportuojant ir žudant maistui.⁴⁹⁹ Ir nors didžiąją dalį reikalavimų ES įgyvendinama gyvūnų gerovės politika jau atitinka, tačiau dar yra sričių, kur reikia nemažai padirbėti. Apie tai, kaip ir kitas problemines sritis, plačiau bus kalbama 2.1.4. poskyryje.

ES institucijos bendradarbiauja su nevyriausybinėmis organizacijomis, mokslininkais⁵⁰⁰ – pastarieji veikėjai veikia ir netiesiogiai, akcijomis bei publikacijomis darydami įtaką viešajai nuomonei, taigi – ir politikai, ir tiesiogiai – pasamdyti konsultuoja ES institucijas⁵⁰¹. Taigi, galima teigti, kad politikos formavimas ir įgyvendinimas yra paremtas žiniomis ir moksliniais apskaičiavimais, pati ES pabrėžia nuolatinio visuomenės bei visų suinteresuotų šios politikos veikėjų informavimo ir švietimo būtinybę⁵⁰² (taip vadinamoji „minkštoji“ priemonė, kai remiamas dalinimasis žiniomis⁵⁰³).

Tikslumo dėlei verta pabrėžti, kad ES Gyvūnų apsaugos, gerovės ir sveikatos politikos sritis yra priskirta prie ES BŽŪP, kuria siekiama įvairių tikslų, tarp jų ir – saugoti aplinką bei gyvūnų gerovę⁵⁰⁴, taip pat – padėti ūkininkams pagaminti tiek maisto, kad jo pakaktų Europai⁵⁰⁵, ir užtikrinti, kad šis maistas būtų saugus ir kokybiškas⁵⁰⁶, taigi BŽŪP apima ir maisto saugą, taip užtikrinant žmogaus sveikatos standartus bei vartotojų apsaugą. Be to, būtent žemės ūkio ir žuvininkystės sritis priskirta pasidalijamajai ES kompetencijai, o tai reiškia, kad ES kompetencija dalijasi su valstybėmis narėmis, kaip tai numatyta ES sutarties ir sutarties dėl ES veikimo suvestinėje redakcijoje⁵⁰⁷, o valstybės narės savarankiškai toje srityje gali veikti tik tuo atveju, jei ES nusprendė nesiimti veiksmų.

ES vykdomosios valdžios funkcijas atlieka Europos Komisija (toliau – EK), kuri ne tik atsakinga už ES politikos įgyvendinimą ir priežiūrą, kaip tai vykdoma valstybėse narėse, bet ir pati inicijuoja ES politiką bei atstovauja bendriems ES interesams. Gyvūnų apsaugos, gerovės ir sveikatos politikos srityje EK užsiima teisės aktų leidyba ir jų įgyvendinimu, komunikacija ir švietimu, tarptautinių iniciatyvų palaikymu,

⁴⁹⁷ Diane Ryland, „Animal welfare in the reformed Common Agricultural Policy: Wherefore art thou?“, *Environmental Law Review*, Vol. 17 (1), 2015, 23.

⁴⁹⁸ „OIE's achievements in animal welfare“, interneto svetainė: <<http://www.oie.int/animal-welfare/animal-welfare-key-themes/>>, [Žiūrėta 2015-05-01].

⁴⁹⁹ Karen Levenson, „A Comparison of Canadian and EU Animal Welfare Standards“, *Animal Alliance of Canada*, 2011, 5.

⁵⁰⁰ Donald M. Broom, *Sentience and Animal Welfare*, Oxfordshire: CABI, 2014, 136.

⁵⁰¹ P. Dalla Villa at al. 39.

⁵⁰² „Coordinated European Animal Welfare Network (EUWelNet)“, Deliverable 3, 2013, 6, <http://pure.ilvo.vlaanderen.be/portal/files/2496516/EUWelNet_Deliverable_3_FINAL.pdf>, [Žiūrėta 2015-05-01].

⁵⁰³ Carolina T. Maciel, Arthur P. J. Mol ir Bettina B. Bock, „Paving the way for farm animal welfare in international relations: an EU-Brazil case study“, *Contemporary Politics*, 2015, 1.

⁵⁰⁴ „Animal Health“, interneto svetainė, <http://ec.europa.eu/food/animal/index_en.htm>, [Žiūrėta 2015-05-01].

⁵⁰⁵ „Žemės ūkis“, interneto svetainė, <http://europa.eu/pol/agr/index_lt.htm>, [Žiūrėta 2015-05-01].

⁵⁰⁶ „Health and Food Safety“, interneto svetainė, <http://ec.europa.eu/dgs/health_food-safety/index_en.htm>, [Žiūrėta 2015-05-01].

⁵⁰⁷ Suvestinės sutartys. Pagrindinių teisių chartija, 2010 m. kovo mėn. <http://europa.eu/pol/pdf/qc3209190lhc_002.pdf>, [Žiūrėta 2015-05-01].

mokslinių tyrimų užsakymu, rizikos nustatymu ir jos valdymu.⁵⁰⁸ Tam tikras politikos sritis kuruoja atitinkami EK generaliniai direktoratai.

Gyvūnų apsauga, gerove ir sveikata pavesta rūpintis dviem generaliniams direktoratom: Sveikatos ir vartotojų apsaugos⁵⁰⁹ bei Žemės ūkio ir kaimo plėtros⁵¹⁰. Pastarasis užsiima maisto grandinės organizavimo rėmimu (tarp jų ir – žemės ūkio produkcijos rinka, kurioje, be viso kito, prekiaujama ir gyvūnais), gyvūnų gerove ir rizikos žemės ūkyje valdymu⁵¹¹. O Sveikatos ir vartotojų apsaugos generalinis direktoratas atsakingas už maisto saugumą, gyvūnų sveikatos ir gerovės apklausų organizavimą; naujų įstatymų, susijusių su gyvūnų gerove ūkiuose, gyvūnus transportuojant ir juos skerdžiant, inicijavimą⁵¹² ir pan.

Abu direktoratai pagal savo sritis yra atsakingi už stebėjimą, kad ES šalys narės laikytųsi ES teisės aktuose nurodytų reikalavimų ir juos įtrauktų į savo politinę darbotvarkę, taip pat jie teikia konsultacijas ES legislatyvinėms institucijoms. Svarbu paminėti ir *FVO*⁵¹³ vaidmenį – auditų, inspektavimo ir kitokius vizitus į ES valstybes narės⁵¹⁴, kad būtų užtikrintas teisingas ES teisės aktų, susijusių su maisto saugumu, gyvūnų sveikata, jų gerove ir pan. įgyvendinimas. Vėliau ši organizacija pateikia rekomendacijas ES valstybei narei, kaip ištaisyti jos padarytas klaidas ir galimų veiksmų planą.

Gyvūnų gerovės ir apsaugos politikos istoriją ES galima skirstyti į du etapus: pirmasis – nuo steigimo iki atnaujintos ES steigimo sutarties – Lisabonos sutarties įsigaliojimo 2009 m. gruodžio 1 d., antrasis – nuo šios datos tebesitęsiantis iki dabar. Būtent Lisabonos sutartį galima laikyti didžiausiu laimėjimu ir lemiamu atskaitos tašku, nuo kurio galima pradėti skaičiuoti kryptingo rūpinimosi gyvūnais laiką.

Ši sutartis yra prievolė joje nurodytus principus gerbti ir jų laikytis visoms be išimties ES valstybėms narėms. Nors anksčiau buvo trumpai užsiminta apie šios sutarties 13 straipsnio svarbą, kuriame gyvūnams suteiktas aukštesnis nei iki tol – *jus lios būtybės* (arba *jus laus gyvio*) statusas, bet verta atidžiau panagrinėti jame nurodytus principus.

Straipsnis skelbia, kad „rengdamos ir įgyvendindamos Sąjungos žemės ūkio, žuvininkystės politiką, transporto politiką, vidaus rinkos, mokslinių tyrimų, technologijų plėtros ir kosmoso politiką, Sąjunga ir valstybės narės turi visokeriopai atsižvelgti į gyvūnų, kaip juslių gyvių, gerovės reikalavimus, taip pat gerbti valstybių narių įstatymus ir kitus teisės aktus, papročius, ypač susijusius su religinėmis apeigomis, kultūros tradicijomis ir vietos paveldu.“⁵¹⁵ Jis prilygina gyvūnų gerovę kitiems esminiams siekiamiems ES principams, tokiems kaip lyčių lygybė, garantija į socialinę apsaugą, darnaus vystymosi plėtra, vartotojų apsaugos užtikrinimas, asmeninių duomenų apsauga ir pan.

Taigi, nuo EEB steigimo 1957 m., situacija labai pasikeitė – ES BŽŪP politika jau nebegali būti paremta vien adekvačios pasiūlos, teisingų kainų ir stabilaus produkcijos teikimo užtikrinimu, nes ūkinės paskirties gyvūnų auginimas Europos vartotojų vertinimu jau nebereiškia paprastos maisto gamybos – tai

⁵⁰⁸ Andrea Gavinelli, „The European Union and animal welfare policies: 30 years after the first law what is next?“, [Pristatymas], <http://www.fao.org/fileadmin/user_upload/animalwelfare/1.4_Andrea_animal_welfare_strategy.pdf>, [Žiūrėta 2015-05-01].

⁵⁰⁹ „Health and Food Safety“, interneto svetainė: <http://ec.europa.eu/dgs/health_food-safety/index_en.htm>, [Žiūrėta 2015-05-01].

⁵¹⁰ „Directorate-General for Agriculture and Rural Development“, interneto svetainė, <http://ec.europa.eu/dgs/agriculture/index_en.htm>, [Žiūrėta 2015-05-01].

⁵¹¹ „2014 Management Plan“, July 2014, <http://ec.europa.eu/dgs/agriculture/documents/management-plan-2014_en.pdf>, [Žiūrėta 2015-05-01].

⁵¹² „Responsibilities and Tasks of Directorate General Health and Consumer Protection“, interneto svetainė, <http://ec.europa.eu/food/animal/welfare/tasks/index_en.htm>, [Žiūrėta 2015-05-01].

⁵¹³ „Food and Veterinary Office FVO“, interneto svetainė, <http://ec.europa.eu/food/food_veterinary_office/index_en.htm>, [Žiūrėta 2015-05-01].

⁵¹⁴ Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai ir Europos Ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui dėl Europos Sąjungos Strategijos dėl gyvūnų gerovės apsaugos 2012–2015 m., Briuselis, 2012, <http://ec.europa.eu/food/animal/welfare/actionplan/docs/aw_strategy_19012012_lt.pdf>, [Žiūrėta 2015-05-01].

⁵¹⁵ „The EU and animal welfare: policy objectives“, interneto svetainė, <http://ec.europa.eu/food/animal/welfare/policy/index_en.htm>, [Žiūrėta 2015-05-01].

susiję ir su kitais socialiniais tikslais (maisto kokybe ir saugumu, aplinkosauga, kaimiškų vietovių išsaugojimu ir gyvūnų apsauga)⁵¹⁶, taip pat – su tarptautine politika, ekonomika, bendra rinka, švietimu, netgi klimato kaitos klausimais⁵¹⁷.

Kadangi gyvūnai daugelį amžių gyvena šalia žmonių ir yra susieti daugybe įvairių ryšių⁵¹⁸, todėl gyvūnų gerovės specialistai akcentuoja, kad svarbu juos teisingai vertinti, „nesupainiojant jų interesų su mūsų pačių interesais“⁵¹⁹, tačiau kiti mokslininkai akcentuoja, kad skirtumas, esantis tarp to, ką gyvūnams kaip gerovę siūlo visuomenė ir tarp to, kaip gerovę galėtų suprasti patys gyvūnai, galėtų būti paaiškintas tik ekonominiais apribojimais, o ne kokiomis kitomis priežastimis⁵²⁰.

Žvilgterėjus į statistiką, tampa aišku, kad kalbama išties apie didžiulio masto aktualiją: ES valstybėse narėse ūkininkai laiko apie 2 mlrd. paukščių, 300 mln. žinduolių; 12 mln. gyvūnų kasmet panaudojami tyrimams (didelė dalis jų po eksperimentų numarinami, kad nebesikankintų), šunų ir kačių augintinių populiaciją gali sudaryti apie 100 mln., tačiau nėra tikslų duomenų apie zoologijos soduose ir akvariumuose laikomų gyvūnų skaičių⁵²¹, o visame pasaulyje kasmet sunaudojama apie 56 mlrd. gyvūnų vien mėšai ir jos poreikis auga⁵²². Atsižvelgiant į tai, gyvūnų gerovė turi būti socialiai atsakingos politikos dalis, tad labai svarbu, kad būtų pasiektas „teisingas balansas tarp gyvūnų kančios ir žmonių gaunamos naudos“⁵²³.

Gyvūnų gerovės politikos statusas kinta – iš pradžių ji buvo vystoma tik valstybių mastu, dabar – susijusi su bendrąja ES ir tarptautine rinkomis⁵²⁴, taigi – svarbi ir tarpvalstybiniu lygmeniu. Gyvūnų gerovė į ES Maisto saugumo politiką galutinai įtraukta buvo 2001 m. Prie to aktyviai prisidėjo ir Pasaulinė gyvūnų sveikatos organizacija (OIE), jungianti 180 pasaulio šalių. Nuo 2006 m., kuomet ES buvo keičiama BŽŪP, gyvūnų gerovės klausimai įgavo daugiau reikšmės, taip pat buvo dedamos pastangos sulygtinti tiesiogines išmokas, kad būtų pasiekti aukštesni gyvūnų gerovės standartai, kad būtų užtikrintas geras veikimas visoje maisto grandinėje – nuo gyvūnų auginimo, maitinimo, gydymo, iki saugaus maisto pristatymo vartotojams⁵²⁵.

Kadangi maisto grandinėje gyvūnų gerovė yra viena iš svarbiausių grandžių, verta akcentuoti maisto gamybos įmonių orientavimąsi į socialiai atsakingą politiką, pabrėžiant gyvūnų gerovės klausimus.⁵²⁶ Net jei remtumėmės prielaida, kad įmonės taip elgiasi skatinamos ne tik vertybinių įsitikinimų, kad gyvūnai turi būti globojami ir saugomi, o viešųjų ryšių tikslų bei savo įvaizdžio gerinimu netiesiogiai kuriamos reklamos pirkti būtent jų maistą, teigiamas poslinkis bendroje gyvūnų gerovės politikoje ir jos įgyvendinime būtų pastebimas bet kokių atveju. Teigiamas politikos rezultatas būtų ir tai, kad maisto

⁵¹⁶ Rex Horgan ir Andrea Gavinelli, „The expanding role of animal welfare within EU legislation and beyond“, *Livestock Science* (103), 2006, 303.

⁵¹⁷ Her Majesty's Government, „Review of the Balance of Competences between the United Kingdom and the European Union: Animal Health and Welfare and Food Safety Report“, London, 2013 June, 5.

⁵¹⁸ Sue Donaldson ir Will Kymlicka, *Zoopolis: A Political Theory of Animal Rights*, Oxford: Oxford University Press, 2011, 5.

⁵¹⁹ *Encyclopedia of Animal Rights and Animal Welfare*, xxxiii.

⁵²⁰ Xavier Averos et al., „The effect of Steps to Promote Higher Levels of Farm Animal Welfare across the EU. Societal versus Animal Scientists' Perceptions of Animal Welfare“, *Animals*, 3, 2013, 801.

⁵²¹ Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai ir Europos Ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui dėl Europos Sąjungos Strategijos dėl gyvūnų gerovės apsaugos 2012–2015 m.

⁵²² Atsuko Matsuoka ir John Sorenson, „Human Consequences of Animal Exploitation: Needs for Redefining Social Welfare“, *Journal of Sociology & Social Welfare*, Vol. XL, No. 4, December 2013, 23.

⁵²³ Helena Rocklinsberg, Christian Gamborg ir Mickey Gjerris, „A case for integrity: gains from including more than animal welfare in animal ethics committee deliberations“, *Laboratory Animals*, Vol. 48 (1), 2014, 61.

⁵²⁴ Carolina Toschi Maciel ir Bettina Bock, „Modern Politics in Animal Welfare: The Changing Character of Governance of Animal Welfare and the Role of Private Standards“, *International Journal of Sociology of Agriculture & Food*, Vol. 20, No. 2, 2012, 222.

⁵²⁵ Rex Horgan, „EU animal welfare legislation: current position and future perspectives“, *Revista Electrónica de Veterinaria REDVET*, Vol. VII, Nr. 12, Diciembre/2006, 1.

⁵²⁶ Henry Buller ir Emma J. Roe, *Certifying Quality: Negotiating and Integrating Animal Welfare into Food Assurance*, Cardiff: School of City and Regional Planning, 2011, 25.

vartotojai sutinka mokyti už prekę brangiau, jei žino, kad maistas buvo pagamintas užtikrinant kuo aukštesnio lygio gyvūnų gerovę ir humanišką jų numarinimą⁵²⁷.

Taip pat galima teigiama įvertinti ir tai, kad šiuolaikiniai politinio valdymo įrankiai įrodė esą efektyvūs keičiant maisto grandinės veikėjų elgesį⁵²⁸ ir užtikrinant minimalių teisinių standartų laikymąsi⁵²⁹. EK politiką palaiko ir daugelis nepriklausomų konsultantų, teikdami mokslinę pagalbą šią politiką vystant toliau (pvz.: Mokslinė veterinarų komisija, Mokslinė gyvūnų sveikatos ir gyvūnų gerovės komisija ir Europos maisto saugumo taryba (EFSA) ir pan.⁵³⁰). Gyvūnų gerovės politika remiasi būtent gyvūnų gerovės mokslu, todėl patikimi, racionalūs ir svarbūs sprendimai gali būti priimti tik naudojantis tarpdisciplinine prieiga, įtraukiant teorinę biologiją, etiką ir net filosofijos pagrindus.⁵³¹

Kalbant apie ES gyvūnų gerovės politikos formavimą ir įgyvendinimą, būtina trumpai apžvelgti jos pagrindinius tikslus bei bendruosius veiksmų planus, kurie nuo 2009 m. buvo pristatyti jau du: 2006–2010 m. ir 2012–2015 m. Pagal tai valstybės narės gali planuoti savo veiksmus gyvūnų apsaugos, gerovės ir sveikatos srityse.

Pagrindiniai ES gyvūnų gerovės politikos tikslai yra sukurti bendrą ES veiksmų planą, užtikrinantį gyvūnų gerovės reikalavimų laikymąsi ir aukščiausius gyvūnų gerovės standartus. Tačiau svarbu pabrėžti tai, jog atsakomybė už gyvūnų gerovę jau numatyta ne tik visų valstybių narių lygmeniu (valstybės vadovų, ministerijų ir pan.), bet ir žemesniais lygiais – rinkos, vartojimo srities, ir net individo⁵³².

2006 m. EK priėmė „Bendrijos veiksmų planą dėl gyvūnų apsaugos ir gerovės 2006–2010 m.“⁵³³, o nagrinėjamai temai jis svarbus tuo, kad būtent jame pirmą kartą ES istorijoje viename dokumente buvo išdėstytos įvairios ES politikos nuostatos, reglamentuojančios milijonų ES teritorijoje ekonominiais tikslais laikomų gyvūnų gerovę. Tuometiniu planu buvo siekiama nustatyti aiškias ES gyvūnų gerovės politikos kryptis; toliau siekti, kad aukštų standartų būtų laikomasi ne tik ES, bet ir jai nepriklausomose valstybėse; geriau koordinuoti esamus resursus; tęsti gyvūnų gerovės mokslinius tyrimus, remiantis principu „3 R“ (angl. *Replacement, Reduction and Refinement*): jei įmanoma – pakeisti mokslinius tyrimus tokiais, kuriuose nereikalingi gyvūnai; sumažinti mokslinių eksperimentų kiekį bei patobulinti jų tvarką ir pan.⁵³⁴ (nuo 1996 m., kuomet bandymuose naudotų gyvūnų skaičius ES teritorijoje buvo 11,6 milijonai⁵³⁵, kasmet tokių gyvūnų skaičius, palyginus su didėjančia ES teritorija, mažėjo). Graužikai ir triušiai sudaro daugiau kaip 80% visų ES bandymams naudotų gyvūnų (pelės – 59%, žiurkės – 17%), antroji daugiausiai naudotų gyvūnų grupė yra šaltakraujai gyvūnai (apie 10%), trečioji grupė – paukščiai (apie 6% visų gyvūnų)⁵³⁶.

⁵²⁷ V. Caporale et al., 574.

⁵²⁸ Jean Marie Codron ir Eric Giraud-Heraud, „Minimum quality standards, premium private labels, and European meat and fresh produce retailing“, *Food Policy*, 30 (3), 2005, 279.

⁵²⁹ Jason Konefal, „Food, the environment, and democracy: a case study of the marine conservation movement’s shift from state-centered to market-based approaches“, *Journal of Rural Social Sciences*, 25(3), 2010, 230.

⁵³⁰ R. Horgan, 3.

⁵³¹ Frida Lundmark, Charlota Berg, O. Schmid, D. Behdadi ir Helena Rocklinsberg „Intentions and Values in Animal Welfare Legislation and Standards“, *Journal of Agriculture and Environmental Ethics*, 27, 2014, 995.

⁵³² F. Lundmark et al., 993.

⁵³³ Action plan on animal welfare 2006-2010, interneto svetainė, <http://europa.eu/legislation_summaries/food_safety/animal_welfare/f82003_en.htm>, [Žiūrėta 2015-05-01].

⁵³⁴ Communication from the Commission to the European Parliament and the Council on a Community Action Plan on the Protection and Welfare of Animals 2006-2010, Brussels, 2006, <http://ec.europa.eu/food/animal/welfare/com_action_plan230106_en.pdf>, [Žiūrėta 2015-05-01].

⁵³⁵ „Third Report from the Commission to the Council and the European Parliament on the Statistics on the Number of Animals Used for Experimental and other Scientific Purposes in the Member States of the European Union“, 2003-01-22, 5.

⁵³⁶ „Fourth Report from the Commission to the Council and the European Parliament on the Statistics on the Number of Animals Used for Experimental and other Scientific Purposes in the Member States of the European Union“, 2005-01-20, 4; „Komisijos ataskaita Tarybai ir Europos Parlamentui – Europos Sąjungos valstybėse narėse bandymams ir kitiems mokslo tikslams naudojamų gyvūnų statistikos penktoji ataskaita“, 2007-11-05, 3; Šeštoji ataskaita, 2010-12-08, 3; Septintoji ataskaita, 2013-12-05, 3.

Tuo pačiu planu buvo norima: pakelti egzistuojančius minimalius standartus gyvūnų gerovei ir apsaugai; suteikti prioritetą į ateities politikos kūrimą orientuotiems tyrimams; pristatyti standartizuotus gyvūnų gerovės indikatorius; įtraukti į švietimo ir žinių gilinimo procesą plačiąją visuomenę; tęsti pradėtas ir inicijuoti naujas tarptautines iniciatyvas, atkreipiančias dėmesį į gyvūnų gerovę ir kuriančias didesnę visuomenės palaikymą⁵³⁷. Jau tame plane buvo dėstoma, kad naujos krypties gyvūnų gerovė reikalauja ne tik aukšto ūkininkų ir kitų maisto grandinės veikėjų žinių ir techninių įgūdžių lygio, bet ir etinio aspekto – į gyvūną žiūrėti kaip į *juslią būtybę* ir būtinybės visai visuomenei jausti pareigos jausmą bei atsakomybę⁵³⁸.

Atsižvelgiant į įvairių institucijų, tarnybų ir organizacijų vertinimus, nuomonę ir kritiką, 2012 m. buvo patvirtintas jau nebe veiksmų planas, o strategija, kuri iš esmės buvo tarsi gerokai patobulinta plano tąsa – „Europos Sąjungos strategija dėl gyvūnų gerovės apsaugos 2012–2015 m.“⁵³⁹. Čia buvo orientuojamasi jau ne tik į trumpalaikius tikslus, bet ir ilgalaikį planavimą, pvz.: žemės ūkio srities atstovų kompetencijų didinimą ir produkcijos kokybės reikalavimą bei piliečių informuotumo lygio kėlimą, nes buvo suprasta, kad vartotojų elgesys tiesiogiai lemia ūkininkų norą investuoti į gyvūnų gerovę, o vartotojai, turėdami daugiau informacijos apie produktų gamybą, gali geriau pasirinkti.

Strategijoje akcentuojama, kaip svarbu atsakomybę paskirstyti kiekvienam, todėl naudotas vadinamas „daugiasluoksnis metodas“: siekiama supaprastinti ES gyvūnų gerovės teisinę bazę, kad būtų geriau užtikrinamas jos įgyvendinimas valstybėse narėse; padėti valstybėms narėms teisės aktus suderinti su ES teise, kad būtų geriau panaudoti moksliniai ir techniniai resursai; užtikrinti, kad gyvulių augintojai žinotų teisės aktus, jų laikytųsi ir padėtų gyvūnams išvengti skausmo, streso ir kančių; patobulinti BŽŪP ir jos finansavimo būdus; siekti, kad tarpvalstybinėje prekyboje (ne su ES valstybėmis) būtų laikomasi panašių gyvūnų gerovės standartų, būtų pabrėžta pridėtinė gyvūnų gerovės vertė ir tai nesutrukdytų ES valstybėms konkuruoti pasaulinėje rinkoje⁵⁴⁰. Šis dokumentas nagrinėjamai temai svarbus tuo, kad reglamentuoja ne tik ūkinės paskirties gyvūnų, bet ir gyvūnų, gyvenančių zoologijos soduose bei naudojamų moksliniams ir medicininiais eksperimentams, gerovės sąlygas – pateikiami aiškūs standartai, kurių turėtų laikytis visos ES valstybės narės.

1.4. ES gyvūnų gerovės politikos problemos ir įgyvendinimo sunkumai

Ankstesniuose poskyriuose buvo supažindinta su ES gyvūnų gerovės politikos raida bei politikos tobulinimo proceso metu pasiektais teigiamais rezultatais. Tačiau verta susipažinti ir su pagrindiniais sunkumais bei problemomis, nes tai trukdo vystyti efektyvesnę, tvaresnę ir saugesnę gyvūnų gerovės politiką visoje ES.

2012 m. EK pripažino, kad nepaisant to, jog pastaruosius metus ES gyvūnų gerovei kasmet vidutiniškai skirdavo apie 70 mln. eurų, iš jų net 71% atitekdavo ūkininkams (kaip Europos žemės ūkio fondo kaimo plėtrai išmokamos gyvūnų gerovės išmokos)⁵⁴¹, o likusi mažesnioji dalis buvo skiriama visai kitai ES veiklai, susijusiai su gyvūnų gerovės politikos formavimu (iš jų – 21% moksliniams tyrimams). Kai bėgant laikui buvo suprasta, kad valstybės prastai užtikrina kai kurių sričių teisės aktų įgyvendinimą, buvo stengiamasi supaprastinti ir suvienodinti gyvūnų gerovės standartus reglamentuojančią tvarką (čia galima priminti „ES strategiją dėl gyvūnų gerovės apsaugos 2012–2015 m.“), kartu ir užtikrinant, kad valstybės

⁵³⁷ Communication from the Commission to the European Parliament and the Council on a Community Action Plan on the Protection and Welfare of Animals 2006-2010, Brussels, 2006, <http://ec.europa.eu/food/animal/welfare/com_action_plan230106_en.pdf>, [Žiūrėta 2015-05-01].

⁵³⁸ M. Ferrara.

⁵³⁹ Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai ir Europos Ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui dėl Europos Sąjungos strategijos dėl gyvūnų gerovės apsaugos 2012–2015 m.

⁵⁴⁰ Ten pat.

⁵⁴¹ Ten pat.

narės sugebėtų jų laikytis. Nors strategijos įgyvendinimui skirtas laikas jau eina į pabaigą, problemų šioje srityje dar pakankamai daug.

Viena didžiausių problemų yra ta, kad ne visos ES narės laikosi aiškiai nurodytų ES gyvūnų gerovės reikalavimų, problemų kelia ir nepakankamai apmokyti tikrintojai, kurie nesistengia veiksmingai nubausti nesilaikančiųjų taisyklių⁵⁴², todėl neabejotinai gali nukentėti gyvūnai, nes negerinamos jų gyvenimo sąlygos. EK Maisto ir veterinarijos tarnybos rolė labai svarbi, tačiau užtikrinti gerovės standartus jai trukdo limituotas galimų patikrinimų skaičius, taip pat – gana sudėtingas išskylančių su valstybėmis narėmis konfliktų sprendimas.⁵⁴³

Nors EK skiria nemažą kiekį lėšų įvairių naujų teisės aktų ir reikalavimų propagavimui ir viešinimui, pastebima dviguba problema: iš vienos pusės ūkininkai, veterinarijos gydytojai, vietos pareigūnai bei kiti su galvijų auginimu susiję asmenys neturi pakankamai informacijos apie naujausius gyvūnų gerovės praktikos reikalavimus⁵⁴⁴, o iš kitos pusės – taip pat ne visi vartotojai gauna pakankamą kiekį informacijos, kad pirkdami maistą atsižvelgtų į gyvūnų gerovės veiksnius.

Dar viena problema yra ta, kai net jei vartotojai ir tikisi, kad bus paisoma gyvūnų gerovės reikalavimų, jie tuo pačiu metu nori pirkti nebrangius maisto produktus⁵⁴⁵. Gyvūnų gerovės sąlygų tobulinimo išlaidos netiesiogiai perkeliama vartotojui, o jei pasaulinėje rinkoje laikomasi žemų kainų, tai atbaido ūkininkus nuo pastangų įdiegti labiau gerovės reikalavimus atitinkančias sąlygas.⁵⁴⁶ Galima suprasti, kad ši problema aktualesnė toms ES narėms, kurių valstybingumo ir pilietiškumo patirtis yra mažesnė, o ekonominio klestėjimo laikotarpis gerokai trumpesnis nei Vakarų Europos šalių, ES senbuvų. Taigi, čia galima įtarti esant gilesnes problemas, nei paprasčiausias neinformuotumas.

Žemės ūkiui skiriama net 40% ES biudžeto, toks kiekis numatytas ir 2014–2020 m. finansavimo laikotarpiui. ES yra viena iš didžiausių pasaulyje kiaulienos eksportuotojų, tačiau kiaulių gerovę turinti užtikrinti 2008 m. Tarybos direktyva Nr. 2008/120/EB, nustatanti būtiniausius kiaulių apsaugos standartus⁵⁴⁷, yra dalies ES ūkininkų tiesiog ignoruojama ir neįgyvendinama. Dar vis opia problema išlieka paršelių kastravimas, kuris dažnai atliekamas be anestezijos ar nuskausminimo⁵⁴⁸. Be abejo, pirkdami mėsą vartotojai tokių faktų nežino, kaip ir to, kokiomis apskritai sąlygomis auginami gyvūnai maistui.⁵⁴⁹

Taip pat verta atkreipti dėmesį į tai, kad nepaisant didžiulio įvairių gyvūnų gerovei, apsaugai ir sveikatai skirtų ES teisės aktų kiekio, iki šiol nėra specializuotų ES aktų, reglamentuojančių tam tikrų rūšių ūkinės paskirties gyvūnų gerovę (pvz.: pieninių karvių, mėsinių galvijų, avių, ožkų, arklių, asilų, triušių, kalakutų ir pan.).

Dar vienas ES gyvūnų gerovės politikos trūkumų – nereglamentuoti gyvūnų auginamųjų gerovės reikalavimai⁵⁵⁰, kol kas tai palikta kiekvienos valstybės narės valiai. Nepasirūpinta numatyti vienodų auginamųjų auginimo ir veisimo sąlygų bei reikalavimų ir licencijavimo veisėjams, taip pat neįsteigtas bendras visos ES duomenų registras⁵⁵¹, kuriame gyvūnus auginamuosius perkantys asmenys galėtų patikrinti, ar veisėjai patikimi ir tvarkingi, ar veikia legaliai ir ar jų gyvūnai – sveiki, skiepyti, ar nebuvo gabenami

⁵⁴² Ten pat.

⁵⁴³ „Evaluation of the EU Policy on Animal Welfare and Possible Policy Options for the Future“, Final Report, December 2010, 38.

⁵⁴⁴ Ten pat.

⁵⁴⁵ F. Lundmark, et al., 1011.

⁵⁴⁶ C. Phillips, 78.

⁵⁴⁷ Tarybos direktyva 2008/120/EB, nustatanti būtiniausius kiaulių apsaugos standartus, 2008-12-18, <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32008L0120&from=EN>>, [Žiūrėta 2015-05-01].

⁵⁴⁸ „Act for Animals: Strategic goals 2015 – 2020“, Eurogroup for Animals, Brussels [rinkiminė brošiūra], 5–27.

⁵⁴⁹ Alison Hils, *Do Animals Have Rights?*, Cambridge: Icon Books Ltd., The Old Dairy, 2005, 159.

⁵⁵⁰ Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai ir Europos Ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui dėl Europos Sąjungos Strategijos dėl gyvūnų gerovės apsaugos 2012–2015 m.

⁵⁵¹ „Act for Animals: Strategic goals 2015–2020“, Eurogroup for Animals, Brussels [rinkiminė brošiūra], 5–27.

antisanitarinėmis ar kitokiomis gyvūnų gerovės neužtikrinančiomis sąlygomis, kaip tai daroma nelegalaus įvežimo atvejais.⁵⁵² Dar viena problema – daug gyvūnų išnaudojami turistų pramogoms ir to nereglamentuoja ES teisės aktai.⁵⁵³

Benamių–bešeimininkių šunų ir kačių populiacijos kontrolė taip pat nereglamentuota bendrais ES teisės aktais, todėl skurdesnės šalys šių klausimų arba nesprendžia, arba sprendžia labai nehumaniškais būdais. Su tuo susijęs ir žiaurumo prieš gyvūnus klausimas, ir, nors atrodytų, kad jis neturi būti aktualus ES senbuvėms (pvz.: Švedija pripažįstama kaip viena iš pažangiausiai besitvarkančių valstybių gyvūnų gerovės srityje⁵⁵⁴, Šveicarija ir Vokietija gyvūnų apsaugą įtraukusios į savo konstitucijas⁵⁵⁵ ir pan.), bet iš Didžiosios Britanijos atvejo, kad kas pusę minutės iš Anglijos ir Velso kas nors skambina visą parą veikiančia žiaurumo prieš gyvūnus linija ir prašo pagalbos, o inspektoriai kasmet tiria daugiau nei 150 000 skundų dėl gyvūnų nepriežiūros ar žiauraus su jais elgesio⁵⁵⁶ bei iš 2010 m. Lenkijos 10 000 protestuotojų apėmusių maršų prieš žiaurų elgesį su gyvūnais⁵⁵⁷, aišku, kad ši problema svarbesnė daug platesniu nei vienos valstybės mastu. Panašią problemą bandoma spręsti nuo pat vaikystės diegiant atsakingą požiūrį į gyvūnus, pvz.: tam skirtas pagarbos gyvūnams mokantis EK institucijų sukurtas interaktyvus kompiuterinis žaidimas „Ferma“, skirtas 9–12 m. vaikams⁵⁵⁸.

Kalbant apie gyvūnų gerovę, dažnai pamiršamas ir kitas svarbus aspektas – „ekologinis“ arba „tarprūšinis teisingumas“⁵⁵⁹, t. y. gyvūnų rūšių įvairovės išsaugojimas, nes masiškas, industrinis gyvūnų auginimas maistui neabejotinai neigiamai veikia aplinką, ją skurdina, prisideda prie klimato kaitos ir turės įtakos dabarties ir ateities kartų sveikatai.

Taip pat pastebimos ir kitos problemos, labiau susijusios su komunikacija: ne visos šalys vienodai supranta teisinį ir etinį gyvūnų statusą, trūksta detalaus teisės aktų supratimo, veterinarų ir teisininkų bendradarbiavimo ir pan.⁵⁶⁰

Šiame poskyryje trumpai apžvelgtos problemos yra tarsi bendra tendencija, tačiau skirtingos ES valstybės narės gali susidurti ir su dar kitokiomis problemomis, kurių specifika gali būti tiesiogiai padiktuota šalies socialinių, ekonominių, demografinių, kultūrinių ar kitokių sąlygų.

2 priedas. Su gyvūnų gerove ir apsauga susiję teisės aktai

2.1. ES teisės aktų perkėlimas į Lietuvos teisinę sistemą

2004–2012 m. su ES normatyviniais teisės aktais ir toliau buvo derinama Lietuvos teisinė bazė – verta paminėti tuos įstatymus ir poįstatyminius aktus, kurie arba buvo patvirtinti kaip iki tol nebuvę, arba buvo iš esmės pakeisti, derinant juos prie ES reikalavimų. Tarp jų ir VMVT direktoriaus 2004-06-10 įsakymu patvirtinti specialieji reikalavimai *Ratitae* paukščiams⁵⁶¹; veterinarijos reikalavimai gyvūnų globos

⁵⁵² „Evaluation of the EU Policy on Animal Welfare and Possible Policy Options for the Future“, 49.

⁵⁵³ David A. Fennell, „Tourism and Animal Welfare“, *Tourism Recreation Research*, Vol. 38 (3), 2013, 325.

⁵⁵⁴ Charlota Berg, Matz Hammarstrom, „The process of building a new governmental authority based on public demands for improved animal welfare“, *Livestock Science*, 103, 2006, 301.

⁵⁵⁵ Erin Evans, „Constitutional Inclusion of Animal Rights in Germany and Switzerland: How Did Animal Protection Become an Issue of National Importance?“, *Society and Animals*, 18, 2010, 231.

⁵⁵⁶ „Animal Welfare“, interneto svetainė, <<http://www.politics.co.uk/reference/animal-welfare>>, [Žiūrėta 2015-05-01].

⁵⁵⁷ Kerstin Jacobsson, „Fragmentation of the collective action space: the animal right movement in Poland“, *East Europeans Politics*, Vol. 28, No. 4, 2012, 353.

⁵⁵⁸ „Commission launches „Farmland“: The fun way for kids to learn about animal welfare“, Brussels, 10 November 2008, 1.

⁵⁵⁹ Heather McLeod-Kilmurray, „Commoditizing Nonhuman Animals and Their Consumers: Industrial Livestock Production, Animal Welfare, and Ecological Justice“, *Bulletin of Science, Technology & Society*, 32 (1), 2012, 71.

⁵⁶⁰ Marlene Wartenberg, „Wild Animals in Captivity – Animal Welfare, Law and Enforcement“ [Pristatymas], Brussels, 19-20 June 2013.

⁵⁶¹ VMVT direktoriaus įsakymas dėl specialiųjų reikalavimų *Ratitae* paukščiaus patvirtinimo, 2004-06-10, <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.D4ABBDE33466>>, [Žiūrėta 2015-04-22].

namams⁵⁶² (atkreiptinas dėmesys, kad iki tol tokių taisyklių nebuvo, nors gyvūnų globos namai, karantinavimo, sanitarinės tarnybos jau veikė⁵⁶³). VMVT direktoriaus įsakyme dėl veterinarijos reikalavimų cirko gyvūnams patvirtinimo⁵⁶⁴ kalbama ne apie gerovės, bet apie sveikatos reikalavimus cirko gyvūnams, galiojančius visoje ES, tačiau veterinarijos reikalavimuose prekybai gyvūnais augintiniais⁵⁶⁵ jau kalbama ir apie gerovę, taip pat ir viščiukų broilerių laikymo reikalavimuose⁵⁶⁶, skirtuose intensyviai auginamiems viščiukams broileriams, taip pat – reikalavimuose pramoginiams ir kitiems renginiams naudojamiems gyvūnams patvirtinimo⁵⁶⁷. Iki 2007 m. buvo pasirašyta „Europos konvencija dėl eksperimentiniais ir kitais mokslo tikslais naudojamų stuburinių gyvūnų apsaugos“⁵⁶⁸ ir jos pakeitimo protokolais⁵⁶⁹. 2008-10-14 buvo priimtas Įstatymas dėl Tarptautinės konvencijos dėl banginių medžioklės reguliavimo ir jos protokolo ratifikavimo⁵⁷⁰.

2.2. Trumpa Gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatymo apžvalga

2012-10-03 priimtas Gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatymas nustatė „valstybės ir savivaldybių institucijų kompetenciją, užtikrinant gyvūnų, kaip juslių būtybių, gerovę ir apsaugą, fizinių ir juridinių asmenų, kitų organizacijų ir filialų (toliau – asmuo) pareigas gyvūnų apsaugos ir gerovės srityje, beprežiūrių gyvūnų gerovę ir apsaugą, bešeimininkių gyvūnų populiacijos mažinimo priemones, humaniško elgesio su gyvūnais reikalavimus, kad gyvūnai būtų apsaugoti nuo žiauraus elgesio, kankinimo ir kito neigiamo poveikio ir būtų užtikrintas žmonių saugumas.“⁵⁷¹

Seimo Kaimo reikalų komiteto Seimo Rudens sesijos darbų ataskaitoje tarp svarbiausių darbų paminėtas ir Gyvūnų globos, laikymo ir naudojimo įstatymo pakeitimo įstatymas⁵⁷², kuriuo atnaujintas ir patobulintas GGA teisinis reguliavimas. Įstatyme nurodyti konkretūs veiksmai, kurie laikomi žiauriu elgesiu su gyvūnais ir jų kankinimu, siekiama užtikrinti bešeimininkių gyvūnų gerovę ir apsaugą, nustatytos jų populiacijos mažinimo priemonės, taip pat – įtvirtintos naujos teisinės nuostatos, reglamentuojančios privalomą gyvūnų registravimą ir ženklimą (įsigalios nuo 2016-01-01), gyvūnų veisimą, dresiravimą, gyvūnų naudojimą cirkuose, zoologijos soduose. Įstatymu sudarytos galimybės gyvūnų globėjams veikti gyvūnų gerovės ir apsaugos srityje, numatytas privalomas visuomenės švietimas (gyvūnų gerovė ir apsauga turi būti įtraukta į švietimo programas).

⁵⁶² VMVT direktoriaus įsakymas dėl veterinarijos reikalavimų gyvūnų globos namams patvirtinimo, 2004-11-24, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=247030&p_query=&p_tr2=>, [Žiūrėta 2015-04-22].

⁵⁶³ PASTABA: gyvūnų globos namai (ar globos, sanitarinės tarnybos) nuo gyvūnų prieglaudų skiriasi tuo, kad pastarosiose gyvūnai gali būti laikomi neribotą laiką, kol atrandami nauji šeimininkai, o ne po tam tikro laiko sunaikinami (utilizuojami).

⁵⁶⁴ VMVT direktoriaus įsakymas dėl veterinarijos reikalavimų cirko gyvūnams patvirtinimo, 2006-11-22, <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.280AE9405165>>, [Žiūrėta 2015-04-22].

⁵⁶⁵ VMVT direktoriaus įsakymas dėl veterinarijos reikalavimų prekyba gyvūnais augintiniais patvirtinimo, 2010-06-12, <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8C246B1CBEE1>>, [Žiūrėta 2015-04-22].

⁵⁶⁶ VMVT direktoriaus įsakymas dėl viščiukų broilerių laikymo reikalavimų patvirtinimo, 2010-04-27, <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.51EC59E889B4>>, [Žiūrėta 2015-04-22].

⁵⁶⁷ VMVT direktoriaus įsakymas dėl veterinarijos reikalavimų pramoginiams ir kitiems renginiams naudojamiems gyvūnams patvirtinimo, 2013-01-02, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=442016&p_query=&p_tr2=2>, [Žiūrėta 2015-04-22].

⁵⁶⁸ Europos konvencija dėl eksperimentiniais ir kitais mokslo tikslais naudojamų stuburinių gyvūnų apsaugos, ratifikuota 2007-04-05, <<https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=TAR.F1B527AE313B>>, [Žiūrėta 2015-04-22].

⁵⁶⁹ Įstatymas dėl Europos konvencijos dėl eksperimentiniais ir kitais mokslo tikslais naudojamų stuburinių gyvūnų apsaugos ir Europos konvencijos dėl eksperimentiniais ir kitais mokslo tikslais naudojamų stuburinių gyvūnų apsaugos pakeitimo protokolo ratifikavimo, ratifikuota 2007-04-05, <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.30C2B3B10EB6>>, [Žiūrėta 2015-04-22].

⁵⁷⁰ Įstatymas dėl tarptautinės konvencijos dėl banginių medžioklės reguliavimo ir jos protokolo ratifikavimo, 2008-10-14, teisės aktų paieškos interneto svetainė, <<http://www.litlex.lt/scripts/sarasas2.dll?Tekstas=1&Id=118676>>, [Žiūrėta 2015-04-21].

⁵⁷¹ Gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatymas, 2012-10-03, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=435692>, [Žiūrėta 2015-11-03].

⁵⁷² Seimo Kaimo reikalų komiteto 2012 m. rudens sesijos darbų ataskaita, 2013-03-13, <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=8872&p_d=133543&p_k=1>, [Žiūrėta 2015-04-12].

Svarbu paminėti ir tai, kad šis įstatymas pirmą kartą apibrėžė valstybės institucijas, atsakingas už įstatymo reikalavimų įgyvendinimą bei nustatė jų kompetenciją: Vyriausybei suteikti įgaliojimai tvirtinti valstybines strategijas ir programas gyvūnų apsaugos ir gerovės srityje, ŽŪM atsakinga už ūkinių gyvūnų bei gyvūnų augintinių valstybės politikos formavimą gerovės ir apsaugos srityje, laukinių gyvūnų gerovės ir apsaugos srityje valstybės politikos formavimas patikėtas AM, o VMVT suteikti svarbūs įgaliojimai valstybės politikos gyvūnų gerovės srityje formavimui, poįstatyminių teisės aktų rengimui bei įstatymo laikymosi reikalavimų kontrolei. Aiškesnis atsakomybės pasiskirstymas turėtų būti lengviau siejamas su kontrolės mechanizmu.

3 priedas. Žiaurus elgesys su gyvūnais

3.1. Kas yra laikoma žiauriu elgesiu su gyvūnu

Tai sąmoningas gyvūno padarymas bešeimininkiu ar beprižiūriu; gyvūno gąsdinimas, sužeidimas ar nužudymas; gyvūnų kaip taikinių naudojimas; gyvūnų kovų ar kovų su gyvūnais organizavimas, gyvūnų treniravimas kovoms; zoofiliniai veiksmai su gyvūnais ar tokių veiksmų propagavimas; gyvūnų skerdimas neapsvaiginus, išskyrus religinį (ritualinį) skerdimą, kurį Seimas įteisino; gyvūnų operavimas be nejautos; veterinarinės procedūros, siekiant pakeisti gyvūnų išvaizdą ar gyvūnų fiziologines funkcijas, pažeidžiant gyvūnų kūno dalių, minkštųjų audinių ar kaulų struktūrą; gyvūnų galimybes stimuliuojančių medžiagų, didinančių gyvūnų produktyvumą, darbingumą, sportinius rezultatus, naudojimas; gyvūnų sveikatai žalingų ar erzinančių cheminių medžiagų bei kitų priemonių ir įrenginių, sukeliančių gyvūnams baimę, stresą, kančias ar žalingas pasekmes gyvūnų sveikatai ir gerovei, naudojimas; gyvūnų mokymas ir dresavimas, juos erzinant ar kitais skausmą ir baimę sukeliančiais būdais, verčiant pranokti gyvūnų įgimtus gebėjimus arba naudojant dirbtinai žalojančias ar bereikalingą skausmą, kančią sukeliančias priemones; gyvūnų agresijos kitų gyvūnų ar žmonių atžvilgiu skatinimas dresuojant gyvūnus, išskyrus kaip tarnybinius naudojamų gyvūnų dresavimą; gyvūnų veisimas, sukeliantis žalingas pasekmes gyvūnų sveikatai ir gerovei (pvz.: neįgalių, neišsivysčiusių gyvūnų veisimas); gyvūnų laikymas jų rūšies, amžiaus, fiziologijos ir elgsenos neatitinkančiomis teisės aktuose nustatytomis sąlygomis; nesirūpinimas gyvūno sveikata, gerove; nepakankamas gyvūno šėrimas ar girdymas; poilsio gyvūnui nesuteikimas; gyvūnų naudojimas kitų gyvūnų maitinimui, išskyrus atvejus, kai toks maitinimas yra būtinas pagal maitinamų gyvūnų biologiją; gyvūnų vežimas transporto priemonėmis, nepritaikytomis arba netinkamomis tos rūšies gyvūnų vežimui; gyvūnų naudojimas reklamai, filmavimui, fotografavimui, parodose ir kituose renginiuose, jei dėl to gyvūnams sukeliama skausmas, kančia, gyvūnai verčiami pranokti jų įgimtus gebėjimus ar yra luošinami; kačių ir šunų žudymas, siekiant gauti jų kailį, mėsą ar kitas kūno dalis, taip pat kačių ir šunų mėsos, kailių ar jų dirbinių gamyba, įvežimas, išvežimas, eksportas, importas ir prekyba; laukinių gyvūnų, kurie buvo prižiūrėti žmogaus, paleidimas į laisvę, jei šie gyvūnai nebuvo tinkamai paruošti gyvenimui natūralioje aplinkoje; kiti veiksmai, sukeliantys gyvūno žūtį, skausmą, kančią, pavojų gyvūno sveikatai ar gyvybei.⁵⁷³

3.2. Ritualinio ir lietuviško skerdimo skirtumai

Svarbu suprasti, kad lietuviams įprastas, kaimuose matytas gyvulių skerdimas labai skiriasi nuo ritualinio, kurio reikalauja musulmonų ar judėjų tikėjimo atstovai. Pirmasis skirtumas – ritualiniu skerdimu (musulmonų *halal* maistui arba judėjų košeriniam maistui) skerdžiami ne visi gyvūnai, o tik sveiki atrajotojai kanopiniai (galvijai, ožkos ir avys); antra – tai turi atitinkamai atlikti musulmonas arba judėjas.⁵⁷⁴ Kadangi tokiam skerdimui būtina, kad visas gyvūno kraujas nubėgtų (jis nevartojamas),

⁵⁷³ „Sos-gyvūnai“ interneto svetainė, <<http://www.sos-gyvunai.lt/lt/teisine-apsauga/ziaurus-elgesys/>>, [Žiūrėta 2015-10-26].

⁵⁷⁴ Interneto svetainė „faktaiapie.lt“, 2015, <<http://faktaiapie.lt/maistas/ritualinis-gyvuliu-skerdimas/>>, [Žiūrėta 2015-10-21].

perpjovus gerklę visiškai sąmoningam gyvuliui, jis skausmuose ir kančiose prabūtų net iki 4 min. ir springtų savo krauju, dustų ir tvirtų nepakeliamą skausmą. Jį matydami kiti gyvūnai patiria dar didesnę stresą, nes tai paprastai vyksta besisukančiose kabyklose, kur gyvulys paliekamas kaboti ir blaškytis kančiose.⁵⁷⁵

Europos maisto saugos tarnybos atlikto tyrimo duomenimis, neapsvaiginti galvijai po kaklo arterijų perpjovimo išlieka sąmoningi 2–4 min. ES veterinarijos gydytojų federacijos teigimu, atsižvelgiant į gyvūnų gerovę ir jaučiant pagarbą gyvūnams, kaip juslioms būtybėms, negalima praktikuoti gyvulių skerdimo be išankstinio apsvaiginimo.⁵⁷⁶ Nuo 1997 m. iki 2013-01-01 religinėms bendruomenėms norint Lietuvoje tokiu būdu skersti gyvulius, reikėjo gauti VMVT leidimą.

Tikslumo dėlei verta priminti, kad 1938 m. Gyvulių globos draugijos narė Sofija Kymantaitė-Čiurlionienė iš Ženevos parvežė filmą apie tai, kaip gyvuliai turi būti apsvaiginti prieš juos skerdžiant, o draugijos vadovai kreipėsi į Lietuvos Vyriausybę, įteikdami moksliskai pagrįstą prašymą priimti atitinkamą įstatymą ir taisyklės gyvulių skerdimui sušvelninti.⁵⁷⁷ Ir nors toks įstatymas tuomet nebuvo priimtas, tačiau pažangos atžvilgiu vertinant tuometę situaciją ir šių laikų aktualijas, galima fiksuoti įdomų paradoksą.

3.3. Pirmasis bandymas įteisinti bausmes už žiaurų elgesį su gyvūnais

1990-12-04 ATPK sustiprinta atsakomybė už aplinkos apsaugos teisės normų pažeidimus: nustatytos baudos už gyvūnų, nepriskirtų medžioklės ir žvejybos objektams, apsaugos ir naudojimo įstatymų pažeidimus; medžioklės taisyklių pažeidimus; žvejybos ir žuvų atsargų apsaugos taisyklių pažeidimus; gyvūnų naudojimo ir apsaugos taisyklių pažeidimą; gyvūnų gyvenamosios aplinkos, dauginimosi sąlygų ir migracijos kelių apsaugos reikalavimų pažeidimus; žiaurų elgesį su gyvūnais ir jų kankinimą (grėsi bauda nuo 50 rb. iki 300 rb.); taip pat už gyvūnijos naudojimo ir apsaugos taisyklių pažeidimus (pvz., savavališką gyvūnų kryžminimą, zoologijos kolekcijų kūrimo ir siuntimo į užsienį taisyklių pažeidimus, į Lietuvos Raudonąją knygą įrašytų gyvūnų, jų gyvenamų vietų naikinimą ir pan.).⁵⁷⁸

3.4. 2015 m. sugriežtintos bausmės už žiaurų elgesį su gyvūnais

Nuo 2015 m. vid. žiaurus elgesys su gyvūnais, taip pat jų kankinimas užtrauks 50–1200 eurų baudą su gyvūno konfiskavimu arba be to, už pakartotinį nusizengimą grės 1200–1750 eurų bauda su gyvūno konfiskavimu arba be to. Žiaurus elgesys su gyvūnais, jų kankinimas, jeigu dėl to gyvūnui gresia žūtis ar suluošinimas, užtrauks 300–1750 eurų baudą su gyvūno konfiskavimu arba be konfiskavimo, už tokį pat pakartotiną elgesį grės 1750–2300 eurų bauda su gyvūno konfiskavimu arba be to (Iki tol piliečiams už šį nusizengimą grėsė 28–289 eurų bauda).⁵⁷⁹

Kai Lietuvoje gyvūnas *juslia būtybe* buvo pripažintas tik 2012-10-03, o bausmės už žiaurumą sugriežtintos tik 2015 m., Lenkijoje dar 1998 m. buvo priimtas Gyvūnų apsaugos aktas, kuriame gyvūnas įvardijamas kaip gebantis jausti kančią ir detalizuojami veiksmai, kurie su gyvūnais atlikti draudžiami.⁵⁸⁰

⁵⁷⁵ LGTAO interneto svetainė, 2013-10-18, <<http://gyvunuapsauga.lt/naujienos/seimas-nori-sugrazinti-gyvunu-skerdima-pagal-religines-apeigas/>>, [Žiūrėta 2015-10-24].

⁵⁷⁶ LGTAO interneto svetainė, 2013-11-14, <<http://gyvunuapsauga.lt/naujienos/argumentai-uz-ar-pries-religini-skerdima/>>, [Žiūrėta 2015-10-24].

⁵⁷⁷ Interneto svetainė „beglobis“, 2009-12-08, <<http://beglobis.blogspot.lt/2009/12/lggd-istorija.html>>, [Žiūrėta 2015-10-12].

⁵⁷⁸ Įstatymas dėl Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimo ir papildymo, <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.4AC41D530A51>>, [Žiūrėta 2015-11-05].

⁵⁷⁹ Didės baudos už žiaurų elgesį su gyvūnais, 2015-06-23, <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4445&p_k=1&p_d=159076>, [Žiūrėta 2015-12-11].

⁵⁸⁰ Mičigano valstijos universiteto interneto svetainė, 2010 m., <<https://www.animallaw.info/statute/poland-cruelty-polish-animal-protection-act>>, [Žiūrėta 2015-12-11].

Taigi, NVO atstovų teigimu, Lietuva gyvūnų gerovės ir apsaugos srityje ypač atsilieka ne tik nuo ES senbuvių ir jas vejasi⁵⁸¹, bet ir nuo kaimyninės Lenkijos⁵⁸².

3.5. Pažeidimai Lietuvos zoologijos soduose

Lietuvoje 2011 m. buvo tirti 5 zoologijos sodai. 3 iš 5 zoologijos sodų nepavyko užtikrinti gyvūnų ir visuomenės saugumo; aptvarai suprojektuoti prastai, mažai apsauginių atitvarų, trūksta personalo; daugelis aptvarų nehygieniški ir gali kelti pavojų gyvūnų sveikatai ir gerovei; gyvūnų gerovės ir zootechniniai standartai daugelyje zoologijos sodų buvo prasti; beveik visi aptvarai nepraturtino gyvūnų aplinkos žaislais ar maitinimo įrenginiais, kurie galėtų pagerinti gyvūnų elgesį ir užimtumą; minimalios normos neužtikrino visų gyvūnų erdvinių, fizinių, fiziologinių ir elgesio poreikių; nepaisoma retų rūšių veisimo prioriteto, 50% rūšių valdų nebuvo jokio informacinio ženklo.⁵⁸³

4 priedas. Ekspertų interviu

4.1. Interviu su Lietuvos gyvūnų teisių apsaugos organizacijos įkūrėja, direktore Brigita Kymantaite, 2015-10-28

1. Jūsų veikla gyvūnų apsaugos srityje labai aktyvi, gal kiek mažiau su ūkiniais gyvūnais esate susijusi, bet kadangi kailiniai žvėreliai priskiriami prie ūkinių, tai dirbate ir šioje srityje. Kurią sritį išskirtumėte, kur nuveikta daugiausiai?

Negalėčiau išskirti, kas svarbiausia, bet dirbame tose srityse, kuriose turime specialistų ir ekspertų – tiek tarptautiniame lygmenyje, tiek Lietuvoje, bet Lietuvoje specialistų, susijusių su gyvūnų gerove ir apsauga, tikrai nėra daug. Labai trūksta tokių gyvūnų elgsenos specialistų, kur užsienio universitetuose yra specialybė ir mokslas – pas mus Lietuvoje to dar nėra. Tai tiesiog renkamės pagal tai ir veiklą. Ir dar pagal kitą kriterijų – kas tuo metu iš tikrųjų yra itin aktualu, itin žiauru, ar visuomenės nuomonė yra svarbi gyvūnų atžvilgiu, ir be abejo, pagal finansinius dalykus, nes dirbti vienoje gyvūnų apsaugos srityje yra kartais ir pigiau (pvz., gyvūnų augintinių), o jeigu pradėtumėm dirbti su ūkiniais gyvūnais, kur dalyvauja daug ekspertų, tai yra visai kitokios darbo specifikos ir reikalingi kitokie specialistai ir tas išdidina tokios kampanijos kainą. Veiklos pasirinkimą lemia daug veiksmy, pati dar nesu veganė, su savimi kovoju. Svarbu daug kas, tiesiog ne viskam jėgų dar pakanka.

2. Kurioje srityje gyvūnų gerovės ir apsaugos yra daugiausia problemų – ar tai kailiniai gyvūnai, ūkiniai gyvūnai, gyvūnai augintiniai? Nemažai girdėjom dalykų apie gyvūnų „dauginimo“ problemą...

Negaliu tikrai pasakyti, kurioje srityje daugiausia, nes tų problemų visose srityse tikrai yra daug, kadangi gyvūnų gerovės apsaugos sritis šiai dienai dar tikrai „žengia pirmuosius žingsnius“, kitokia ta gyvūnų apsauga, negu kad buvo iki šiol, tai tų problemų yra apstu, kur tikrai bepasisuktum. Kadangi daug metų formavosi ne visiškai tinkama tradicija elgesio su gyvūnais arba tas elgesys buvo tos visuomeninės normos, kurių niekas nekeitė ir nedarė tam požiūriui įtakos, tai tiesiog buvo normos ir ne tai, kad žiauriai elgtumeisi su gyvūnu, bet tiesiog buvo tokie įpročiai.

Kitas dalykas – buvo labai mažai žinoma daug metų, nebuvo atlikta tiek daug GGA srityje, sakykim, kiek tam tikros rūšies gyvūnai yra jauslūs, ką jie geba jausti, kokio lygio yra jausmai ir pojūčiai. Atsiranda daugiau tyrimų, natūralu, kad keičiasi ir GGA politika, kadangi tu supranti, kad jeigu gyvūnas geba jausti

⁵⁸¹ Interviu su B. Kymantaite, 2015-10-28.

⁵⁸² Interviu su B. Vaitiekūnaite, 2015-10-30.

⁵⁸³ „Europos zoologijos sodų tyrimas 2011 m.: EB Direktyvos 1999/22 dėl laukinių gyvūnų laikymo zoologijos soduose įgyvendinimo ir vykdymo vertinimas. Šalies ataskaita: Lietuva“, 2011, 30, <http://www.bornfree.org.uk/zooreports/Lithuania-Li/pages/BFF_EZR_Lithuania_SML.pdf>, [Žiūrėta 2015-04-12].

skausmą, džiaugsmą, visas emocijas, kurias patiriame mes, tai vadinasi, jam reikalinga ir kitokia apsauga. Tų dalykų daug metų nebuvo žinoma ir gyvūnai nebuvo priskiriami jusliai būtybei, todėl nebuvo ir vadinamos apsaugos.

3. Ar galima įvertinti, kad Lietuvoje jau vejamės šiek tiek Europą šioje srityje? Mes žiūrime į ją kaip į pavyzdį, mūsų gyvūnų apsauga priklauso nuo BŽŪP, išskyrus gyvūnai augintiniai.

Jūs teisingai pasakėt – mes visą laiką vejamės Europą, nors daug kartų tenka su politikais kalbant sakyti, kodėl mes turime vyti, kodėl jie mūsų neturėtų vyti, nes mes turime pakankamai palankias sąlygas – pakankamai išsilavinusią visuomenę, bet turbūt nėra pakankamai susiformavusių kitokių tradicijų, kitokių normų, ir politikai dažnai pabijo to, sakykim, kitokio požiūrio ar staigaus persivertimo į kitokį lygmenį ir suformavimo kitos praktikos, nes nežino visuomenės reakcijos. Ir už tai yra įsivyravusi tokia nuomonė, kad keičiant kažkokius teisės aktus, visą laiką dairomasi – o kaip yra kitose ES šalyse, ir jeigu yra jau daug, tada vadinasi drąsiau pakeisti, bet jeigu yra vos kelios šalys, priėmusios tą atitinkamą praktiką, tai būtų ganėtinai sunku kažką pas mus pakeisti, nes už to yra daug baimių, ir klausimų, kodėl kitos šalys to nepadarė, kodėl mes turime tai daryti. Na, tai va ir gaunasi visą laiką, kad mes turime vyti kažką.

Bet po truputį – keičiasi. Daug įtakos padarė įstojimas į ES, įvairios direktyvos ir kiti teisės aktai, kurie norom–nenorom įpareigoja mus pakeisti tam tikrus dalykus ir iš tikrųjų tai davė gerą postūmį, nes jeigu neišeina pakeisti visuomenės nuomonės geruoju, kartais padeda prievolės, ir tos prievolės tampa norma, na vėlgi – visuomenė su tuo susitaiko ir tiesiog atsiranda jau vėl kitas elgesys į tai, kuris suformuoja toliau gerąją praktiką.

4. Jūs pati kaip vertintumėt mūsų politiką – jau ką Europa liepia teisiškai, tą, atrodo, perkeliame, bet susidaro įspūdis, kad įgyvendinimas stringa. Kur čia tada yra problema, jei įstatymai geri?

Problema yra iš kelių aspektų, pirmiausia – mums vis dar trūksta infrastruktūros gyvūnų apsaugos įgyvendinimui, sakykime – ko ES nedengia finansiškai, tai yra gyvūnų augintinių, šunų, kačių gerovės, nes dažniausiai visos lėšos ir projektai yra įgyvendinami su ūkiniais gyvūnais, iš dalies dėl gyvūnų gerovės, bet tai daroma dėl to, kad jie skirti maistui ir ta apsauga atsiranda labiau iš to, negu, kad iš gyvūnų apsaugos.

Kadangi šunys ir katės nepapuola (ačiū Dievui) į maisto praktiką, tai lieka nacionalinio lygmens rūpestis, ir dažnai, kaip žinoma, prieglaudos yra skurdžios, jos priimti visų benamių gyvūnų negali, daug gyvūnų lieka gatvėje ir tiesiog nėra tos infrastruktūros, tiesiog, jeigu yra teisės aktai dėl komercinio šunų, kačių dauginimo, ir jeigu mes nuvažiuojame ir surandama asmenį, kuris užsiima „daugykla“ ir yra 30 sužalotų ir visai kenčiančių šunų, ne kiekvieną kartą mes ar valstybinės institucijos tiesiog priima sprendimą juos konfiskuoti, nes jų nėra kur padėti.

Įsivėlus į teisinius procesus tai gali užtrukti metų metus ir tuos gyvūnus turi kažkas prižiūrėti, tai tiesiog dažnai pritrūksta įgyvendinimui infrastruktūros, ne tai, kad valios, bet kažką daryti dažnai atbaido baimė, kad ką darysim tada, jeigu tą padarysim – jeigu teisės aktą įgyvendinsim. Todėl aš visą laiką ir sakau – tikrai, kaip šalis, mes esam pakankamai pažengusi teoriniame lygmenyje gyvūnų gerovės įstatymuose, labai gerai teoriškai viskas surašyta ir kolegos iš užsienio tikrai giria mus ne kartą dėl to, bet praktinė pusė tų įstatymų iš tikrųjų „pastrigusi“ ir mes, NVO, bandome ieškoti įvairių galimybių padėti valstybei iš tikrųjų įgyvendinti įstatymus, sukurti tą būtiną infrastruktūrą, kad teisės aktai pradėtų veikti visomis prasmėmis.

5. Negirdime apie eksperimentus su gyvūnais. Yra tam tikri tai reglamentuojantys teisės aktai. Ar Lietuva turi problemų šioje srityje?

Tebę girdėti apie tai yra, bet kaip ir sakiau, šiai dienai mes tos srities tiesiog nepasirinkome, nes neturime specialistų ir savanorių, kurie galėtų dirbti, bet eksperimentai pas mus vyksta, kaip ir vyksta visoje Europoje, tiek kad mes apie juos negirdime, nes nėra, kas dirba toje srityje iš NVO, nėra tų, kurie žino tas problemas.

6. *Gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatymas – koks Jums pačiai susidaro įspūdis, ar tas įstatymas veikty, jei sutvarkytumėm kitas sritis – įgyvendinimą ir panašiai? Ar užtektų to įstatymo, ar jį tektų ženkliai keisti vėl?*

Jo ženkliai keisti tikrai nereiktų, jisai yra pakankamai geras, kai kurios detalės – taip, galėtų būti pakeistos, bet jos smulkios. Aš pati buvau darbo grupėje, kurdama tą įstatymą, mes beveik 1,5 m. dirbome, tai išėjo tikrai pakankamai geras ir didžiąja dalimi visiškai skirtingos nuo to, koks buvo, tai taip – jeigu atsirastų visa infrastruktūra, pakankamas finansinis šaltinis ir tam priemonės, tai iš tikrųjų įstatymas leistų labai daug ką padaryti, labai daug ką.

7. *Atrodytu, kad nurodytos įvairios ministerijos tame įstatyme, kas už ką atsakingas, bet kai iki paprasto žmogaus nueina kažkokia problema, jisai klausia, ieškodamas, kas iš tiesų atsakingas, išeina, kad institucijos viena prie kitos stumdo. Tai kur tada šiuo atveju problema?*

Tai gimsta vėlgi iš to, kad jeigu bandysi „dvesti“ atitinkamą įvykį iki galo, gali baigtis tuo, kad tu turėsi paimti gyvūną. Tai kai reikia paimti gyvūną, tada visi supranta, kad jo nėra, kur dėti, o jeigu jo nėra, kur dėti, visi pradeda baidytis, kad tai yra ne mūsų kompetencija ir vėlgi – nėra sistemiškumo, nėra atitinkamos infrastruktūros nėra sudėliotos, kas už ką atsakingas, stinga finansų. Veikia principas: kai nežinau, ką daryti, bandau atsikratyti. Tai tokia politika yra dar gan gaji gyvūnų gerovės srity, pačiai tenka dažniai į nemažai institucijų skambinti, kol aš išsiaiškinu, kas, kur ir kaip galėtų įvykti, ir visą laik sakau – galime susėsti prie vieno stalo ir išsiaiškinti. Trūkumas finansų ir infrastruktūros.

8. *Žiūrint labai paprastai – paprasto žmogaus supratimu: yra įstatymas, yra ministerijos, yra Maisto ir veterinarijos tarnyba, būtent šios tarnybos indėlis koks? Ar jį veiksmi, ar jį įstatymas varžo kažką dar veikti papildomai?*

Mums aišku norėtusi, kad VMVT būtų daug veiklesnė ir aš matau daug daugiau galimybių jai veikti, jei būtų valios. Labai trūksta pareigūnams, inspektoriams, dirbantiems toje srityje, žinių ir jie yra veterinarijos gydytojai, baigę Veterinarijos akademiją, bet kai mes, pvz., kartu nuvykstame į kažkokį įvykį, kur gautas pranešimas apie gyvūnų gerovės pažeidimus, ir kur reikia surašyti tą vadinamąjį protokolą, tai aš matau, kad tam pareigūnui vien veterinarinių žinių neužtenka, jis turi įvertinti, be abejo, gyvūno gerovę, esančius pažeidimus, galbūt aplaidumo ar sužeidimo laipsnį, bet ko jiems trūksta – tai yra teisinių žinių tinkamai surašyti protokolą, užfiksuoti būtinus įrodymus tam, kad jeigu savininkas skųstų šitą sprendimą arba jis į pagalbą pasikviestų advokatą, kad visgi teisme tas protokolą taptų pačiu svariausiu įrodymu ir nagrinėjant žiaurų ar netinkamą elgesį su gyvūnais, tokių žinių, kaip surašyti protokolą, kuris nebūtų paneigtas iš teisinės pusės, jie neturi, ir dažnai tai tampa įvairiomis spragomis mums toliau dirbti bylose dėl žiaurus elgesio su gyvūnais, nes protokole nėra pakankamai duomenų, kad gyvūnas buvo kentėjęs kurį laiką.

Paskutinis atvejis, kursis užkirto kelią mums toliau tirti tą įvykį, tai kai savininkas 3–4 mėnesius šuniui ant smakro atsiradus guzeliui, tiesiog nesikreipė į veterinarijos gydytojus ir ten paaiškėjo, kad ten yra auglys, kuris išaugo tiek, kad pusės žandikaulio neliko – tik mėsos gabalas kabo toks. Operuoti jo jau nebeįmanoma, bet atvažiavę VMVT specialistai pasakė, kad jie nemato žiaurus elgesio su gyvūnu, tiesiog tas nepriežiūros, aplaidumo laikotarpis, kai dar buvo galima pagelbėti šuniui, bet nesikreipė, jie šio fakto nepaėmė domėn ir gauta jų išvada, kad nėra žiaurus elgesio su gyvūnu, mes nebeturėjom galimybės įrodinėti teisme, kad tas aplaidumas turi būti traktuojamas kaip netinkamas ir žiaurus elgesys su gyvūnu. Tai tokie dalykai neleidžia formuoti viešai kitokios praktikos, kaip tais gyvūnais turi būti rūpinamasi ir kas gali nutikti, jeigu tu to nepadarysi. Tokie atvejai ir visuomenėje parodo, kad aš galiu nevesti šuns pas veterinarą, o kai jau nutiks, pasakysiu, kad nebegalima nieko pakeisti, ir tai nebus pripažįstama kaip žiaurus elgesys, nėra čia reikalo rūpintis tais gyvūnais – pakentės ir man nieko čia nebus. Tokie dalykai nėra piktybiškumas VMVT, bet žinių trūkumas ir mes keliame klausimą, kas turėtų būti tas žmogus, dirbantis

inspektoriumi, ar jis labiau turėtų būti teisininkas, ar veterinaras? Čia yra sena sistema, kuri dar nebuvo iš esmės keista ir reikalaujanti daug diskusijų.

9. Kaip būtų galima didinti pačių žmonių sąmoningumą? Inspektorius visgi galima kažkaip apmokyti, o kaip visuomenė?

Visą visuomenę galima pakeisti tada, kai visi dirbsime vieningai ir sistemingai. Jeigu sakykime mes, nevyriausybininkai, atvykstame į tą įvykį, ir sakome savininkui, kad čia yra žiauru, ir kad elgiatės žiauriai su gyvūnu, ir tuo pačiu atvažiuoja inspektorius ir sako, kad čia nėra žiaurus elgesio, tai be abejo, kaip mes formuosime visuomenės požiūrį – turime surasti vieningas mintis, kurios ir sakys, kad yra žiaurus elgesys, kodėl jis yra žiaurus ir nebepriimtinas. Gauname pranešimų, žmonės sujautrėja, mes tuo džiaugiamės, kad žmonės tampa vis jautresnis, bet kartais tas jautrumas pasireiškia tuo, kad kažkas mato trumpakailį šunį lauke laikomą, dabartinėje temperatūroje, plusinėje, ir skambina, pergyvena, kad jisai sušals. Čia jau asmeniškumas – ar čia žiauru, ar ne, ar šuniui šalta, ar ne, čia jau žmogaus jautresnio savybė. Už tai mes ir turime susitarti, kas tai yra – ar tokie šunys turėtų būti leidžiami laikyti žiemos periodu prie grandinės, ar ne. Pasakyti žmogui vienareikšmiškai – „taip negalima“, neįmanoma, nes tai priklauso ir nuo paties gyvūno – jeigu jisai nuo mažens augo lauke, be abejo, jis adaptavosi prie tų sąlygų, ir jeigu jis yra pakankamai maitinamas geru maistu, jisai gali gyventi lauke. Aišku, jeigu tu išmesi į lauką šunį, kuris visą laiką gyveno namuose po antklode ir paliksi jį žiemą prie grandinės, tai kitaip gali būti. Svarbu kiekvieną atvejį įvertinti.

10. Ar Lietuvai nereikėtų nacionalinės GGA politikos? Kad būtų tikslai ir uždaviniai nustatyti, atskaitomybė ir pan. Rašto darbe teigiu, kad politika lyg ir formuojasi.

Be abejo, vienas iš mūsų organizacijos tikslų yra GGA politikos formavimas ir visas apraiškas Jūs jau matote ir jos aiškės. Mes pradėjom daryti pirmuosius savo darbus – tai yra megzti ryšius su politinėmis partijomis, pvz., per praėjusius savivaldybių rinkimus Liberalai buvo pirmoji partija, kuri į savo programą įtraukė kelias nuostatas dėl gyvūnų gerovės. Tai buvo didelis mums džiaugsmas, nes tai pakėlė gyvūnų gerovę į kitokį lygį. Labai džiaugiamės, kad daugelį metų Seimo narys, dabar jau Europos Parlamento narys Petras Auštrevičius – žinomas ir aukšto lygio politikas, apsiėmė globoti GGA sritį, tai vėlgi tie dalykai priduoja rimtumo ir visuomenės dėmesio, ne tai, kad čia kažkokie šuneliai ar katinėliai, o kad gyvūnais turi būti rūpinamasi.

Dabar turime tikslą – artėja Seimo rinkimai ir vėl siūlysim politinėms partijoms, kurios norėtų ir sutiktų turėti savo programoje atskirą skyrių, susijusį su gyvūnų gerove, ir klausime, kokius dalykus jie mums galėtų pasiūlyti, pasižadėti keisti ir įtraukti. Tokie dalykai padės suformuoti GGA politiką. Juo labiau, kad pastebimos tendencijos, esant gyvūnų klausimams Seime, kaip parodė paskutinis atvejis – naktinių optinių taikiklių, anksčiau buvo dėl ritualinio skerdimo, visuomenė sujunda, visuomenei tas dalykas yra svarbu ir žmonės išsako, ką galvoja, jie dalyvauja tame ir politikai tą mato, todėl politikams greitai nebeliks pasirinkimo: arba tapti tos politikos formavimo iniciatoriais, arba to atsisakyti, ir galbūt atsisakyti savo rinkėjų, kurie nueis su tais, kurie matys tokios politikos poreikį. Tuo tikslu dirbame.

11. Pasitaiko ir tokių „liapsusų“, kaip nutiko su ritualiniu skerdimu ir netgi ne visai patikimom ekonominėm prielaidom. Kokia Jūsų nuomonė tuo klausimu?

Politika yra toks dalykas, kur dalyvauja verslas, ten bus ir politika, ir tokia, kuri nevisąlaik atitinka gerąsias ir etiškas nuostatas, taip ir nutiko šiuo atveju dėl ritualinio skerdimo. Nors tas klausimas dar nėra visiškai išspręstas – mūsų skundas yra Europos Komisijoje ir vis dar laukiam atsakymo, nes dar nesam padėję galutinio taško savo pralaimėjime.

Kaip parodė naktinių optinių taikiklių praktika, tai buvo didelė suinteresuota lobistų grupė, kuri bandė įteisinti tą įstatymą, tai aš visą laiką sakau, kai man sako, kad gyvūnai nėra politikoje, gyvūnai tikrai yra politikoje – dažniausiai yra tada, kada jie dalyvauja piniginiuose reikaluose ir tada jie dalyvauja labai ryškiai, tiktai gaila, kad daug metų gyvūnai buvo politikoje tik vienoj pusėj – dabar, kai atsiradom mes, ir tu

organizacijų daugėja, gyvūnai jau atsiranda ir kitoj pusėj, jau ir kaip gyvūnų apsaugos politikos formavimas, ne tik kaip išnaudojimo politikos, tai kuo toliau, tuo bus ta lygsvara bus vis labiau išlaikoma, ir mūsų tikslas Seime ir politiniame lygmenyje – suformuoti nuostatą, kad jeigu yra svarstomas klausimas arba keliamas klausimas, susijęs su gyvūnų gerove, kad politikai būtų budrūs: mes esame, ir tikrai, jei tai prieštarautų etikai ar gyvūnų gerovei, mes pamatysime, ir visuomenė pasisakys tuo klausimu. Turi būti tai politikams įskiepyta ir jie turi apie tai žinoti.

12. Išreikštėt nuomonę, kad žmonės, visuomenė kažką gali. Taigi, toje grandinėje: politikai, visuomenininkai, gyvūnus turintys ir jų neturintys žmonės, kas gali daryti didžiausią spaudimą?

Labai priklauso nuo politiko etiškumo, kas gali jam daryti spaudimą. Įvairiai: gali daryti įtaką verslas, jeigu politikas bus suinteresuotas labiau pinigais, jeigu jis suinteresuotas labiau gyvūnų gerove, be abejo, jam darys įtaką NVO, visuomenė labai turi didžiulį balsą ir jos įsitraukimas yra tikriausiai lemiamas toje srityje, nes jie padaro didžiausią įtaką politikui – ypatingai prieš rinkimus.

13. Apie etiškumą kalbant – vienas juokelis iš Seimo stenogramos, kai gerb. K. Glaveckas pasakė: „kastruokim ir blusas“. Kalba buvo apie šeimininkų kačių, šunų kastravimą, gerb. O. Leiputė siūlė, kad taip daroma Europoje ir tokie garbūs Seimo nariai, kurie daug metų politikoje, išreiškia tokį atsainų požiūrį. Kaip Jūs tai vertinate?

Aš kai ten (aut. past – Seime) pasėdžiu, tai bet koks klausimas ten tampa komedija ir lygis mūsų politikų – jau atskiras klausimas – išsilavinimo, kultūros. Ten būnant kaip tos srities atstovei ir šiaip – kaip pilietei pasidaro graudu: kokie žmonės mums atstovauja ir kokio lygio debatai ten vyksta...

Bet iš tos pusės, kad dar vis dažnai, kai diskutuojamos gyvūnų problemos arba gyvūnų keliamos problemos, diskusijos vyksta su pašaipom, su pasijuokimais, pasivaipymais, tai yra dėl to, kad daugelį metų apie tai niekas nekalbėjo, politikai visiškai neturi žinių, net minimalių, apie tai, kas yra ta gyvūnų gerovė, kas vyksta tautiniame lygmenyje, kokios programos gali vykti. Jie net nežino tokių dalykų, kad užsienyje yra taikomos benamių gyvūnų vadybos programos, strategijos įgyvendinamos ir pan. Jiems vis dar tai kelia kažkokią pašaipą, asociacijos, nes ką jie žino, kad kažkas laiko šunį ir katę ir jie visą laiką žiūri per tą, neturėdami platesnio požiūrio, nes nei tarp jų specialistų, padėjėjų, patarėjų nėra tokių žmonių, kurie būtų specialistai.

Ir man pačiai tenka eiti kalbėtis su politikais prieš kažkokio įstatymo pakeitimą, arba prašant, kad jie balsuotų vienaip ar kitaip, aš praleidžiu valandų valandas kalbėdama su jais ir sakydama, kad tai nėra toks banalus dalykas kaip šuo ir katė, ir kad Jūs laikėte šunį savo gyvenime, tai nereiškia, kad Jūs turite žinių apie gyvūnų gerovę. Jei tiesiog remiasi savo asmeninėm patirtim, nors tai visiškai skirtingi dalykai – kur yra mokslas apie gyvūnus, kur yra populiacijos valdymas ir visa kita.

Tiesiog trūksta ekspertų, ekspertizių, ministerijos lygmenyje dažnai matome tokią problemą – ten yra žmonių, baigusių Veterinarijos akademiją, kurioje dažniausiai buvo mokoma apie ūkinius gyvūnus, naminių gyvūnų gerovę, egzotinių gyvūnų gerovę yra labai skirtingos, o jų žinios apie tai yra labai žemame lygyje, labai minimalios. Pradedi jiems kalbėti mokslu pagrįstus dalykus, o specialistų akys verčiasi ir jie net nenori apie tai kalbėti, nes tu supranti, kad jie neturi apie tai žinių. Tai kol neateis kelios naujos kartos, kol neatnešim žinių iš pasaulio, Europos, kas gali būti daroma, kodėl tai turi būti daroma, tol niekas nesikeis. Aš 5 m. dirbau gyvūnų gerovės srityje Jungtinėje Karalystėje ir ten išmokau eiti pas politikus pasiruošusi – paskaičiusi mokslinę literatūrą, kai aš grįžau čia ir pabandžiau tą patį daryti, supratau, kad ta yra beviltiškas reikalas ir visą laiką juokiuosi su savo kolegomis, kurie atvyksta į Lietuvą ir nori susitikti su valdžia, sakau – tik niekada neminėkit *scientific based information* (liet. mokslu paremtos informacijos), nes čia jau kaip ir keiksmazodis, kadangi politikai nebelabai supranta, apie ką tu su jais kalbi. Pas mus įstatymai kuriami tokia lygyje: „ai, laikiau šunį, gerai bus ir taip – jei tiek suprantu, galiu paruošti ir įstatymą“, o ne pagal mokslo žinias. Deja, labai retai yra kitaip. Šaltinių, mokslo žinių pasaulyje yra labai

daug, susijusių su gyvūnais, pas mus, deja, tuo pagrindu dar daug ko negali daryti, nes turi pirmiausiai užsiauginti kitokius politikus, kitokius valdžios atstovus, kitokius inspektorius, kad ta komunikacija atsirastų kitokia. Dabar mes esame priversti nukristi atgal iki politikų lygmens, kad kažką keisti, svarbiausia nenaudoti savo turimų žinių, kurios yra šiek tiek aukštesnės už jų turimas žinias.

14. Kalbant apie švietimą – tai gal kažkaip reikėtų integruoti gyvūnų gerovę į mokyklas, ugdyti pilietį nuo mažens?

Tas turi būti daroma nuo universitetų – nuo studentų paruošimo (veterinarijos, biologų). Žmonėms, kurie mokosi biologijos ar veterinarijos, yra labai sunku mokytis apie egzotinius gyvūnus, trūkumas bazių labai daug padaro, nes vienintelis dalykas, kuo jie gali naudotis praktikoje – zoologijos sodai. Patys žinome, kokie yra Lietuvos zoologijos sodai. Ir aš sakau: vienintelio dalyko ten gali išmokti – kaip gali žiauriai elgtis su gyvūnais ir kaip jie gali kentėti. Bet kaip tas gyvūnas iš tikrųjų turėtų atrodyti ir elgtis, yra sudėtinga užduotis Lietuvoje. Tai padaro įtaką moksle, išsilavinime. Tas turi keisti labai iš pagrindų. Reikia kalbėti ne tik apie įmitimą gyvūno, kai jis gyvena 3x3 m. narve, turi vandens, turi jam paduodamo maisto – tai tėra tik norma, tai nėra gyvūnų gerovė, nes gyvūnų gerovė apima ir elgsenos elementus.

15. Užsiminėt apie zoologijos sodus, be to, kad ten žiaurios sąlygos, Lietuvos atveju, kai nėra tiek daug lėšų ir panašiai, galima kažką patobulinti toj srity?

Tobulinti tai gali, bet tik toms rūšims, kurios gali gyventi nelaisvėje. Yra daug rūšių, kurios negali – pvz., kaip delfinai, orkos, didieji jūrų žinduoliai – nesvarbu, kokio dydžio tu padarysi baseiną, tu niekada niekada negalėsi nelaisvėje sukurti bent minimalių sąlygų, kurias jie turi gyvendami laisvėje. Net jei baseinas ir yra tinkamo dydžio, jo reljefo niekada nepadarysi kaip jūros dugno – smėlio. Delfinai yra grupiniai gyvūnai, šeimos žinduoliai, jie laisvėje gyvena šeimomis, o nelaisvėje jie dažnai sumetami visiškai svetimi individai ir neturi galimybės pasišalinti, atsiskirti, įvyksta ir kovos, agresijos atvejai.

Mes dar neišmokom suprasti, kad kai kurių laukinių gyvūnų mes negalime laikyti nelaisvėje – kad ir kiek turėtum pinigų, nesugebėsi užtikrinti tinkamų sąlygų jam, nes tos sąlygos yra ne tik narvas, bet tai, kaip jis gyvena laisvėje. Jeigu jam reikia praeiti šimtus kilometrų per dieną, rausti, kasti ir ieškoti grobio, ar tu suteiksi tą aktyvumą narve? Na, ne, vadinasi bus nuolatinis stresas tam gyvūnui ir keisis po elgsena, kuri darys įtaką ir kitiems dalykams – jo sveikatai, gerovei. Turėtumėm sėsti ir nuspręsti, kurios rūšys galėtų būti nelaisvėje, galėtume užtikrinti joms ir nelaisvėje sąlygas, o kurių negalime – tai turime atsisakyti. Tokie kaip drambliai ir delfinai – neturėtų net kilti klausimų, jie neturėtų būti vienareikšmiškai laikomi nelaisvėje.

16. Bet tada problema iškyla su privačiais zoologijos sodais. Ką daryti su jais?

Uždrausti laikyti, nes turime suvokti, kad tol, kol mes leisime tokį dalyką, tol bus tokių, kurie norės išnaudoti tai pasipelnymui. Ir tokie dalykai kaip visuomenės švietimas yra graži priedanga, kuri leidžia jiems prisidengti asmeninius tikslus. Tam ir reikia valstybės įsikišimo ir tvirto žodžio pasakymo – saugoti gyvūnus.

17. Kaip yra su augintiniais, kurie atsiduria gatvėje – ar tai gali išspręsti registracija? Žmonės bijo, kad jei žmogus turės registruoti, o senukas neturės pinigėlių, jis iškart išmes gyvūną. Kas išspręstų tai realiai? Kastravimas, griežtesnė kontrolė, kas?

Be abejo, viena iš pirmųjų ir efektyviausių priemonių – Europoje senas dalykas, bet Lietuvoje vis dar yra naujas – tai ženklinimas ir registracija, gyvūno identifikacija. Tol, kol mes negalime identifikuoti kiekvieno gyvūno, tol negalime įgyvendinti jo apsaugos, nes jeigu mes atėjom pas žmogų ir radom sužeistą rainą katę, kurią jis laiko, ir pasakėm, kad jis turi ją nuvežti pas veterinarą, atvažiavę kitą kartą galbūt rasime rainą sveiką katę, kurią jis bus atsinešęs naują ir pasakys, kad išgydė aną. Klausimas, kaip mes sužinosime, ar čia yra ta pati raina katė? Jeigu nuvažiuojam pas daugintoją į namus ir randame 15 prancūzų buldogų, mes jiems davę nurodymus ir liepę pasitaisyti ir kažką padaryti, kaip galime garantuoti, kad grįžę

rasim tuos pačius šunis, o ne tiesiog į juos panašius? Tai, kol nebus identifikuotų gyvūnų, kol nebus visapusiško atsekamumo, tol pareigūnai negalės įgyvendinti teisės aktų, tokių kaip bausti savininką, kuris turi atsakomybę, teisinį rūpestį gyvūnu. Turėjom Klaipėdoje atvejį, gavom pranešimą, kad kažkoks girtuoklis neprižiūri šuns, atvažiuom ir jis sako, kad šuo ne jo, o jo sūnaus, o sūnus – Anglijoje gyvena. Tai ką bausti – sūnų ar tėvą, o gal ten tėvo šuo, o gal išvis yra vogtas šuo?

Aš visą laiką stengiuosi suprasti vargšę močiutę, bet mes turime galvoti ir apie gyvūną. Tai, kad vargšė močiutė nori kačiuko, dar nereiškia, kad jinai sugebės juo pasirūpinti, o jeigu ji nesugebės juo pasirūpinti, vadinasi, gyvūnas kentės. Gal močiutei ir bus gerai su tuo kačiuku, bet ar bus gerai gyvūnui su ta močiute? Čia yra klausimas, todėl kyla ta problema, kad mes nepratę vertinti gyvūno – mums labiau gaila to žmogaus, negu to gyvūno, bet jei gyvūnas kentės. Ar saugu gyvūnui pas tokį žmogų, kuriam įvedus tam tikrą įstatyminių įpareigojimą, jis gali išmesti gyvūną? Tai įrodo, kad jis atsisakys to gyvūno esant bet kokiai nepalankiai situacijai, pvz., jei reikėtų vežti sergantį pas veterinarą ir išleisti 50 eurų, arba jei jo šuo apkančios praeivį, ir pan. Mes suformuojam nuomonę visuomenei, kad gyvūną tu gali laikyti, kai yra malonumas ir pramoga, bet kai turi nešti atsakomybę, tada jau sakom – „vargšė močiutė“, tai turime pakeisti tą žinutę ir pasakyti, kad jei nesugebate, neturite galimybių – negalite laikyti. Kaip mes kalbam ir apie vaikus – ar tikrai turime prigimdyti vaikų, kai neturime galimybių jų išlaikyti, juk galvojame, kaip aš juos išlaikysiu. Bet kai gyvūną pasiima, retas kuris galvoja, kaip jį išlaikys.

18. Bešeimininkių gyvūnų kastracija – išeitis?

Kastracija – antras iš esminių dalykų, kuris pakeistų visą situaciją gyvūnų gerovės. Pagrindinės priemonės – ženklinimas ir kastravimas.

19. Ar nebus taip, kad žmonės pradės slėpti gyvūną – katę juk nelos?

Be abejo taip gali būti, ir su katinais, ir su šeškais. Bus tokių situacijų. Bet tai yra todėl, kad susiję su pasitligęs vakcinacija, kas turėtų būti įgyvendinama kiekvienais metais. Tai vyksta dėl žmonių sąmoningumo trūkumo. Tai mūsų istorija ir Sovietų Sąjungos mentalitetas davė tokį supratimą, kad viskas, ką valdžia daro, yra blogis, man reikia to išvengti, man reikia nemokėti. Įspūdis, kad gyvename atskiroje respublikoje, o ne bendrai kuriame tą visuotinį gėrį. Gerai, galima paslėpti tą katę, bet kai mano katė netyčia pabėgs, užsikrės, papuls po automobilio ratais, gal net dėl to žus žmogus ar panašiai, mes apie tai jau negalvojame. Tiesiog matome, kad aš laikau ir pabandysiu nuslėpti, kad nereikėtų mokėti. Bet kai mąstai plačiau, supranti, kiek dalykų tas slėpimas gali pakeisti į blogą pusę. Taigi, jei nesi pilietišką ir nesupranti savo atsakomybės prieš visuomenę, nesiženklinsi. Čia ir pilietiškumo ugdymas, ne tik gyvūnų gerovės.

20. Kokia šalis būtų, į kurią Lietuva galėtų lygiuotis – panašios sąlygos, bet išspręsta geriau?

Aš turiu daug įvairios užsienio praktikos, bet nemanau, kad būtų galima paimti tą nuo vienos šalies praktikos ir užkrauti Lietuvai, nes kalbame apie tradicijas, pažiūras, istoriją, tie dalykai daug ką lemia. Gerųjų praktikų yra labai daug, bet aš sakau: nepritaps, jei užmesti ant viršaus – turi daryti „namų darbus“, pasiruošti. Neturiu tokios šalies, kad galėčiau sakyti, jog norėčiau, kad Lietuva taptų tokia kaip ta šalis. Aš noriu, kad Lietuva būtų tokia savotiška ir sava ir su savais dalykais, pasiimant iš vienos ar kitos šalies tas gerąsias praktikas, kurias galime įgyvendinti Lietuvoje. Kad žmonės norėtų atvažiuoti į unikalią Lietuvą, nes ji nepanaši nei į tą, nei į tą, nei į tą. Ji tokia, kokio yra.

4.2. Interviu su VŠĮ „Gyvūnų gerovės iniciatyvos“ įkūrėja, direktore Beatriče Vaitiekūnaite, 2015-10-31

1. *Jūsų įkurta organizacija ypatingai rūpinasi visuomenės švietimu apie gyvūnų gerovę ir apsaugą. Kokiomis priemonėmis tai atliekate? Kokie to rezultatai?*

Vykdomi švietimo projektai „neBrisius.lt“, „Keturkojai emigrantai“, „Atsakinga kosmetika“, „Draugiški gyvūnams“, „neBrisiaus namai“, „Kudlius“, vedame pamokas mokyklose (projektas „Elkis atsakingai, moksleivi!“), kuriame edukacinius filmukus „Petriukas ir Reksas“.

2. *Ką Jūsų situacijoje sunkiausia padaryti ir kokiomis priemonėmis būtų įmanoma pakeisti situaciją?*

Sunkiausia žmonėms įkrėsti sąmoningumo, bet suprantame, kad tai ilgalaikio darbo rezultatas. Pagreitinti šiuos pokyčius galima atsirandant daugiau švietimo organizacijų (nes prieglaudos to nedaro), kurios ne tik šviestų žmones, bet ir dirbtų lobistiškai, atsirastų naujos taisyklės ar egzistuojančios pasikeistų į naudingas gyvūnams, didėtų baudos ir atsakomybė už gyvūnų nepriežiūrą, būtų privalomas ženklavimas ir visais kitais būdais didinama tolerancija gyvūnams.

3. *Pagal Lietuvos įstatymus, gyvūnų gerovė apibrėžiama kaip optimalus gyvūnų fiziologinių ir etologinių poreikių tenkinimas. Šio apibrėžimo ribose (neliečiant gyvūnų teisių krypties) – kokia, Jūsų nuomone, situacija Lietuvos gyvūnų gerovės ir apsaugos srityje?*

Nepaisant to, kad pagaliau turime padidintas baudas ir bausmes už netinkamą elgesį su gyvūnais, jų vis dar nenorima taikyti praktikoje – tuomet kokia jų prasmė? Liūdna, bet kol kas Lietuva yra viena iš liūdniausiai atrodančių šalių ne tik minimalaus atlyginimo kontekste, bet ir gyvūnų priežiūros. Net Lenkija, iš kurios lietuviai tiek šaiposi, yra visa galva aukščiau gyvūnų apsaugos srityje.

4. *Kokios gyvūnų gerovės ir apsaugos sritys Lietuvoje problematiškiausios – ūkinių gyvūnų, kailinių žvėrelių, gyvūnų augintinių, augintinių „dauginimo“, bešeimininkių gyvūnų, gyvūnų registro, zoologijos sodų ar laukinių gyvūnų, medžioklės ir pan.? Kokius matote tam galimus sprendimus?*

Kailinių žvėrelių, nes daugumai vis dar nėra jokių laikymo ir priežiūros taisyklių; augintinių „dauginimo“ (ne veisimo), nes daugumos lietuvių mentalitetas vis dar per žemas suvokti, kad augintinio dokumentai nėra dėl grožio ar iš kvailumo, jie atspindi gyvūno fizinę ir psichologinę sveikatą, o policijai ir VMI per sudėtingas darbas sugauti ir nubausti nelegaliai besipelnančius žmones. Apskritai tai visos sritys yra liūdnos ir apie kiekvieną iš jų yra, ką pasakyti. Pvz., gyvūnų registro net negaliu išskirti kaip atskiros temos, nes jis persipina su visais klausimais – tiek ūkiniais, tiek bešeimininkiais, tiek „dauginamais“ gyvūnais, tiek gyvūnais augintiniais. Zoologijos sodas, medžioklė – tai atskiros ir be galo plačios temos, todėl trumpai pakomentuoti negaliu.

5. *Jūsų nuomone, ar vis dar atsilieka nuo pažangių ES senbuvių gyvūnų gerovės ir apsaugos srityje? Kodėl taip yra?*

Atsilieka taip siaubingai, kad net gėda už šalį, kurioje gyvenu (tiesą pasakius, gyvenu čia tik todėl, kad kažkas turi padėti gyvūnų gerovės klausimams tobulėti). Atsakymo, kodėl Lietuva yra mažiau išsivysčiusi šalis už daugumą kitų visose srityse, įskaitant ir gyvūnų apsaugą, pasakyti negaliu.

6. *Europos Komisija Bendrojoje ES žemės ūkio politikoje integraciją Gyvūnų gerovės politiką yra išskyrusi ir kaip atskirą politiką su tikslais, uždaviniais, kontrolės mechanizmais, analize apie galimus ir būtinus pasikeitimus, atskaitomybę. Jūsų nuomone, ar nereikėtų panašiai padaryti ir Lietuvoje?*

Ne tik reikėtų, tai yra būtinybė.

7. *Kaip vertinate tokį Lietuvos besivystančios gyvūnų gerovės politikos posūkį, kuomet 2014 m. rugsėjo mėn. dėl neva ekonominių priežasčių Seime buvo panaikintas draudimas skersti ūkinius gyvulius prieš tai jų neapsvaiginus?*

Tai tik dar kartą įrodė, kad pirmiausia atsižvelgiama į verslininkus bei kokia žema yra mūsų moralė. Šalis to neturėjo padaryti. Apie šį Lietuvos sprendimą rašė net užsienio gyvūnų teisių organizacijos. Mes ir taip lėtai judame su gyvūnų gerovės tema, negi politikai tikėjosi, kadėjimas atgal liks nepastebėtas?

8. *Jūsų nuomone, kas labiausiai gali paveikti gyvūnų gerovės politikos formavimą: politikai, nevyriausybininkai, žurnalistai, visuomenės atstovai ar verslo grupės? Čia turiu galvoje ne tik sprendimą skirsti neapsvaigintą gyvulį, bet ir bandymą įteisinti medžioklę su optiniais naktinio matymo taikikliais, ir kitus klausimus.*

Labiausiai paveikti politikos formavimą faktas, kad gali politikai, nes jie turi tam tiesiogines galimybes. Tačiau politikams vis dar stingant noro, žinių, moralės, atjautos, čia didžiausią indėlį padaro nevyriausybininkai. Taip pat daug įtakos turi verslo grupės ir bet kas, kas turi finansų.

4.3. Interviu su Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos

Gyvūnų sveikatingumo ir gerovės sk. vedėjo pavaduotoja Rasa Sirutkaityte, 2015-12-09

1. *Gyvūnų gerovė yra integrali ES BŽŪP dalis. Jūsų tarnybai pavesta užsiimti gyvūnų gerovės reikalavimų įgyvendinimu. Prašome pakomentuoti plačiau, ką atlieka Jūsų skyriaus specialistai.*

Skyriaus specialistų funkcijos: analizuoja gyvūnų užkrečiamųjų ligų epidemiologinę situaciją Lietuvos Respublikoje ir kitose šalyse, vertina rizikos veiksnius ir priima sprendimus dėl gyvūnų užkrečiamųjų ligų kontrolės; organizuoja gyvūnų užkrečiamųjų ligų ir zoonozijų stebėseną, monitoringą ir kontrolę; ruošia gyvūnų užkrečiamųjų ligų kontrolės programas, koofinansuojamas iš ES lėšų Skyriaus kompetencijai priklausančiais klausimais; organizuoja koofinansavimo programų tarpinių ir galutinių finansinių ataskaitų rengimą ir teikimą EK Skyriaus kompetencijai priklausančiais klausimais; analizuoja, įgyvendina ES teisės aktus arba rengia teisės aktų projektus gyvūnų gerovės, gyvūnų sveikatingumo klausimais; teikia pasiūlymus ir dalyvauja rengiant ir rengia teisės aktų projektus, reglamentuojančius veterinarijos vaistus, pašarų bei pašarų priedus klausimus; koordinuoja VMVT teritorinių valstybinių maisto ir veterinarijos tarnybų veiklą, atliekant valstybinę veterinarinę pašarų kontrolę ir valstybinę veterinarinių vaistų kontrolę; koordinuoja šalutinių gyvūninių produktų tvarkymo kontrolę Skyriaus kompetencijai priklausančiais klausimais; koordinuoja ūkinių gyvūnų registravimo ir ženklinimo kontrolę; teikia informaciją VMVT teritorinių valstybinių maisto ir veterinarijos tarnyboms, ET, ES šalių ir trečiųjų šalių kompetentingoms institucijoms; organizuoja VMVT teritorinių valstybinių maisto ir veterinarijos tarnybų specialistų mokymus gyvūnų sveikatingumo ir gyvūnų gerovės, veterinarinių vaistų bei pašarų ir pašarų priedų, šalutinių gyvūninių produktų ir ūkinių gyvūnų registravimo ir ženklinimo kontrolės klausimais; analizuoja ir apibendrina VMVT teritorinių valstybinių maisto ir veterinarijos tarnybų veiklos ataskaitas gyvūnų sveikatingumo ir gerovės, pašarų ir veterinarinių vaistų, ūkinių gyvūnų registravimo ir ženklinimo ir šalutinių gyvūninių produktų, Skyriaus kompetencijai priklausančiais klausimais, srityse; rengia ataskaitas Pasaulio gyvūnų sveikatos organizacijai, EK ir kitoms tarptautinėms organizacijoms apie gyvulių sveikatos būklę, gyvūnų gerovės, pašarų ir veterinarinių vaistų, ūkinių gyvūnų registravimo ir ženklinimo ir šalutinių gyvūninių produktų, Skyriaus kompetencijai priklausančiais klausimais, srityse šalyje; rengia medžiagą FVO misijų patikrinimams, pildo klausimynus, rengia trūkumų šalinimo planus Skyriaus kompetencijai priklausančiais klausimais; dalyvauja tarptautinėse konferencijose, seminaruose, tarptautinės pagalbos projektuose, forumuose ir kituose renginiuose, susijusiuose su Skyriaus funkcijomis; bendradarbiauja su LR ministerijomis ir kitomis valstybės institucijomis bei visuomeninėmis organizacijomis gyvūnų sveikatos, gerovės, pašarų, veterinarinių vaistų, gyvūnų registravimo ir ženklinimo ir šalutinių gyvūninių produktų, Skyriaus kompetencijai priklausančiais klausimais; teikia informaciją ir

pasiūlymus VMVT vadovybei gyvūnų sveikatos ir gerovės, valstybinės veterinarinės pašarų, valstybinės veterinarinių vaistų, ūkinių gyvūnų registravimo ir ženklinimo ir šalutinių gyvūninių produktų kontrolės klausimais; tvarko valstybinės veterinarinės kontrolės objektų, išskyrus maisto tvarkymo subjektus, duomenų bazę; teikia pasiūlymus teisės aktų nustatyta tvarka dėl leidimų atlikti eksperimentus su gyvūnais išdavimo; organizuoja, koordinuoja asmenų skundų tyrimą, konsultuoja suinteresuotus asmenis telefonu, raštu teikia išvadas Skyriaus kompetencijai priklausančiais klausimais.

2. Pagal Lietuvos įstatymus, gyvūnų gerovė apibrėžiama kaip optimalus gyvūnų fiziologinių ir etologinių poreikių tenkinimas. Šio apibrėžimo ribose (neliečiant gyvūnų teisių krypties) – kokio, Jūsų nuomone, situacija Lietuvos gyvūnų gerovės ir apsaugos srityje?

Visumoje, gyvūnų gerovės situacija Lietuvoje neblogo ir pastarąjį dešimtmetį aktyviai gerinama per teisėkūros ir įgyvendinimo veiklas. 2012 m. buvo priimtas naujas Gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatymas, kuriuo atnaujintas galiojantis gyvūnų gerovės ir apsaugos teisinis reguliavimas, atsižvelgiant į ES teisės aktų, LR tarptautinių sutarčių, reglamentuojančių gyvūnų gerovę ir apsaugą, reikalavimus.

3. Kokios gyvūnų gerovės ir apsaugos sritys Lietuvoje problematiškiausios – ūkinių gyvūnų, kailinių žvėrelių, gyvūnų–augintinių, augintinių dauginimo, bešeimininkių gyvūnų, gyvūnų registro, zoologijos sodų ar laukinių gyvūnų, medžioklės ir pan.? Kokius matote tam galimus sprendimus?

Lietuva gana sėkmingai įgyvendina gyvūnų gerovės lygio šalyje kėlimą, tiek teisėkūros, tiek įgyvendinimo srityse. Aišku vis dar aktualus bepriziūrių ir bešeimininkių gyvūnų klausimas. Šiam klausimui spręsti reglamentuotas gyvūnų globėjų veiklos registracija, nustatyti veiklos organizavimo klausimai, taip pat sustiprintas tarpinstitucinis bendradarbiavimas su savivaldybėmis, kurių kompetencijai būtent ir priskirtas minėtų gyvūnų gaudymo ir laikinosios globos organizavimas. Svarbu paminėti, kad naujuoju Gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatymu numatytas nacionalinio gyvūnų augintinių registro kūrimas, o pastaruoju metu vyksta aktyvios diskusijos dėl praktinio įgyvendinimo. Gyvūnų augintinių registravimas nacionaliniu lygiu teigiamai vertinamas ir dėl kontrolės stabilizavimo ir kitose srityse, pvz., gyvūnų augintinių veisimas ir prekyba jais, ligų kontrolė.

4. Su kokiomis problemomis susiduria Jūsų skyriaus specialistai, kalbant apie gyvūnų gerovės apsaugą Lietuvoje?

Praktiniu aspektu VMVT ir jos teritoriniuose padaliniuose susiduriama su gyvūnų gerovės pažeidimų ar įtarimų atvejais per priimamų ir nagrinėjamų gyventojų pranešimų dėl gyvūnų sveikatingumo ir gerovės pažeidimų veiklą. Sukurta patogi ir pagal patogumą vartotojams prieinama tokių pranešimų registravimo sistema: visą parą veikiančia nemokama telefono linija 8 800 40 403, internete – užpildžius elektroninę pranešimo formą, (<http://sena.vmvt.lt/lt/top/praneskite.mums/>), raštu – adresu: Siesikų g. 19, LT-07170, Vilnius, faksu – (8 5) 249 1717 ir tiesiogiai teritoriniuose tarnybos padaliniuose.

Priklausomai nuo pranešimo turinio, tyrimą pagal kompetenciją organizuoja tarnyba, arba pasitelkiami kitų institucijų pareigūnų (pvz., aplinkos apsaugos specialistai, savivaldybių darbuotojai), ar perduodama pagal kompetenciją kitoms institucijoms (pvz., policijai dėl žiauraus elgesio su gyvūnais). Praktikoje kartais susiduriama su vartotojų nesupratingumu dėl tokios gaunamų pranešimų tyrimų organizavimo sistemos, kaltinimai, kad nereaguojama ar nesiimama tam tikrų veiksmų, ir, žinoma, nesuprantama, kad institucijos gali vykdyti veiklą tik savo kompetencijos ribose. Todėl stengiamasi informuoti vartotojus apie tarnybos veiklą, gaunamų pranešimų tyrimo eigą, įvardinti galimus trukdžius ir aišku kartais konsultuojama daugiau nei apima tarnybos veiklos sritis, dėl ilgametės darbuotojų darbinės patirties ir didelio žinių багаžo.

5. Kurį su gyvūnų gerove ir apsauga susijusią politikos stadiją Lietuvoje reiktų labiausiai tobulinti – įstatymų leidybą, jų įgyvendinimą ar kontrolę? Kaip? Kodėl?

Įstatymų leidyba, įgyvendinimas ir kontrolė turi vykti suderintai ir harmoningai, o kiekvienos grandies institucijos vykdyti savo veiklą savo kompetencijos ribose.

Teisės aktuose įtvirtintos teisės normos pačios savaime neužtikrina, kad jų bus laikomasi, kontrolė ir poveikio priemonių už nusižengimus ar nusikalstamą veiką taikymas privalo būti užtikrinamas pagal teisės aktų reikalavimus. Kiekvienoje šių stadijų ypač svarbų vaidmenį vaidina visuomenės sąmoningumas. Visuomenė turi būti sąmoninga, kad suvoktų kas yra „gerai“, kas netoleruotina, ir kas nebetoleruotina, jausti atsakomybę už savo veiksmus užtikrinant, kad gyvūnų gerovės ir apsaugos principai praktikoje nebūtų pažeisti, t. y. ne tik nesielgti neleistinai, bet ir netoleruoti, kai kiti taip elgiasi. Viso to pagrindas – visuomenės informuotumas, nes būtent informuota visuomenė ženkliai prisideda prie kontrolės, teisės aktų įgyvendinimo ir jų tobulinimo. Taigi, nors kontrolė prasideda nuo teisėkūros, visa sistema turi veikti sistemiskai efektyviai ir savalaikiai reaguoti į poreikį kisti ir prisitaikyti prie savalaikių priemonių siekiant tikslų.

2012 m. buvo priimtas naujas Gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatymas, kuriuo atnaujintas galiojantis gyvūnų gerovės ir apsaugos teisinis reguliavimas, atsižvelgiant į Europos Sąjungos teisės aktų, Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių, reglamentuojančių gyvūnų gerovę ir apsaugą, reikalavimus. Taigi įstatymų leidybos stadija padėjo naujus pamatus nuosekliam palaiptiniam įgyvendinimui ir, savaime suprantama, kontrolei. Naujojo teisinio reglamentavimo idėjoms prireiks ne vienerių metų, kol visuomenės sąmonėje pasikeis požiūris, bet per įgyvendinimo ir kontrolės stadijas tikslai anksčiau ar vėliau bus pasiekti. Taigi, reikia daug nuoseklaus ir kryptingo darbo ir, aišku, kantrybės iki to laiko, užuot nenuoseklaus blaškymosi ir per dažno teisės aktų keitimo ar įgyvendinimo strategijų keitimo, nes trūkstant stabilumo tikslų pasiekimas pareikalaus daugiau visokio pobūdžio išteklių.

6. Europos Komisija Bendrojoje ES žemės ūkio politikoje integraciją Gyvūnų gerovės politiką yra išskyrusi ir kaip atskirą politiką su tikslais, uždaviniais, kontrolės mechanizmais, analize apie galimus ir būtinus pasikeitimus, atskaitomybę. Jūsų nuomone, ar nereikėtų panašiai padaryti ir Lietuvoje?

Lietuva ES narė jau daugiau kaip 10 m. ir, savaime suprantama, taip pat dalyvauja bendrame Bendrijos strategijos gyvūnų gerovės srityje įgyvendinimo procese – tiek ES lygiu, tiek nacionaliniu. Šalies valstybinės institucijos veikia šiais klausimais, pagal įgaliojimus savo kompetencijos ribose. Vyriausybė koordinuoja gyvūnų gerovės ir apsaugos valstybinių strategijų ir programų rengimą ir jas tvirtina.

Valstybės politiką ūkinių gyvūnų, gyvūnų augintinių gerovės ir apsaugos srityje pagal kompetenciją formuoja ŽŪM ir paveda ją įgyvendinti įgaliotoms institucijoms, organizuoja, koordinuoja ir kontroliuoja, kaip ji įgyvendinama. VMVT pagal kompetenciją įgyvendina valstybės politiką gyvūnų gerovės ir apsaugos srityje ir t. t.